

Geografie cestovní ruch a rekreace

Olomouc 2005

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
KATEDRA GEOGRAFIE PŘÍRODOVĚDECKÉ FAKULTY**

ČESKÁ GEOGRAFICKÁ SPOLEČNOST

GEOGRAFIE, CESTOVNÍ RUCH A REKREACE

**SBORNÍK REFERÁTŮ ZE SEMINÁŘE POŘÁDANÉHO
PŘI PŘÍLEŽITOSTI VÝZNAMNÉHO ŽIVOTNÍHO JUBILEA
Doc. JUDr. STANISLAVY ŠPRINCOVÉ, CSc.**

OLOMOUC, 17. 3. 2005

Recenzoval: doc. RNDr. Stanislav Řehák, CSc.

1. vydání

© Miloš Fňukal, Pavel Ptáček, 2005

ISBN 80-244-1221-7

Doc. JUDr. STANISLAVA ŠPRINCOVÁ, CSc.

K ŽIVOTNÍMU JUBILEU

Doc. Šprincová pochází z Olomouce, kde také absolvovala reálné gymnázium. Po skončení druhé světové války vystudovala a graduovala na právnické fakultě brněnské univerzity. Po ukončení vysokoškolských studií pracovala jako asistentka v Ústavu pro studium plánování Univerzity Palackého v Olomouci. Je třeba dodat, že od roku 1945 se podílela jako jednatelka Akčního výboru vysokoškolského studentstva na přípravných akcích, které vedly k obnovení olomoucké univerzity.

Interní aspirantská studia už v ekonomické geografii vykonala pod vedením prof. dr. M. Blažka na Vysoké škole ekonomické v Praze. V roce 1959 úspěšně obhájí svoji kandidátskou disertaci na téma „Hospodářská geografie severní Moravy a severozápadního Slezska“. V tomtéž roce začala přednášet na katedře geografie přírodovědecké fakulty v Olomouci. V roce 1966 se dr. Stanislava Šprincová habilituje prací „Geografie cestovního ruchu (na příkladu rekreační oblasti Jeseníků)“ a získává vědeckopedagogickou hodnost docenta ekonomické geografie.

Ve své pedagogické práci se jubilantka věnovala zejména přednáškám a cvičením z obecné socioekonomické geografie. Vychovala dlouhou řadu geografů – učitelů i odborných pracovníků. Vedla desítky diplomových i dalších studentských prací. Doc. Šprincová též působila i jako oponentka při kandidátských obhajobách na jiných vysokých školách.

Vědeckovýzkumná práce doc. Šprincové byla zaměřena zvláště na geografii cestovního ruchu a rekreace. Patří mezi první autory v bývalém Československu, kteří se touto problematikou v poválečném období začali zabývat. O pracovníci jubilantky svědčí i bibliografie publikovaných prací, která čítá na 130 položek.

Doc. dr. S. Šprincová uskutečnila řadu zahraničních cest. Absolvovala studijní pobyt ve Francii na univerzitě v Aix-en-Provence v Centre des études du tourisme. O výsledcích svých prací referovala na mezinárodních kongresech v Londýně, Montrealu, Moskvě, Tokiu, Paříži a na regionální konferenci v Budapešti. Z její iniciativy vznikla v r. 1972 pracovní skupina pro geografii cestovního ruchu při Mezinárodní geografické unii (IGU). Tato skupina byla od roku 1980 komisi a doc. Šprincová se významně podílela na její činnosti. Přitom mohla uplatňovat své znalosti světových jazyků.

Stanislava Šprincová patřila mezi autory, kteří začali u nás prosazovat prostorové projevy cestovního ruchu do systému geografických věd. Jako první vypracovávala terminologii pro tento obor, ta posloužila jako základ pro oficiální rajonizaci cestovního ruchu v Československu, vydanou v 60. letech Státním ústavem pro rajonové plánování v Praze. Některé publikace Stanislavy Šprincové jsou hodnoceny jako průkopnické a dodnes jsou v geografických pracích citovány.

Podle ustanovení vysokoškolského zákona odešla Stanislava Šprincová v r. 1989 do důchodu. O dění v geografickém světě však neztratila zájem, zůstává členkou

České geografické společnosti a sleduje a zůstává v kontaktu s katedrou geografie i Univerzitou Palackého.

Za dlouholetou obětavou pedagogickou a výchovnou práci mezi studenty, za výsledky vědeckovýzkumné činnosti a reprezentaci přírodovědecké fakulty u nás i v zahraničí získala stříbrnou medaili UP a řadu ocenění. U příležitosti oslav 50. výročí přírodovědecké fakulty jí byla udělena na slavnostním zasedání pamětní medaile rektorky UP. Při příležitosti jubileí obnovy univerzity získala též několikrát čestná uznání za aktivní účast při úsilí studentů v roce 1945 za obnovu olomouckého vysokého učení.

Při příležitosti významného životního jubilea doc. Šprincové byl katedrou geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci uspořádán jednodenní seminář. Bylo pro nás velkou ctí, že pozvání přijali i další významné osobnosti geografické obce. Především se jednalo o prof. RNDr. Václava Gardavského, DrSc., dlouholetou vůdčí osobnost v oboru geografie rekreace a cestovního ruchu, dále o prof. RNDr. Miroslava Havrlanta, CSc., prof. Zdeňka Hoffmanna a milého, dnes už zahraničního hosta, paní doc. Eriku Otrubovou z Bratislavy. Velmi krásný dopis, spíše vyznání oboru, zaslala i další dlouholetá kolegyně paní doc. Šprincové ze Slovenska, dr. Gabriela Škvarčeková.

V rámci úvodního bloku referátů hodnotících vývoj geografie cestovního ruchu a rekreace promluvil prof. RNDr. Václav Gardavský, DrSc. Zdůraznil velký přínos jubilantky při kladení základů disciplíny, zejména zavádění české terminologie a vůbec teoretické základny disciplíny. Velmi také ocenil činnost doc. Šprincové na mezinárodním poli. Často spolupracovali a navštěvovali mezinárodní konference a kongresy, na kterých prezentovali československou geografii. Prof. Gardavský ocenil také kouzlo její osobnosti, která v převážně mužském vědeckém světě představovala vždy i šarmantní a důstojnou vědeckou partnerku. Osobní vzpomínku také připojil prof. Zdeněk Hoffmann, kolega paní doc. Šprincové z postgraduálního studia u prof. Blažka.

Pavel Ptáček, Miloš Fňukal

OBSAH

Úvodní projevy:

Úvodní projev Doc. JUDr. Stanislavy Šprincové, CSc.....	7
Úvodní projev Prof. RNDr. Miroslava Havrlanta, CSc.	11

Hlavní příspěvky:

Ohodnocení geografického potenciálu pro cestovní ruch <i>Marie Novotná</i>	15
Turistické informace – hodnocení, regionální struktura, institucionální a finanční podpora <i>Josef Kunc</i>	27
Aktuální otázky a komercializace cestovního ruchu, nové předpoklady jeho rozvoja a rozmiestnenia <i>Marián Halás</i>	37
Regionální diferenciace druhého bydlení v Česku na příkladu modelových oblastí Olomouckého kraje <i>Dana Fialová, Jiří Vágner</i>	45
České lázně – tradiční produkt marketingu turistické destinace Česká republika <i>Irena Smolová, Zdeněk Szczyrba</i>	57
Návrh nové rajonizace cestovního ruchu České republiky <i>Jiří Vystoupil, Martin Šauer</i>	65
Regionálne špecifiká cestovního ruchu na Slovensku <i>Peter Spišiak</i>	75
Návštěvnost památkových objektů v ČR – vývojové tendence po roce 1989 <i>Zdeněk Szczyrba, Miloš Fňukal, Emil Kudrnovský</i>	85
Hierarchizácia obcí Národného parku Slovenský kras z hľadiska predpokladov rozvoja cestovního ruchu <i>Marián Kulla, Janetta Dická</i>	93
Priestorové rozloženie objektov individuálnej rekreácie na území Slovenského krasu <i>Vladimíra Tomášiková</i>	105
Wybrane aspekty rozwoju turystyki na sudeckim pograniczu polsko-czeskim <i>Jacek Potocki</i>	115

Zahraniční investice do rekreačních objektů v České republice (na příkladu regionu Podkrkonoší)	
<i>Jiří Vorel</i>	125
Vývoj rekreačních forem cestovního ruchu v oblasti Beskyd	
<i>Jan Havrlant</i>	133
Interakce cestovního ruchu a přírodního prostředí na ostrově Tenerife	
<i>Jan Kopp, Tomáš Č. Kučera</i>	149
The Changed Flow of Tourists into Slovenia in the Period since Independence	
<i>Uroš Horvat</i>	161

Zprávy:

Kultivační význam geografie	
<i>Jiří Štýrský</i>	171
Geografie cestovního ruchu ve vzdělávacím systému zaměřeném na cestovní ruch	
<i>Jiří Šíp</i>	177
Geografie cestovního ruchu, aneb elektronický atlas cestovního ruchu zemí světa	
<i>Andrea Holešinská</i>	183
Výuka cestovního ruchu na Univerzitě Palackého v Olomouci	
<i>Eva Francová</i>	189
Turistické destinace rybářů České republiky	
<i>Josef Navrátil</i>	193

ÚVODNÍ PROJEV Doc. JUDr. STANISLAVY ŠPRINCOVÉ, CSc.

NA SEMINÁŘI POŘÁDANÉMU K JEJÍMU ŽIVOTNÍMU JUBILEU DNE 17. 3. 2005

Velice mne potěšilo zorganizování tohoto semináře, jakožto připomenutí mé dlouholeté práce v oboru geografie cestovního ruchu a rekreace a vaše blahopřání k mému životnímu jubileu. Dík!

Bohatý program a krátký čas vyměřený pro jednotlivá vystoupení neumožňuje mi rozhovět se podrobněji o mé práci a jednotlivých aktivitách. Proto jen telegraficky k základním etapám vývoje.

Nápad zasvětit svou činnost geografii cestovního ruchu je, jak si uvědomuji, starý vlastně půl století. Bylo to v době zpracovávání kandidátské práce na téma „Hospodářská geografie severní Moravy a severozápadního Slezska“, pod vedením mého školitele prof. M. Blažka. Měla jsem možnost opírat se o bohaté materiály z let 1953–1956, shromážděné na Krajském národním výboru v Olomouci. Neušlo přitom mé pozornosti, jak významnou roli mezi složkami ekonomické struktury zkoumané oblasti hrál, či spíše mohl hrát, cestovní ruch a rekreace.

Nabízí se otázka: „Proč se více nezabývá geografie územními projevy cestovního ruchu a rekreace?“ Byla pro to řada důvodů. Cestovní ruch byl tehdy málo rozvinutý, v poválečných dnech podceňován, vybavenost oblastí byla špatná, navíc rozrušená válečnými událostmi. Pro výzkumy chyběla teoretická základna, jednotná terminologie i metodika výzkumu. Byly tu sice práce některých geografů, např. Joury či Krále, ale zaměřovaly se ponejvíce na předpoklady lokalit a oblastí pro cestovní ruch, ne na studium jeho průběhu. Začala jsem pátrat v cizině mezi geografy (Chabot, Poser, Ruppert, Wolfe), ale i pracemi ekonomů, např. Švýcarů Hunzíkera a Krapfa a srovnávala jsem jimi používanou terminologii. Byla nejednotná, pracem obvykle předcházela určitá vysvětlení teoretických otázek.

Výsledkem tohoto mého pachtění byla studie z r. 1958 „Předpoklady vývoje cestovního ruchu v oblasti Jeseníků“. Měla rozsáhlou teoretickou část, kde byly vysvětlovány jednotlivé pojmy. Ta předcházela vlastní územní studii a posloužila i jako metodický základ pro oficiální Rajonizaci rekreačního cestovního ruchu, vypracováno tehdy Státním ústavem rajonového plánování v Praze.

Tuto etapu práce bych mohla proto definovat jako vypracovávání teoretických a metodických základů disciplíny, jakožto dílčí součásti socioekonomické geografie. Bojovala jsem mnohdy i s nepochopením, utkala jsem se např. s názory, že jde jen o jev módní, který ztratí v průběhu času na významu. Bylo to jak na sjezdu ČSSZ v plenu, tak ještě i na kongresu IGU v Moskvě.

Následovala řada regionálních studií. Z nich nejrozsáhlejší byla moje habilitační práce z r. 1967 „Geografie cestovního ruchu v Jeseníkách“, kterou jsem úspěšně obhájila pro získání funkce docenta. Vedle řady prací v Jeseníkách jsem zkoumala

i jiné oblasti u nás (Jihlavsko), či v cizině (Rumunsko). Stále jsem se přitom snažila ověřovat dříve studované teoretické zásady.

První příležitost prorazit na mezinárodní forum s pojetím geografie cestovního ruchu jakožto dílčí disciplíny geografických věd se naskytla při zasedání komise IGU pro regionalizaci v dílčích disciplínách hospodářské a sociální geografie. Kona-lo se r. 1965 v Brně a tam jsem přednesla referát o teoretických základech regionali-zace cestovního ruchu a o vymezování oblastí cestovního ruchu. Snažila jsem se de-finovat cestovní ruch jako jeden z integračních faktorů.

Dalším tématickým celkem výzkumů bylo územní přerozdělování národního dů-chodu, dané cestovním ruchem. Tehdy se začal poněkud předčasně a zjednodušeně považovat cestovní ruch jako jednostranný nástroj povznesení hospodářství v eko-nomicky zaostávajících oblastech. Tímto, tehdy novým tématem jsem se zabývala na československo-francouzském kolokviu, pořádaném společně Geografickým ústavem ČSAV a pařížskou univerzitou v Brně 1970.

Zajímavým tématem bylo studium etapových měst, kde se proudy turistů na del-ších trasách krátkodobě zastavovaly. Problémem se zabývali francouzští geografové na příkladech města Aix-en-Provence či Avignonu. Snažila jsem se využít jejich po-znatků na příkladu Olomouce, typického etapového města.

V 70. letech se objevil a získal rychle na aktuálnosti problém vztahu člověk – životní prostředí. Toho jsem využila ke vnesení otázky vlivu turizmu na jednotlivé složky prostředí jak přírodního, tak i sociálního. Šlo hlavně o dopady masového tu-rizmu, a tomu odpovídalo též zaměření výzkumů i publikací.

V průběhu vzrůstajícího fondu volného času získávala na aktuálnosti problema-tika krátkodobé rekreace příměstské, a krátkodobých migrací, ovlivněných i vzestu-pem motorizmu. Rychle stoupal počet individuálních rekreačních objektů, jejich vliv na prostředí a tím i na změnu funkcí řady malých odlehklých sídel, kde rostl podíl rekreačních funkcí a klesaly funkce jiné, tj. obytné a výrobní. Tímto směrem se též zaměřil náš výzkum, který byl v určitém období dokonce zařazen do státního vý-zkumného plánu. Zde byla též velká možnost uplatnění ve výuce, a za hlavní kritéri-um měření byl způsob využití budov, jejich rozdělení na budovy obytné a rekreační a jiné. Protože tehdy neexistovala úřední evidence, mohly se uplatnit v tomto směru studentské terénní praxe, vědecké kroužky i diplomové práce studentů. Některé byly i předkládány do soutěží o nejlepší studentskou vědeckou práci. Výsledky terénních výzkumů byly vyhodnocovány v seminářích a praktických cvičeních. Po zavedení odborného studia ochrany prostředí bylo působení rekreace cestovního ruchu využí-váno jako jeden z předmětů a byla vydána i příslušná skripta. Všechny výzkumné práce byly zaměřovány na ekonomickou i plánovací praxi. V r. 1971 sloužily např. naše práce v okrese Bruntál k aktualizaci úředních dokumentů.

O metodách, výsledcích a závěrech všech výzkumů, týkajících se geografie ces-tovního ruchu jsem referovala na řadě vědeckých setkání, ať byla organizována Uni-verzitou Palackého či jinými vysokými školami, Geografickým ústavem ČSAV,

vědeckotechnickou společností, Československou geografickou společností a jinými institucemi.

Pokud jde o mezinárodní forum, referovala jsem na kongresech IGU v Londýně (1964), New Delhi (1968), Montrealu (1972), Moskvě (1976), Tokiu (1980) a v Paříži 1984. Mé referáty byly publikovány v kongresových sbornících. Obdobné příležitosti se naskytovaly na regionálních konferencích IGU. V Budapešti 1971 jsem dala iniciativně podnět k ustavení komise IGU pro geografii cestovního ruchu. K tomuto účelu bylo vypracováno memorandum pro výkonný výbor IGU s návrhem programu na výzkum geografických projevů cestovního ruchu. K uskutečnění tohoto návrhu došlo na 22. mezinárodním kongresu IGU v Montrealu (1972), na kterém byla založena pracovní skupina (WG „Geography of Tourism and Leisure“) v čele s prof. J. Matzenetterem z univerzity ve Frankfurtu n. M. Při zahájení práce nové pracovní skupiny jsem přednesla referát o dosavadním vývoji disciplíny ve světovém měřítku a jejím současném stavu.

Pracovní skupina IGU uskutečnila v následujících letech řadu setkání, zaměřených vždy na konkrétní tematiku aktuální v příslušném období. Jedno ze zasedání jsem organizovala sama v Olomouci. Bylo uskutečněno v rámci mezinárodního speleologického kongresu a jeho hlavním tématem byl cestovní ruch v krasových oblastech. V Krakově a Zakopanem (r. 1974) se diskutovaly terminologické problémy, v Sofii a Belogradčiku (r. 1975) „turismus jako faktor národního a regionálního rozvoje“. Na kongresu IGU v r. 1980 byla pracovní komise přeměněna na řádnou komisi pro geografii cestovního ruchu v čele s prof. B. Barbierem z univerzity Aix-en-Provence. Komise uskutečnila řadu vědeckých setkání, např. v Karuizawě v Japonsku (téma „Alpinismus a Tourismus“), v Aix-en-Provence („Prostorové nároky turismu“) atd.

S referáty jsem vystupovala též na zasedání jiných příbuzných komisí IGU (např. komise IGU pro geografii dopravy r. 1972 v Torontu). Zúčastnila jsem se též vědeckých shromáždění organizovaných jinými institucemi, např. v Drážďanech na Vysoké škole dopravní (r. 1965), na Ekonomické univerzitě v Budapešti (r. 1967), Univerzitě v Záhřebu (r. 1969), Univerzitě v Bukurešti (r. 1974), Univerzitě Ernsta Moritze Arndta v Greifswaldu (r. 1978), u nás na Geografickém ústavu ČSAV v Brně (r. 1973) nebo na Vysoké škole ekonomické v Bratislavě (v letech 1980–1983).

V průběhu těchto let se mi dařilo navazovat kontakty se zahraničními geografy, buď při příležitosti jejich návštěv naší vlasti či při vlastních zahraničních cestách. Na pozvání Univerzity Aix-Marseille jsem absolvovala v r. 1967 studijní pobyt, zaměřený hlavně na tam aktuální témata růstu rekreačních funkcí sídel v souvislosti s vyhlidňováním venkova a s poklesem zemědělských funkcí a na etapová místa turistické návštěvnosti. S touto univerzitou uskutečnila jsem předtím v 60. letech výměnné bezdevizové praktikum studentů, zaměřené na problémy turizmu. S podobnou tematikou jsem uskutečnila v r. 1968 obdobnou výměnnou praxi s univerzitou v Göttingenu.

Se studenty jsem se zúčastnila rovněž zpracovávání mezinárodních výzkumných úkolů sledujících negativní dopady cestovního ruchu na prostředí. Z pěti modelo-

vých území jsme na žádost RVHP zpracovávali samostatně prostor okolí Jihlavy, a pro UNESCO problém plošných nároků kladených zimními sporty.

Ač geografie cestovního ruchu patříla tehdy k nejmladším dílčím geografickým disciplínám, lze v jejím vývoji pozorovat určité vývojové fáze, které se mohou stát i předmětem historických studií. Jako účastník prací v oboru jsem se cítila do jisté míry oprávněna zabývat se touto historií. Charakterizovala jsem vývoj disciplíny jak v Československu, tak i v dalších zemích, zejména tehdejšího socialistického bloku a pronesla jsem na toto téma řadu referátů. Měla jsem též možnost srovnávat referáty, předložené na světových setkáních a uveřejněné v kongresových sbornících.

V oboru prací na Geografii cestovního ruchu a rekreace u nás jsem samozřejmě nezůstala dlouho osamocena. Zájem o tento obor projeвили další a mladší pracovníci, pružnější, s většími možnostmi cestování, než byly moje. Velmi ráda jsem s nimi navazovala kontakty. Jeden z prvních byl slovenský kolega Mariot, s ním jsem se seznámila už v r. 1965 na sympoziu v Drážďanech a vídala jsem ho téměř na všech „podujatiach“, týkajících se cestovního ruchu, ať už československých či zahraničních. Nesmírně lituji jeho předčasného úmrtí, věřím, že by zde mezi námi dnes nechyběl. Ráda jsem se též setkávala s řadou slovenských kolegů, jako RNDr. Gabi Škvarčeková či doc. RNDr. Erika Otrubová. Geografové, zaměřeni na cestovní ruch si tam říkali – jak rozkošný termín – „cestovní rucháři“, ráda jsem se k tomuto označení též hlásila. Nerada bych ovšem opomenula i kontakty na české straně, především s kolegou prof. V. Gardavským, který kdysi navštěvoval Olomouc jako aspirant našeho vedoucího katedry prof. Otakara Tichého. Později jsem též ráda spolupracovala s ostravskou vysokou školou, zejména s prof. M. Havrlantem. Velmi úzká byla spolupráce s někdejší Geografickým ústavem ČSAV v Brně, kde se později na cestovní ruch a rekreaci přímo a úspěšně specializoval zde přítomný Doc. RNDr. Jiří Vystoupil. Prosím o prominutí, jestli jsem někoho opomněla, není to schválně.

Geografie cestovního ruchu byla mým hlavním vědeckým zaměřením. Navázala jsem mnohé kontakty se zahraničními geografy, shromáždila i cennou odbornou literaturu. Žel, musím konstatovat, že po mém penzionování nenašel se na katedře Geografie v Olomouci pokračovatel, jemuž bych štafetu mohla předat. Měla jsem dvě velmi šikovné diplomantky – Barboru Šafařovou a Alenu Kořínkovou. V době, kdy absolvovaly, panoval však tzv. stop stav, na katedry nebylo možno přijímat nové pracovníky. Obě absolventky si našly proto práci mimo Olomouc, kde se také provdaly. Geografie cestovního ruchu byla sice zařazena do přednáškového plánu katedry, ale mladí pracovníci byli jinak odborně zaměřeni a přednášky z terciální sféry, vč. cestovního ruchu byly víceméně suplovány.

Teprve nynější skupina mladých pracovníků katedry si uvědomuje aktuálnost studia a výzkumu tematiky terciární sféry, tedy i cestovního ruchu a prostorových projevů rekreace. Velmi tuto jejich iniciativu vítám a přeji jim do práce mnoho zdaru.

ÚVODNÍ PROJEV Prof. RNDr. MIROSLAVA HAVRLANTA, CSc.

POZICE GEOGRAFIE VE VÝUCE CESTOVNÍHO RUCHU V POLSKU NA PŘÍKLADU OSOBNÍCH POZNATKŮ NA HORNOSLEZSKÉ VYSOKÉ ŠKOLE OBCHODNÍ V KATOVICÍCH

Pracovní seminář s tématickým zaměřením na cestovní ruch pořádaný u příležitosti významného životního jubilea paní Doc. JUDr. Stanislavy Šprincové, CSc. olomouckým geografickým pracovištěm dává mně možnost nejen poblahopřát mé kolegyni a jubilantce, s níž mne i tato tematika a dlouhodobé kontakty spojují, ale prezentovat i některé poznatky z vysokoškolského studia tohoto dnes velmi atraktivního oboru – cestovního ruchu ze sousedního Polska, s nímž má Ostravská univerzita dlouholeté styky především v rámci oficiální spolupráce se Slezskou univerzitou v Katovicích. V rámci rozsáhlých změn v posledním desetiletí dochází k rozšiřování kontaktů a spolupráce i v této sféře nejen u nás, ale i se zahraničím, a v daném případě i s Polskem. S rychlým nárůstem soukromých vysokých škol především ekonomického zaměření narůstá i potřeba získávání geografických poznatků, logicky zvláště s rozvojem mezinárodních obchodních styků, cestovního ruchu atd. Naše pracoviště v Ostravě se v rámci uvedených skutečností dostalo do zájmu některých nově vznikajících vzdělávacích institucí, v našem případě s výše uvedenou soukromou vysokou školou – Górnoslaşka Wyższa Szkoła Handlowa im. Wojciecha Korfańtego. Mezi šesti studijními směry bakalářského magisterského denního i distančního studia je také cestovní ruch, jehož geografickou složku zabezpečuje katedra geografie v personálním obsazení téměř výlučně externisty (v částečném pracovním poměru). Jejím vedoucím je náš dlouholetý kolega z katovické univerzity, geograf a akademický hodnostář prof. A. T. Jankowski. Akreditace magisterských oborů na soukromých vysokých školách v Polsku je podmíněna schválením alespoň jednoho zahraničního pracovníka ministerstvem školství Polska – docenta či profesora na příslušné katedře zajišťující oborovou výuku. S tím je spojeno i mé působení na uvedené vysoké škole.

Katedra Geografii Turystycznej i Ekorozwoju (v polštině „turystyka“ = „cestovní ruch“) zajišťuje výuku v předmětu stejného názvu (stejně označen i studijní směr), vybrané kapitoly jsou obsaženy i v předmětu „základy turistiky“ – studijní směr „turistika a rekreace“. V magisterském denním studiu je geografie cestovního ruchu dotována 60 hodinami přednášek a 30 hodinami cvičení (seminářů).

Struktura předmětu vychází z celkového širokého základu geografie prezentovaného hlavně v regionálním přístupu s charakteristikou přírodních a socioekonomických složek Polska. Zdroje a atraktivita (potenciál) jsou pak základem pro rajonizaci cestovního ruchu. Celkový (rozsahem však už poněkud omezený) přehled ve shodném přístupu je věnován Evropě a také ostatním kontinentům. Při uvedené dotaci to v rámci pětiletého studia představuje ve dvou semestrech 2 + 1 hod. týdně. Z pozice oboru může vzniknout otázka: „Stačí to?“ Z pozice vysoké školy s označením „ob-

chodní“ zřejmě ano. Podrobnější tématický přehled umožňuje tak porovnání jak s obdobnými vysokými školami v Česku – dovolím si zde poznámku o existenci i horšího stavu, tak zřejmě s náročnějšími představami geografů.

Témata pro přednášky:

- Pojem geografie, její význam pro cestovní ruch, počátky turizmu a poznávání krajiny
- Obecná geografická charakteristika Polska (poloha, geologie, reliéf, hydrologie – povrchové vodstvo, moře, minerální vody, klima – význam pro sezónnost, vegetační kryt)
- Společensko-hospodářské poměry (obyvatelstvo, migrace, suroviny, průmyslové regiony, ekologická ohrožení, jejich projevy a kritéria hodnocení, architektura v cestovním ruchu – historická i současná, turistické atraktivit – přírodní a kulturní, metody hodnocení atraktivit, hodnocení regionů)
- Regionalizace cestovního ruchu Polska (krajinařské hodnoty, turistické trasy)
- Světový cestovní ruch – podmínky rozvoje (Evropa – přírodní podmínky, regionalizace, turistické trasy, vybrané oblasti, Francie, Itálie, Řecko, Španělsko, Rakousko, Švýcarsko, Maďarsko, kontinenty – Asie, Afrika, Amerika severní, střední a jižní, Austrálie, oceány)

Cvičení (semináře) – témata, obsah:

- Vydavatelství – díla pro cestovní ruch a jejich využití: monografie, práce vlastivědné, průvodcovské, regionální, encyklopedie, slovníky aj., kartografické zdroje – práce s mapou, příprava vycházek, trasování, zdroj informací
- Ochrana přírody a cestovní ruch, rezervace v cestovním ruchu
- GOP – Hornoslezská průmyslová oblast – celková charakteristika, přírodní hodnoty
- Regiony a střediska cestovního ruchu Polska
- Statistické metody v cestovním ruchu
- Vydavatelé a díla z jiných oblastí cestovního ruchu
- Přírodní rezervace světa
- Atraktivní oblasti (země) – uplatnění geografického faktoru na turistických trasách
- Střední a východní Evropa (včetně Česka a Slovenska), Německo, západní Evropa, Rakousko a Švýcarsko, Skandinávie, Velká Britanie, Balkán, Středomoří

Uvedený výčet je natolik rozsáhlý, že z pozice geografie může prezentovat příslušné složky pouze v základní charakteristice a vazbách, když navíc je v programu logické zvýraznění a význam teritoria Polska V rámci jednoznačně ekonomického zaměření studia naplňuje tak geografie potřeby alespoň základní orientace a informací v příslušných vazbách geosystémů na priority – tedy obchod, ekonomiku a pro-

pagaci. Skutečnost specifiky a odbornosti tohoto vysokoškolského vzdělání je nutno jako u jiných typů vysokých škol respektovat. Přitom významným faktorem pro toto pojetí představuje funkce vysoké školy, profil absolventa a předpokládané jeho uplatnění – tedy organizace, propagace a ekonomický efekt cestovního ruchu. Geografická výchozí báze vysokoškolského vzdělávání odborníků tohoto směru – potenciál krajiny, podmínky a předpoklady jeho využívání, pohyb milionů osob a transport každoročně na všech kontinentech aj. zde tak představují pouze informativní složku. Návaznost na potřeby takové praxe (platí u naprosté většiny škol tohoto zaměření) se odráží i ve skutečnosti, že v rámci vysokoškolského studia neexistují předměty orientované k výzkumu – naprosto nutného pro projektování a realizaci rozvoje cestovního ruchu na základě znalostí hodnocení potenciálu, předpokladů území a jeho potřeb, možných bariér a střetů zvláště v prostorech vznikajících v posledních letech jako tzv. euroregiony se záměrem úzké spolupráce příhraničních regionů a institucí v rámci záměrů, územního plánování, projekcí i financování. Vysokoškolští absolventi studia cestovního ruchu by zřejmě k takovým úkolům měli být připraveni, což zatím nejsou. Zde geografie může být výrazně nápomocna, což můžeme doložit i v rámci této prezentované úvahy.

GWSH v Katovicích se nachází v podobných prostorových vazbách jako Ostrava, většina studentů pochází z této průmyslové oblasti s poměrně blízkým horským zázemím pohraničních hřebenů Beskyd, jejichž prioritní funkce – rekreace a cestovní ruch je po obou stranách státních hranic (dnes už je lze považovat za minulé) shodná, byť leckde s rozdílnými aktivitami a proměnami v posledních 15 letech. Vznik euroregionů zasáhl i tyto příhraniční prostory včetně Slovenska, a tak v zájmu této vysoké školy (byť ne ve studijních plánech a oficiálně) s osobními vztahy, pozicí školy k vlastnímu regionu a jeho potřebám se jeví i v jejím vedení nutnost rozšiřování poznatků o této realitě a informovanosti těch (budoucích absolventů), kteří mohou v rámci mezinárodní spolupráce být zváni k posuzování nejen záměrů ale i odborných studií k rozvoji příhraničních regionů.

Skutečnost existence polsko-slovensko-českého ER Beskydy a polsko-českého ER Těšínské Slezsko a z části i Silesia představuje v současnosti na této vysoké škole zavedení výběrového předmětu Beskydy jako region cestovního ruchu v polsko-česko-slovenské spolupráci, který zajišťují v denním i distančním studiu ostravští geografové.

Uvedený přístup vedení vysoké školy lze jen uvítat, svým způsobem to pozici geografie jen posiluje. V mezinárodních vazbách a vztazích je to však podmíněno i osobní znalostí takových teritorií i jejich problémů, jakož i jazykovým vybavením. Tím více je pro nás uvedený přístup vítán, když na ostravském pracovišti jsou tyto problémy, potřeby a projekty v rámci grantů sledovány několik let v úzkých kontaktech s polskými i slovenskými partnerskými katedrami geografie.

OHODNOCENÍ GEOGRAFICKÉHO POTENCIÁLU PRO CESTOVNÍ RUCH

Marie Novotná

THE EVALUATION OF THE GEOGRAPHICAL POTENTIAL FOR TOURISM

ABSTRACT

This article describes the methodology based on a geographic information system (GIS) that was developed to map a geographic potential for tourism. The methodology comprises four stages: (1) appropriate variables to evaluate the potential for tourism were chosen, (2) chosen preconditions were processed into map layers, (3) the geographic objects were evaluated by the Delphy method, (4) general evaluation of potential for tourism has been processed using the method of map algebra – an analytic procedure of GIS. The output of the work is a map describing spatial range and a size of tourism potential of a chosen area. The approach is demonstrated in the Region of Plzeň.

Keywords: geographical potential, tourism, the Region of Plzeň, GIS, map algebra, Delphy method

1. ÚVOD

V popředí zájmu socioekonomické geografie je studium potenciálu krajiny. Vzhledem k tomu, že pod tímto pojmem se často skrývá různý obsah, považujeme za potřebné na počátku této studie uvést, co pod tímto pojmem rozumíme. Slovo potenciál pochází z latinského slova *potentia*, což znamená původně sílu. Obecně se potenciál chápe jako „celková schopnost – způsobilost – k výkonu, k poskytnutí energie“ (Ivanička, 1984).

Pod pojmem socioekonomický potenciál krajiny rozumíme způsobilost všech složek krajiny zajišťovat různé potřeby společnosti. Krajina je využívána různými lidskými aktivitami, jednotlivé prvky krajiny mohou některé lidské aktivity podporovat, jiné je mohou naopak omezovat. Zkoumaný krajinný systém má různý potenciál pro jednotlivé aktivity. Musíme tedy mluvit o potenciálu pro konkrétní aktivitu. V tomto článku budeme hodnotit potenciál území pro rekreaci a cestovní ruch. Ale stejný metodický postup lze zvolit k hodnocení jakéhokoliv potenciálu.

Potenciál krajiny pro cestovní ruch vyjadřuje způsobilost území poskytnout vhodné podmínky pro rozvoj cestovního ruchu (Mariot, 1983). Obsahem potenciálu krajiny pro cestovní ruch (CR) jsou všechny využitelné zdroje, které jsou v daném regionu pro CR k dispozici. Většinou zjišťujeme potenciál krajiny pro určité formy CR (např. pro vodní sporty, sjezdové lyžování, turistiku). V našem případě se zaměříme na všechny formy cestovního ruchu, které lze realizovat ve zvoleném území.

Konkrétní hodnocení kvalitativních i kvantitativních znaků přírodního a socioekonomického potenciálu krajiny pro CR má vyústit do syntetického hodnocení. Jeho výsledkem je komplexní pohled na potenciální možnosti hodnocené krajiny pro CR.

Z hlediska výzkumu potenciálu pro CR jde především o to, aby konkrétní aktivity cestovního ruchu a rekreace byly rozvíjeny tam, kde k tomu mají relativně nejlepší předpoklady. Přitom jedním z negativních elementů snižujících úroveň potenciálu může být sama vyšší územní koncentrace aktivit cestovního ruchu. S tímto hlediskem je samozřejmě v souladu hledisko ochrany přírodního a krajinného potenciálu, protože nadměrná koncentrace cestovního ruchu poškozuje území a krajinu především. Proto jako jednoznačný požadavek vystupuje snaha zabránit turistickému a rekreačnímu přetěžování určitých (obvykle krajinářsky a přírodně značně hodnotných) prostorů a naopak využívat jiné oblasti, krajinně v podstatě stejně hodnotné, ale nikoli tak populární.

2. ROZBOR LITERATURY

Rozvoj cestovního ruchu a rekreace je typický mnohovrstevní a mnohozdrojový proces, ovlivňovaný prakticky všemi složkami krajinné sféry (tj. přírodními faktory i socioekonomickými aktivitami). K ohodnocení potenciálu pro CR bylo zpracováno několik různých metodik. Ze starších prací lze jmenovat Michal, Nosková, 1970, z novějších kol., 1999, Bína, 2002, Vepřek, 2002 nebo Rost, Klufová, 2003. Všechny jsou založeny na hodnocení územních jednotek – obcí (Bína, 2002) nebo pravidelných obrazců – čtverců, kterými je pokryto zájmové území (Vepřek, 2002). Tyto jednotky pak jsou celkově hodnoceny z hlediska „přírodních podmínek (přírodní faktory – klima, morfologie, terén, oslunění, sněhové podmínky, geomorfologické, podmínky, zastoupení krajinných prvků, přírodní atraktivity) a urbanistických podmínek (civilizační faktory – občanská vybavenost území zařízeními využitelnými pro cestovní ruch, ubytovací kapacity, sportovně technická vybavenost, atraktivity kulturně historické a dopravní podmínky – dopravní dostupnost, turistické cesty, cykloturistické trasy).“ (Vepřek, 2002, s. 18). Druhý přístup pak představuje „zjišťování dílčích odvětvových potenciálů, tj. předpokladů, které v území existují pro provozování konkrétních aktivit cestovního ruchu. Lokalizační podmínky cestovního ruchu se vyjadřují ve třech hlavních formách, jako vhodnost krajiny pro určitou aktivitu cestovního ruchu, jako určitá relativně fixní danost, která v obci existuje a je atraktivní pro návštěvníky; příklady: kulturně historické památky nebo kulturní, sportovní a jiné akce, které jsou v obcích pořádány a navštěvují je účastníci (diváci) odjinud“ (Bína, J., 2002, s. 2). K hodnocení pak obě práce využívají expertů, kteří se vyjadřují ke kvantifikaci předpokladů, a spojováním vrstev pak vyhodnocují celkový potenciál, popřípadě se vytvářejí typologické regiony.

Tyto metody zahrnují do potenciálu lokality, území administrativní jednotky či buňky rastru pouze ty vlastnosti, které jsou v dané jednotce. V potenciálu nejsou

zahrnutý ty předpoklady, které se nenacházejí v dané jednotce, ale jsou prostorově blízko. Přitom tyto předpoklady mohou zvýšit potenciál hodnoceného místa.

3. METODIKA PRÁCE

Plzeňský kraj má významný potenciál pro rozvoj různých forem cestovního ruchu. Hlavními předpoklady jsou relativně málo narušené životní prostředí, krajinně malebný venkovský prostor s prvky lidové a sakrální architektury, historické a kulturní památky. Kraj nabízí rozsáhlé možnosti nenáročné a klidové turistiky, rekreačních pobytů, pěší turistiky, cykloturistiky, vodní turistiky, venkovské turistiky, kulturně poznávací turistiky a také možnosti rozvoje mnoha způsobů sportovního vyžití. Zatím přesně nedefinovaný potenciál může mít příhraniční oblast mimo Šumavu, kde se nabízí prostor pro rozvoj nových forem rekreace a cestovního ruchu.

Námi zvolený přístup je založen na podobném principu jako shora popsané metody. Zvolili jsme však komplexnější kritéria podle Kol., 1999, které se přímo či nepřímo podílejí na potenciálu pro CR.

Přirozenou atraktivitu krajiny pro rekreačně a sportovně zaměřený cestovní ruch vystihuje poměrně dobře faktor výškové členitosti povrchu krajiny. Členitější krajina je pro většinu forem cestovního ruchu přitažlivější než krajina plochá. Roviny a ploché pahorkatiny mají pro většinu forem cestovního ruchu nižší potenciál než členité pahorkatiny, vrchoviny a hornatiny. Toto však nemůžeme tvrdit jednoznačně, musíme přihlížet i k dalším vlastnostem krajiny (viz dále).

Dalšími faktory ovlivňující potenciál pro CR jsou lesnatost, klima a množství povrchových tekoucích i stojatých vod. Lesnatější krajina je pro rekreační cestovní ruch atraktivnější. Klimatické charakteristiky ovlivňují podstatně typ rekreačních aktivit. V hodnoceném území lze pomocí klimatické diferenciacie vymezit území s možným využitím pro zimní rekreaci zaměřenou na běžecké a sjezdové lyžování, další klimatická diferenciacie má pro CR v území menší význam (v Plzeňském regionu). Přítomnost povrchových tekoucích i stojatých vod umožňuje pobytovou rekreaci u vody, vodní sporty, oblíbenou vodní turistiku a rybaření.

Další faktor ovlivňující potenciál pro CR je celková estetika krajiny. Hodnocení se opírá o způsob vnímání určitých typů krajiny, který je společný naprosté většině lidí. Nejvyšší hodnota je všeobecně přisuzována krajinám zvláště, se střídáním kompaktnějších lesních, lučních a vodních ploch a s podprůměrnou hustotou zalidnění. Avšak i některé roviny působí svou skladbou ploch velmi esteticky (např. Třeboňská pánev). „Střední hodnoty krajinné estetiky dosahují typická česká a moravská území s rozptýlenou sítí sídel, s menšími až středními městy, s mozaikou lesů a polí. Relativně nejnižší úroveň vykazují rovinné a mírně pahorkatinné krajiny s vysokým podílem orné půdy“ (Kol., 1999).

Svou povahou velmi komplexním faktorem je životní prostředí. „Obvykle se rozděluje na dvě složky: (komunálně) hygienickou a krajinářsko-urbanistickou.“ (Kol. 1999) Vzhledem k tomu, že předchozí faktor se dotýkal podstatné části druhé

uvedené složky, uvažujeme zde pouze hygienickou kvalitu životního prostředí (která je ostatně pokládána v hodnocení životního prostředí za klíčovou). Mezi vybrané činitele hygienické vhodnosti životního prostředí bylo zařazeno znečištění ovzduší (oxidem siřičitým, poléťavým prachem), znečištění povrchových vod a hluk z pozemní dopravy.

Podstatným faktorem je územní koncentrace objektů historického, architektonického a kulturního dědictví a dále lokalit přírodních zajímavostí. Tento faktor se uplatňuje v mnoha typech rekreačních aktivit, nejvíce pak vytváří podněty pro kulturně-poznávací cestovní ruch. K hodnocení může být využita například hustota těchto pro cestovní ruch atraktivních objektů na jednotku plochy a vymezení areálů nadprůměrné hustoty kulturních i přírodních atraktivit.

Podobný význam pro rozvoj CR mají místa významných kulturních a sportovních aktivit a sportovně technická vybavenost lokalit. Tyto faktory se uplatňují především ve dvou typech rekreačních aktivit, u pobytových rekreací i při krátkodobých návštěvách různých sportovních či kulturních akcí. Opět lze vytvořit mapu hustoty těchto objektů na jednotku plochy.

Poslední čtyři faktory uvedené ve studii Kol. 1999 – občanská vybavenost, technická infrastruktura, dopravní infrastruktura a vnější dopravní dostupnost jsou doplňkovými realizačními faktory. Hodnocení těchto realizačních předpokladů nebude obsahem této studie, mělo by na ni navazovat.

Potenciál pro cestovní ruch jsme v tomto článku stanovili na základě explicitace shora uvedených předpokladů (tabulka č. 1). Tyto předpoklady jsme pro zvolené území zpracovali do digitálních prostorových databází. Vytvořili jsme databáze objektů – bodů (4 vrstvy):

- lokality s významnými minerálními prameny,
- lokality s objekty historického, architektonického a kulturního dědictví nebo přírodně zajímavé lokality a místa dalekého rozhledu,
- lokality se sportovně technickou vybaveností,
- místa významných kulturních a sportovních aktivit,

a ploch (7 vrstev):

- digitální model terénu s vyjádřením sklonitosti,
- esteticky hodnotná území,
- významné lesní komplexy,
- okolí vodních toků a vodních ploch vhodné pro rekreační využití a vodní sporty,
- vodní toky vhodné pro vodní turistiku, rybářské revíry,
- diferenciaci území podle zátěží životního prostředí,
- území vhodná pro zimní sporty a zimní turistiku.

Popis vrstev je uveden v tabulce č. 1. Pro každý prostorový typ předpokladů jsme zvolili způsob hodnocení a rozsah škály jejich ohodnocení. Pak jsme vytvořili

databázi geoobjektů všech typů předpokladů na území Plzeňského kraje. Podkladem této geografické databáze se staly mapové zdroje, letecké a satelitní snímky, texty i terénní šetření.

Tabulka 1: Předpoklady cestovního ruchu zpracované do vrstev a způsob jejich hodnocení

tématické typy geoobjektů	prostorové typy geoobjektů	počet geoobjektů	nabývané hodnoty
1. hygienická kvalita životního prostředí	Povrch	-	0, -1, -2, -3
2. diferenciacie krajiny podle sklonů povrchu	Povrch	-	1-5
3. větší lesní komplexy bez devastace	Plochy	19	1
4. klimatické regiony – sněhová pokrývka nad 90 dnů v roce, průměrná teplota pod 0° C v zimním období (3 měsíce)	Plochy	6	1-5
5. esteticky pěkná krajina (velkoplošná chráněná území a přírodní parky a ostatní vybraná území – geomorfologické celky)	Plochy	27	1-5
6. rekreační přehradní nádrže a rybníky	Plochy	11	
7. vodní toky vhodné pro vodní turistiku, rybářské revíry	Plochy	10	1-5
8. minerální vody, rašeliny využitelné k léčebným účelům	Body	4	1-5
9. přírodní pozoruhodnosti, rozhledny a místa dalekého výhledu, národně-historické objekty – zámky, hrady, církevní objekty, archeologicky a historicky zajímavé lokality, městské a venkovské památkové rezervace a zóny, lidová architektura, technické památky, rodiště osobností, muzea, skanzeny, galerie	Body	186	1-5
10. farmy poskytující služby – výcvik jízdy na koni, infrastruktura pro sport – vleky, lyžařské škol, horolezecké terény, golfová hřiště, letiště a služby spojené s létáním, vyvýšené lokality s vhodnými plochami,	Body	22	1-5
11. církevní objekty s pořádáním poutních akcí, místa pořádání kulturních akcí – divadla, koncerty, festivaly, folklórní slavnosti, lokality s infrastrukturou pro pořádání společenských akcí, místa s pořádáním sportovních akcí	Body	29	1-5

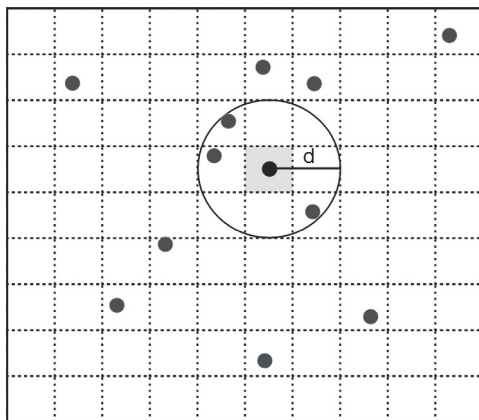
Zdroj: vlastní zpracování.

K ohodnocení jednotlivých geoobjektů jsme využili delfské metody. Delfská metoda spočívá v opakovaném dotazování expertů na určité jasně stanovené téma. Cílem prvního kola šetření je shromáždit stanoviska expertů. Ta se pak vyhodnocují a kategorizují. Experti jsou s výsledky hodnocení anonymně seznámeni a jsou opět požádáni, aby provedli opětovné ohodnocení. V dalším kole mají možnost své názory změnit. Oslovili jsme 4 experty, znalé Plzeňský region. Poskytli jsme jim vytvo-

řené databáze geoobjektů, popřípadě mapy s jejich lokalizací. Požádali jsme je o vyhodnocení významnosti geoobjektů jako předpokladů pro CR. Významnost měli hodnotit stupnicí 5 – velmi vysoká, 4 – vysoká, 3 – průměrná, 2 – nízká, 1 – velmi nízká. Jednotlivé geoobjekty ve všech vrstvách jsme pak ohodnotili nejčastější hodnotou z expertních výpovědí z druhého kola. Výjimku z tohoto způsobu hodnocení tvořila tři témata, téma s diferenciací území podle hygienické kvality životního prostředí, významné lesní komplexy a výšková členitost povrchu krajiny. Vrstva týkající se hygienické kvality životního prostředí byla zpracována podle údajů Českého hydrometeorologického ústavu, plochy bez imisní zátěže byly ohodnoceny 0 a plochy s ekologickou zátěží hodnotou –1, –2 a –3 podle intenzity zátěže, v Plzeňském regionu se nevyskytuje vysoké imisní zatížení (hodnota –3).

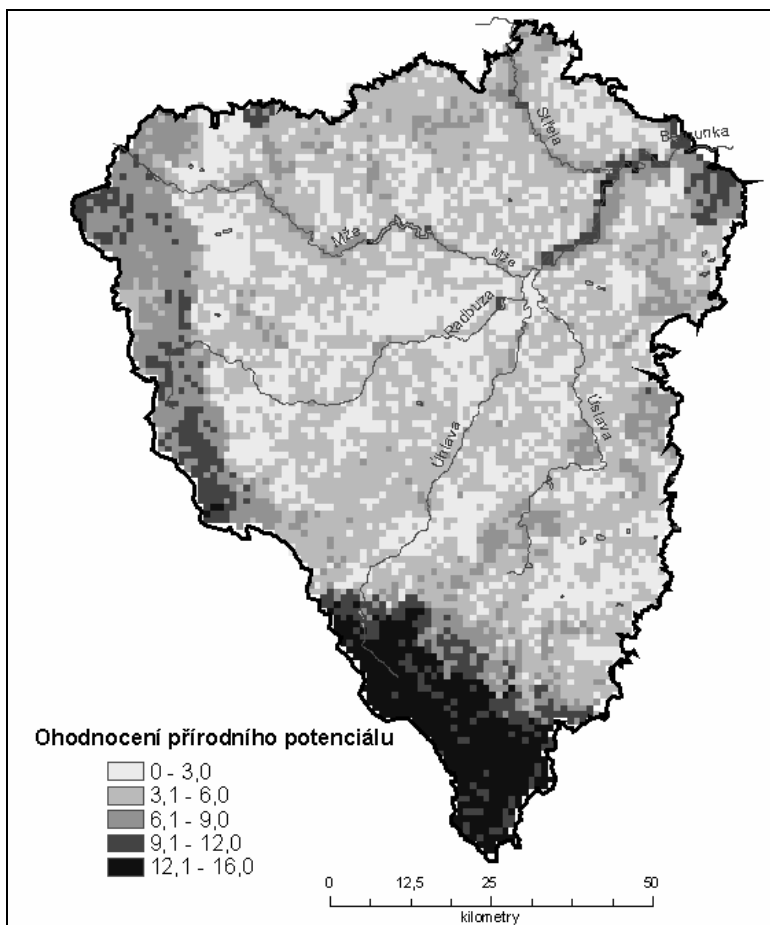
Významným lesním komplexům bez devastčních prvků jsme přiřadili hodnotu 1 a vertikální členitost jsme ohodnotili rovnoměrně tak, že rovinatému povrchu jsme přiřadili hodnotu 1 a nejčlenitějšímu povrchu v Plzeňském kraji pak hodnotu 5. V hodnocení těchto tří ukazatelů je zatím větší míra subjektivity autorky.

Ohodnocené vrstvy jsme zpracovali do rastrové reprezentace. Velikost hrany buňky (pixelu) jsme u všech rastrových vrstev zvolili 1 km, jednotlivé buňky tedy představují území 1 km². Plochy jsme konvertovali z vektoru na rastr, v každém pixelu objektu byla zapsána hodnota významnosti geoobjektu pro cestovní ruch zjištěná od expertů. Z bodových vrstev byly vytvořeny rastrové vrstvy povrchu ohodnocených objektů. Při výpočtu jsme využili metodu jádrového vyhlazení (kernel), kde hodnota každé buňky byla počítána z bodů v okolí (maximálně ve vzdálenosti 5 km) a jednotlivé body v okolí se na výsledné hodnotě přiřazené buňce podílely různě podle své vzdálenosti od středu buňky (obr. 1).

Obrázek 1: Převod ohodnocených bodových objektů na rastrový povrch

Pro celkové hodnocení jsme využili operaci mapové algebry. Sečtením rastrových vrstev 1–8 jsme získali potenciál přírodního prostředí (obr. 2), z bodových vrstev 9–11 jsme získali prostorové ohodnocení atraktivit pro cestovní ruch. Z bodových geoobjektů bylo také možné vypočítat hustotu atraktivit pro zvolené buňky rastru (obr. 3). Výslednou mapu, která vyjadřuje celkový potenciál pro CR, jsme dostali sečtením vytvořených povrchů potenciálu přírodního prostředí a ohodnocen-

Obrázek 2: Potenciál přírodního prostředí Plzeňského kraje pro cestovní ruch

ných atraktivit (obr. 4). Z výsledné mapy lze snadno analyzovat prostorové zastoupení jednotlivých hodnot potenciálu i jeho regionální diferenciaci. Geografickou databázi i všechny operace jsme prováděli pomocí ARCGIS – ArcMap s rozšířeními.

4. DATOVÉ PODKLADY PRO ANALÝZU POTENCIÁLU PRO CR

„Kvalita výsledků prostorové analýzy závisí především na kvalitě datových podkladů a na adekvátně zvolených metodických postupech zpracování. Základními datovými podklady prostorové analýzy jsou digitální prostorové databáze obsahující informace o krajině sféře“ (Voženílek, 2001).

Základními datovými zdroji pro analýzu území z hlediska předpokladů pro cestovní ruch byly digitální topografické a tematické mapy, konkrétně digitální model území vytvořený v měřítku 1 : 25 000 (DMÚ 25), digitální databáze ArcČR 500 a tematické digitální mapy Českého hydrometeorologického ústavu znázorňující imisní situaci poléťavého prachu a oxidu siřičitého (SO₂). Na základě DMÚ 25 jsme vytvořili digitální model reliéfu a pomocí něj jsme hodnotili členitost krajiny. Pomocí vrstvy krajinový pokryv z GEOČR 500 jsme vymezili významné lesní komplexy. Ostatní použité prostorové informace byly převzaty z geografického informačního systému o Plzeňském regionu budovaného na KGE ZČU v Plzni.

5. VÝSLEDKY VÝZKUMU

Nejvyšší potenciál přírodního prostředí pro CR má oblast Šumavy a Českého lesa a dále okolí toku řeky Berounky pod Plzní a oblast Brd. Diferenciaci ukazuje obr. 2. Velmi nízkou bodovou hodnotu dosahuje 27 % území kraje, naopak nadprůměrnou přes 12 % území kraje. Procentové zastoupení území kraje podle hodnot významnosti je ukázáno v tabulce 2.

Tabulka 2: Rozdělení území podle významnosti přírodního potenciálu pro cestovní ruch

Hodnota významnosti pro CR	% území
Velmi nízká (0–3)	27,2
Nízká (3,1–6)	45,2
Průměrná (6,1–9)	15,5
Vysoká (9,1–12)	6,1
Velmi vysoká (12,1–16)	6,0

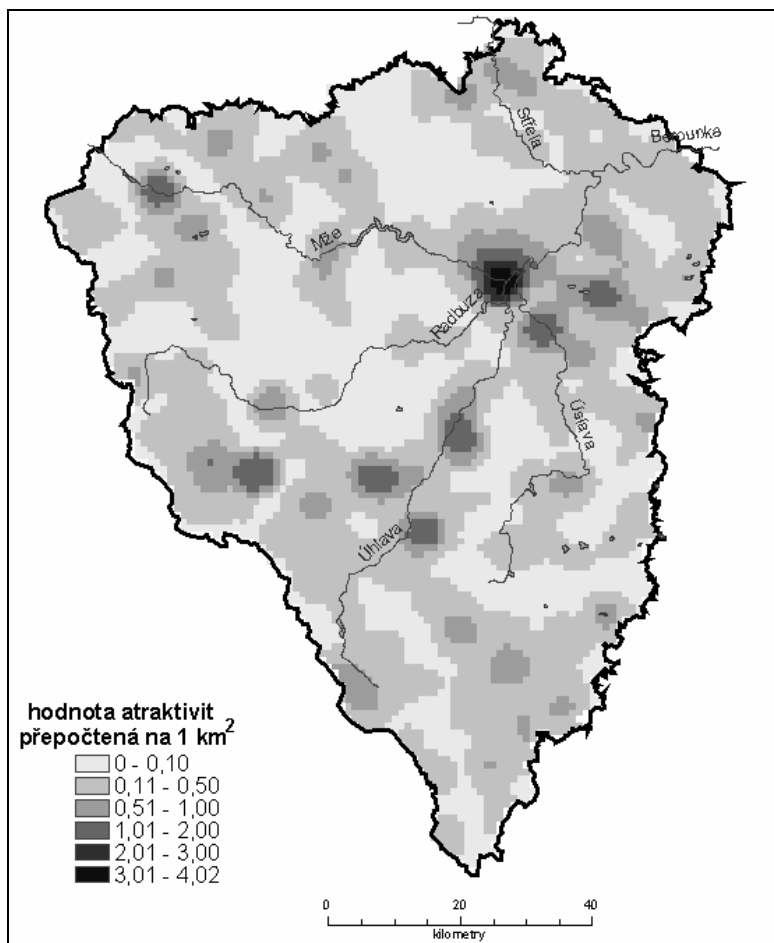
Zdroj: vlastní zpracování

Hodnocení bodových lokalizačních předpokladů je provedené na základě výpočtu hustoty ohodnocených atraktivit. Diferenciaci ukazuje obr. 3. Průměrná hustota hodnot atraktivit je 0,24 bodu na km². Procentové zastoupení území kraje podle hustoty ohodnocených atraktivit je ukázáno v tabulce 3. Nejvyšší koncentraci atraktivit pro CR mají města Plzeň, Domažlice a Klatovy.

Tabulka 3: Hustota ohodnocených atraktivit pro cestovní ruch

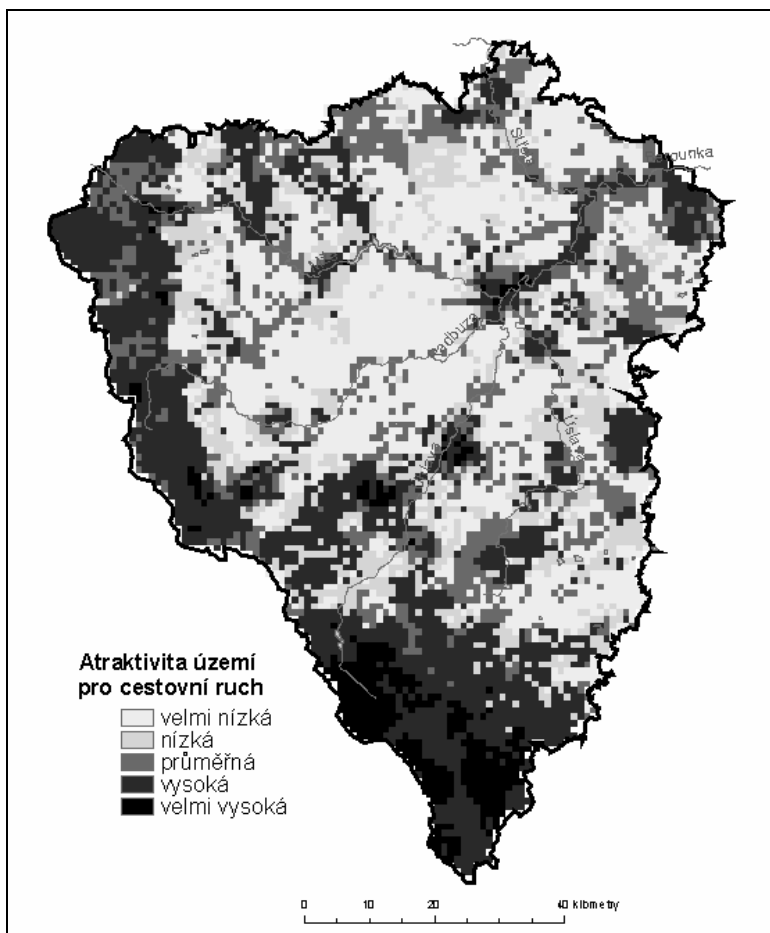
Hustota na km ²	% území
0,00–0,10	36,4
0,11–0,50	51,6
0,51–1,00	9,2
1,00–2,00	2,4
2,01–3,00	0,2
3,01–4,02	0,2

Zdroj: vlastní zpracování

Obrázek 3: Hustota atraktivit pro cestovní ruch v Plzeňském kraji

Průměr celkového potenciálu pro cestovní ruch v Plzeňském kraji je 2,3 bodu. Téměř 35 % území kraje má vysoký potenciál pro cestovní ruch (viz tabulka 4). Rozložení potenciálu pak znázorňuje obr. 4.

Obrázek 4: Celkový potenciál pro cestovní ruch v Plzeňském kraji

Tabulka 4: Rozdělení území podle celkového potenciálu pro cestovní ruch

Hodnota významnosti pro CR	% území
Velmi nízká (1)	11,5
Nízká (2)	36,9
Průměrná (3)	17,0
Vysoká (4)	29,6
Velmi vysoká (5)	5,0

Zdroj: vlastní zpracování

6. ZÁVĚR

Tento přístup k hodnocení geografického potenciálu je možné zobecnit. Stejně jako předpoklady zvolené oblasti pro CR, lze hodnotit potenciál pro jiné lidské aktivity. Základem metody jsou postupy, založené na formách práce s geodaty, formalizovanými digitálně zpracovanými geografickými informacemi, dále na tvorbě kontinuálního povrchu z těchto geodat a na mapové algebře. Zvolená metoda má následující postupové kroky:

- Vymezení kritérií pro hodnocení potenciálu
- Explicitace kritérií a vytvoření geografické databáze geoobjektů a povrchů
- Expertní zhodnocení geoobjektů
- Převod do rastrových vrstev (kontinuálního pole)
- Zpracování pomocí mapové algebry
- Vyhodnocení výsledných vrstev.

LITERATURA

- ArcČR 500. *Geografická databáze České republiky*. Praha : Arcdata. 2003.
- BÍNA, J. 2002. *Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích České republiky*. Urbanismus a územní rozvoj, ROČ V – č. 1
- BOHÁČ, Z. 1995. *Poutní místa v Čechách*. Praha : Debora.
- BUCHAROVIČ, S., WIESER, S. 2001. *Encyklopedie lázní a léčivých pramenů*. Praha. Libri.
- COLTMAN, M. M. 1989. *Introduction to Travel and Tourism: An International Approach*. New York : Wiley. 384 s.
- DISMAN, M. 1993. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : Karolinum.
- DURDÍK, T. 1995. *Encyklopedie českých hradů*. Praha : Libri.
- DMÚ 25. *Uživatelská příručka. Popis dat*. VTOPÚ Dobruška.
- GEOČR 500. *Fyzickogeografická databáze České republiky*. Praha : Arcdata. 1999.
- IVANIČKA, K. 1983. *Základy teórie a metodológie socioekonomickej geografie*. Bratislava : SPN.
- JEŘÁBEK, H.: 1992. *Úvod do metodologie sociologického výzkumu*. Praha : FSV UK.

- JEŽEK, J. 2003. *Geografie cestovního ruchu*. Plzeň : ZČU.
- KLUFOVÁ, R. 2001. *Cestovní ruch, regionální rozvoj a školství* : sborník referátů z 6. mezinárodní konference, Tábor 28. až 29. března 2001. 2. díl. 2001;6:348–349.
- Kol. 1999. *Zpracování problematiky cestovního ruchu, obsažené v sektorovém operačním plánu a její aplikace do regionálních operačních programů*. Praha : DHV CR, spol. s r.o., 1999 SAURA, spol. s r.o. 1999
- Kol. 2001. *Kamenné kříže Čech a Moravy*. Praha : Argo.
- KOVAŘÍK, P. 1998. *Studánky a prameny Čech, Moravy a Slezska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny.
- KUMPERA, J. 1989. *Západočeský kraj A–Z*. Plzeň : Západočeské nakladatelství.
- KUMPERA, J. 2002. *Řeky a říčky Plzeňského kraje*. Plzeň : Agentura Ekostar.
- KUPKA, V., ČTVERÁK, V., DURDÍK, T., LUTOVSKÝ, M., STEHLÍK, E. 2002. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha : Libri.
- Mapa rozložení imisí polévatavého prachu k roku 1995 v ČR* [online]. Český hydrometeorologický ústav, 1997. [citováno dne 20.10. 1999]. Dostupné z [www: <http://www.chmi.cz>](http://www.chmi.cz).
- Mapa rozložení imisí SO₂ k roku 1995 v ČR*. [online]. Český hydrometeorologický ústav, 1997. [citováno dne 20.10. 1999]. Dostupné z [www: <http://www.chmi.cz>](http://www.chmi.cz).
- MARIOT, P., 1983. *Geografie cestovního ruchu*. Bratislava : Veda.
- MÍCHAL, I., NOSKOVÁ, J. 1970. *Hodnocení přírodních předpokladů území pro rekreaci*. In: Sborník pro ochranu a tvorbu životního prostředí. Praha : Terplan.
- PACÁKOVÁ – HOŠŤÁLKOVÁ, B., PETRŮ, J., RIEDL, D., SVOBODA, A. M. 1999. *Zahrady a parky v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Praha : Libri.
- ROST, M., KLUFOVÁ, R. 2003. *Modelování rekreačního potenciálu území pomocí kvantitativních metod v prostředí GIS*. Geoinfo. 2003;2003(6):50–51.
- ROST, M., KLUFOVÁ, R. 2003. *Využití kvantitativních metod pro regionalizaci území z hlediska jeho využití cestovním ruchem*. Aplimat 2003, 2nd International Conference. 2003;2:435–440.
- TOMLIN, C. D. 1991. *Cartographic Modelling*. In: Maguire, D. J., Goodchild, M. F., Rhind, D. W. GIS, Principles and Applications. Longman.
- Using ArcGIS™ Spatial Analyst. GIS by ESRI™*. Redlands : ESRI, 2002.
- VEPŘEK, K. 2002. *Hodnocení potenciálu cestovního ruchu a jeho využití v územních plánech VÚC*. Urbanismus a územní rozvoj. roč. V., č. 3
- VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D. 1998. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha : Libri.
- VLČEK, P. 1994. *Encyklopedie českých zámků*. Praha : Libri.
- VOŽENÍLEK, V. 1995. *Integrace GPS/GIS v geomorfologickém výzkumu*. Olomouc : Univerzita Palackého, Přírodovědecká fakulta.

Autor:

RNDr. Marie Novotná, CSc.

katedra geografie FPE ZČU Plzeň, Veleslavínova 42, 306 19 Plzeň

novotnam@kge.zcu.cz

http://www.pef.zcu.cz/pef/kge/person/w_novot.htm

TURISTICKÉ INFORMACE – HODNOCENÍ, REGIONÁLNÍ STRUKTURA, INSTITUCIONÁLNÍ A FINANČNÍ PODPORA

Josef Kunc

TURISTIC INFORMATION – EVALUATION, REGIONAL STRUCTURE, INSTITUTIONAL SUPPORT AND SPONSORSHIP

ABSTRACT

Tourist information is considered in the Czech Republic as a free public service. However, we lack a legal act, which would define this service, set its parameters and responsibility. A contribution attempts to show opportunities and abilities of elementary tourist information units in space, of tourist information centres (TIC), provide those interested with quality and relevant information service. As a problematic field of tourist information within TIC we can name not only effort to reach its strict standardization and certification but also financing and institutional support within regional structures. Pressing and not solved problem is pressure on establishment and effective functioning of regional TIC, which would become support for TIC net in the Czech Republic and through their methodological and technical support they will help local information centres functioning.

Key words: tourist information centres, evaluation, regional structure, institutional support, sponsorship

1. ÚVOD

Jedním z nejvýznamnějších faktorů, který rozhodujícím způsobem ovlivňuje návštěvnost turistického regionu, je dostatek informací o možnostech trávení volného času a komplexní turistické nabídce. V současné době, kdy je turismus a cestovní ruch významným hospodářským odvětvím, je důležité turistické atraktivity nacházet se v místě (regionu) důsledně a odpovídajícím způsobem prezentovat a propagovat.

Základním stavebním prvkem turistických informací, v prostoru reálně uchopitelným, jsou turistická informační centra (TIC). Turistická informační centra jsou důležitějším článkem praktické propagace města, regionu i celého státu. Podle Metodiky turistických informačních center prezentované na internetových stránkách Asociace turistických informačních center ČR (A.T.I.C. ČR) jsou TIC součástí informačního systému cestovního ruchu České republiky. TIC má charakter veřejné služby, poskytované na základě společenské objednávky státní správy a samosprávy a jako součást informačního systému cestovního ruchu zahrnuje:

- odbornou pracovní sílu,
- technické prostředky a vybavení (prostory, počítače, software, telekomunikační prostředky),
- provozní finance,

- obecně platné systémové normy a pravidla včetně základních standardů rozsahu a kvality poskytovaných služeb.

Hlavním úkolem TIC je poskytovat komplexní bezplatný informační servis a popřípadě nabízet služby ze všech oblastí souvisejících s cestovním ruchem pro potřeby návštěvníků a rezidentů včetně postupně realizovaných rezervací služeb cestovního ruchu. Součástí služeb TIC by měl být i prodej informačních materiálů, publikací, map, průvodců, upomínkových předmětů, apod. (Holešinská, A., 2004a).

2. HODNOCENÍ TIC

Hodnocení kvality turistických informací resp. přímo turistických informačních center se v posledních letech objevují v řadě odborných studií i článků. Většina těchto prací se opírá o cenné výsledky vlastních šetření, prováděných přímo se zaměstnanci TIC v určitém území (regionu). Nejčastější typy otázek se orientují na otevírací dobu TIC, umístění, návštěvnost, jazykovou vybavenost zaměstnanců, propagaci a reklamu, technické a materiální vybavení, spolupráci s podnikatelskou a veřejnou správou a v neposlední řadě na celkovou úroveň a množství poskytovaných informací, příp. na tvorbu a nabídku ucelených produktů cestovního ruchu. Otázky je možno vyhodnocovat odděleně pro každé TIC zvlášť ve srovnání s vhodně zvolenou „střední/průměrnou hladinou kvality“ nebo častěji v komparaci všech sledovaných TIC mezi sebou a následném vyzdvižení těch nejlepších resp. nejhorších případů za každou oblast otázek.

Žádné anketní šetření nebo interview nezaručí dokonalou objektivitu odpovědí. Proto také uvedené typy otázek v podstatě principiálně směřují k cílenému efektu, kterým je možnost navázat výsledky výzkumu na určitá zobecněná hodnotící kritéria obsažená v tzv. Minimálním standardu služeb a podmínek činnosti turistických informačních center a dále ke Kategorizaci turistických informačních center. Oba dokumenty byly na konci devadesátých let vypracovány A.T.I.C. ČR jako navazující materiály na výsledky předchozí spolupráce Ministerstva pro místní rozvoj ČR, České centrály cestovního ruchu a A.T.I.C. ČR.

Minimální standard služeb a podmínek činnosti TIC je určen především pro posouzení kvality turistických informačních center, jež jsou členy A.T.I.C. ČR, což však neznamená, že stanovená kritéria tohoto stále jediného platného dokumentu standardizace TIC v ČR nemohou být použita i na hodnocení nečlenů A.T.I.C. ČR. Navíc je při hodnocení kvality poskytovaných služeb TIC nutno brát na vědomí komplexitu sledovaného „jevu“, tzn. i v souvislosti kvalitou lidského potenciálu (řídícího i výkonného), jež do hodnocení přirozeně vstupuje. Jak poukazuje např. A. Holešinská (2004b), je zde také problém objektivnosti při posuzování kvality poskytovaných služeb jako určitého abstraktního produktu, které se většinou orientuje podle subjektivního pocitu návštěvníka (klienta) – na rozdíl od poměrně dobře objektivně uchopitelného materiálního produktu poskytovaného TIC.

Oba výše zmíněné dokumenty, jak Minimální standard služeb, tak Kategorizace TIC (čtyři stupně – každý stupeň kategorizace předpokládá splnění schváleného minimálního standardu a podmínek činnosti turistických informačních center) jsou nastaveny na hladinu turistické informační infrastruktury v ČR pravděpodobně příliš vysoko a jejich prosazování se bude ještě řadu let setkávat s jistými obtížemi. Často je v modelovém prostoru třeba ustoupit od striktního naplnění standardů a kategorizace a s určitým nadhledem zobecnit zjištěné skutečnosti. Tato praxe není žádnou výjimkou i za hranicemi naší republiky, někteří odborníci (např. Horner, S., Swarbrook, J., 2003) potvrzují, že dodržování standardizace služeb cestovního ruchu je nezřídka nedosažitelné a ani není vždy žádoucí. Důvodem je právě nevyzpytatelnost a subjektivnost lidského faktoru.

3. REGIONÁLNÍ STRUKTURA TIC

V České republice existuje poměrně hustá síť turistických informačních center. Jejich počet není stálý, některá TIC vznikají, jiná zanikají, obecně lze říci, že se jejich počet se stále ještě mírně zvyšuje. Spíše než růst celkového počtu TIC (kvantity) by prospělo zvyšování kvality jimi nabízených informací a služeb (např. členstvím v A.T.I.C ČR a jejich postupnou certifikací). Na jaře roku 2005 bylo na základě databázi agentury CzechTourism a informačního serveru Turistik, a také dle výsledků vlastního šetření evidováno v ČR více než 400 turistických informačních center. Mezi členy Asociace turistických informačních center ČR patřilo 128 TIC a mezi čekatele A.T.I.C ČR pak 18 center. Ostatní TIC neměla v době zpracování databáze členskou příslušnost k celostátnímu profesnímu sdružení. Tato čísla však nejsou nijak zvlášť podstatná, neboť se rychle mění v čase i prostoru.

Přestože rozhodně není cílem zřizovatelů a provozovatelů informačních center nekoordinovaný růst jejich počtu, určité doplnění sítě TIC je pravděpodobně na místě, zejména s ohledem na specifika turistického potenciálu České republiky. V ČR existuje historicky podmíněná hustá sídelní síť s velkým počtem měst s bohatou historickou a kulturní tradicí. Podle námi provedeného šetření nebyla prokázána existence TIC u 219 měst ze souboru 526 měst České republiky. Tato skutečnost sama o sobě neevokuje nutnost zřízení turistického informačního centra ve všech městech ČR, přesto jsme se pokusili vytipovat ta města, kde by zřízení celoročního či alespoň sezónního TIC bylo přínosné a pro propagaci cestovního ruchu užitečné.

O zřízení celoročně přístupného turistického informačního centra by s ohledem na populační velikost a turistický potenciál bylo žádoucí uvažovat u 33 měst a sezónního TIC u dalších 38 měst ČR. Výběr „potenciálních adeptů“ na doplnění sítě TIC je samozřejmě diskutabilní a do jisté míry subjektivní, ale města jako Nymburk, Sezimovo Ústí, Tišnov, Otrokovice, Bučovice, Letovice a další by měla turistické informační centrum na svém katastru mít. Podrobnější prostorovou síť TIC v ČR a návrh na její doplnění obsahuje obrázek 1.

Regionální rozložení navržených resp. chybějících TIC jednoznačně poukazuje na nedostatečně rozvinutou síť především v Jihomoravském kraji, kde bylo k celoročnímu či sezónnímu využití navrženo celkem 15 nových TIC, což znamená více než pětinu všech uvažovaných TIC, které by měly doplnit stávající síť. Tato skutečnost je poněkud v rozporu s faktem, že Jihomoravský kraj patří po Praze k nejnavštěvovanějším regionům celé ČR, přičemž stále vyšší podíl návštěvnosti představují turisté zahraniční.

3.1 Regionální TIC

Každý turistický region by se měl zasadit o založení svého reprezentativního TIC, které bude propagovat a reprezentovat region v rámci České republiky, ale i např. makroregionu střední Evropy. Síť regionálních informačních center je potřeba doplnit dalšími lokálními (místními) TIC, které mohou existovat pod záštitou např. turistické oblasti, turistického mikroregionu, dobrovolného svazku obcí, samotného města či obce, ale i cestovní kanceláře. Předpokladem je dobrá spolupráce uvnitř i vně regionu, zejména mezi samotnými TIC, místními podnikateli a veřejnou správou (samosprávou), což u nás stále není pravidlem.

V České republice dosud není dořešena charakteristika, postavení a úloha regionálních informačních center, která by koordinovala a zaštiťovala činnost turistických informačních center v krajích (regionech). Od centrálního regionálního TIC bude očekávána především technická a metodologická podpora lokálním a místním TIC, pomoc při aktivitách přesahujících jejich možnosti a v neposlední řadě správa a distribuce aktuální informační databáze.

Tam, kde se kraje územně do určité míry překrývají s turistickými regiony, by mělo plnit roli regionálního TIC centrum lokalizované v krajském městě. Toto však nemusí být dogmatickým pravidlem, některá TIC (např. Mariánské Lázně, Bechyně, Telč) mají silnější pozici i vyšší kvalitu než ta v krajských městech. Prostorově rozsáhlé turistické regiony by patrně mohly mít oporu ve dvou regionálních TIC: Okolí Prahy v samotné Praze a Příbrami, Východní Čechy v Pardubicích i Hradci Králové, Jižní Morava v Brně a příp. i Uherském Hradišti, a region Severní Morava a Slezsko v Ostravě a Novém Jičíně. Pro územně specifické regiony Šumavy, Krkonoše a Českého ráje by pro úlohu regionálních TIC připadala nejspíše centra v Českém Krumlově, Špindlerově Mlýně resp. Turnově.

Do budoucna lze předpokládat, že s vyšší aktivitou v přípravě a tvorbě regionálních produktů bude význam existence a efektivního fungování regionálních TIC vzrůstat a že se stanou cennými partnery regionálních managementů. K rozhodujícím úkolům bude zřejmě patřit schopnost reagovat a usměrňovat požadavky samosprávy (kraj, města, obce), místních sdružení v cestovním ruchu a soukromého sektoru, který je primárním nositelem rozvoje cestovního ruchu v každém regionu.

3.2 Lokální TIC

Přestože by hlavní roli v organizaci turistických informací měly hrát regionální informační centra, elementárním základem sítě turistických informací v prostoru (regionu) byly a budou lokální a místní TIC. Tato centra jsou v první linii zájmu turistů a návštěvníků a je možno je považovat za určitou „nárazníkovou zónu“ při konfrontaci základní nabídky a poptávky turistických informací v daném území.

Právě požadovaná znalost základních informací o obci, městě, nejbližším okolí či regionu a standardní kvalita nabízených služeb nejsou v ČR v řadě oblastí stále na dostatečné úrovni. V tomto ohledu u nás existují výrazné rozdíly. Pokud se oprostíme od přísných kritérií požadovaných v Minimálním standardu služeb a podmínek činnosti TIC, stále nelze značný počet informačních center dávat do souvislosti s výkonem veřejné služby na alespoň minimální úrovni.

Kromě často nevyhovující materiálně-technické základny a nedostatečně odborně a zkušenostně vybaveného personálu TIC, se jeden z nepalčivějších problémů při snaze o dosažení minimální požadované kvality nabízených služeb, vztahuje k nutnému provázání informační základny celé sítě lokálních a místních TIC mezi sebou, ale také s regionálním informačním centrem. Tyto vazby by měly přispět k možnostem flexibilní reakce na přání a požadavky zákazníků a zajištění aktuálních a kvalitních informací. Současně nebude třeba klást přemrštěné nároky na pracovníky TIC, kteří pracují často za minimální mzdu nebo na vedlejší pracovní poměr a tuto „veřejnou službu“ vykonávají spíše jako svůj koníček. Odpadá tak i svazující nutnost uchovávat potřebné informace na každém TIC současně. Na druhou stranu zde vystává požadavek aktivního přístupu zaměstnanců TIC k moderním formám komunikačních a informačních technologií.

4. INSTITUCIONÁLNÍ PODPORA A FINANCOVÁNÍ

V září 2003 byla usnesením vlády České republiky schválen materiál předložený Ministerstvem vnitra ČR, který se dotýkal analýzy veřejných služeb. Tato analýza však neposkytla dostatečné informace o poskytování veřejných služeb v území, a to i přes jasně definovaný metodický návod. Zatím tedy u nás neexistují žádné komplexní zákonné a ani podzákonné normy, pouze některé veřejné služby jsou upraveny zákony v gesci příslušných ministerstev. Problémem je i to, že některé veřejné služby mají zákonem stanoveny podmínky poskytování, ale neřeší se však problém, za jakých podmínek budou tyto služby dostupné občanům. Uvedené nesrovnalosti se tak negativně projevují i v souvislosti s turistickými informacemi resp. TIC, které mají statut veřejné služby.

Je nasnadě, že turistická informační centra jako závazní vykonavatelé veřejné služby cítí ze strany státu určitý dluh. Současná právní úprava ne zcela jednoznačně definuje veřejnou službu, nestanovuje parametry její dostupnosti z hlediska územního členění a neurčuje zodpovědnost za tyto služby. Názory některých odborníků se opírají o myšlenku tržního prostředí (Petrů, Z., 1999), která má svoje opodstatnění,

ne však již s ohledem na charakter veřejné služby TIC, kde mají být informace poskytovány klientovi zdarma.

Turistická informační centra mají prvořadý úkol podávat informace ze všech oblastí ať už se to týká samotného turistického ruchu a všeho co s ním souvisí, tak i z běžného „občanského“ života. A to informace pokud možno aktuální a objektivní. To však již není reklamní či propagační služba, kterou by bylo možno zredukovat na poskytování pouze takových informací, které si zaplatí jednotliví poskytovatelé služeb. Pokud by systémově informační centrum např. za provizi doporučovalo pouze hotel nevalné kvality (který je ale ochoten investovat do reklamy v informačním centru), nespokojený návštěvník by příště utrácel peníze jinde. Proto je v zájmu veřejného sektoru řešit systém bezplatného poskytování informací jako služby veřejné.

Obecným trendem je v současné době snaha vytvořit takové modelové schéma, ve kterém stát (resp. ústřední správní orgány) vytváří systémové podmínky pro zajišťování veřejných služeb (jako je legislativa a související metodická činnost, monitoring kvality a dostupnosti služeb, kontrola, mechanismus tvorby vlastních finančních prostředků územní samosprávy apod.) a kde územní samospráva (obce a kraje) odpovídá za vlastní doručování veřejných služeb dle nastavených parametrů s optimálním využitím místních podmínek včetně jejich konkrétního financování.

Jedná se jednak o financování z prostředků státního rozpočtu, kdy veřejné služby jsou garantované či přímo poskytované státem prostřednictvím rozpočtových kapitol resortů, státních fondů nebo jiných organizací zřízených ministerstvy či ostatními státními úřady. Finanční prostředky jsou poskytovány jak na běžné výdaje spojené se zabezpečováním služby, tak i do oblastí investic prostřednictvím programového financování.

Další formou financování veřejných služeb je jejich financování z prostředků rozpočtů územních samosprávných celků. Územní samosprávné celky financují veřejné služby buď ze svých vlastních zdrojů (na základě rozpočtového určení daní) nebo z cizích zdrojů, což je nejčastěji realizováno prostřednictvím účelových dotací získaných ze státního rozpočtu.

V neposlední řadě se na financování veřejných služeb podílí přímou finanční účastí uživatel služby. Mnohé z veřejných služeb jsou totiž určitým způsobem zpoplatněny, což platí i pro služby poskytované TIC, přestože je často zdůrazňován a „garantován“ bezplatný informační servis. Uživatel tak částečně nebo plně přispívá na úhradu nákladů spojených se zajištěním konkrétní služby.

Mimo výše uvedené zdroje financování je možno také uvést sponzorské financování (sponzor daruje příslušnou částku např. na provoz zařízení poskytujícího veřejnou službu, poskytne propagační a reklamní materiály, apod.) nebo prostředky ze zahraničí (např. ze strukturálních fondů EU). Další, nijak zanedbatelnou formou financování veřejné služby mohou být prostředky z grantů, které se v ČR na základě určených pravidel přerozdělují. V ČR jsou dnes nastavena grantová schémata (forma dotace), která mají regionální charakter (každý kraj jedno grantové schéma) a které je možné využít k financování veřejných služeb a tedy i turistických informačních

center. Tento způsob financování je oficiálně ukotven ve Společném regionálním operačním programu (SROP) pod prioritou 4 Rozvoj cestovního ruchu a opatřením 4.1 Služby pro cestovní ruch. Cílem tohoto opatření na národní úrovni je vybudování Národního informačního a rezervačního systému a propojení informačních sítí TIC. Na regionální úrovni je cílem přímá podpora malých a drobných podniků v cestovním ruchu v oblastech:

- rozvoje služeb,
- rozvoje nabízených produktů,
- rozvoje sítí.

Finanční náklady na tvorbu a tisk nejen propagačních materiálů nejsou zanedbatelnou položkou v rozpočtech zřizovatelů turistických informačních center. O to více je nutné zvažovat, co se stane prioritou v připravovaném propagačním materiálu, jaké novinky se v něm objeví atd. Pracovníci informačních center nejlépe vědí, na co se turisté a návštěvníci nejvíce ptají, co je v popředí jejich zájmu. Tištěné propagační materiály, na jejichž obsahu se pracovníci TIC často podílejí, jsou souhrnem toho nejlepšího, co jednotlivá města, obce a celé regiony nabízejí.

Bez ohledu na to, odkud finanční prostředky budou získány, je potřeba brát do úvahy celkové náklady na veřejnou službu, způsoby financování a další. V každém případě je však nutné vyřešit otázku, jak bude veřejná služba (v našem případě poskytování turistických informací v rámci TIC) fungovat v případě, že bude nedostatek finančních prostředků a zda bude tato služba omezena nebo dokonce zrušena.

Poskytovatelem, a tedy i zřizovatelem veřejných služeb může být stát, kraj, obec nebo jakákoliv právnická nebo fyzická osoba, která splní podmínky předepsané zákonem. V případě turistických informačních center platí totéž, navíc soukromí provozovatelé TIC mají často větší zájem o kvalitu nabízených služeb a spokojeného zákazníka. V souvislosti s reformou veřejné správy se významným poskytovatelem řady veřejných služeb staly kraje. Uživatelé veřejných služeb resp. služeb informačních center jsou v obecné rovině občané, kteří vytvářejí různé „sociální“ skupiny. Každá tato skupina má své specifické představy a požadavky, jejich oprávnění je porovnáváno zpravidla s právní normou (pokud existuje) nebo je kompromisem mezi možnostmi garanta (poskytovatele) a požadavky uživatele (zákazníka).

Jako cílová výstupní kontrola by měla být zabezpečena jak kontrola poskytovatele veřejné služby, kvalita a dostupnost poskytované služby, množství i její rozsah právě z hlediska využití nemalých finančních prostředků do této služby vložených. Jde také o efektivní využití finančních prostředků, kontrola, zda za dohodnutou cenu byla poskytnuta služba v požadovaném rozsahu, zda splňovala požadované standardy. Významnou roli musí sehrát i zpětná informační vazba, která je důležitá z hlediska kontroly finanční, kvalitativní i kvantitativní.

5. ZÁVĚR

Turistické informace jsou významným podpůrným nástrojem ovlivňujícím kvalitou nabízených služeb návštěvnost určitého regionu. Výkonnou jednotkou turistických informací v prostoru jsou turistická informační centra. Mají charakter veřejné služby a očekává se od nich komplexní bezplatný informační servis. Informační centra může provozovat výkonná samospráva – tedy kraj, město, městské kulturní středisko, svazek obcí, ale i soukromí sektor, např. místní cestovní kancelář. Úroveň jejich služeb ale vždycky závisí na konkrétních lidech, kteří v nich pracují.

K hodnocení úrovně a kvality turistických informací byly v ČR přijaty určité standardy, které by měly požadovanou minimální kvalitu zajišťovat. Řada provedených výzkumů v regionech po celé ČR však prokázala příliš vysoko nastavenou úroveň požadavků těchto standardů, které značné množství TIC není stále schopno naplnit. I z tohoto důvodu je třeba k hodnocení kvality turistických informací poskytovaných TIC přistupovat s určitou formou nadhledu a tolerance, samozřejmě však s ohledem na spokojenost uživatele (občana, turisty).

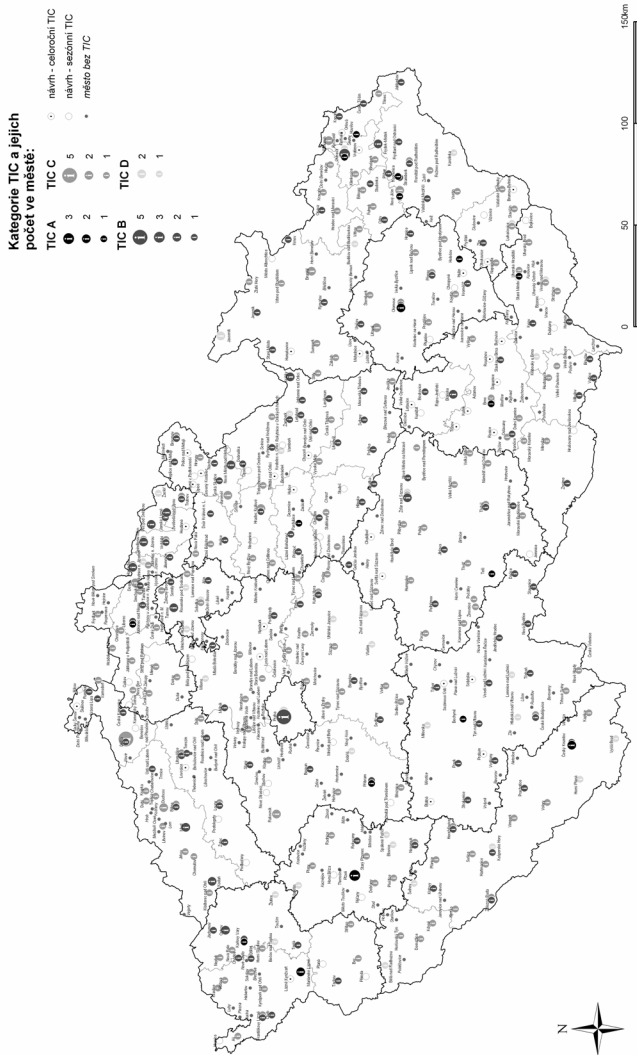
Z regionálního pohledu existuje v ČR poměrně hustá síť TIC, jejíž hlavním nedostatkem je patrně výrazný rozdíl v kvalitě jednotlivých center. Tento problém by mohl být zčásti odstraněn či alespoň potlačen vznikem regionálních turistických informačních center, které by se staly určitými garanty kvality poskytovaných informací v regionu a svou nadstandardní pozicí byly materiálně-technickou, poradenskou, ale i datovou a informační oporou místním a lokálním informačním centrům.

Nejvíce diskutovaným a medializovaným tématem je finanční podpora resp. způsob financování veřejných služeb poskytovaných také např. v turistických informačních centrech. Závažnost problému se po rozboru možností a způsobů financování veřejných služeb v ČR nejeví tak velká, záleží bude především na vhodném přerozdělení uvolněných prostředků v rámci vzniklých regionálních struktur. Důležitým faktorem je zde ovšem nutnost vzájemné spolupráce veřejného a soukromého sektoru, bez které nebudou vynaložené finanční prostředky adekvátně zhodnoceny.

Veřejné služby jsou tedy přímo či nepřímo ovlivňovány subjekty veřejné správy. Subjektů veřejné správy je z národního i mezinárodního hlediska celá řada. Nejbližší je občanovi obec, významnou roli hrají kraje. V oblasti veřejných služeb hraje také významnou roli stát, po vstupu do EU se postupně začínají prosazovat dopady do této oblasti plynoucí z volného pohybu osob, zboží a kapitálu. V globalizovaném světě plném interakcí je celá řada subjektů, které občany i sebe navzájem bezprostředně ovlivňují při zajišťování veřejných služeb. Občany však v zásadě nezajímá způsob vnitřního uspořádání veřejné správy. Zajímá je, zda konkrétní veřejná služba, tedy poskytování turistických informací, je podle jeho potřeby dostupná, dostatečně kvalitní a pokud je zpoplatněna, tak za přijatelnou cenu.

TURISTICKÁ INFORMAČNÍ CENTRA A JEJICH KATEGORIZACE

(stav březen 2005 a návrh doplnění)

LITERATURA

- HOLEŠINSKÁ, A. (2004a): *Organizace turistických informačních center*. In: Sborník příspěvků z konference studentů doktorského studia. Mendlova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Brno.
- HOLEŠINSKÁ, A. (2004b): *Kvalita poskytovaných služeb turistickými informačními centry*. In: Sborník referátů ze VII. Mezinárodního kolokvia o regionálních vědách. ESF MU v Brně, Pavlov, s. 27–34.
- HORNER, S., SWARBROOKE, J. (2003): *Cestovní ruch, ubytování a stravování, využití volného času. Aplikovaný marketing služeb*. Grada, Praha, 486 s.
- HRALA, V. (1992): *Geografie cestovního ruchu*. Idea servis, Praha, 190 s.
- PETRŮ, Z. (1999): *Základy ekonomiky cestovního ruchu*. Idea servis, Praha, 107 s.
- VYSTOUPIL, J. (2002): *Možnosti veřejné podpory Malého a středního podnikání v cestovním ruchu (pilotní příklad Jihomoravský kraj)*. In: Viturka a kol: Vybrané aspekty kvality podnikatelského prostředí jako efektivnosti regionálních rozvojových projektů (případové studie). ESF MU, Brno, s. 121–152.

Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu MMR ČR č. WB 8200452, CES 3010 "Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR".

Autor:

RNDr. Josef Kunc, Ph.D.

Katedra regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulta MU v Brně, Lipová 41a, 602 00 Brno

kunc@econ.muni.cz

AKTUÁLNE OTÁZKY A KOMERCIALIZÁCIA CESTOVNÉHO RUCHU, NOVÉ PREDPOKLADY JEHO ROZVOJA A ROZMIESTNENIA

Marián Halás

TOPICAL QUESTIONS AND COMMERCIALISATION OF TOURISM, NEW CONDITIONS OF ITS DEVELOPMENT

ABSTRACT

Till now there has not been much attention paid in the geography of tourism to new trends oriented research of tourism and its commercialisation. In the submitted paper we attempted to evaluate topical questions of tourism and topical changes in leverage of selected factors of tourism, its development and space differentiation. The first part explains the relationship between marketing (advertising, promotion) in tourism and organised events as a form of tourism. In the next part of this contribution are shortly mentioned general comparisons of tourism in urban and rural area.

Key words: commercialisation of tourism, marketing, organised events, urban tourism, rural tourism

1. ÚVOD

Geografia cestovného ruchu ako subsystém humánno-geografických vedných disciplín zaznamenáva permanentné časopriestorové zmeny, ktorých rozsah sa globalizačnými a transformačnými procesmi prebiehajúcimi v spoločnosti ešte znásobuje. Príspevok sa pokúsi zachytiť aspoň niektoré z týchto zmien, poukázať na aktuálne otázky cestovného ruchu, zmeny v pôsobení vybraných predpokladov a činiteľov rozvoja a rozmiestnenia cestovného ruchu, upozorniť na niektoré nové formy cestovného ruchu a zachytiť rozdiely v možnostiach realizácie cestovného ruchu v urbánnom a rurálnom priestore.

2. REKLAMA, PROPAGÁCIA A MARKETING AKO PREDPOKLAD ROZVOJA CESTOVNÉHO RUCHU

Reklama, propagácia a marketing nie sú nijakou novinkou medzi predpokladmi a činiteľmi rozvoja a rozmiestnenia cestovného ruchu. Ich význam ale v poslednom období veľmi intenzívne narastá. Cestovný ruch rovnako ako ostatné odvetvia nevýrobnej sféry zaznamenáva rapidný kvantitatívny vývoj. Zvyšuje sa podiel subjektov v ňom pôsobiacich, zvyšuje sa aj podiel odvetvia na zamestnanosti. Tým sa zväčšuje konkurenčný tlak medzi subjektami, čo samozrejme pozitívne vplýva na kvalitu nimi poskytovaných služieb. Spravidlým znakom sa ale stáva skutočnosť, že ok-

okrem dôrazu na kvalitu služieb je stále dôležitejšia schopnosť tieto služby na trhu predaf. To je práve úlohou reklamy, propagácie a marketingu.

V slovenskej a českej odbornej literatúre zameranej na geografiu cestovného ruchu zatiaľ nebola reklama, propagácia a marketingu venovaná dostatočná pozornosť. Svedčia o tom niektoré vysokoškolské učebnice a skriptá (príp. texty), kde neboli tieto termíny vôbec spomenuté (Otrubová, 1996), prípadne sa spomínajú len okrajovo (Vystoupil, Šauer, Metelková, Škvařilová, 2005). Štěpánek, Kopačka, Šíp (2001) upozorňujú na výrazne interdisciplinárny charakter cestovného ruchu. Za jeden zo štyroch hlavných participujúcich vedných odborov považujú marketing cestovného ruchu. Hrala (2001) rozdeľuje činitele rozvoja a rozmiestnenia cestovného ruchu na selektívne (stimulačné) faktory, lokalizačné podmienky a realizačné podmienky. Selektívne faktory ďalej rozdeľuje na objektívne a subjektívne, pričom reklamu a propagáciu zaraďuje medzi subjektívne. Práve oni by mali mať výrazný vplyv na vytváranie mondenosti a módnosti niektorých stredísk a oblastí; mohli by v relatívne krátkom čase zvýšiť príliv návštevníkov a postupne vyvolať i značné zmeny v rozmiestnení medzinárodného cestovného ruchu v širších oblastiach. V poľskej odbornej literatúre sa na marketing cestovného ruchu sústreďuje väčšia pozornosť; aj v rámci geografie cestovného ruchu (Kowalczyk, 1997), ale aj v podobe samostatných publikácií (Alt Korn, 1995)

Ak hovoríme o reklame, propagácii a marketingu, musíme si objasniť vnímanie týchto pojmov, zachytiť rozdiely medzi nimi a pokúsiť sa ich zadefinovať vo vzťahu k cestovnému ruchu. Reklama je zameraná na rýchlu (väčšinou krátkodobú) prezentáciu konkrétneho produktu (tovaru alebo služby). Je orientovaná skôr na emocionálne vnímanie človeka, faktografické informácie o produkte sú len jej doplňujúcou časťou (v niektorých prípadoch sa priamo v reklamných kampaniach ani nevyskytujú). Reklama je cieľovej skupine podávaná komerčným spôsobom (platenou formou, jej cena je určená trhom ako výsledok ponuky a dopytu), najčastejšie prostredníctvom všetkých druhov médií (elektronických aj printových). Pri konkrétnom regióne nie je krátkodobé emocionálne pôsobenie úplne najvýhodnejším spôsobom prezentácie, preto v tomto prípade hovoríme skôr o propagácii. Na rozdiel od reklamy ide o dlhodobejšie cieľavedomé pôsobenie, pri ktorom by mali byť dominantné hlavne detailné informácie o produkte a jeho parametroch. V prípade cestovného ruchu prebieha propagácia regiónov hlavne na výstavách a veľtrhoch zameraných na cestovný ruch, rekreáciu a turistiku a to prostredníctvom širokého spektra propagačných materiálov.

Väčšina autorov považuje reklamu za podmnožinu (súčasť) propagácie. V tomto ponímaní sú okrem reklamy ďalšími zložkami propagácie public relations, direct marketing, podpora predaja, príp. i sponzoring. Základný vzťah medzi reklamou (v angličtine označovanou termínom advertising), propagáciou (promotion) a marketingom je znázornený na obr. 1.

Pri marketingu existuje veľké množstvo definícií, ktoré však majú viacero spoločných znakov. Je to súbor činností a procesov, ktoré majú slúžiť k rozpoznaní alebo rozvoju klientovej potreby alebo želania, k vývoju tomu zodpovedajúceho

produktu, ku komunikácii s klientom a následnej distribúcii produktu. Na rozdiel od reklamy a propagácie nemusí stáť finálny produkt už na začiatku celého procesu, ten sa vtedy len identifikuje, prípadne formuje a prispôsobuje dopytu. Súčasťou marketingu sú identifikácia potrieb klienta, prieskum trhu, výskum a vývoj za účelom vytvorenia návrhu vhodného produktu, jeho propagácia, oceňovanie a distribúcia. V prípade cestovného ruchu to znamená, že konkrétny región ktorý by mal byť objektom kampane je síce vopred daný, ale hľadáme prvky, ktoré by mali pomôcť jeho prezentácii, cieľové skupiny ktorým by mali byť tieto prvky určené a formu a spôsob prezentácie, aby bola čo najefektívnejšia vo vzťahu k jednotlivým cieľovým skupinám. V porovnaní s reklamou a propagáciou je však samotná prezentácia produktu pri marketingu len jednou z jeho parciálnych častí.

Obrázok 1: Vzťah reklamy, propagácie a marketingu

Z predchádzajúcich informácií by sa mohlo zdať, že reklama (v porovnaní s propagáciou a marketingom) nehrá pri cestovnom ruchu takmer žiadnu úlohu. Nie je to však úplne pravda, reklama nie je až taká významná pri priamej prezentácii regiónu, ale na posilňovaní jeho pozície z hľadiska cestovného ruchu sa môže podieľať nepriamo.

Jednou z možností ako môže participovať reklama je prostredníctvom organizovaných akcií a podujatí. V ich prípade ide vždy len o jednorázovú záležitosť. Najčastejšie sa konajú raz za rok, ale môžu mať aj inú periodicitu. Napr. pri veľkých športových podujatiach (Olympijské hry, Majstrovstvá sveta, Majstrovstvá Európy) to sú štyri, príp. dva roky, pričom miesto konania je vždy iné. Práve pre jednorázovosť týchto podujatí je reklama veľmi efektívnym spôsobom ich prezentácie.

Pri teoretickom hodnotení predpokladov a činiteľov rozvoja cestovného ruchu tak nastáva tzv. súslednosť predpokladov (obr. 2). Reklama, propagácia a marketing sú jedným z predpokladov rozvoja a rozmiestnenia cestovného ruchu, ale takisto sú jedným z predpokladov úspešnosti organizovaných akcií a podujatí. Organizované akcie a podujatia sú zároveň jedným z predpokladov alebo činiteľov rozvoja a rozmiestnenia cestovného ruchu. Pri klasickom členení na lokalizačné, realizačné a selektívne (stimulačné) predpoklady (Otrubová 1996; Hrala, 2001) ich zaradíme medzi lokalizačné predpoklady.

3. ORGANIZOVANÉ AKCIE A PODUJATIA AKO FORMA CESTOVNÉHO RUCHU

Návštevu organizovaných akcií a podujatí môžeme tiež považovať aj za jednu z foriem cestovného ruchu. Toto tvrdenie možno dokumentovať tým, že sa v mnohých prípadoch stávajú hlavným cieľom cesty, a nie iba doplnkom alebo sprievodným programom.

Na základe spôsobu prezentácie (reklamy, propagácie a marketingu) môžeme organizované akcie a podujatia rozdeliť do štyroch kategórií:

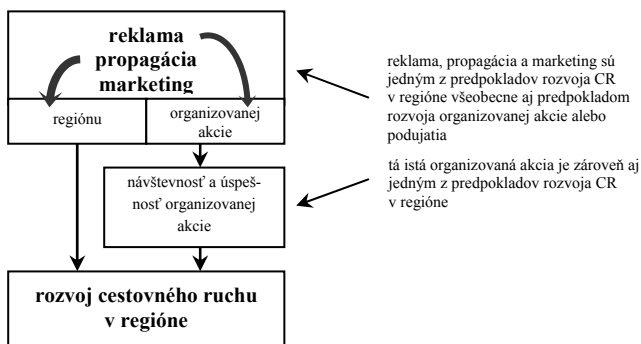
- a) Organizované akcie a podujatia bez reklamy a propagácie. Patria sem podujatia, ktoré sú založené na tradícii, priamu reklamu a propagáciu využívajú len minimálne. Príkladom sú náboženské podujatia a púte. Ale ani pútничké miesta sa nevyhli komercializácii, regióny ich často používajú na svoju vlastnú prezentáciu a zvýšenie návštevnosti, ich prítomnosti sa prispôbujú aj okolité prostredie (služby, predaj suvenírov a pod.)
- b) Organizované akcie a podujatia, pri ktorých má reklama a propagácia doplňujúcu funkciu. Patria sem podujatia, ktoré sú takisto ako v prvom prípade založené na tradícii, ale zároveň musia čeliť konkurencii novozaložených podujatí podobného zamerania. Príkladom sú folklórne festivaly.
- c) Organizované akcie a podujatia, pri ktorých má reklama a propagácia určujúcu funkciu. Patria sem podujatia, ktoré väčšinou nemajú dlhodobú tradíciu a musia čeliť veľmi širokej a dravej konkurencii podujatí podobného zamerania. Príkladom sú festivaly populárnej hudby, tie využívajú reklamu ako najdôležitejší predpoklad ich návštevnosti a úspešnosti, väčšinou majú vlastných reklamných a mediálnych partnerov. Napriek tomu že stupeň komercializácie je tu už veľmi vysoký, postupne sa môžu etablovať a prepracovať bližšie ku kategórii, pre ktorú je reklama a propagácia len doplnkom.
- d) Organizované akcie a podujatia, ktoré slúžia len na podporu iných (dominantných) lokalizačných predpokladov. V tomto prípade sú podujatia skôr predpokladom alebo činiteľom cestovného ruchu. Príkladom sú podujatia organizovaných na hradoch a zámkoch – festival duchov, prezentácia dravého vtáctva, šermu a pod.

Aj na základe tejto kategorizácie môžeme určiť, kedy sú organizované akcie a podujatia skôr lokalizačným predpokladom a kedy skôr formou cestovného ruchu. Lokalizačným predpokladom sú v prípade, keď majú úlohu len sprievodného podujatia. Aj v tejto pozícii sú ale nesmierne dôležité. Napr. zámok v Bojniciach sa vydal práve touto cestou. Prepracovaný marketing a komercializácia, ktorá je založená na organizovaní veľkého množstva rôznorodých sprievodných akcií a podujatí sa výrazne odrazila v jeho zvýšenej návštevnosti (aj zvýšenej návštevnosti regiónu) a postupne sa zásluhou svojho vedenia stal jedným z lídrov cestovného ruchu na Slovensku.

Aj v jednotlivých kategóriách môžu byť rozdiely medzi dvoma rovnakými typmi organizovaných podujatí. Napr. folklórny festival vo Východnej stavia skôr na svojej dlhoročnej tradícii a obec ani región ju zatiaľ nedokázali zúžitkovať na celkovú propagáciu regiónu. Naopak folklórny festival v Hrušove (Hontianska paráda) tradíciu nemá, existuje len necelých desať rokov. Zástupcovia obce sú však nesmierne aktívni a napriek tomu že sa jedná skôr o ekonomicky marginálny región, dokázali zásluhou festivalu, aj zásluhou iných aktivít, urobiť pre zviditeľnenie vlastnej obce aj regiónu veľmi veľa.

V týchto dvoch rozdielnych prípadoch sú rozdielne aj hlavné toky propagácie (na obr. 2 znázornené tromi šípkami). V prvom prípade (Východná) je ako-tak rozvinutý len tok reklama, propagácia a marketing organizovanej akcie → návštevnosť a úspešnosť organizovanej akcie, v druhom prípade (Hrušov) sa rozvíjajú všetky tri toky (aj priama propagácia obce, aj propagácia obce prostredníctvom folklórneho festivalu), čo sa výrazne odzrkadľuje aj v celkovom rozvoji cestovného ruchu obce (regiónu).

Rovnako ako pri reklame, propagácii a marketingu (súslednosť predpokladov z obr. 2) by sme dopadli aj pri teoretickom hodnotení realizačných činiteľov a faktorov (podmienok) cestovného ruchu v súvislosti s organizovanými akciami a podujatiami. Stravovacie a ubytovacie zariadenia (zaraďujeme ich medzi realizačné predpoklady) by sme mohli pri organizovaných podujatiach rozdeliť na stále a dočasné. Stále slúžia cestovnému ruchu nepretržite počas celej sezóny, dočasné sú určené na využívanie len počas konania podujatia. Patria medzi ne hlavne stánky zabezpečujúce občerstvenie návštevníkov, ale v niektorých prípadoch aj plochy určené na ich ubytovanie (stanové tábory pri festivaloch populárnej hudby).

Obrázok 2: Pozícia reklamy, propagácie a marketingu ako predpokladov rozvoja cestovného ruchu v regióne

Pri komplexnom zhodnotení vývoja a existencie organizovaných akcií a podujatí možno konštatovať, že na Slovensku sa ich počet neustále zvyšuje, a to bez ohľadu

na to či sú hlavným cieľom cesty alebo sprievodnou akciou (t. j. či sú samostatnou formou cestovného ruchu alebo len jedným z lokalizačných predpokladov rozvoja cestovného ruchu regiónu). Sú reakciou na zvyšujúcu sa konkurenciu v ponuke a vyjadrením snahy pritiahnúť potenciálnych klientov. Zároveň sa zameriavajú na vybrané cieľové skupiny klientov v závislosti od ponuky.

4. CESTOVNÝ RUCH VIDIEK VS. MESTO

Sociologické prieskumy potvrdili určitý stupeň negatívnej korelácie vo výbere formy rekreácie z hľadiska fyzickej aktivity. Znamená to, že fyzicky pracujúce obyvateľstvo má väčšiu tendenciu výberu rekreácie bez fyzickej aktivity (prevláda pasívny oddych), a naopak duševne pracujúce obyvateľstvo sa viac prikláňa k rekreácii s vyšším stupňom fyzickej aktivity. Samozrejme toto konštatovanie je vo vyložene generalizovanej podobe, ale podobne ho môžeme vysloviť aj pri porovnaní cestovného ruchu vidiek vs. mesto. Obyvateľstvo pri oddychu a relaxe (čo sú jedni z hlavných účelov cestovného ruchu) uprednostňuje činnosť aj prostredie v ktorom sa v každodennom pracovnom živote vyskytuje menej, príp. vôbec.

Hlavné urbánno-rurálne toky cestovného ruchu môžeme výraznejšie sledovať v prípadoch, keď do výskumu nezahrieme najvýznamnejšie letné a zimné strediská cestovného ruchu (zamerané hlavne na zimné športy, resp. rekreáciu pri vode). Týmto spôsobom sme na základe dát (za obdobie rokov 2001–2003) poskytnutých dvoma bratislavskými cestovnými kancelárkami zistili, že zájazdy v ktorých je dominantná návšteva väčšieho mesta (bola zvolená hranica 50 000 obyvateľov) využíva v prepočte (po štandardizácii) 3,2násobne častejšie obyvateľstvo žijúce na vidieku v porovnaní s obyvateľstvom žijúcim v mestách. K podobným záverom by sme zrejme prišli aj pri porovnaní relácie mesto – veľkomesto, čo ale z hľadiska dostupných informácií nebolo možné vykonať. S touto skutočnosťou už ráta strategické plánovanie cestovných kancelárií a zameranie ich propagácie na konkrétne cieľové skupiny. Zájazdy smerujúce do miest a veľkomiest sa orientujú prevažne na kultúrno-historické pamiatky, kde v prípade absencie jazykovej bariéry býva najčastejšie sprievodným programom návšteva kultúrnych a zábavných podujatí (divadlo, múzika, zábavná relácia), výnimočne aj športových podujatí.

Špecifickou formou cestovného ruchu typickou skôr pre mestá (ale môže využívať aj sezónne destinácie s veľkou kapacitou služieb poskytovaných mimo hlavné obdobie) je kongresová turistika. Ohľadom toho či kongresová turistika patrí alebo nepatrí do cestovného ruchu sa medzi odborníkmi vedú neustále diskusie s neuzavretým koncom. Vychádza to už zo samotnej definície cestovného ruchu. Ak by sme použili definíciu Otrubovej (1996) podľa ktorej cestovný ruch zahŕňa všetky formy cestovania doma aj v zahraničí za účelom oddychu, rekreácie, poznávania nového, za zábavou, kultúrou a športom, pričom pobyt návštevníka sa odráža na hospodárskom živote navštíveného miesta; kongresová turistika by stála mimo. Hlavný účel cesty je u nej nepochybne iný – obchod, biznis, propagácia, pracovné záležitosti atď.

Oddych, rekreácia a poznávanie môžu byť len doplnkovým programom. Návštevníci však pri pobyte využívajú materiálno-technickú základňu cestovného ruchu, služby stravovacích a ubytovacích zariadení a pod. To znamená, že ekonomický prínos ich pobytu pre región je porovnateľný ako pri návštevníkoch u ktorých je hlavný účel cesty úplne odlišný. Z tohto dôvodu definície cestovného ruchu ekonómov (pre ktorých je prvoradý trh a ekonomický prínos) väčšinou zahŕňajú aj cesty za biznisom (cestovný ruch považujú len za akúsi špecifickú formu mechanického pohybu obyvateľstva). Kongresovú turistiku zároveň považujú za jednu z najdôležitejších foriem cestovného ruchu mesta (obzvlášť pri mestách „bez histórie“).

Smer cestovného ruchu mesto – vidiecka obec (napriek tomu že nebol objektom nášho priameho výskumu) je určite obvyklejší. Pobytu na vidieku začali vyššie a stredné vrstvy realizovať formou prenajímania tzv. letných bytov už začiatkom 20. storočia (Hrala, 2001). Dôvodom bol rýchly rast miest a zhoršovanie životného prostredia. Postupne sa týmto spôsobom (dlhodobé sezónne pobyty) vytvorili základy vidieckeho cestovného ruchu. Rast životnej úrovne v 60. rokoch 20. storočia viedol v mnohých krajinách k masovému rozvoju súkromného vlastníctva vidieckych chalúp a chát. Na Slovensko tieto trendy dorazili s 10–20 ročným oneskorením, v geografii je táto forma pobytov nazývaná druhé bývanie.

Vidiecky cestovný ruch slúži najčastejšie výlučne na oddych a relax, kde zmena mestského prostredia za vidiecke (bez stresu, znečistenia životného prostredia a ďalších negatívnych faktorov) výrazne urýchľuje regeneráciu síl a prispieva k načerpaniu novej (pozitívnej) energie. Vidiecke prostredie je však aj napriek zmene spôsobu života na vidieku stále úzko prepojené s poľnohospodárstvom. Poľnohospodárske aktivity sú v dnešnom globalizovanom a „elektronickom“ svete mestskému obyvateľstvu stále vzdialenejšie, aj preto sa v poslednom čase stále viac rozvíja forma cestovného ruchu nazývaná agroturistika. Účastníci cestovného ruchu sa okrem pobytu v zdravšom vidieckom prostredí zapájajú do poľnohospodárskych aktivít a zároveň aj konzumujú produkty (často aj vlastnej) poľnohospodárskej výroby. Z hľadiska propagácie cestovného ruchu v urbánnom a rurálnom priestore vidiek trochu zaoštváva. Aj keď sa situácia v poslednom čase zlepšuje, stále tu hrá ešte podstatnú úlohu lepšie napojenie mesta na cestovné kancelárie, regionálne informačné kancelárie, reklamné a marketingové agentúry a médiá.

5. ZÁVER

Cestovný ruch pružne reaguje na všetky zmeny trhu, prispôsobuje sa aktuálnym potrebám a požiadavkám klientov. Zároveň sa zvyšuje konkurencia medzi subjektami pôsobiacimi v oblasti cestovného ruchu, čím sú nútené hľadať nové, niekedy až netradičné, formy. Stúpa úloha organizovaných akcií a podujatí či už ako samostatnej formy cestovného ruchu, aj ako jedného z lokalizačných predpokladov cestovného ruchu. Zásluhou narastajúcej konkurencie stúpa aj úloha reklamy, propagácie a marketingu v cestovnom ruchu, ktoré sa v niektorých prípadoch môžu stať dôleži-

tejšie ako všetky ostatné predpoklady a činitele rozvoja. Takisto môžu pri prezentácii regiónu pre zvýšenie jej efektivity prúdiť viacerými tokmi. Túto skutočnosť spolu so zatraktívňovaním tradičných centier všetkými možnými spôsobmi vedú k nevyhnutnej komercializácii cestovného ruchu. Ako protiklad ku všetkým týmto trendom stojí vidiecka turistika (prípadne agroturistika alebo ekoturistika), ktoré sa snažia priblížiť oddych a rekreáciu obyvateľstva viac k prírode, uplatňovať a zachovávať vo svojom pôsobení viaceré konzervatívne prvky.

LITERATURA

- ALTKORN, J. 2004. *Marketing w turystyce*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN. 202 p.
- HRALA, V. 2001. *Geografie cestovního ruchu*. Praha, Idea Servis. 173 p.
- KOWALCZYK, A. 1997. *Geografia turystyki*. Warszawa, Uniwersytet Warszawski. 174 p.
- OTRUBOVÁ, E. 1996. *Humánná geografia II*. Bratislava, Univerzita Komenského. 141 p.
- ŠTĚPÁNEK, V., KOPAČKA, L., ŠÍP, J. 2001. *Geografie cestovního ruchu*. Praha, Univerzita Karlova. 228 p.
- VYSTOUPIL, J., ŠAUER, M., METELKOVÁ, P., ŠKVAŘILOVÁ, A. 2005. *Geografie cestovního ruchu*. Brno, Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. 83 p. (Distanční studijní opora).

Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0008/03

Autor:

RNDr. Marián Halás, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra humannej geografie a demogeografie

halas@fns.uniba.sk

REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE DRUHÉHO BYDLENÍ V ČESKU NA PŘÍKLADU MODELOVÝCH OBLASTÍ OLOMOUCKÉHO KRAJE

Dana Fialová, Jiří Vágner

REGIONAL DIFFERENTIATION OF SECOND HOUSING IN CZECHIA – MODEL STUDIES IN THE OLOMOUC REGION

ABSTRACT

The contribution gives elementary information on regional differentiation of second housing in Czechia with the emphasis on model studies in the Olomouc Region. The analysis is based on available statistical data as well as on field and questionnaire surveys which were conducted by all Czech universities with geographical departments. The study attempts at verifying the fact of broader qualitative changes and transformation for residential function or other commercial use after the long era of quantitative boom of second homes.

Key words: second housing, cottages, Czechia, Olomouc Region

1. ÚVOD

Studium individuální krátkodobé rekreace obyvatelstva má na poli české vědy již poměrně bohatou historii, včetně výzkumů prováděných geografy. První práce zaměřené na individuální krátkodobou rekreaci se objevují na počátku druhé poloviny 20. století – Šprincová, 1959, 1969, 1973, 1976 – oblast Jeseníků a Severomoravského kraje, pokračující i v 80. letech (Šprincová, 1984a, b, 1988), Gardavský, 1968 – zázemí Prahy. V 80. letech byl výzkum pražských geografů obohacen o možnosti mezinárodního srovnání vzhledem k intenzivním kontaktům pracovníků katedry sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK s kolegy podobného zaměření na Varšavské univerzitě. Vývoj druhého bydlení a jeho konsekvencí sociálních, územních a ekologických byl komplexně podchycen v habilitačním spise A. Kowalczyka (1994).

Sčítání lidu, domů a bytů roku 1991 poprvé umožnilo získat potřebné informace o chalupách, chatách a bytech využívaných pro rekreaci až do úrovně lokální a ovlivnilo zájem o tuto problematiku a její regionální specifika, což se odrazilo i v námětu projektu, podpořeného GAUK (1997–1999) i v tématech studentských magisterských a doktorských prací. Hlavní závěry byly soustředěny do publikace „Druhé bydlení v Česku“ (Bičík a kol. 2001), která se snažila podat metodické i obsahové analýzy druhého bydlení, s výrazným důrazem na rekreační zázemí Prahy a střední Čechy.

Druhé bydlení chápeme nikoliv pouze jako souhrn objektů individuálních vlastníků či uživatelů, kteří tyto objekty využívají převážně k rekreačním účelům, ale též jako komplex jevů a procesů s nimi spojených (Vágner 1999, Fialová 2000). Ukázalo se však i při diskusích s kolegy z jiných pracovišť, že procesy a jevy, spojené

s druhým bydlením mohou v jiných regionech Česka fungovat poněkud odlišně a s výraznými specifiky. Proto další výzkum, podpořený GAČR (2001–2003) byl zaměřen na regionální diferenciaci jevu v rámci celého Česka. Spolupráce se všemi sedmi univerzitami v ČR, kde existují geografická pracoviště (České Budějovice, Plzeň, Ústí n. L., Liberec, Brno, Olomouc, Ostrava) a s dalšími odborníky vyústila v širší publikaci, která obsahuje i teoretičtější a metodická zarámování (Vágner, Fialová 2004).

Objekty druhého bydlení (ODB) představují na území Česka cca 20 % z úhrnu všech obytných staveb. Polovina připadá na rekreační chalupy, tedy objekty původně sloužící k trvalému bydlení, u nichž došlo k přeměně funkce z obytné na rekreační. Druhou polovinu tvoří chaty a rekreační domky, stavěné již primárně pro plnění funkce rekreační. Již ze samotného podílu těchto objektů vyplývá významná úloha druhého bydlení jak v současné struktuře osídlení, tak i v jejím vývoji (Vágner, Fialová 2004, s. 38).

2. ROZMÍSTĚNÍ OBJEKTŮ DRUHÉHO BYDLENÍ V ČESKU S DŮRAZEM NA CHALUPAŘENÍ

Při sčítání 1991 bylo zjištěno na území Česka 395 752 rekreačních objektů, z toho 54 % rekreačních chat a domků (Kučera 1992a). Počet rekreačních objektů tedy od roku 1970 vzrostl více než dvaapůlkrát. Z toho počet chat a rekreačních domků o 62 %, ale rekreačních chalup (vyčleněných i nevyčleněných) více než sedmkrát. Dále trvající depopulace perifernějších venkovských oblastí nabízela větší počet venkovských usedlostí, zájem o chaty poklesl.

Výrazné zvýšení počtu objektů druhého bydlení během sedmdesátých a osmdesátých let bylo tedy způsobeno především převodem téměř 160 000 dříve trvale obydlených venkovských usedlostí a rodinných domů k rekreačnímu využívání. To vysvětluje i značný úbytek trvale obydlených domů ve venkovských sídlech. Nová výstavba chat (82 000) měla zhruba jen poloviční váhu.

Lze předpokládat, že skutečný počet rekreačních objektů ve vlastnictví fyzických osob v ČR se po roce 2000 pohybuje okolo 500 000, u mnoha neobydlených bytů totiž nebyl důvod neobydlenosti zjištěn. Jiné objekty, uváděné jako trvale obývané, sloužily de facto pouze k rekreačním účelům, mnohé objekty nejsou vůbec statisticky podchyceny (zahradní chaty) apod. Rekreační objekt mělo v roce 2001 dispozici 11,3 % bytových domácností (www.czso.cz), tento podíl se od roku 1971 téměř zdvojnásobil.

Rozmístění objektů druhého bydlení v ČR a jejich koncentrace jsou poměrně heterogenním jevem, třebaže se druhé domy alespoň v minimálním počtu vyskytují prakticky po celém území republiky. Úplně chybí pouze v malém množství obcí. Převážná většina ODB se však koncentruje do okolí středních a hlavně velkých měst a tvoří jejich rekreační zázemí. Rekreační objekty se soustřeďují především do údolí vodních toků, kolem přehrad a velkých rybníků, na okraje lesních komplexů, do hor-

ských podhůří i přímo do výše položených oblastí. Významnou roli hraje i kvalita životního prostředí, veřejné dopravy, časová dostupnost automobily, příp. infrastruktura a vybavenost službami.

Chaty a rekreační domky se pak spíše koncentrují blíže měst, vodních ploch a toků. Chalupy je možno spatřit v omezené míře téměř na celém území republiky, hlavně v podhorských a horských oblastech, kde svým rázem a vybavením umožňují zimní rekreaci i častější celoroční využívání. Vysokou koncentraci ODB do řidčeji osídleného venkovského prostoru dokazuje fakt, že třetina rekreačních objektů leží na území obcí do 500 obyvatel, téměř tři čtvrtiny na území obcí do 2000 obyvatel. Značnou roli hrají samozřejmě procesy integrace a dezintegrace, obecně však stále platí tendence, že „čím menší obec, tím v průměru vyšší váha staveb sloužících k rekreaci“ (Kučera 1992b, s. 9).

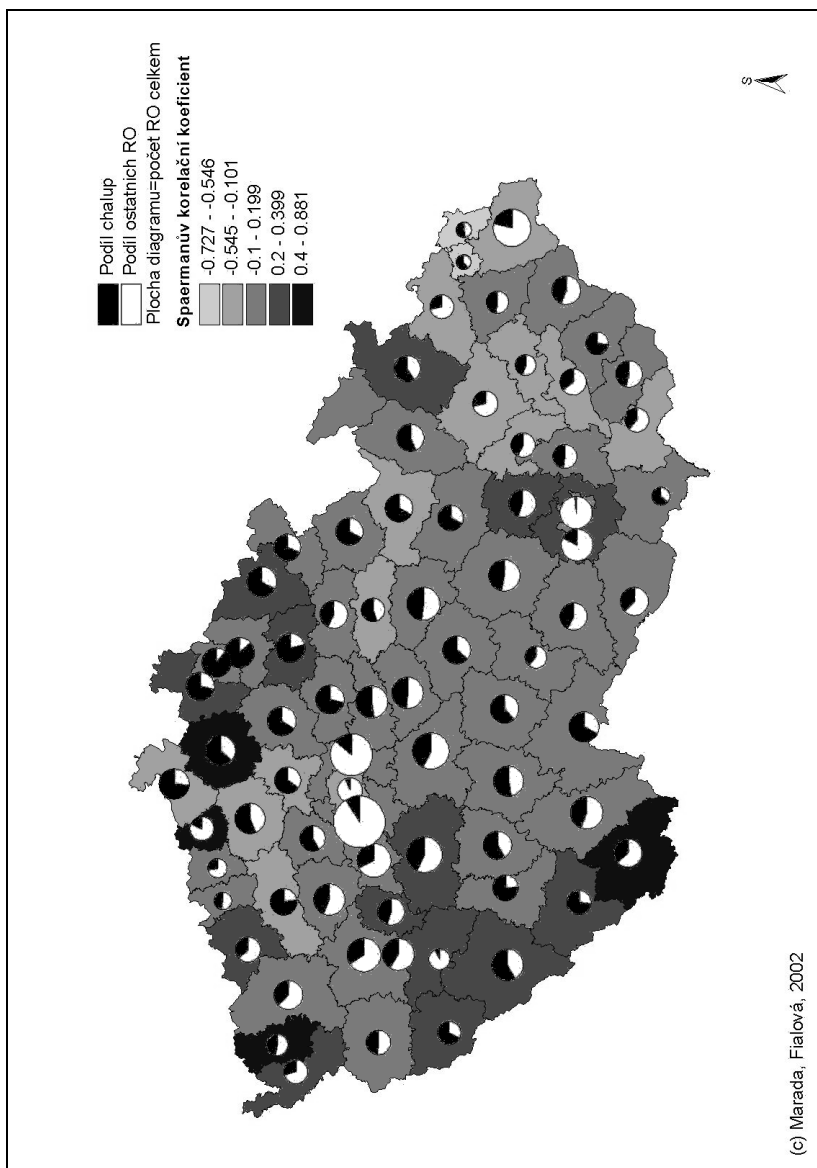
Uvažovali jsme, že za jednu z možných charakteristik periferity by se dal považovat podíl chalup (vyčleněných i nevyčleněných – vzhledem k rozdílným přístupům k vyčleňování v jednotlivých okresech pracujeme s jejich součtem) na celkovém počtu objektů druhého bydlení. Tento jev demonstruje obr. 1 (Fialová, Marada 2002).

Dominantní podíl chalup je zřetelný u některých perifernějších horských a podhorských okresů, většinou pohraničních, s výhodnými podmínkami i pro další komerční a sezónní (zimní) formy a aktivity cestovního ruchu a rekreace (Krkonoše – Semily, Trutnov 89 %, Šumava – Prachatice 72 %, Děčín 70 %, Jindřichohradecko, Jeseníky, Vizovické a Hostýnské vrchy). Výrazně nadpoloviční podíl chalup byl však zjištěn i u některých okresů tzv. vnitřní periferie – např. Louny, Strakonice, Tábor a části Vysočiny (Havlíčkův Brod, Pelhřimov) či dokonce v periferních částech vzdálenějšího rekreačního zázemí aglomerací (Kolín, Mělník, Nymburk, pohraniční Liberecko a Jablonecko, Chrudim). V absolutním počtu chalup se výrazně prosazují i Benešovsko, Příbramsko, Plzeňsko a Žďársko (Vágner 1999). Stále přetrvává platnost obecného tvrzení, že „čím větší jsou soustředění rekreačních objektů, čím je jich více a čím blíže jsou u města, tím výrazněji převažují chaty nad chalupami.“ (Kučera 1992b, s. 17).

Výzkumy rekreativity obyvatelstva, především na základě materiálů ČSÚ (Vágner, Fialová 2004, s. 142–147), zajímavě ukázaly, že nejvyšší podíly vlastníků ODB na celkové populaci nejsou pouze u velkých měst (Plzeň, Č. Budějovice, Praha), ale v první desítkě figurují dále okresní města jihočeská, pošumavská a z Vysočiny (např. Pelhřimov – 22 % domácností, vlastníků ODB).

3. TERÉNNÍ A DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ V MODELOVÝCH OBLASTECH

Jednou z hlavních metod projektu GAČR „Regionální diferenciacie druhého bydlení v ČR a vztah k jiným formám cestovního ruchu“ bylo terénní a dotazníkové šetření v modelových oblastech, které proběhlo většinou v období 2001–2003 (Vágner,

Obrázek 1: Podíl chalup na všech objektech druhého bydlení

Fialová a kol. 2004). Zkoumané regiony včetně znázornění sledovaných katastrálních území ukazuje obr. 2. Terénní a dotazníkové šetření bylo prováděno ve 14 vybraných modelových specifikovaných regionech ve 252 k. ú. Bylo dotazováno 4153 respondentů a v modelových územích se jednalo o téměř 12 % všech majitelů objektů druhého bydlení. Podíl šetřených chalupářů se podařilo udržet v podobné relaci jako byl celkový podíl chalup ze všech objektů druhého bydlení (ODB) v republice (42 %, resp. 46 % – SLDB 1991). V modelových regionech tvořily ODB téměř polovinu všech obytných staveb. Blíže k metodě dotazníkového šetření viz Vágner, Fialová a kol. 2004 – kap. 3.9., s. 214–224. Na základě výzkumu byl vytvořen i pokus o typologii oblastí druhého bydlení – s. 237–238.

4. ZÁKLADNÍ VÝSLEDKY REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE DRUHÉHO BYDLENÍ V OLOMOUCKÉM KRAJI

Na základě přehledných hlavních výsledků šetření, obsažených v tab. 1 byly shrnuty hlavní specifické charakteristiky jednotlivých modelových regionů. Vybrané rysy regionů Olomouckého kraje uvádíme v následujícím přehledu:

Prostějovsko

- Počáteční oblast moravského trampingu na severu Dražanské vrchoviny.
- Vysoký podíl chat, menší zastavěná plocha i pozemek, nízká možnost transformace na trvalé bydlení (9 %), vyšší hustota ODB (44 ODB/km²).
- Vyšší podíl důchodců, průměrný rok počátku rekreačního využívání 1969, nižší vzdělanost.

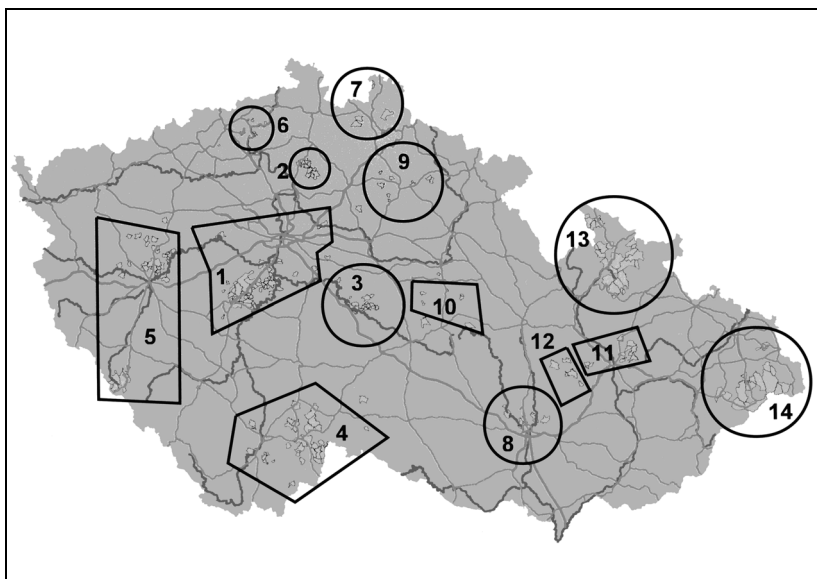
Olomoucko

- Vyšší podíl rekreačních domků v blízkém zázemí města, vyšší hustota zalidnění modelového regionu (265 obyv./km²), nižší podíl ODB na úhrnu staveb (37 %).
- Odmítání komerčního využití (91 %), ale možné střety se suburbanizačními funkcemi – oblast vymezena do 30 km od centra.
- Menší zastavěné plochy i parcely, souvislost s kvalitou a zemědělského půdního fondu a možnostmi a zájmy o změnu funkce, koncentrace druhého bydlení na okrajích intravilánu, což vede ke střetu s dalšími aktivitami, vyžadujícími blízkost sídla.

Jeseníky a Javornický výběžek

- Vysoký podíl majitelů nevylučuje možnost trvalého bydlení (70 %) vzhledem k výrazným možnostem letních i zimních sportů, atraktivnímu prostředí.

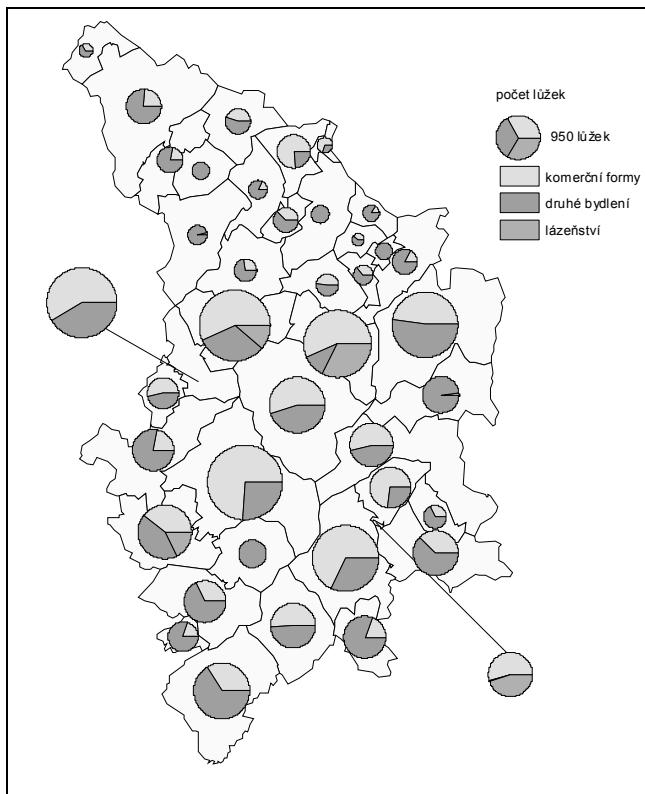
- Prolínání rekreantů z Ostravy, Olomouce, Opavy, ale i z menších měst (Šumperk, Bruntál, Jeseník), Brna a dokonce i Prahy (obr. 4), vzdálenější dojíždka, brzký průměrný rok využívání (1977).
- Po odsunu Němců velké zastavěné plochy i parcely, nejvyšší průměrný počet lůžek, možnosti komerčního využití (19 % nevylučuje).
- Druhé bydlení výrazně obohacuje kapacity komerčních forem CR a lázeňství a v některých obcích dokonce dominuje (Javornicko) – obr. 3.

Obrázek 2: Modelové oblasti s prováděným terénním a dotazníkovým šetřením (zdroj: Vágner, Fialová a kol. (2004))

Za jedno z nejzásadnějších zjištění celého výzkumu považujeme skutečnost, že 19 % dotázaných respondentů v celé ČR uvažuje v blízkém horizontu o přeměně objektu druhého bydlení v obývání trvalé či již často objekt využívají k trvalému či alespoň dlouhodobému sezónnímu pobytu. Ve srovnání s výsledky z 90. let v rámci Středočeského kraje se jedná o další 5% nárůst. Více než 20 % možné transformace na trvalé bydlení ukazují i Jeseníky, s dominantním podílem šetřených chalupářů. Naopak oblast Prostějovska, vzhledem k tradičnímu chataření (malé objekty i pozemky, nižší vybavenost) i s předválečnými kořeny vykazuje nízké možnosti přeměny na trvalé bydlení (pod 10 %, společně s modelovým územím Ústecka nejméně ze všech šetřených regionů). V Jeseníkách i na Olomoucku více než dvě třetiny rekre-

antů trvalé bydlení v budoucnu nevylučují. Jedná se asi o nejvýznamnější trend ve vývoji druhého bydlení po roce 1989.

Obrázek 3: Rozmístění lůžkových kapacit jednotlivých typů cestovního ruchu – Jeseníky, Javornický výběžek (zdroj: Drahošová, A. (2002))

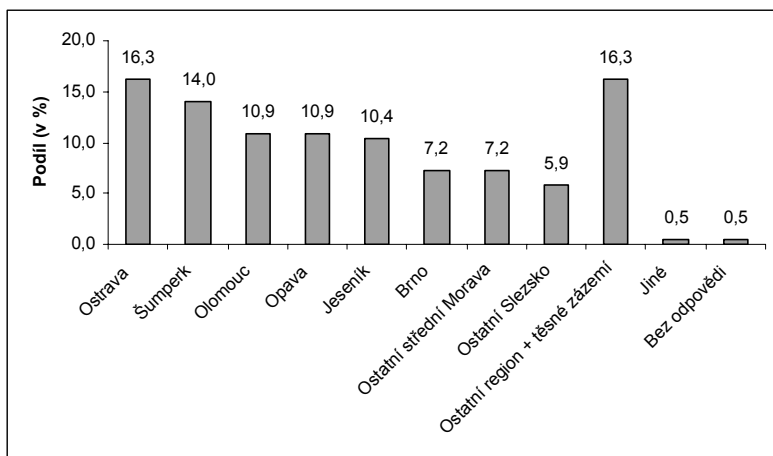
Dalším významným novým trendem, který byl předpokládán, byla možnost komerčního využití. Dá se tvrdit, že tento trend je ve srovnání s možnou přeměnou rekreační funkce na trvalé bydlení výrazně druhořadý a může se v budoucnu týkat maximálně 15–20 % objektů. Na Olomoucku (společně s Kokořínskem) je komerční využití nejvíce odmítáno (přes 90 %). Jedná se o tradiční stabilní chatové i chalupářské oblasti, kde se dá očekávat i lepší ekonomické a sociální postavení majitelů, kteří nepocítí finanční nutnost ani zájem o objekty prodávat, pronajímat či měnit na komerční zařízení. Ani v Jeseníkách není ochota přeměnit druhé domy na komerční

využití výrazně vyšší (na rozdíl např. od Beskyd – až o 20 %), i když možnosti rozvoje jiných aktivit jsou zde jasně větší.

Tabulka 1: Vybrané výsledky dotazníkového šetření

Region	Olomoucko	Prostějovsko	Jeseníky	Celkem
Počet respondentů	307	290	221	4 153
K trvalému bydlení (%)	17	9	20	19,5
Nevylučuje možnost (%)	65	49	70	62,3
Odmítá komerční využití (%)	91	80	81	85,6
Průměrná zastavěná plocha (m ²)	53	56	125	71,3
Průměrná plocha parcely (m ²)	706	583	1 368	1 124
Průměrný počet lůžek	5	5	7	5,2
Počet rodin	2	2	2	2
Počet osob	6	5,7	6	5,9
Objekt do 30 km od bydliště (%)	97	85	37	56,7
Vlastníci v poproduktivním věku (%)	32	36	34	36,3
Vzdělání SS s maturitou a VS (%)	71	64	72	70,4

Zdroj: Vágner, J, Fialová a kol. (2004)

Obrázek 4: Trvalé bydliště vlastníků objektů druhého bydlení v modelovém území Jeseníky a Javornický výběžek (zdroj: Drahošová, A. (2002))

5. ZÁVĚR

Na základě dlouhodobějších výzkumů je možno usuzovat, že období poslední dekády 20. století a počátku třetího tisíciletí můžeme charakterizovat několika specifickými obecnějšími jevy a procesy, které se projevují nejen v charakterizovaných modelových územích Olomouckého kraje, ale prakticky celoplošně po celé republice.

Stagnuje počet objektů druhého bydlení a jejich výstavba (s určitými regionálními výjimkami). Oproti dřívějšímu kvantitativnímu nárůstu počtů ODB nyní dochází ke kvalitativním změnám rekreace i transformaci funkcí objektů, včetně pravděpodobného pokračování a prohlubování změn v budoucnu, především směrem k trvalému bydlení a v některých regionech i ke komerčnímu využití. Nové kvalitativní změny se šíří podobně jako dřívější kvantitativní změny prostřednictvím hierarchické a prostorové difúze, prohlubuje se i difúze sociální, na rozdíl od dřívější spíše sociálně-nivelizované podoby druhého bydlení. Snižují se rozdíly mezi rekreativitou obyvatel velkoměst a menších měst.

LITERATURA

- BIČÍK, I. a kol. (2001): *Druhé bydlení v Česku*. UK PňF KSGRR Praha, 167 s.
- Český statistický úřad, <http://www.czso.cz>. 2. 12. 2004.
- DRAHOŠOVÁ, A. (2002): *Rozvoj cestovního ruchu v oblasti Jeseníků a Javornického výběžku*. Magisterská práce. UK PňF KSGRR Praha, 156 s.
- DRAHOŠOVÁ, A., VÁGNER, J. (2004): *Vývoj druhého bydlení v oblasti Jeseníků a Javornického výběžku*. In: Vágner, J., Fialová, D. (2004): Regionální diferenciacie druhého bydlení v Česku. Edice UK PňF v Praze, KSGRR, 286 s.
- FIALOVÁ, D. (2000): *Transformace druhého bydlení v Česku (na příkladu zázemí Prahy)*. Dizertační práce. UK PňF KSGRR, 130 s.
- FIALOVÁ, D., MARADA, M. (2003): *Chalupářství: příklad venkovské turistiky*. In: Hasman, J. a kol. ed.: Cestovní ruch v České republice. Problémy a možnosti jejich řešení. JČU ZF KCR, Tábor, s. 116–123.
- HÄGERSTRAND, T. (1967): *Innovation Diffusion as a Spatial Process*. University of Chicago, 139 s.
- KOWALCZYK, A. (1994): *Geograficzno-społeczne zjawiska "drugich domow"*, Uniwersytet Warszawski, 179 str.
- KUČERA, M. (1992a): *Hlavní směry dojížděky do objektů individuální rekreace*. Zprávy a rozborů ČSÚ, 35 s.
- KUČERA, M. (1992b): *Rekreační objekty v české republice*. In: Statistika, 8-9, s. 337-347.
- Předběžné interní materiály ČSÚ ze Sčítání LDB 2001.
- PTÁČEK, P. (1996): *Suburbanizační proces v zázemí Prahy*. Magisterská práce. KSGRR PňF UK, Praha, 104 s.
- ŠPRINCOVÁ, S. (1959): *Předpoklady rozvoje cestovního ruchu v oblasti Jeseníků*. Československý svaz tělesné výchovy – krajský výbor v Olomouci, Olomouc, 49 s.
- ŠPRINCOVÁ, S. (1960): *Geografie cestovního ruchu v ČSSR*. VŠE, Praha, 107 s.
- ŠPRINCOVÁ, S. (1966): *Osoblažsko – některé ekonomicko-geografické problémy izolované oblasti*. Acta Universitatis Palacianae Olomucensis Facultas Rerum Naturalium, Geographica – Geologica VII, svazek 20, s. 305–339.
- ŠPRINCOVÁ, S. (1969): *Geografie cestovního ruchu v Jeseníkách*. SPN, Praha, 235 s.
- ŠPRINCOVÁ, S. (1973): *Malá Morávka a Karlov – studie o funkčních změnách v horských obcích, vyvolaných cestovním ruchem*. Acta Universitatis Palacianae Olomucensis Facultas Rerum Naturalium, Geographica – Geologica XIII, svazek 42, s. 147–162.
- ŠPRINCOVÁ, S. (1975): *Úvod do geografie cestovního ruchu*. PňF UP, Olomouc, 86 s.
- ŠPRINCOVÁ, S. (1976): *Changes in the location of second homes in the Hrubý Jeseník mountains in the period of the „tourism boom“*. Sborník Československé společnosti zeměpisné, 1976, č. 1, s. 69–73.
- ŠPRINCOVÁ, S. (1984a): *Druhé bydlení na Osoblažsku – kladný nebo záporný jev ve struktuře sídel?* Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Rerum Naturalium, Geographica – Geologica XXXIII, svazek 80, s. 95–108.

- ŠPRINCOVÁ, S. (1984b): *New trends in the dynamism of secon homes – expansion into not attractive areas from tourist point of view*. Sborník Československé společnosti zeměpisné, 1984, č. 2, s. 164–169.
- ŠPRINCOVÁ, S. (1988): *Dynamik und Struktur des Freizeitwohnens im Bruntál – Distrikt*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Rerum Naturalium, Geographica – Geologica XXVII 92, s. 71–89.
- VÁGNER, J. (1999): *Geografické aspekty druhého bydlení v Česku*. Dizertační práce. KSGRR PFF UK Praha, 201 s.
- VÁGNER, J., FIALOVÁ, D. a kol. (2004): *Regionální diferenciace druhého bydlení v Česku*. Edice UK PFF KSGRRR, 286 s.

Příspěvek využívá výsledky projektu, podpořeného GAČR č. 403/01/0726 „Regionální diferenciace druhého bydlení v ČR a vztah k jiným formám cestovního ruchu“. Autoři děkují za finanční podporu na jeho prezentaci, která byla poskytnuta v rámci Výzkumného záměru MSM 0021620831 „Geografické systémy a rizikové procesy v kontextu globálních změn a evropské integrace“.

Autoři:

RNDr. Dana Fialová, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Albertov 6, 128 43 Praha 2
danafi@natur.cuni.cz

RNDr. Jiří Vágner, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Albertov 6, 128 43 Praha 2
vagner@natur.cuni.cz

ČESKÉ LÁZNĚ – TRADIČNÍ PRODUKT MARKETINGU TURISTICKÉ DESTINACE ČESKÁ REPUBLIKA

Irena Smolová, Zdeněk Szczyrba

CZECH SPAS – A TRADITIONAL MARKETING PRODUCT OF THE TOURIST DESTINATION – THE CZECH REPUBLIC

ABSTRACT

Spas rank among the important branches of Czech economy. They are considered as one of the key branches of tourism. A new dimension of spa branch in the Czech Republic had been started even before the accession of the Czech Republic to the European Union in 2004. Treatment is no longer the only function of spas and the health prevention, rehabilitation and recreation forms of tourism are becoming more and more important. The paper partly deals with issues related to the organisation structure of Czech spas, including basic spatial information, partly it presents the spas from the point of view of basic indicators of branch productivity and its economic significance.

Key words: spa, tourism, Czech Republic, tourist destination

1. ÚVOD

Lázně a lázeňský cestovní ruch představují významnou součást odvětví cestovního ruchu, a to nejen v České republice. Lázeňství, patřící do skupiny forem oddychového cestovního ruchu, je spojeno s aktivitami, které se orientují na regeneraci fyzických a psychických sil člověka (Mariot, 1983). V rámci této skupiny se lázeňsko léčebný cestovní ruch zaměřuje na zdravotní regeneraci účastníků cestovního ruchu a vyžaduje dlouhodobý pobyt na jednom místě, což je ekonomicky zajímavý aspekt. Navíc lázně a lázeňský provoz přispívají ke snižování sezónnosti jednotlivých míst v cestovním ruchu (Seifertová, 2003). Mezi ostatními formami cestovního ruchu a rekreace je lázeňství považováno za tzv. měkkou formu s minimem nežádoucích projevů masovosti, se kterou se v dnešním cestovním ruchu zpravidla setkáváme (Nováček, 1996).

Postavení českých a moravských lázní z hlediska turistických aktivit se liší. Na jedné straně existují tradiční lázeňská místa jak Karlovy Vary, Mariánské Lázně nebo Luhačovice, na druhé straně existuje řada menších lázeňských míst, které v cestovním ruchu nemají tak klíčové postavení, zato ale mají díky své léčebné profilaci nezastupitelné místo ve zdravotnickém systému (Konstantinovy lázně – kardiologická onemocnění, Jáchymov – revmatologická onemocnění, Lázně Lipová – obezitologie).

2. NÁSTIN HISTORIE LÁZEŇSTVÍ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY

Obdobím největšího rozkvětu lázní na území ČR bylo 18. a 19. století, kdy se šlechta, města i soukromé osoby snažily u každého kvalitnějšího pramene zřídít lázeň nebo alespoň stáčírnu vod. Zejména pozdější období přelomu 19. a 20. století je možné s určitou nadsázkou označit za „zlatou éru“ českého lázeňství. Pojetí lázní bylo velmi blízké charakteru lázeňství v západní Evropě a jak uvádí D. Fialová (2004), stávají se české lázně v té době skutečnými společenskými a kulturními centry, kde se scházejí přední osobnosti kulturního, vědeckého i politického života. V té době proběhla také výstavba nových lázeňských komplexů, byly modernizovány léčebné procesy a následně i zařízení pro tuto péči. České lázeňství a kvalita lékařů byla na vysoké evropské úrovni.

Po období rozkvětu nastalo po první světové válce a rozpadu Rakousko-Uherska, později po druhé světové válce, období poklesu významu českého lázeňství. Během války byla řada lázní využívána jako válečné lazarety nebo rehabilitační zařízení. Do poválečného rozvoje lázeňství velmi výrazně zasáhl také odsun německého obyvatelstva z česko-německého pohraničí, který přerušil kontinuitu a návaznost na lázeňství západní Evropy a citelně zbrzdil dynamiku rozvoje českého lázeňství. Jestliže před rokem 1940 bylo hlavním úkolem lázní uspokojení potřeb jedince a současně dosažení zisku, pak v poválečném socialistickém Československu převládal úkol začlenit lázeňství do systému všeobecné zdravotní péče a utlumit „nezdravotní“ aktivity v odvětví (Fialová, 2004). Jiným negativním zásahem do lázeňství bylo například rozšiřování těžby uhlí do těsné blízkosti významných lázeňských míst. Nejvíce tím utrpěly severozápadní Čechy (např. Teplice) a region Ostravska (Karviná-Darkov), kde vedle zhoršení kvality životního prostředí život v lázních vážně narušovaly průvaly důlních vod. V řadě případů těžební činnost vedla až k zániku minerálních pramenů nebo k výraznému snížení jejich vydatnosti (Smolová, 2004).

Transformace a privatizace lázní po roce 1989 znamenala postupné obnovení a opravy lázeňských míst, ale v některých případech také dočasné nebo úplné uzavření lázní a jejich postupné chátrání, a to včetně zániku statutu lázeňského místa. Důvodem byly nevyjasněné vlastnické vztahy, které vznikly jako produkt procesu privatizace (např. lázně Kyselka na Karlovarsku nebo Běloves na Náchodsku). Naproti tomu se oficiální seznam lázeňských míst rozšířil o nové lokality, které vyhovely přísným kritériím lázeňského zákona (viz dále). Důležitým krokem pro české lázeňství bylo založení „Svazu léčebných lázní ČR“ v roce 1990, které představuje dobrovolný svazek organizací zabývajících se léčebným lázeňstvím. Svaz působí jako profesní sdružení a dále se také podílí na prezentaci českých lázní (i v zahraničí). Aktivně se podílí na práci „Evropského svazu léčebných lázní“, který je součástí struktur Evropské unie. Řada lázní je zapojena do regionálních aktivit, např. „Sdružení lázeňských míst ČR“, případně mezinárodních aktivit, např. „Dvanáct lázní v srdci Evropy“ nebo „RoyalSpa“.

3. ORGANIZAČNÍ STRUKTURA ČESKÉHO LÁZEŇSTVÍ

Výchozí podmínky pro transformaci a novou organizaci českého lázeňství po roce 1989 byly značně složité a v mnoha ohledech specifické. Již v roce 1990 došlo ke změnám statutárního postavení jednotlivých lázeňských podniků a zdrojů. V následujícím období 1990–91 vstoupily lázně do procesu privatizace přípravou transformace lázní. Tzv. malá a velká privatizace probíhaly v lázeňství současně, přičemž velká privatizace byla stěžejní privatizační metodou. Objekty do malé privatizace byly lázeňské subjekty, jejichž činnost bylo možné charakterizovat jako živnostenskou a které měly podobu samostatných provozních jednotek. Jednalo se například o bytové hospodářství, pomocné provozy nebo samostatné objekty od 30 do 50 lůžek ubytovací kapacity, restaurace apod. Cílem malé privatizace byl převod vlastnických práv na fyzické osoby. Naproti tomu majetek do velké privatizace zahrnoval rozhodující movitý a nemovitý majetek, k němuž měly právo hospodaření státní podniky a státní léčebné lázně v ČR.

Transformací vzniklo v roce 1992 z původně 12 státních lázeňských podniků více než 50 nových lázeňských organizací. Po vypořádání restitučních nároků vznikly z větších organizací vesměs akciové společnosti. Jen v omezeném rozsahu zůstaly některé lázně i nadále majetkem státu (Darkov, Bludov, Karlova Studánka, Janské Lázně ad.). Ve většině případů vznikly kompaktní společnosti, ale například v Karlových Varech došlo k výrazné diverzifikaci vlastnických vztahů a využití všech forem privatizace. Jedna lázeňská organizace Karlovy Vary se tak transformovala na více privátních subjektů podnikajících v lázeňství. Jde o vůbec největší atomizaci lázeňské struktury v transformačním období v rámci jedné organizace, kdy vzniklo 26 nových subjektů, vesměs sanatorií a lázeňských hotelů na ryze komerční bázi (Mrnušíková, 2002).

Základní prostorovou jednotkou organizace lázeňství v České republice je lázeňské místo. Podle tzv. lázeňského zákona (Zákon č. 164/2001 Sb., o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů) je každé lázeňské místo vymezeno územím obce nebo částí obce nebo více obcí, na němž se nacházejí přírodní léčebné lázně. Ty jsou opět stanovené podmínkami v zákoně a představují soubor zdravotnických a jiných souvisejících zařízení sloužících k poskytování lázeňské péče. Přírodní léčebné lázně stanoví ministerstvo zdravotnictví vyhláškou z vlastního podnětu, na návrh obce, na jejímž území mají být přírodní léčebné lázně stanoveny, nebo na návrh fyzické nebo právnické osoby, která hodlá využívat místní přírodní léčivé zdroje nebo klimatické podmínky příznivé k léčení a poskytování lázeňské péče. Každé lázeňské místo má svůj režim ochrany, který je vymezen na základě lázeňského statutu a který zaručuje bezkolizní provoz lázní (přirozeně jsou zákonem stanovena také ochranná pásma k ochraně přírodních zdrojů před jejich znehodnocením). Samotné udělení obci statutu lázeňského místa (stejně tak i zrušení) je plně v kompetenci vlády České republiky. Lázeňský zákon řeší rovněž

otázku používání označení „lázně“, které může mít širší ekonomické souvislosti ve spojitosti s investicemi do lázeňské infrastruktury, obcemi.

V současné době je v České republice stanoveno 35 lázeňských míst a dalších pět se v souladu s podmínkami lázeňského zákona budují nebo se vytvářejí podmínky pro jejich vznik: Klášterec nad Ohří v severních Čechách, Domanín na Třeboňsku, Lednice a Pasohlávky na jižní Moravě a Jánské Koupele na Opavsku. Většina lázní se nachází v Čechách. Mezi nimi nejvýznamnější pro cestovní ruch (v mezinárodním měřítku) jsou lázně na území Karlovarského kraje, tzv. lázeňský trojúhelník. Na území Moravy patří k největším lázně v Jeseníku a Luhačovicích. Ostatní patří do skupiny regionálních a méně významných lázní (viz tab. 1).

Tabulka 1: Typologie lázeňských míst v České republice

Skupina	Lázeňské místo
A	Františkovy Lázně, Karlovy Vary, Luhačovice, Mariánské Lázně
B	Jáchymov, Janské Lázně, Jeseník, Poděbrady, Teplice, Třeboň
C	Bechyně, Bílina*, Darkov, Dubí, Karlova Studánka, Klimkovice, L. Kynžvart, L. Libverda, Lipová-lázně, Teplice nad Bečvou, Velichovky, Velké Losiny
D	Běloves*, Bludov, Hodonín, L. Bělohrad, L. Bohdaneč, Konstantinovy Lázně, Kostelec, L. Kunderatice, Lázně Mšené, Ostrožská Nová Ves, Slatínice, L. Toušev, Vráž

Pramen: Fialová, D., 2004.

Vysvětlivky: A – nadnárodní význam, B – celostátní význam, C – regionální význam, D – malý význam, * – dočasně mimo provoz

4. LÁZEŇSKÝ CESTOVNÍ RUCH V REGIONECH

České lázně poskytují svým klientům dva typy lázeňského léčebného pobytu, a to ústavní lázeňskou péči, kdy pacient využívá všech služeb poskytovaných lázněmi a ambulantní péči, při které pacient dochází na léčebné procedury, ale není ubytován v lázeňských zařízeních a stravuje se také mimo lázně. Většina lázeňské léčby v České republice je hrazena zdravotními pojišťovnami jako tzv. komplexní nebo příspěvková a při jejím navrhování se vychází z ustanovení zdravotního řádu a jeho přílohy, tzv. Indikačního seznamu pro lázeňskou péči. Zatímco u komplexní lázeňské péče hradí pojišťovny 100 % nákladů (pobyt a léčba), v případě příspěvkové péče jsou ze zdravotního pojištění hrazeny pouze výlohy spojené s léčbou. Na rozdíl od dospělých je lázeňská péče pro děti a dorost vždy zdarma (hrazena pojišťovnami). V lázních se dále léčí samoplátci, kteří si hradí paušálně léčebný pobyt a jejichž počet se zvyšuje rok od roku hlavně díky přílivu zahraničních hostů. Jak prozrazují statistické údaje týkající se lázeňské péče v ČR, převažují lázeňské pobyty za účelem léčby nemocí pohybového aparátu. Majoritní postavení v podílu úhrady lázeňské péče má Všeobecná zdravotní pojišťovna, která hradí přes 60 % veškerých lázeňských pobytů.

Podle Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR (ÚZIS) bylo v České republice v roce 2003 v provozu 82 samostatných lázeňských zařízení, z toho 17 zařízení státních, mezi něž jsou zařazena i lázeňská zařízení v působnosti ostatních resortů (Ministerstvo obrany nebo vnitra). Celková lůžková kapacita činila více než 25 tisíc lůžek (25 058), z toho zhruba 10 % pro léčbu dětí a dorostu. V 65 nestátních lázeňských zařízeních bylo k dispozici 20 440 lůžek (81,6 %), ostatní ubytovací kapacitu představovaly státní lázeňská zařízení (4 618 lůžek, resp. 18,1 %, do statistického přehledu bylo zahrnuto 64 nestátních lázeňských zařízení, jelikož jedno zařízení se 77 lůžky nemělo od Českého inspektorátu lázní souhlas k registraci podle zákona č. 160/1992). Z jednotlivých regionů největší lůžkovou kapacitou pro lázeňské hosty disponuje Karlovarský kraj (11 387 lůžek, resp. 45,4 %). Následují Olomoucký (2 477 lůžek, resp. 9,9 %) a Zlínský kraj (2 288 lůžek, resp. 9,1 %). Tyto tři regiony představují nabídku téměř dvou třetin celkové lůžkové kapacity v lázeňských zařízeních na území ČR (64,4 %). V přepočtu na 10 tisíc obyvatel dosáhl ukazatel vybavenosti lázeňskými lůžky v roce 2003 hodnoty 24,5, což bylo nejvíce ve sledovaném období 1970–2003 (1970: 20,7; 1980: 23,3; 1990: 21,2).

Z celkového počtu léčených představovali pacienti na náklady zdravotního pojištění polovinu všech lázeňských hostů (plně i částečně hrazená péče), druhou polovinu potom samoplátcí, mezi nimiž jasně převažují zahraniční pacienti, kteří tvoří až 40 % lázeňské klientely českých a moravských lázní (viz tab. 2). Z regionálního pohledu nejvíce pacientů navštívilo v roce 2003 lázně v Karlovarském kraji, kde se koncentruje téměř 45 % všech lázeňských hostů. Ještě výraznější je pozice této lázeňsky exponované oblasti, srovnáme-li její podíl na zahraniční klientele, která se pohybuje kolem 80 % (velký podíl zde má především německá a ruská klientela a dále návštěvníci z arabských zemí). Významnější podíl zahraničních lázeňských hostů vykazuje ještě Ústecký kraj, kde je poměr mezi tuzemskými a zahraničními klienty vyrovnaný (zejména díky lázním v Teplicích). V ostatních regionech pak zcela zřetelně převládá tuzemská klientela, u níž je pobyt v lázních spojen ve větší míře s komplexní lázeňskou péčí. Jediným regionem, na jehož území se nenacházejí lázeňská místa a lázně ve smyslu lázeňského zákona, je Kraj Vysočina.

5. PODPORA ROZVOJE LÁZEŇSTVÍ

Lázeňství patří mezi důležitá odvětví české ekonomiky a je považováno za jednu z klíčových oblastí cestovního ruchu. Již delší dobu je proto podpoře lázeňství v ČR věnována zvýšená pozornost, a to jak ze strany centrálních institucí (zejména Ministerstvo pro místní rozvoj), tak i nevládních sdružení, která se v odvětví během uplynulých let vytvořila (viz předchozí) nebo na regionální úrovni jakou součást krajských koncepcí podpory rozvoje cestovního ruchu. Také vládní agentura CzechTourism pro podporu cestovního ruchu v Česku trvale pracuje s turistickým produktem „lázeňství v ČR“ jako jedním z pevným bodů svého marketingového mixu. Ilustrační pro toto tvrzení bylo zařazení reklamy na české lázně do série spotů, které ještě

před vstupem Česka do Evropské byly odvyšované na stanici CNN a které si lze prohlédnout na internetové adrese této vládní agentury (<http://www.czechtourism.cz/>).

Tabulka 2: Počet přijatých pacientů v lázeňských zařízeních v ČR v roce 2003

Kraje ČR	Poskytnutá lázeňská péče				podíl v %	
	zdravotní pojišťovna	samoplátcí		celkem		
		ČR	cizinci		Kraj	cizinci
Středočeský	8 314	3 413	1 496	13 223	4,4	1,3
Jihočeský	14 781	3 273	1 973	20 027	6,7	1,7
Plzeňský	2 481	249	1 433	4 163	1,4	1,2
Karlovarský	32 683	6 842	93 094	132 619	44,4	78,9
Ústecký	7 524	834	8 010	16 368	5,5	6,8
Liberecký	4 448	307	2 929	7 684	2,6	2,5
Královéhradecký	15 003	1 435	1 725	18 163	6,1	1,5
Pardubický	7 393	682	138	8 213	2,7	0,1
Jihomoravský	2 885	199	0	3 084	1,0	0,0
Olomoucký	21 973	1 281	2 930	26 184	8,8	2,5
Zlínský	13 281	11 430	3 762	28 473	9,5	3,2
Moravskoslezský	19 351	1 010	432	20 793	6,9	0,3
CR celkem	150 117	30 955	117 922	298 994	100,0	100,0
CR (v %)	50,2	10,4	39,4	100,0	-	-

Pramen: Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR (ÚZIS), 2004.

České lázeňství je svým obsahem tradičním „vývozním artiklem“ České republiky na všech důležitých výstavách a veletrzích cestovního ruchu, a to nejen na evropském kontinentu, ale i ve světě. Od roku 2003 byla zavedena zcela nová koncepce propagace České republiky, v rámci níž byl zúžen počet komunikovaných témat. Veškeré aktivity agentury CzechTourism jsou nyní soustředěny na podporu pěti hlavních témat a jedno z nich patří právě lázeňství a lázeňskému cestovnímu ruchu:

- Kouzlo hradů, zámků a historických měst
- Zdravá a aktivní dovolená
- Zlatá Praha (město historické, kulturní a pro mladé)
- Lázně: místo pro odpočinek a potěšení
- Církevní památky a poutní místa

Základním programovým dokumentem pro rozvoj cestovního ruchu a lázeňství v ČR je sektorový operační program Cestovní ruch a lázeňství (SOP CRL). Tento dokument byl zpracován na základě Národního rozvojového plánu ČR 2000–2006. Byl formulován na základě výsledků regionálních a odvětvových analýz a dalších podkladů analytického a koncepčního charakteru na národní a evropské úrovni. Navrhované cíle, rozvojová strategie, priority a opatření v rámci SOP CRL kladou důraz na rozvoj a podporu těch funkcí cestovního ruchu, které naplňují jeho celospolečenský význam, podporují rozvoj nových podnikatelských aktivit, zejména malého a středního podnikání. Mají také celkově výrazný jednotící akcent a orientují část podnikání a tvorby HDP na „měkké“ formy komunikace člověk–příroda (Wokoun a kol., 2002).

Na bázi SOP CRL byla pro období 2002–2007 zpracována také Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR, jejíž součástí je i tzv. Státní program podpory cestovního ruchu. Byl schválen vládním usnesením č. 1075 ze dne 1. 11. 2000. Jeho přijetí představuje jeden z kroků plnění Koncepce státní politiky cestovního ruchu České republiky, která byla vzata vládou ČR na vědomí v roce 1999. Zaměření Programu je každoročně konkretizováno formou podprogramů, schvalovaných vládou ČR a je přístupný obcím, neziskovému sektoru i podnikatelům v oblasti cestovního ruchu. V roce 2001 byl Program zaměřen na podporu rozvoje a regenerace lázeňství, a to formou čtyř podprogramů. V roce 2002 byly vyhlášeny tři podprogramy orientované rovněž na lázeňství (ve srovnání s rokem 2001 nebyl vyhlášen podprogram č. 3), v roce 2005 již jen jeden podprogram s třemi podprogramy. Kromě „lázeňství“ (podprogram č. 1) dalšími byly „Podpora budování doprovodné infrastruktury cestovního ruchu pro sportovně-rekreační infrastrukturu“ (č. 2) a „Podpora prezentace ČR jako destinace cestovního ruchu“ (č. 3). Na rozdíl od předchozí situace není v Programu zakotvena podpora privátních subjektů podnikajících v lázeňství. Jejich podpora je uskutečňována formou jiných programů, např. podpory malého a středního podnikání v rámci Strategie regionálního rozvoje ČR nebo nově prostřednictvím operačního programu Společný regionální operační program, který je součástí regionální a strukturální politiky Evropské unie (Priorita 4: Rozvoj cestovního ruchu, Opatření: 4.2.: Rozvoj infrastruktury pro cestovní ruch). A právě tyto programy rozvoje stojí za mnohými investičními projekty, které znamenají rozšiřování služeb v dosavadní struktuře českého lázeňství a také vznik nových lázeňských míst na mapě České republiky.

LITERATURA

- BURACHOVIČ, S., WIESNER, S.: *Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Libri, Praha, 2001, 456 s.
- FIALOVÁ, D.: *České lázeňství*. Geografické rozhledy, roč. 13, č. 3, 2004, Terra, s. 76–77
- MARIOT, P.: *Geografia cestovného ruchu*. Veda, Bratislava, 1983, 245 s.
- MRNUŠTÍKOVÁ, H.: *Tradice a perspektivy lázeňství v Luhačovicích (historicko-geografická analýza)*. [Diplomová práce]. Katedra geografie Přírodovědecké fakulty UP, Olomouc, 2002, 82 s.
- NOVÁČEK, P.: *Strategie udržitelného rozvoje*. G plus G, Praha, 1996, 196 s.
- SEIFERTO VÁ, V.: *Marketing v lázeňském cestovním ruchu*. Vysoká škola cestovního ruchu, hotelnictví a lázeňství a Pragoline, Praha, 2003, 120 s.
- SMOLOVÁ, I.: *Lázně v ČR*. Velký atlas světa, č. 31, Amercom, Praha, 2004, s. 149–152.
- WOKOUN R., KOUŘILOVÁ, J., VYSTOUPIL., J.: *Sektorový operační program Cestovní ruch a lázeňství a jeho význam pro rozvoj regionů a národního hospodářství*. In: Víturka, M., Vystoupil., J. (eds.): V. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Ekonomicko-správní fakulta MU, Brno, 2002 s. 247–263.
- <http://www.czechtourism.cz/>
- <http://www.mmr.cz/>
- <http://www.uzis.cz>

Autoři:

RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.

Univerzita Palackého Olomouc, Přírodovědecká fakulta,
Katedra geografie, tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc
szczyrba@prfnw.upol.cz

RNDr. Irena Smolová, Ph.D.

Univerzita Palackého Olomouc, Přírodovědecká fakulta,
Katedra geografie, tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc
smolova@prfnw.upol.cz

NÁVRH NOVÉ RAJONIZACE CESTOVNÍHO RUCHU ČESKÉ REPUBLIKY

Jiří Vystoupil, Martin Šauer

PROPOSAL OF NEW REGIONAL DIVISION OF TOURISM IN THE CZECH REPUBLIC

ABSTRACT

This paper deals with the issue of division of the Czech Republic into tourist regions and areas. It examines the purpose of regional division and its theoretic-methodological outcome. Moreover, it outlines the content structure of the project entitled Proposal of New Regional Division of Tourism in the Czech Republic.

Key words: regional division of tourism, evaluation, tourism

1. ÚVODEM

Myšlenka rajonizace cestovního ruchu není nová. Již v roce 1961 byla Státním ústavem pro rajónové plánování (poté Terplan) vypracována Rajonizace cestovního ruchu ČSR (tato práce pak byla aktualizována v roce 1981). Metodika zpracování vycházela ze záměru získat přehled o podmínkách rozvoje cestovního ruchu v Československu. Největší důraz byl kladen na přírodní a antropogenní podmínky rozvoje cestovního ruchu. Jejím hlavním přínosem bylo především vymezení přirozených turistických oblastí a podoblastí a diferenciací jejich významového postavení. Na tuto diferenciaci navazovala i diferenciací v oblasti podpory jejich rozvoje (především v oblasti investic do základní a doprovodné turistické infrastruktury).

Po roce 1989 bylo upuštěno od způsobů centrálního plánování a rozhodování a otázka podpory cestovního ruchu nebyla v 90. letech z hlediska národohospodářské politiky prakticky řešena. Teprve na konci 90. let (1998) byla zformulována a předložena Koncepce státní politiky cestovního ruchu ČR, v níž byly stanoveny základní programové krátkodobé a střednědobé úkoly. Některá její opatření reflektovala absenci strategií rozvoje cestovního ruchu ve většině regionů (zde měly být formou marketingových studií definovány přirozené turistické regiony, v nichž by měla být zahájena tvorba a aplikace jednotlivých produktů cestovního ruchu, resp. nalezení formy produktu, pro který má dané území optimální podmínky) a ukládala také zpracovat metodiku regionální strategie cestovního ruchu České republiky jako východisko pro tvorbu rozvojových strategií jednotlivých regionů.

V její následné aktualizaci na léta 2002–2007 lze najít v uvedené souvislosti jen všeobecné cíle (např. podpora aktivit cestovního ruchu v regionech, se zřetelem na rozvoj malého a středního podnikání, zejména ve strukturálně postižených a hospodářsky slabých regionech, resp. zkvalitnění a rozvoj infrastruktury pro ekologicky šetrné formy cestovního ruchu), v následných opatřeních se objevuje požadavek dále

rozpracovávat hodnocení potenciálu cestovního ruchu na území ČR zejména s ohledem na stav životního prostředí, a získané informace využívat při plánování aktivit v území.

Dalšími programovými dokumenty, resp. konkrétními studiemi zabývajícími se problematikou hodnocení územní diferenciace podmínek pro rozvoje cestovního ruchu (zejména v oblasti analytických poznatků), byly Strategie, resp. Programy rozvoje cestovního ruchu na úrovni jednotlivých krajů, vypracované v letech 2001–2003 z iniciace MMR a ČCCR a zároveň výzkumné studie ÚÚR v Brně (Cestovní ruch ve zvláště chráněných územích, Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích České republiky).

Vypovídající schopnost uvedených dokumentů a studií je však významně omezena zejména z důvodů metodické nejednotnosti řešení základních otázek. Mezi problémovými okruhy lze uvést:

- nejednotný přístup k rajonizaci oblastí a regionů v rámci krajů ČR a k stanovení turistického významu obcí a středisek,
- absence hodnocení jejich skutečného turisticko-rekreačního využití (např. realizovaná pobytová návštěvnost),
- řešení otázky významu obcí a středisek v oblasti cestovního ruchu pro lokální a regionální trh práce,
- nedostatečné zapracování vlivu kvality podnikatelského prostředí na rozvoj cestovního ruchu.

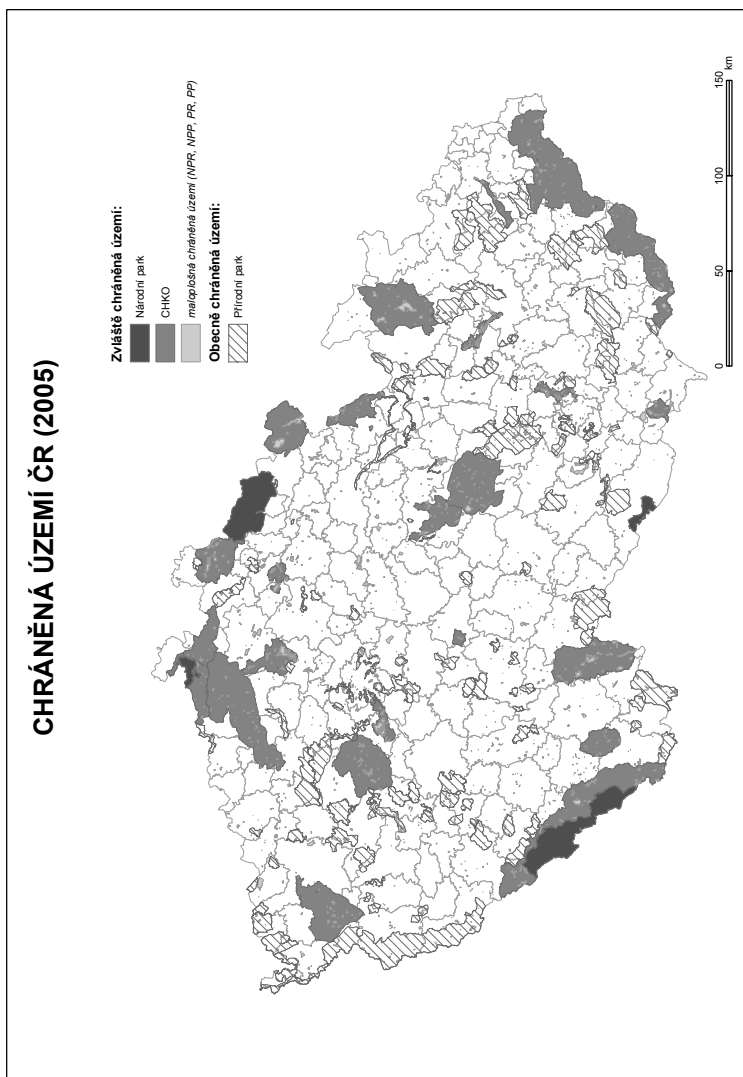
Teprve na základě takovýchto analýz a hodnocení, které navazují na hodnocení lokalizačních a realizačních podmínek, lze seriózně zvažovat rozvojové šance cestovního ruchu v širším než lokálním měřítku.

Můžeme proto konstatovat, že v České republice chybí základní koncepční dokument, který by analyzoval a hodnotil význam území z hlediska jeho turistické a rekreační funkce, vymezil na území ČR přirozené turistické regiony a oblasti a který by také navrhl zásady organizace a řízení cestovního ruchu v nich a konečně také analyzoval a navrhl jejich optimální funkční využití.

Vyřešit výše naznačené problémové okruhy (tzn. zejména připravit srovnatelné podklady pro hodnocení územní diferenciace podmínek pro rozvoje cestovního ruchu) si klade za cíl výzkumný projekt „Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR“. Dalším významným cílem tohoto projektu je připravit Katalog unikátních místních atraktivit cestovního ruchu.

2. METODICKÝ POSTUP ŘEŠENÍ

Z výše definovaných cílů vyplývá logická posloupnost jednotlivých výzkumných kroků. V obecné rovině je práce rozdělena na část analytickou a část návrhovou. Smyslem analytické části je získat nové poznatky o přírodních a zejména o socioekonomických předpokladech a možnostech rozvoje cestovního ruchu v území. Tyto poznatky pak budou syntetizovány v jednotlivých návrzích práce.

Obrázek 1: Chráněná území České republiky

První krok výzkumu představuje analýza a hodnocení dosavadních poznatků a zkušeností relevantních ke zkoumané problematice (zejména analýza přístupů k podpoře rozvoje cestovního ruchu ve vybraných zemích Evropy např. organizace a právní zajištění rozvoje a podpory cestovního ruchu).

Dalším krok představuje vlastní analýza území ČR z hlediska lokalizačních a realizačních předpokladů rozvoje cestovního ruchu. Základním faktorem podmiňujícím rozvoj cestovního ruchu jsou přírodní podmínky, dále kulturně-historický potenciál cestovního ruchu, základní a doprovodná infrastruktura cestovního ruchu, turistická dopravní infrastruktura, rozložení a struktura druhého bydlení a podnikatelské prostředí v souvislosti s cestovním ruchem. Analyzovány jsou i vlivy, které negativně ovlivňují potenciál území pro cestovní ruch. Všechny skupiny předpokladů budou hodnoceny na základě předem stanovených objektivních kritérií.

Výstupem analýz budou např. kategorizace obcí z hlediska jejich významu pro cestovní ruch, stanovení území vhodných a méně vhodných pro rozvoj cestovního ruchu. Území vhodná pro rozvoj cestovního ruchu budou dále územně a funkčně kategorizována a podle svých vlastností definována ty funkce, pro jejichž rozvoj má region (oblast) nejvhodnější předpoklady. Součástí funkčního vymezení je i určení sezónního významu regionu (oblasti) – časová využitelnost regionu (oblasti). Zároveň budou určeny i orientační únosné kapacity vymezených území (oblastí), tak aby jejich rozvoj byl v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje.

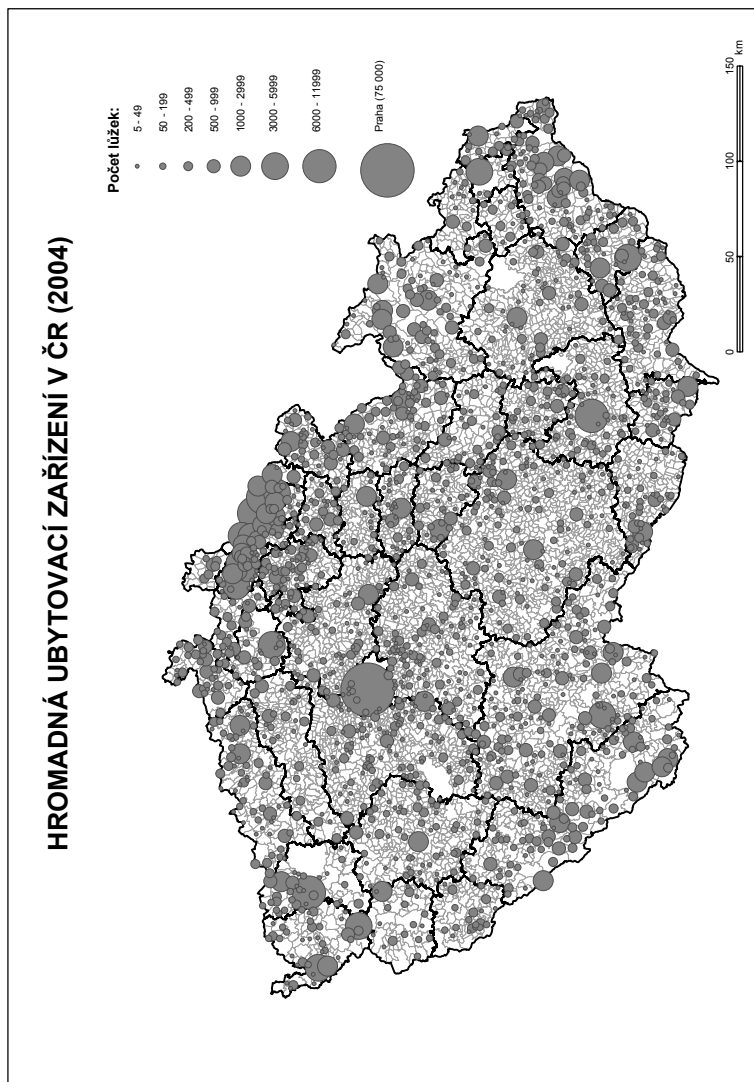
Součástí analytických prací bude také pořízení základní databáze o cestovním ruchu (včetně kartografických výstupů). Jedná se o podchycení a zmapování přístupných statistických dat týkajících se cestovního ruchu (např. ubytovací kapacita, návštěvnost, chráněná území, kulturně – historické památky, atd.) a posléze jejich účelové zpracování.

Na základě výše popsaných analytických postupů vznikne věcně a funkčně strukturovaný katalog. Jeho součástí bude také hodnotící model místních atraktivit, postavený na tvorbě hodnotících kritérií. Model bude aplikován na celé území ČR a verifikován na (dvou) vybraných krajích ČR.

3. OBSAHOVÁ STRUKTURA PROJEKTU (TÉMATICKÉ PROBLÉMOVÉ OKRUHY)

3.1 Teoreticko-metodická východiska řešení projektu

- a) Analýza a hodnocení stávajících přístupů a právní úpravy problematiky národních a regionálních zákonů o cestovním ruchu ve vybraných evropských zemích.
- b) Analýza a hodnocení vymezení turistických regionů a oblastí ve vybraných evropských zemích.

Obrázek 2: Hromadná ubytovací zařízení v ČR (2004)

3.2 Statistická data a informace

a) Tvorba tématické databáze cestovního ruchu – pořízení potřebných datových souborů a informací (kapacity a výkony ubytovacích zařízení, úhrnné hodnoty druhů pozemků, ekonomicky aktivní obyvatelstvo v pohostinství a ubytování, fyzicky podnikající osoby v pohostinství a ubytování, sportovně-rekreační vybavenost obcí, velkoplošná chráněná území, turistická dopravní infrastruktura, kulturně-historické památky, územní rozpočty, aj.) Územní podrobnost: turistické regiony a oblasti, okresy, obce, resp. katastrální území obcí.

b) Příprava podkladových tématických analytických a komplexních kartogramů a map.

3.3 Dílčí analýzy a hodnocení

a) Hodnocení přírodního potenciálu cestovního ruchu a turisticko – rekreačního využití území ČR. V první fázi bude sledována a hodnocena základní struktura funkčního využití území (funkce výrobní obytná, turisticko-rekreační) ve druhé fázi podrobně přírodní potenciál cestovního ruchu (tj. potenciální rekreační plochy – lesnatost, vodní toky a plochy, louky, sady, zahrady, pastviny, přírodní předpoklady pro letní a zimní rekreaci, dále přírodní zvláštnosti a zajímavosti, velkoplošná chráněná území). Při analýzách a hodnocení bude využito výsledků již existujících studií a výzkumů (např. z map „Cestovní ruch a rekreace“ zpracovaných předkladateli projektu, resp. studií Ústavu územního rozvoje – Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích ČR. Územní podrobnost hodnocení: obce, katastrální území.

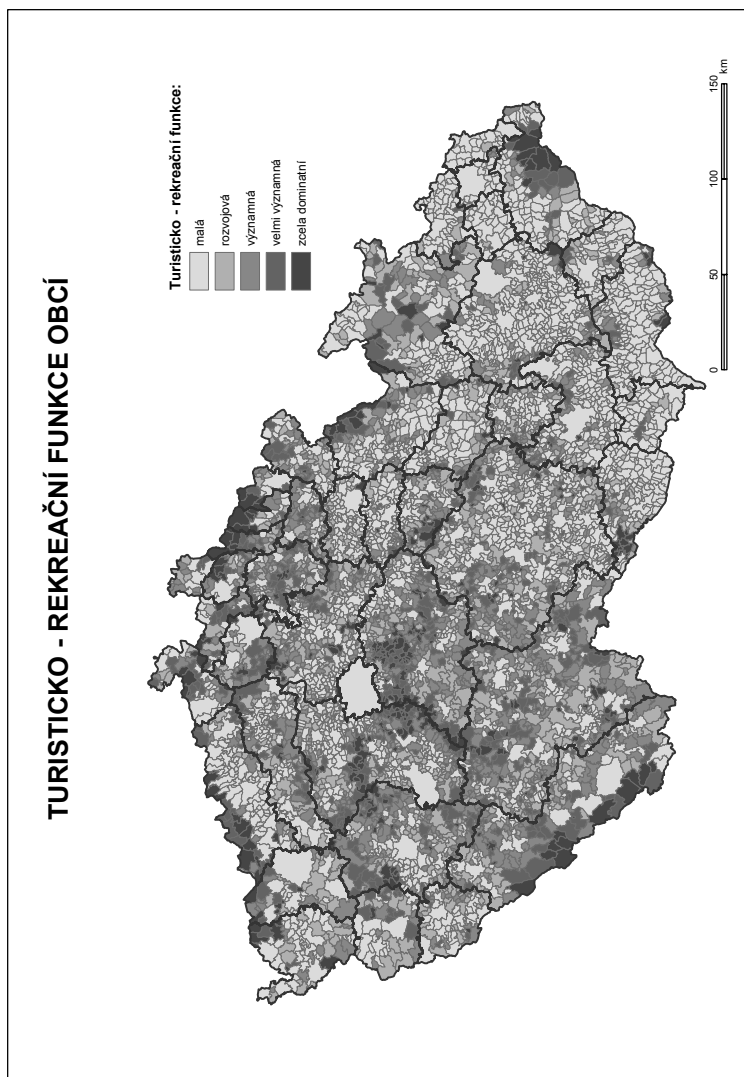
b) Hodnocení kulturně-historického potenciálu cestovního ruchu. Budou sledovány a hodnoceny kulturně-historické předpoklady a atraktivita území pro cestovní ruch (architektonické a historické památky, MPR a MPZ, hrady, zámky, církevní památky, muzea, ZOO, lidová architektura, unikátní místní atraktivita, folklór, lázeňská místa). Územní podrobnost hodnocení: obce.

c) Analýza a hodnocení základní a doprovodné turistické infrastruktury (vybavenost ubytovacími zařízeními, sportovně-rekreační infrastrukturou pro letní a zimní turistiku a rekreaci). Územní podrobnost hodnocení: obce.

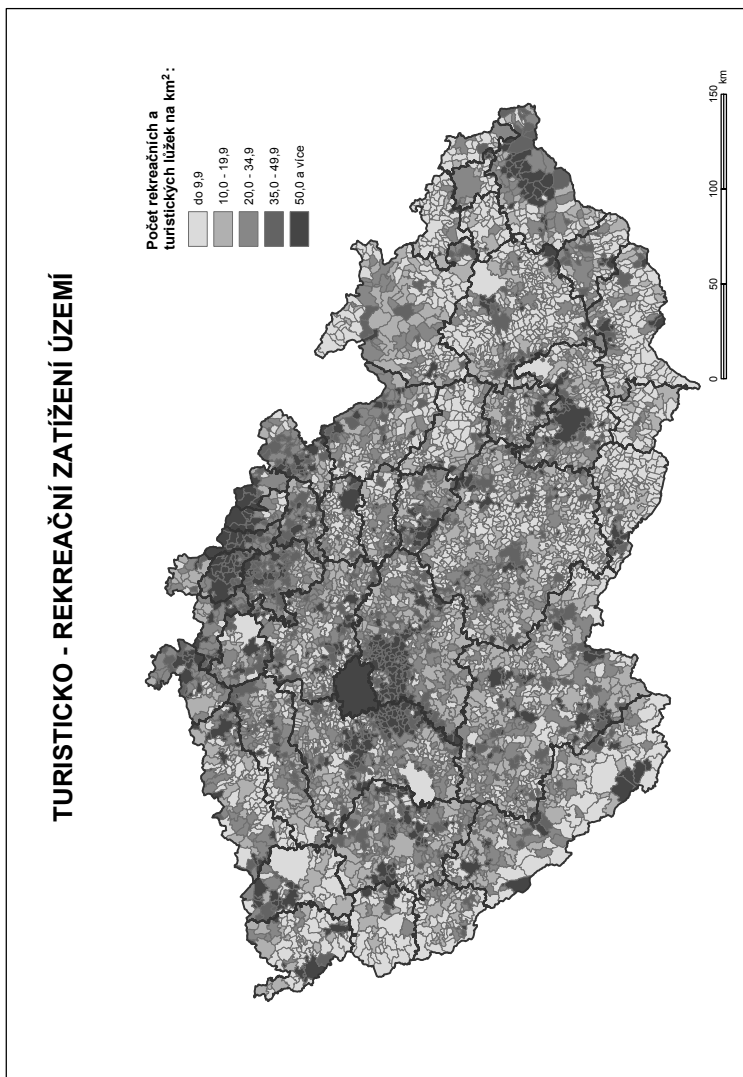
d) Analýza a hodnocení vybrané turistické dopravní infrastruktury (vybavenost území turisticky značenými stezkami, cyklotrasami a cyklostezkami, hlavními dopravními turistickými trasami). Územní podrobnost hodnocení: navržené oblasti a regiony cestovního ruchu.

e) Druhé bydlení ve struktuře využití volného času obyvatelstva ČR. Územní podrobnost hodnocení: obce, navržené oblasti a regiony cestovního ruchu.

f) Hodnocení turisticko-rekreačního zatížení území (počet turisticko-rekreačních lůžek na km²). Územní podrobnost hodnocení: obce.

Obrázek 3: Turisticko-rekreační funkce obcí

Obrázek 4: Turisticko-rekreační zatížení území

- g) Hodnocení turisticko-rekreační funkce obcí (počet turisticko-rekreačních lůžek na počet trvale bydlícího obyvatelstva). Územní podrobnost hodnocení: obce.
- h) Vymezení významných koncentračních turistických a rekreačních zón území ČR (pobytový cestovní ruch, příměstská rekreace a druhé bydlení).
- i) Návrh kategorizace měst podle významu pro cestovní ruch.
- j) Cestovní ruch ve zvláště chráněných územích (legislativa, rozvojové projekty, přeshraniční spolupráce).
- k) Lázeňství a cestovní ruch.
- l) Venkovský cestovní ruch.
- m) Turistické informace, turistická informační centra.

3.4 Syntetické analýzy a hodnocení

- a) Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR (návrh vymezení územně a organizačně funkčních turistických regionů a v jejich rámci turistických oblastí, a to zejména pro optimální organizaci a řízení zejména tvorby konkurenceschopných turistických produktů v nich).
- b) Stanovení funkční a časové využitelnosti regionů a oblastí cestovního ruchu (hlavní a doplňkové funkce, zóny a střediska městského, horského a lázeňského cestovního ruchu, rekreace u vody, časová využitelnost).
- c) Hodnocení únosné kapacity regionů a oblastí cestovního ruchu (expertní určení směrných kapacit návštěvnosti navrhovaných oblastí a regionů cestovního ruchu).
- d) Stanovení turistického významu obcí, oblastí a regionů (návrh kategorizace obcí z hlediska jejich významu pro cestovní ruch). Význam obcí se bude hodnotit ve 3–4 kategoriích. Kritéria jsou následující: počet lůžek v ubytovacích zařízeních, podíl zaměstnanosti v sektoru ubytování a pohostinství, podnikatelská aktivita v sektoru ubytování a pohostinství, turistické atraktivita v obcích, lázeňská místa.
- e) Návrh propagace oblastí a regionů cestovního ruchu (turistické informace, prostorové rozložení TIC a KIC, národní a regionální turistické informační a rezervační systémy).
- f) Hodnocení podnikatelského prostředí ve vztahu k cestovnímu ruchu. Hodnocení polohových, ekonomických, infrastrukturních a ekologicko-estetických faktorů podnikatelské aktivity domácích a zahraničních subjektů ve vztahu k turistické atraktivitě území (územní podrobnost územní obvodů obcí III. stupně, navržené oblasti a regiony cestovního ruchu).
- g) Tvorba tématických analytických a komplexních kartografických a mapových příloh návrhu rajonizace cestovního ruchu. Územní podrobnost hodnocení: obce, navržené oblasti a regiony cestovního ruchu, resp. dle specifických požadavků zadavatele a rozhodujících subjektů veřejné správy.

h) Návrh typologie (katalogu) unikátních místních atraktivit cestovního ruchu včetně pilotních příkladů jejich využití v místních podmínkách. Výběr kritérií a hodnocení podmínek pro trvale udržitelný cestovní ruch.

4. ZÁVĚR

Vypracování Návrhu nové rajonizace cestovního ruchu může přispět k účinnější podpoře cestovního ruchu, k efektivnější alokaci veřejných a soukromých zdrojů a k zajištění trvale udržitelného rozvoje cestovního ruchu. Předpokladem dosažení těchto efektů je identifikace, analýza a hodnocení faktorů, které objektivně ovlivňují rozvoj cestovního ruchu v určitém území. Návrh turistických regionů a oblastí jako homogenních funkčních celků je pak logickým završením dílčích analýz faktorů rozvoje cestovního ruchu.

Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu MMR č. WB 8200452, CES 3010 "Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR".

Autoři:

RNDr. Jiří Vystoupil, CSc.

Katedra regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulta,
Masarykova univerzita v Brně
390@mail.muni.cz

Ing. Martin Šauer

Katedra regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulta,
Masarykova univerzita v Brně
sauer@econ.muni.cz

REGIONÁLNE ŠPECIFIKÁ CESTOVNÉHO RUCHU NA SLOVENSKU

Peter Spišiak

REGIONAL PARTICULARITIES OF TOURISM IN SLOVAKIA

ABSTRACT

The tourism in Slovakia assumes new different sectoral and spatial forms. This fact is inevitably being reflected in the geographic differentiation of tourism. Thus, new areas that have not been included in the tourism regionalization before – especially in the Danube Lowland and Eastern-Slovakia Lowland – are now getting actively involved with tourism. It is mostly the rural tourism that develops there. Recently, a new tourism regionalization of Slovakia has been developed. It consists of 21 regions that are partially identical with “naturregions”. The contribution is focused on some of the methodological aspects of this new regionalization and several particularities of these new regions.

Key words: tourism, regionalization, potentation for tourism

1. ÚVOD

Cestovný ruch (ďalej CR) na Slovensku nadobúda nové odvetvové ale aj priestorové štruktúry, čo sa do značnej miery odzrkadľuje aj na geografickej diferenciacii tejto aktivity. Do CR sa zapájajú aj doposiaľ nezačlenené územia v rámci regionalizácie, predovšetkým Podunajská a Východoslovenská nížina. Ide predovšetkým o vidiecky cestovný ruch. V súčasnosti sa dostáva do popredia nová regionalizácia cestovného ruchu Slovenska, ktorá počíta s 21 regiónmi, ktoré pokrývajú celé Slovensko a z časti kopírujú „naturregióny“. V príspevku sa budeme zaoberať niektorými metodickými aspektmi regionalizácie v chronologickom slede tejto a poukážeme na niektoré špecifiká týchto nových regiónov.

2. REGIONALIZÁCIA CR SLOVENSKA V CHRONOLOGICKOM SLEDE

Regionálne špecifiká cestovného ruchu (CR) Slovenska sú výsledkom dlhodobého zhodnocovania prírodných a ľudských zdrojov. Problémom regionalizácie CR Slovenska sa zaoberalo viacero autorov a odborov, ale vo väčšine prípadov dominovali geografické metodické pohľady. Často bola regionalizácia len určitou časťou monografie CR (Kopšo a kol 1992, Mariot 1983, 2002, Otrubová 2003, Sláviková 1977, Kaspra 1995), ale do popredia sa dostávajú aj špecializované práce zamerané na určitú formu CR, ktoré môže dopĺňať mozaiku potrebnú na vytvorenie regionalizačnej teórie (Hasprová 2000, Kulla 2000, Pulpitlová, 2000, Dubcová, Kramáreková 2000, Krogman 1999, atď.).

Rozoberanie jednotlivých zdrojov pre lokalizáciu CR nie je cieľom príspevku. Nám predovšetkým ide o regionálne diferencie v CR v spojitosti so samotnou regionalizáciou. Pri ich sledovaní treba prihliadať aj na rôzne kritéria vo vyčleňovaní regiónov.

V starších regionalizačných teóriách sa väčšinou zohľadňovali existujúce lokalizačné a realizačné predpoklady pre CR, ktoré určovali plánovité riadenie CR. Boli preskúmané a zhodnotené všetky geografické podmienky, vybavenosť, doprava, ale aj negatívne vplyvy. Pri hodnotení sa najväčší význam prikladá prírodným predpokladom. Územia Slovenska bolo koncom sedemdesiatich rokov 20. stor. rozdelené na oblasti s prevahou vhodných podmienok na CR a na územie, ktoré takéto predpoklady nemalo. Bolo vymedzených 20 oblastí CR. Boli určené 4 kategórie oblastí CR. Kategórie vyjadrujú relatívne vzťahy oblastí vzhľadom na ich kvalitu podmienok, významu sezónnosti, rozsahu a počtu funkcií.

Do prvej kategórie sú zaradené oblasti, ktoré zlučujú podmienky najvyššej kvality, ich funkcie v prevažnej časti presahuje celoštátny význam. Sem bolo zaradených 5 oblastí: Vysoké Tatry, Nízke Tatry, Trenčiansko-piešťanská oblasť, Vrátna, Slovenský raj.

Do druhej kategórie boli zaradené oblasti CR s veľmi kvalitnými podmienkami. Ich funkcia bola z časti medzinárodného významu ale hlavne celoštátneho významu. Bolo tu zaradených 6 oblastí CR: Bratislavská oblasť, Košická oblasť, Turčianska oblasť, Žilinská oblasť, Štiavnicko-kremnická oblasť, Slovenský kras.

V tretej kategórii boli oblasti s podmienkami vhodnými pre CR v obmedzenom rozsahu funkcií. Dominoval krajský i celoštátny význam. Bolo tu zaradených 7 oblastí CR: Nitrianska oblasť, Prešovská oblasť, Oravská oblasť, Kysucká oblasť, Poľana – Čierny Balog, Gemerská oblasť, Podunajská oblasť.

Do štvrtej kategórie boli zaradené oblasti s nižšími základnými hodnotami podmienok pre CR, vhodných však na klasickú rekreáciu. Do tejto kategórie patrili 2 oblasti: Vihorlat, Levočská oblasť.

Po vymedzení oblastí CR zostali priestory na území Slovenska, ktoré nespĺňali požiadavky na tú dobu (prírodné, socioekonomické) kladené na oblasti CR. Ekonomické a plánovaco-direktívne záujmy prevažovali nad vlastnými hodnotami CR. Na území Slovenska to bolo cca 30 % územia. Bez začlenenia do regiónov CR bola celá stredná a južná časť Podunajskej nížiny, ďalej skoro celá Juhoslovenská kotlina. Taktiež bez začlenenia bola celá Východoslovenská oblasť ako aj značná časť severovýchodného Slovenska.

Začiatkom 80. rokov 20. stor. vypracoval Výskumný ústav cestovného ruchu Smernice pre aktualizáciu Rajonizácia CR SSR. Počet oblastí sa zvýšil na 24, ktoré sa členili na 66 podoblastí. Týchto 24 oblastí bolo rozdelených do štyroch kategórií, kde hlavné kritéria hrali:

- prírodné podmienky,
- podmienky vytvorené človekom,
- vybavenosť materiálno-technickou základňou,

- doprava,
- negatívne vplyvy na životné prostredie.

Najdôležitejšou kategóriou s medzinárodným významom bola I. kategória so 6 oblastí: Bratislavská, Piešťansko-trenčianská, Malofatranská, Nízkotatranská, Vysokotatranská a Slovenského raja.

Tabuľka 1: Vybrané absolútne a relatívne ukazovatele CR oblastí I. kategórie na Slovensku (r. 1980)

Oblasti CR I. kategórie	Využívaná rekreačná krajina		Počet návštevníkov		Počet obyvateľov	
	ha	%	abs.	%	abs.	%
Bratislavská	15 937	3,95	65 000	19,08	558 955	13,05
Piešťansko-trenčianská	13 671	3,39	22 600	6,63	278 119	6,50
Malofatranská	6 496	1,61	8 600	2,52	32 154	0,75
Nízkotatranská	70 959	17,57	33 000	9,69	271 479	6,34
Vysokotatranská	43 646	10,81	39 000	11,45	159 927	3,73
Oblasť Slovenského raja	15 406	3,81	9 400	2,76	71 249	1,66
Spolu oblasti I. kategórie	166 115	41,13	177 600	52,13	1 371 883	32,04
Územie Slovenska v I. kategórii CR	403 842	100,00	340 700	100,00	4 282 023	100,00

Prameň: Mládek a kol. 1983, vlastný výpočet.

Ako vidno z tab. 1, v r. 1980 tvorila rekreačná krajina oblastí I. kategórie 41 %, pričom počet návštevníkov tvoril vyše 52 % a na tomto území žilo 32 % obyvateľov, čo dokumentuje už v tom období dosť výrazná koncentrácia aktivít CR do vybraných území.

Tabuľka 2: Vybrané relatívne ukazovatele CR oblastí I. kategórie na Slovensku (r. 1980)

Oblasti CR I. kategórie	Využívaná rekreačná krajina		Počet návštevníkov na 1000 obyvateľov
	ha / návštevník	ha / obyvateľ	
Bratislavská	0,25	0,03	116,29
Piešťansko-trenčianská	0,60	0,05	81,26
Malofatranská	0,76	0,20	267,46
Nízkotatranská	2,15	0,26	121,56
Vysokotatranská	1,12	0,27	243,86
Oblasť Slovenského raja	1,64	0,22	131,93
Územie Slovenska v I. kategórii CR	1,19	0,09	79,57

Prameň: Mládek a kol. 1983, vlastný výpočet.

Pri sledovaní zaťaženia rekreačnej krajiny návštevníkmi sledované oblasti vykazovali okrem niektorých horských oblastí podpriemernú zaťaženosť (viď tab. 2). Podobne to bolo aj v prepočte na bývajúce obyvateľstvo v daných oblastiach. Podstatne vyšší bol koeficient intenzity návštevníkov v prepočte na miestne obyvateľstvo, ktorý u všetkých oblastiach I. kategórie prevyšoval celoštátny priemer.

Ďalšia regionalizácia CR Slovenska bola priestorovo vyjadrená aj v Atlase krajiny SR (2002), kde sa v podstate zhoduje regionalizácia najvyššej kategórie, samozrejme s odlišnými indexmi návštevnosti. Táto najvyššia kategória je hodnotená predovšetkým svojím medzinárodným významom. Do druhej kategórie patrí 13 oblastí s celoštátnou pôsobnosťou. Sú prevažne tradičné naturregióny, ako napr. Oravský, Kysucký, Turčiansky, Gemerský, Spišský región, ale aj regióny s dominanciou prírodného fenoménu ako napr. Slovenský kras, Vihorlatský, Podunajský, Poliansky región.

Tretiu skupinu tvorí 5 oblastí s regionálnym dosahom a ide o Hornonitriansky, Senický, Levický, Juhoslovenský a Laborecký región. Tieto regióny sú geograficky pomerne rozsiahle, ale podiel svojou atraktivnosťou pre CR zaoštvávajú skoro vo všetkých predpokladoch za predchádzajúcimi regiónmi. Majú však perspektívu z hľadiska vidieckeho CR. Územie, ktoré má najmenší potenciál pre CR, ktorý nebol hodnotený v rámci CR je možno rozdeliť do dvoch regiónov, ktoré majú spoločného menovateľa – ide o nížinný typ krajiny štruktúry. Väčší región je v západnej časti Slovenska – stredná časť Podunajskej nížiny. Druhý región je na východnom Slovensku oblasť celej Východoslovenskej nížiny. Tak ako predchádzajúce oblasti s regionálnym významom, aj tieto dva regióny čakajú na svoju príležitosť predovšetkým vo vidieckom CR ale zvlášť agroturistike.

3. PRÍPRAVA NOVEJ REGIONALIZÁCIE CR SLOVENSKA

V súčasnosti bola prehodnotená regionalizácia CR na Slovensku a nadobudla dosť odlišný metodologický aspekt. Taktiež navrhovaná regionalizácia nie je zameraná na to, aby podľa nej smerovala návštevnosť, investície ako aj dotačná politika. V súčasnosti je formovanie regiónov CR na báze rozvíjajúcich sa trhových vzťahov a na rozdiel od predchádzajúcich regionalizačných metodík je pokryté celé Slovensko. Celkový metodologický rámec novej regionalizácie CR sa odvíjal na vládnej úrovni v úzkej koordinácii z inštitúciami, ktoré majú dlhoročnú tradíciu v oblasti CR (Ústav turizmu). Vypracovaný dokument „Regionalizácia cestovného ruchu v SR“, bude podkladovým materiálom na rozvoj cestovného ruchu, využívajúcim možnosti územia a súčasne rešpektujúcim jeho obmedzenia (napr. ochrana prírodného prostredia, ochrana zdrojov vody, atď.).

Cieľom regionalizácie bude:

- vyhodnotenie súčasného stavu územia regiónov SR z hľadiska podmienok pre trvalo udržateľný rozvoj CR
- definovanie regiónov CR

- ocenenie potenciálu územia pre CR
- kategorizácia územia podľa regiónov CR s využitím ich rozvojového potenciálu a návrh rozvojových priorít regiónov.

Z metodického hľadiska sa pri regionalizácii hľadali rôzne druhy potenciálov pre CR:

- potenciál viazaný na prírodné-pôvodné prostredie, zahŕňajúci aktivity ako sú napr. pešia turistika, vodné športy, lyžiarska turistika,
- potenciál viazaný na vytvorené prostredie: objekty stavebnej a investičnej činnosti, zahŕňajúci napr. kultúrohistorické pamiatky, objekty a zariadenia poskytujúce služby CR,
- potenciál viazaný na organizačné predpoklady a trvalé činnosti, zahŕňajúci napr. účasť na konferenciách, kongresoch, veľtrhoch, výstavách, kultúrnych a športových podujatiach.

Na hodnotenie úrovne potenciálu CR daného územia boli zvolené štyri stupne (úrovne) vhodnosti územia pre vykonávanie jednotlivých aktivít CR:

- Základný potenciál – vhodnosť územia pre danú aktivitu dosahuje nízku úroveň, možno ju však evidovať (priradená bodová hodnota 1),
- Priemerný potenciál – vhodnosť územia pre danú aktivitu je vyššia – priemerná (priradená bodová hodnota 2),
- Dobrý potenciál – vhodnosť územia pre danú aktivitu je významná (priradená bodová hodnota 3),
- Vysoký potenciál – vhodnosť územia pre danú aktivitu je veľmi významná a porovnateľná s významnými lokalitami v zahraničí (priradená bodová hodnota 4).

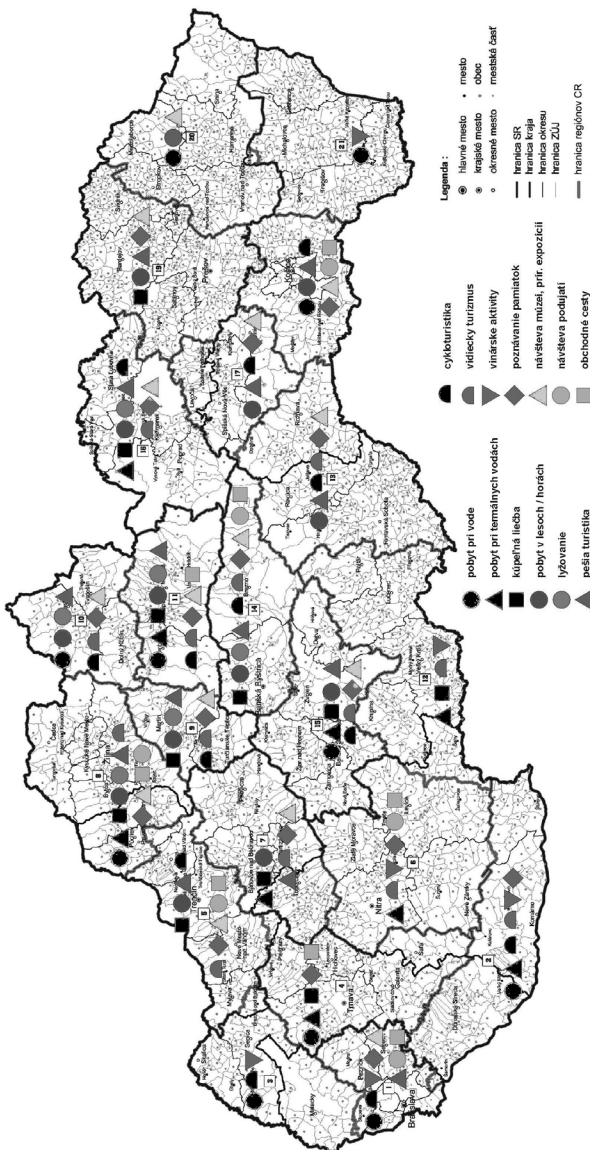
Pre každú z aktivít CR, ako napr. pobyt a rekreácia pri vode, pešia turistika, cykloturistika, zjazdové lyžovanie, atď. boli definované parametre pre horeuvedené štyri stupne úrovne potenciálu, resp. vhodnosti územia pre danú aktivitu. Tým sa objektívizovali kritériá hodnotenia potenciálu územia a výrazne sa obmedzil subjektivismus tohto hodnotenia.

Na základe uvedenej metodiky bolo vymedzenie regiónov a stanovenie ich kategorizácie významu v štyroch kategóriách: medzinárodný význam, prevažne národným významom, nadregionálnym význam, regionálnym významom

V rámci niektorých regiónov boli vyčlenené časti ich územia, ktoré svojím významom presahujú región ako celok a tieto boli vymedzené ako subregióny. Napríklad subregión Zemplínska Štrava v rámci regiónu Dolný Zemplín.

Kategorizácia regiónov bola vypracovaná v dvoch časových horizontoch – strednodobom a dlhodobom. V strednodobom je potenciál a na ňom založená kategorizácia výrazne ovplyvnená súčasným stavom všeobecnej a turistickej infraštruktúry, tradíciou, skúsenosťami a pod. V dlhodobom horizonte vychádza kategorizácia najmä z geografických predpokladov, ktoré možno v budúcnosti využiť na rozvoj CR.

Regionalizácia cestovného ruchu v SR - Nosné skupiny aktivít v jednotlivých regiónoch

Obrázok 1: Regionalizácia cestovného ruchu v SR

Základná regionalizácia je založená na kritériách ako sú vnútorné väzby, homogenita ponuky CR a identifikácia miestnych (regionálnych) subjektov s takto vymedzenými regiónmi, pričom bol vymedzený počet 21 regiónov, ktoré boli postupne vyhodnotené v celom rozsahu hľadísk podľa metodologickej časti.

Základná regionalizácia predstavuje rozdelenie územia SR do 21 regiónov (viď tab. 3):

Tabuľka 3: Navrhované regiónu CR na Slovensku

1	Bratislavský	8	Severopovažský	15	Pohronský
2	Podunajský	9	Turčiansky	16	Tatranský
3	Záhorský	10	Oravský	17	Spišský
4	Dolnopovažský	11	Liptovský	18	Košický
5	Strednopovažský	12	Ipeľský	19	Šarišský
6	Nitriansky	13	Gemerský	20	Hornozemplínsky
7	Hornonitriansky	14	Horehronský	21	Dolnozemplínsky

Prameň: www.economy.gov.sk

Z uvedeného prehľadu vyplýva zaradenie jednotlivých regiónov do 5 skupín:

I. Regióny s najvyššou prioritou:

Gemerský (najmä letné pobyty v horskom prostredí, vidiecky CR, návšteva jaskýň a speleológia, poznávanie kultúrno-historických pamiatok), Šarišský (najmä kúpeľníctvo, pobyt v horskom prostredí), Tatranský (najmä letný CR v horskom prostredí, zjazdové lyžovanie, kúpeľníctvo, vidiecky CR), Liptovský (najmä zjazdové lyžovanie, letné horské pobyty, pobyt pri vode, vodné športy, kúpeľníctvo, návšteva jaskýň a speleológia), Horehronský (zjazdové lyžovanie, letné horské pobyty, vidiecky CR, kúpeľníctvo)

II. Regióny s vysokou prioritou:

Dolnozemplínsky (najmä pobyt pri vode, vodné športy), Ipeľský (najmä kúpeľníctvo, pobyty na vidieku), Spišský (najmä poznávanie historických mestských pamiatok, pešia turistika, zimné športy, vidiecke pobyty, návšteva jaskýň, travertínové zvláštnosti), Pohronský (najmä poznávanie pamiatok, pobyt pri vode, kúpeľníctvo, pobyt v lesnom prostredí), Košický (najmä poznávanie pamiatok, pobyt v lesnom prostredí, návšteva jaskýň), Severopovažský (najmä zjazdové lyžovanie, letné pobyty v horách, pešia turistika, vidiecke pobyty, kúpeľníctvo)

III. Regióny strednej priority:

Hornozemplínsky (najmä pobyty pri vode, pobyty v horskom prostredí), Nitriansky (najmä poznávanie pamiatok, veľtrhy a výstavy), Podunajský (najmä pobyty pri termálnej vode, vodné športy, cykloturistika, vidiecke pobyty), Oravský (najmä pobyt pri vode, vodné športy, letné pobyty na horách, zjazdové lyžovanie,

vidiecky CR), Turčiansky (najmä zjazdové lyžovanie, letné pobyty na horách, pešia turistika, kúpeľníctvo, vidiecky CR)

IV. Regióny nižšej priority:

Hornonitriansky (najmä kúpeľníctvo, pobyty pri termálnej vode, letné pobyty v horách), Dolnopovažský (najmä kúpeľníctvo, pobyty pri vode, vodné športy, pobyty pri termálnej vode, poznávanie pamiatok), Strednopovažský (najmä kúpeľníctvo, nenárodné pobyty na horách, poznávanie pamiatok), Bratislavský (kultúrno-historické pamiatky metropoly Bratislava, obchodný a kongresový CR, cykloturistika v malokarpatskom a pridunajskom regióne, vodné športy, malokarpatská vinná cesta), Záhorský (najmä cykloturistika, poznávanie pamiatok ľudovej architektúry).

4. ZÁVER

Formovanie regiónov CR na Slovensku má dynamický smer. Existujú stabilné regióny s vysokým potenciálom, so širokým záberom ponúk pre CR. Čo je potešiteľné, že do aktivít v CR sa zapájajú aj oblasti, ktoré bolo v minulých regionálnych klasifikáciách nezaraďované, mali zanedbateľný potenciál. Išlo hlavne o oblasti nížin. Aj keď CR má v niektorých prípadoch špecifické nároky či už na prírodné alebo ľudské zdroje, predsa je nevyhnutné hľadať nové metodické aspekty, hľadať príčiny regionálnych disparít v tomto „čistom priemysle“, hľadať prepojenie tohto odvetvia aj s inými, ekonomicky a geograficky staršími odvetviami.

LITERATÚRA

- DUBCOVÁ, A., KRAMÁREKOVÁ, H. (2000): *Cestovný ruch ako potenciálny impulz regionálneho rozvoja Nitrianskeho kraja*. Geographical Studies, Nr. 7, Const. Philos. University, Depart. of Geography. Nitra, s. 70–76, ISBN 80-8050-349-4.
- HASPROVÁ, M. (2000): *Lokalizačné predpoklady rozvoja cestovného ruchu v okrese Zlaté Moravce*. Geographical Studies, Nr. 7, Const. Philos. University Depart. of Geography. Nitra, s. 268–275, ISBN 80-8050-349-4.
- MLÁDEK, J. a kol., (1983): *Cvičenia zo socioekonomickej geografie*. Univerzita Komenského, Bratislava, 190 s., 85-459-83.
- KASPAR, C. (1995): *Základy cestovného ruchu*. 1. vyd. Ekon.Univer. MB, Banská Bystrica, 135 s., ISBN 80-901166-5-5.
- KROGMAN, A. (1999): *Perspektívy kongresového a veľtržného cestovného ruchu v Nitre*. Geogr.informácie 6, UKF FPPV Nitra, s. 96–101, ISBN 80-8050-290-0.
- KULLA, M. (2000): *Kategorizácia lyžiarskych stredísk Žilinského kraja*. Geographical Studies Nr. 7, Const. Philos. University Depart. of Geography. Nitra, s. 179–184, ISBN 80-8050-349-4.

- KRNAČOVÁ, Z., PAVLIČKOVÁ, K., SPIŠIAK, P. (2001): *The assumptions for the tourism development in rural areas in Slovakia*. Ekológia, Vol. 20, Supplement 3, Bratislava, pp. 317–324, ISSN 1335-324X.
- MARIOT, P. (1983): *Geografia cestovného ruchu*. VEDA, vyd. SAV, Bratislava, 248 s.
- MARIOT, P., OČOVSKÝ, Š. (1973): *Geografické črty cestovného ruchu na Slovensku*. Náuka o zemi, Geographica 3, vyd. SAV, Bratislava, 100 s.
- MARIOT, P. (2002): *Regióny a centrá cestovného ruchu*, 1: 1 000 000, In: Kol., Atlas Krajiny SR. MŽP SR, Esprit, Banská Štiavnica, ISBN 80-88833-27-2.
- MIŠÚNOVÁ-ŠULAVÍKOVÁ, E. (1977): *Všeobecné zásady hodnotenia atraktívnosti kultúrnohistorických objektov z aspektu cestovného ruchu*. Geogr. Čas., 1077, č. 2, s. 154–169.
- OTRUBOVÁ, E. (1984): *Vývoj cestovného ruchu a jeho odraz v geografickej literatúre*. Acta FRNUC Geographica Nr. 23, SPN, Bratislava, s. 145–165.
- PULPITLOVA, M. (2000): *Infraštruktúra cestovného ruchu v okrese Zlaté Moravce*. Geographical Studies, Nr. 7, Const. Philos. University Depart. of Geography. Nitra, s. 276–285, ISBN 80-8050-349-4.

www.economy.gov.sk

Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0008/03

Autor:

Doc. RNDr. Peter Spišiak, CSc.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Prírodovedecká fakulta, Ústav geografie
spisiak@fns.uniba.sk

NÁVŠTĚVNOST PAMÁTKOVÝCH OBJEKTŮ V ČR – VÝVOJOVÉ TENDENCE PO ROCE 1989

Zdeněk Szczyrba, Miloš Fňukal, Emil Kudrnovský

ATTENDANCE TRENDS OF CZECH HISTORICAL MONUMENTS AFTER 1989

ABSTRACT

This paper deals with the issue of attendance trends of Czech historical monuments after 1989 as a significant sign of changes of tourist trade during the transitional period 1989–2005 in the Czech Republic. The paper proves by selected evidence the changes during this period, namely in the sphere of monument preservation, ownership, visitors share, and leisure-related services.

Key words: historical monument, monument preservation, visitors share

1. ÚVOD

Vývoj návštěvnosti kulturních památek prodělal v posledních 15 letech velmi zajímavý vývoj, korespondující s měnícími se možnostmi mezinárodní a tuzemské turistiky před a po roce 1989. Zatímco v předtransformačním období byla návštěvnost mnoha památek na samém vrcholu kapacitních možností (a to i přes zanedbanou technickou infrastrukturu a minimum doprovodných kulturních akcí), záhy po otevření hranic počátkem 90. let minulého století se výrazně, na některých místech dokonce dramaticky, propadla. Příčinou byla nejen změna cílových turistických destinací v rámci otevření se zahraničních trhů, ale také citelné oslabení návštěvnosti vlivem změn forem poznávacího cestovního ruchu (školní zájezdy, organizované skupiny důchodců apod.). Teprve v druhé polovině uplynulé dekády došlo k obratu a počet návštěvníků památek začal opět růst. I přes široké uplatnění dosud nevyužívaných marketingových nástrojů (alternativní návštěvnické okruhy, doprovodné akce, reklama) ale dosud u většiny kulturních památek nedosahuje návštěvnost úrovně roku 1989 (na tuto skutečnost upozorňují např. Smolová (1999, 2002) a Kühlerová (2001), průběžně ji dokládají taktéž statistiky Ministerstva kultury ČR v rámci systému NIPOS – Národní informační a poradenské středisko pro kulturu). Celková návštěvnost památkových objektů je proti stavu před 15 lety sice o více než 25 % vyšší, nárůst je ale primárně důsledkem zvyšujícího se počtu památkových objektů zpřístupněných veřejnosti (Potůček a kol., 2005). Posuzujeme-li efektivitu ekonomického zhodnocení jednotlivých památek, je zřejmé, že jejich potenciál není plně využit – ke škodě provozovatelů památek i obcí a regionů. Odhlédneme-li od zájmů památkové ochrany, platí, že vysoká návštěvnost generuje poptávku po službách a má multiplikační efekt v lokálním i širším regionálním měřítku.

Paradoxní je, že přes mnohdy přemrštně optimistická očekávání nevybočuje z nastíněných trendů ani část památek zapsaných na seznamu Světového kulturního

dědictví UNESCO. Typickým příkladem je zámek v Telči: jeho návštěvnost v posledních letech klesá navzdory skutečnosti, že je vytvářele propagován na zahraničních veletrzích cestovního ruchu. Podobně ani zapsání unikátního barokního Sloupu Nejsvětější Trojice na seznam UNESCO v roce 2000 nevedlo k nárůstu počtu turistů v historickém centru Olomouce a místní radnici se dlouhodobě nedaří vyvolat větší zájem o návštěvu města (Bohatová, 2005).

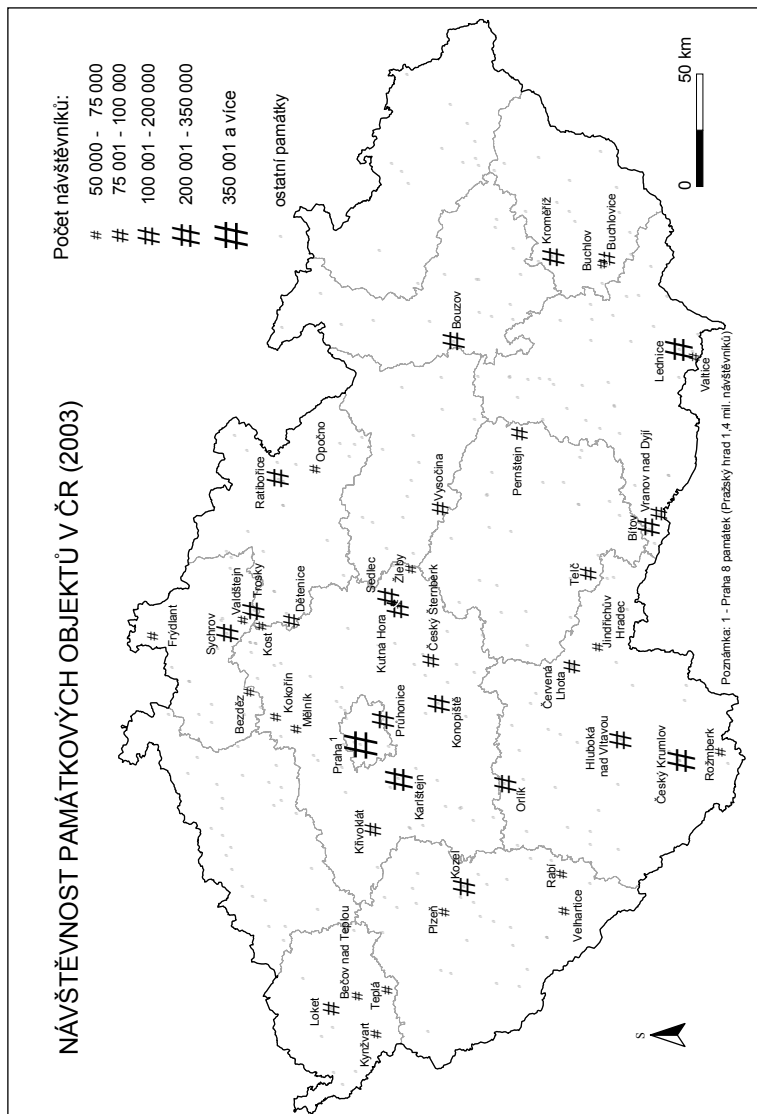
V současné době je veřejnosti přístupných několik set kulturních památek, z toho téměř stovka je vedena v kategorii národních kulturních památek (NKP). Samostatnou skupinu z hlediska významu v cestovním ruchu i kulturní ochrany představují památky zapsané na seznamu Světového kulturního dědictví UNESCO (celkem 12). Jako první v této kategorii ochrany světového kulturního dědictví byla v roce 1992 vyhlášena historická jádra Prahy a Českého Krumlova (včetně zámku), naposledy to byl urbanistický soubor starého židovského města a baziliky sv. Prokopa v Třebíči. Nově je na seznam kulturních památek UNESCO za Českou republiku navrženo renesanční jádro Slavonic.

2. SPRÁVA PAMÁTEK

Za správu kulturních památek v majetku státu je od 1. 1. 2003 zodpovědný Národní památkový ústav zřízený Ministerstvem kultury ČR. Tato příspěvková organizace vznikla sloučením dříve organizačně samostatných státních památkových ústavů. Vedle ústředního pracoviště má ústav územní odborná pracoviště v Praze, Českých Budějovicích, Plzni, Pardubicích, Ústí nad Labem, Brně, Olomouci a Ostravě. Během let 2003–2005 přibyla ještě detašovaná pracoviště jako základ budoucích územních odborných pracovišť v jednotlivých krajích (Karlovarský kraj – Locket, Královéhradecký kraj – Josefov, Liberecký kraj – Liberec, Zlínský kraj – Kroměříž, Vysočina – Telč). Vedle nich byla do organizační struktury ústavu implementována dvě územní odborná pracoviště pro modelovou prezentaci NKP v Čechách formou správy státního zámku Sychrov v Sychrově a pro modelovou prezentaci NKP na Moravě a ve Slezsku formou správy státních hradů Bouzov a Šternberk v Bouzově.

Tato územní struktura vytváří dostatečné pokrytí pro cílenou a metodicky jednotnou propagaci a marketing kulturních památek ve vlastnictví státu. Její výhodou je i propojení se všemi úrovněmi veřejné správy, tj. respektování a vyvažování někdy i protichůdných zájmů státu a regionálních i místních samospráv.

Druhou skupinu správců kulturních památek v ČR jsou obce, které vlastní poměrně velké množství nemovitostí tohoto druhu. Jako správci jsou obce v podstatně obtížnějším postavení, než Národní památkový úřad: většinou vlastní objekty z hlediska turistického ruchu druhořadé nebo zcela nevyužívané a nezfikla v nevyhovujícím technickém stavu. Obce navíc disponují jen omezenými finančními prostředky, které jim neumožňují provádění rozsáhlejších rekonstrukčních prací a někdy nepostačují ani na základní údržbu. V mnoha případech jde o objekty využívané dříve k hospodářským účelům (např. sklady pro potřeby zdravotnického zásobování na

Obrázek 1: Návštěvnost památkových objektů v ČR v roce 2003

Pramen: Statistika kultury Ministerstva kultury ČR 1991–2003 (NIPOS), památkové objekty

hradě v Branné na Jesenicku nebo v zámku ve Slezských Rudolticích na Opavsku. Jiné kulturní památky byly na obce převedeny formou delimitace ze správy dřívějších regionálních památkových ústavů, např. zámek v Náměšti na Hané ze správy Vlastivědného muzea v Olomouci.

Vývoj po roce 1989 byl rovněž spojen s vytvořením skupiny soukromých vlastníků kulturních památek, vesměs restituentů z řad bývalé české a moravské šlechty (zámek v Rychnově nad Kněžnou – rod Kinských, Orlik – rod Schwarzenbergů). Na restituenty se vztahoval tzv. restituční zákon a jeho ustanovení. Přestože značná část restituovaných památek byla ve špatném technickém stavu, můžeme působení jejich (staro)nových majitelů na trhu cestovního ruchu považovat za úspěšné. V praxi začali uplatňovat v zahraničí osvědčené marketingové postupy a stali se tak – v jistém ohledu – příkladem pro ostatní. Vzhledem k tomu, že soukromé památky využívají pro svůj provoz specifických ekonomických vzorců, nemožno být přirozeně jejich zkušenosti přeneseny mechanicky na památky státní a obecní, nicméně jsou pro ně přinejmenším inspirativní. Ilustračním příkladem úspěšného managementu soukromého památkového objektu je zámek Dětenice v Českém ráji, donedávna zařízení sociální péče pro mládež. Zámek byl v roce 1998 byl ve velmi špatném technickém stavu zakoupen soukromým investorem a pak nákladně rekonstruován. V roce 2000 byl poprvé otevřen pro veřejnost a dnes dosahuje jeho roční návštěvnost téměř 100 tisíc turistů. Vedle tradičních prohlídkových okruhů zámek pořádá „na objednávku“ společenské a kulturní akce a má též kapacity pro kongresovou turistiku.

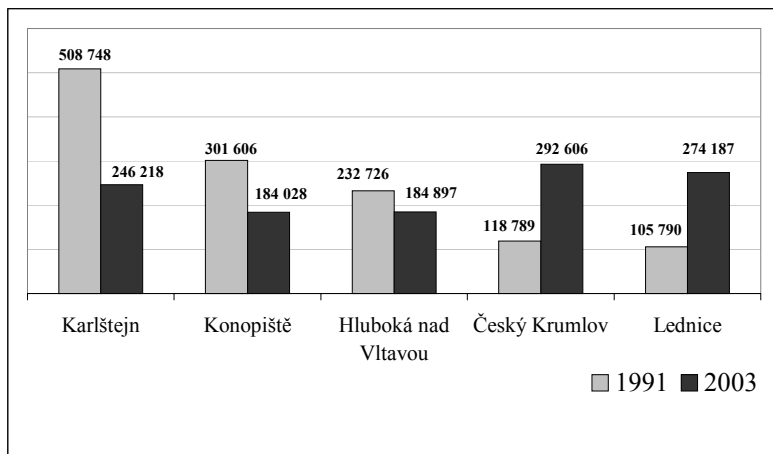
3. NÁVŠTĚVNOST PAMÁTKOVÝCH OBJEKTŮ

Vývoj návštěvnosti na památkových objektech v ČR po roce 1989 je typický svou rozkolísaností, a to většinou z důvodů, které již byly dříve uvedeny. Za základní tendenci tohoto vývoje lze označit především dekoncentraci a decentralizaci návštěvnosti.

Na některých dříve velmi frekventovaných objektech návštěvnost dramaticky klesla. Absolutně největší propad zaznamenal hrad Karlštejn: v roce 1991 ještě přesahovala návštěvnost hranici 500 tisíc, v roce 2003 nedosahovala ani 250 tisíc. Podobně se vyvíjela návštěvnost na zámku Konopiště, který společně s Karlštejnem nebo zámek v Hluboké nad Vltavou patřil k vůbec nejnavštěvovanějším v zemi (viz obr. 2). Naproti tomu se mezi památkami objevily „nové“ objekty, kde se návštěvnost dlouhodobě zvyšuje a jež patří v současné době k významným lokálním a regionálním atraktorům v cestovním ruchu. Jde zejména o zámek v Českém Krumlově a dále o skupinu památkových objektů s návštěvností kolem 100 tisíc turistů ročně (např. Kost nebo Orlik, ale i řada objektů, které si vysokou návštěvnost udržely, např. Vranov nad Dyjí, Ratibořice ad.).

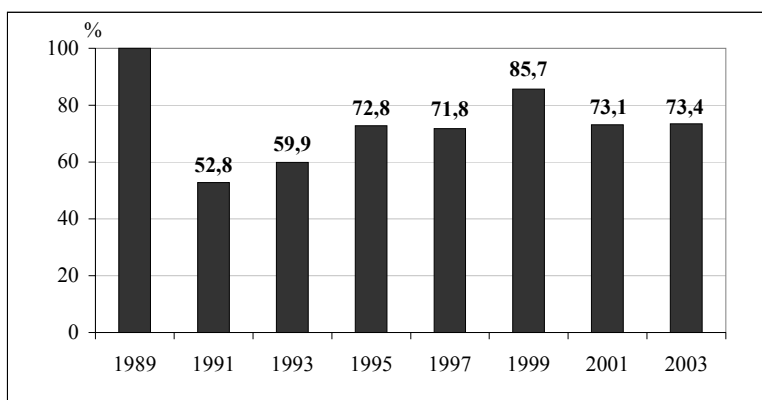
Hodnotíme-li finální transformační změnu, pak se návštěvnost většiny památkových objektů snížila. Dokumentuje to např. obr. 3, který hodnotí vývoj návštěvnosti na skupině památek v regionu střední Moravy (v souboru jsou zastoupeny jak pa-

mátky turisticky velmi atraktivní, tak i méně turisty navštěvované). Patrná je již zmiňovaná rozkolísanost vývoje návštěvnosti a v porovnání s počátkem transformačního období celkově nižší návštěvnost, která v případě střední Moravy již delší dobu osciluje na 70–80 % výchozího stavu.

Obrázek 2: Návštěvnost na vybraných památkových objektech v letech 1991 a 2003

Pramen: Statistika kultury Ministerstva kultury ČR 1991–2003 (NIPOS), památkové objekty

Obrázek 3: Vývoj návštěvnosti památkových objektů v Olomouckém kraji v letech 1989–2003 (součet návštěvnosti Bouzova, Helfštyna, Velkých Losín, Šternberka a Náměště na Hané)

Pramen: Statistika kultury Ministerstva kultury ČR 1991–2003 (NIPOS), památkové objekty

4. HRAD BOUZOV – PŘÍPADOVÁ STUDIE

Hrad Bouzov patří mezi nejnavštěvovanější památkové objekty nejen na Moravě, ale i v rámci celé ČR. Je o dány především jeho téměř až pohádkovou neogotickou architekturou, pro kterou je často využíván filmaři k natáčení. Právě tato „filmová“ propagace objektu zaručuje dlouhodobě nadprůměrnou návštěvnost, která však v průběhu 90. let 20. století kopírovala výše popsaný obecný trend. Nejmenší návštěvnost v průběhu sledovaného transformačního období byla zaznamenána v prvních letech uplynulé dekády, naopak zatím největší na jejím konci (v roce 1993 pouze 53 tis. návštěvníků, v roce 1999 už více než 142 tis. návštěvníků).

Zajímavé je, že až v 60 % případů se jedná o opakované návštěvy (Kühlerová, 2001). Důvodem tak vysokého podílu turistů, kteří na hrad vracejí opakovaně, je vedle samotné propagace i blízkost Javoříčských jeskyní, které společně s hradem vytvářejí během letní sezóny hlavní turistickou nabídku na Litovelsku. Dále z výsledků výzkumu návštěvnosti, který byl proveden v roce 2000, vyplývá, že až 25 % návštěvníků se rozhoduje k návštěvě objektu vlivem „filmové reklamy“ (zejména exteriérové záběry v celé řadě oblíbených pohádek).

Obrázek 4: Upoutávka formou velkoplošné reklamy na konání historického jarmarku na hradě Bouzov (foto: Z. Szczyrba, 2005)

Správa hradu dokázala adekvátně reagovat na změny v transformačním období. Počet návštěvnických tras byl rozšířen z jedné na tři (malý a velký okruh a věž), kromě toho se na hradě pořádají během roku různé společenské a kulturní akce, mezi nimiž k turisticky nejatraktivnějším patří ukázky dobového životního stylu, zejména historické jarmarky, a šermířská vystoupení (viz obr. 4). Součástí nabídky hradu je rovněž doprovodný program v Galerii v podhradí, který je zaměřen především na dětské návštěvníky – jedná se převážně o zapojení dětí do různých pohádkových příběhů, pro které je hrad ze své podstaty ideálním místem. Medializace, kterou správa hradu Bouzova dlouhodobě efektivně využívá při tvorbě svých marketingových produktů, se odráží také v nabídce služeb, které s návštěvností primárně nesouvisí, přesto ale permanentně zvyšují pozitivní obraz památky v očích veřejnosti (zejména možnost využití prostředí historických sálů k soukromým účelům, např. k svatbám).

Z výzkumu návštěvnosti rovněž vyplynulo, že převažují jednodenní individuální cesty, mezi nimiž více než polovinu (52 %) tvoří rodinné výlety. Analýza dotazníkového šetření dále prokázala rozdílnou úroveň spokojenosti s jednotlivými druhy služeb, které se návštěvníkům v místě nabízejí. Zdaleka ne všechny služby byly návštěvníky hodnoceny pozitivně. Například spokojených s úrovní stravovacích služeb v obci Bouzov bylo 56 %, s ostatními službami dokonce jen 42 %. Bezprostředně v obci jsou k dispozici turistům jen tři restaurace a jedno bistro. U centrálního parkoviště fungují dále stánky s rychlým občerstvením a prodej suvenýrů. Ubytování nabízí dva hotely s celkovou kapacitou 80 lůžek. Nespokojenost s možnostmi stravování nebo ubytování se přirozeně promítá i do návštěvnického hodnocení celkové úrovně prožitků z návštěvy.

Oč méně pozitivní bylo hodnocení celkové úrovně služeb, tím více bylo mezi návštěvníky zaznamenáno námětů na jejich zlepšení. Z průzkumu vyplynulo, že nejvíce turisté postrádají adekvátní nabídku k rekreaci a odpočinku (22,5 %). Pětina dotázaných (19,5 %) požadovala obecně zlepšení kvality služeb, 17,6 % respondentů poukázalo na potřebu zlepšení nabídky a kvality ubytování v Bouzově a okolí.

5. ZÁVĚR

Návštěvnost na památkových objektech v ČR po roce 1989 se vyznačuje rozkolísaným vývojem. Tento vývoj odráží specifika transformace jak poznávacích forem cestovního ruchu, tak obecně možností, které se v cestovním ruchu po roce 1989 objevily. Samotné památkové objekty se stávají klasickým turistickým produktem a jako takové uplatňují všechny dostupné marketingové nástroje. Kromě nepostradatelné propagace se zviditelňují řadou kulturních a společenských akcí; slouží také požadavkům firemní a jiné soukromé klientely.

V měřítku vazeb, které generují, je lze podobně jako u jiných druhů objektů a zařízení, které primárně slouží cestovnímu ruchu, dělit na památky mezinárodního významu s významným podílem zahraničních návštěvníků (např. Pražský hrad, hrad

Karlštejn, zámek v Českém Krumlově nebo Lednici, tj. památky s návštěvností nad 200 tisíc ročně), celostátního významu (zámek v Ratibořicích nebo hrad Bouzov, tj. památky s návštěvností zhruba 100–200 tisíc ročně), regionálního významu (hrady Kost a Buchlov nebo zámky v Buchlovicích, ve Vranově nad Dyjí ad., tj. památky s návštěvností zhruba 50–100 tisíc ročně) a památky mikroregionálního až regionálního významu (zámky v Náměšti na Hané nebo v Javorníku, tj. památky s návštěvností menší než 50 tisíc ročně).

LITERATURA

- BOHATOVÁ, V.: *Nevyužitý potenciál*. Ekonom, roč. 49., č. 18, 2005, 32–33.
- DOHNAL, V. a kol.: *Rajonizace cestovního ruchu ČSR*. Merkur, Praha, 1985.
- KELNER, L.: *Marketing a management muzeí a památek*. Grada Publishing, Praha, 2005, 304 s.
- KÜHLEROVÁ, P.: *Kulturně-historické objekty jako lokační atraktory cestovního ruchu na střední Moravě*. [Diplomová práce]. Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta UP, Olomouc, 2001, 94 s.
- POTŮČEK, M. a kol.: *Jak jsme na tom. A co dál? Strategický audit České republiky*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie při FF UK, SLON, Praha, 2005.
- SMOLOVÁ, I.: *Stimuly rozvoje cestovního ruchu v pohraničních oblastech (na příkladu okrese Náchod)*. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis, Folia geographica, 32, č. 3, Prešov, 1999, s. 287–292.
- SMOLOVÁ, I.: *Broumovsko – kraj za Stěny*. Geografické rozhledy, 11, 4, TERRA, Praha, 2002, s. 90–91
- SWARBROOKE, J. S.: *The Development and Management of Visitor Attractions*. Butterworth-Heinemann, Oxford, 1995.

Autoři:

RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.

Univerzita Palackého Olomouc, Přírodovědecká fakulta,
Katedra geografie, tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc
szczyrba@prfnw.upol.cz

RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Univerzita Palackého Olomouc, Přírodovědecká fakulta,
Katedra geografie, tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc
fňukal@prfnw.upol.cz

Mgr. Emil Kudrnovský

Univerzita Palackého Olomouc, Přírodovědecká fakulta,
Katedra geoinformatiky, tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc
kudrnove@seznam.cz

HIERARCHIZÁCIA OBCÍ NÁRODNÉHO PARKU SLOVENSKÝ KRAS Z HĽADISKA PREDPOKLADOV ROZVOJA CESTOVNÉHO RUCHU

Marián Kulla, Janetta Dická

HIERARCHISATION OF THE SETTLEMENTS IN NATIONAL PARK SLOVAK KARST OF CONDITIONS FOR TOURISM DEVELOPMENT

ABSTRACT

The Slovak Karst is the largest karst territory in Slovakia, rich in karst relief forms. The Slovak Karst offers variety of natural as well as cultural and historical attractions for tourism development. However, the territory has not been equipped with sufficient recreational facilities. The aim of the paper is to evaluate localisational, technical and socio-economic preconditions for tourism in the territory of the Slovak Karst. The study results in a hierarchisation of the settlements in this area based on research of conditions for tourism development. The hierarchy of the settlements was derived from bale scale. Based on this, we have classified the settlements into 3 categories: the settlements with very good conditions for tourism (8 in total), the ones with good conditions (27) and those with low conditions (7).

Key words: Slovak Karst, tourism, hierarchisation of settlements, localisational, technical and socio-economical preconditions

1. ÚVOD

Slovenský kras je našim najväčším krasovým územím, s veľmi dobre rozvinutým krasovým reliéfom a takmer úplným zastúpením krasového fenoménu charakteristického pre mierne klimatické oblasti (Rozložník, M. 1998). Danými prírodnými pozoruhodnosťami pre cestovný ruch je územie Slovenského krasu prítiažlivé. Napriek uvedeným skutočnostiam sa domnievame, že sú nedostatočne vytvorené vhodné predpoklady pre vznik a rozvoj cestovného ruchu v danej oblasti.

Cieľom uvedeného príspevku je zhodnotiť lokalizačné, realizačné a sociálno-ekonomické predpoklady cestovného ruchu na území Slovenského krasu. Výsledkom štúdie je hierarchizácia obcí Slovenského krasu na základe skúmaných jednotlivých predpokladov rozvoja cestovného ruchu.

2. METODIKA

Skúmané územie bolo vyčlenené na základe geomorfologického členenia SR (Mazúr, E., Lukniš, M., 1986). Územie Slovenského krasu patrí do subprovincie Vnútrotných Západných Karpát a v rámci nich do oblasti Slovenského Rudohoria, pričom malá časť náleží ku oblasti Lučensko-košickej znížiny, Volovských vr-

chov, Revúckej vrchoviny, Rožňavskej kotliny a Medzevskej pahorkatiny. Na základe transformácie hranice geomorfologického celku Slovenský kras sme vyčlenili 42 obcí, v ktorých sa uvedený celok rozprestiera (zoznam obcí viď tabuľka 2).

Pri hodnotení lokalizačných predpokladov cestovného ruchu v národnom parku Slovenský kras sme brali do úvahy 7 konkrétnych komponentov. Keďže v tejto oblasti zohrávajú rozhodujúcu úlohu pri lokalizácii cestovného ruchu prírodné predpoklady, rozhodli sme sa vyhodnotiť až 5 týchto faktorov: reliéf, klímu, vodstvo, rastlinstvo a živočíšstvo. Prírodné predpoklady sú viac-menej konštantné a rozšírené vo väčších areáloch a preto aj z tohto dôvodu pri ich vyhodnotení sú bodové rozdiely medzi obcami minimálne. Dôležitou súčasťou lokalizačných faktorov sú však aj tzv. umelo vytvorené predpoklady, z ktorých sme vyhodnotili 2 faktory: kultúrno-historické pamiatky a kultúrno-spoločenské podujatia.

K skupine realizačných predpokladov cestovného ruchu patria komunikačné predpoklady (doprava) a materiálo-technická základňa. Komunikačné predpoklady pre každú obec sme vyhodnotili počtom spojov smerujúcich do obce za 24 hodín. Z materiálo-technickej základne sme brali do úvahy nasledujúce faktory: ubytovacie zariadenia vyššej kategórie (hotely a penzióny), ubytovacie zariadenia nižšej kategórie (turistické ubytovne, chatové osady a kempingy), odbytové strediská pohostinstiev, obchody, ihriská a kultúrne zariadenia (kiná, divadlá, knižnice).

Na rozdiel od hodnotenia lokalizačných a realizačných predpokladov cestovného ruchu (CR), ktorých komponenty (faktory) sú najdôležitejšie, bola skupina sociálno-ekonomických (selektívnych) predpokladov CR zvolená v menšom množstve ako u predošlých predpokladov CR. V jednotlivých obciach Slovenského krasu (SK) bolo skúmaných 5 faktorov zo sociálno-ekonomických predpokladov rozvoja CR: dynamika rastu obce, vekové zloženie obyvateľov, vzdelanostná a ekonomická štruktúra, vybavenosť domácnosti autom a počítačom s internetom, ktoré sú z hľadiska vzniku a rozvoja CR jeho neodmysliteľnou súčasťou. Hodnotením sociálno-ekonomické predpoklady dokumentujú spôsobilosť obyvateľov obcí NP Slovenský kras nielen sa zúčastňovať na CR, ale aj realizovať CR v NP SK. Pri hodnotení spomínaných predpokladov sme poukázali na faktory hlavne z demografickej, sídelnej sféry a tiež i na faktory skúmajúce životnú úroveň obyvateľov.

Hierarchizácia obcí SK bola zostavená podľa ballovej škály (metódy). V rámci jednotlivých predpokladov CR sme vyčlenili určitý počet faktorov (podľa dôležitosti), ktoré v danej oblasti najviac ovplyvňujú vznik a rozvoj CR. Pri lokalizačných predpokladov sme skúmali 7 faktorov, realizačných 8 a sociálno-ekonomických 5 faktorov. Každému faktoru prislúchalo hodnotenie 0–10 bodov. Na základe intenzity faktora v jednotlivých obciach boli pridelené určité počty bodov. Následne po úhrne bodov, za všetky faktory poukazujúce na lokalizačné, realizačné a sociálno-ekonomické predpoklady, sme vytvorili hierarchizáciu obcí SK podľa jednotlivých predpokladov rozvoja CR a výslednú hierarchizáciu poukazujúcu na možnosti rozvoja CR na území Slovenského krasu.

3. PREDPOKLADY ROZVOJA CR

3.1 Lokalizačné predpoklady rozvoja CR

Slovenský kras tvorí sústava planín oddelených od seba hlbokými kaňonovitými dolinami rieky Slanej a Štítnika a Zádielskou a Hájskou tiesňavou. Jadro NP tvoria nasledujúce podcelky: Koniarska planina, Plešivecká planina, Silická planina, Horný vrch, Zádielska planina, Jasovská planina, Dolný vrch a Turnianska planina. Plošiny krasových planín sú vejárovite uklonené smerom do kotlín a k JV, J a JZ sa znižujú ich nadmorské výšky. Najvyššiu nadmorskú výšku dosahuje Slovenský kras Matešovou skalou (925 m n. m.). Najnižšie položenými planinami je planina Koniar, ktorá Veterníkom dosahuje 610 m n. m. a Dolný vrch, ktorý dosahuje Pavlovským vrchom 611 m n. m. Plošinatá oblasť skrýva množstvo povrchových a podzemných krasových javov (škrapy, škrapové polia, krasové jamy, jaskyne, priepasti). Nachádzajú sa tu najznámejšie prístupné jaskyne: Domica, Gombasecká a Jasovská jaskyňa. Osobitosťou je tiež Silická ľadnica – priepasť rúťového charakteru so stálou ľadovou výzdobou. Ako vo svojom príspevku tvrdí aj Mariot P. (1971), možno jaskyne identifikovať ako elementy súboru lokalizačných faktorov cestovného ruchu, podmieňujúce predovšetkým rozvoj krátkodobej návštevnosti.

Podľa klimatickej klasifikácie patrí prevažná časť Slovenského krasu do mierne teplej a mierne vlhkej klimatickej oblasti s chladnou zimou. Jej základnou charakteristikou je viac ako 50 letných dní v roku a priemerná júlová teplota vzduchu nad 16°C. Iba najsevernejšia časť zasahuje do mierne chladnej klimatickej oblasti vrchovinového typu, ktorá nadväzuje na chladnejšiu horskú klímu priľahlých Volovských vrchov. Priemerná ročná teplota dosahuje 8,5°C, na náhorných planinách asi o 2°C menej. Zrážky, ktoré sa popri teplote vzduchu považujú za rozhodujúci klimatotvorný činiteľ sú značne závislé od nadmorskej výšky. V najnižších polohách naprší ročne od 620–700 mm zrážok, zatiaľ čo na planinách 725–800 mm zrážok. Čo sa týka snehovej pokrývky, jej priemerná doba trvania je v závislosti od nadmorskej výšky 62–80 dní a priemerná výška 5–30 cm. Ročná suma snežného svitu na skúmanom území sa pohybuje v rozmedzí od 1700–1760 hodín. V Slovenskom krase prevládajú severné vetry.

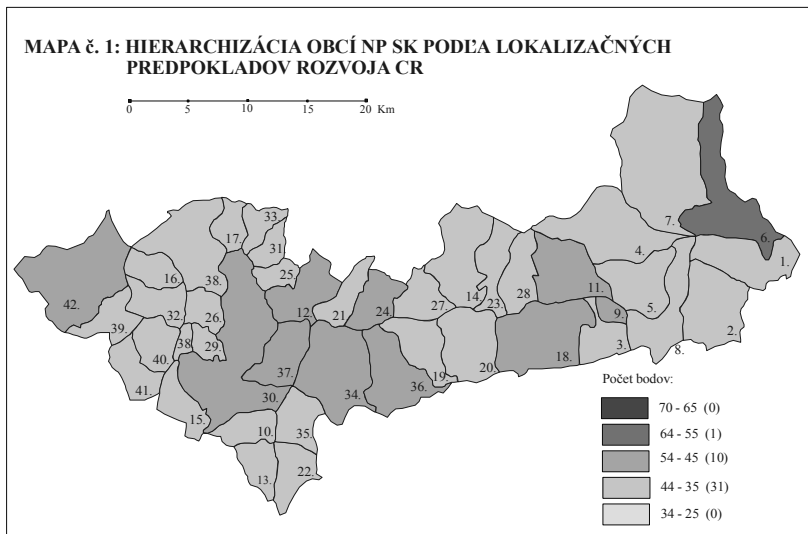
Hlavným tokom sledovanej oblasti je rieka Slaná, do ktorej sa vlievajú všetky toky odvodňujúce toto územie. Podľa rozdelenia odtoku patrí do oblasti vrchovinnonížinnej. V území Slovenského krasu rieka Slaná preteká úzkym a hlbokým kaňonom a priberá len krátke prítoky. Okrem nich je vyživovaná aj podzemným prítokom krasových vôd. Ďalšími významnými riekami, ktoré treba spomenúť sú rieky Štítnik a Muráň. Vo východnej časti Slovenského krasu je významná rieka Turňa. V obci Silica sa nachádza Jašteričie jazero, ktoré má krasový charakter. Rybníky sa nachádzajú v Hrhove. Na území krasu sa nachádzajú aj viaceré vyvieracky (napr. Jablonov nad Turňou).

Väčšinu územia Národného parku Slovenský kras pokrývajú listnaté lesy, najviac zastúpené dubom zimným a plstnatým, hrabom a bukom. Ihličnaté lesy tvoria iba 7 % územia. Toto územie, ležiace na styku dvoch fytogeografických oblastí (panónskej a západokarpatskej), patrí k floristicky najbohatším oblastiam Slovenska. Krasový fenomén územia sa prejavuje v dominancii xerotermnej flóry na výslnných skalnatých stráňach, hranách a škrapových poliach planín. Z unikátnych rastlinných druhov sa tu vyskytuje napr. rumenica turnianska (*Onosma tornense* Jav.) vedená vo svetovej červenej knihe ohrozených druhov, zvonček tvrdoploďý (*Campanula xylocarpa* Kovanda), včelník rakúsky (*Dracocephalum austriacum* L.), črievičník papučkovity (*Cypripedium calceolus* L.) a palka Laxmanova (*Typha laxmanii* Lepech) sú zapísané v európskej červenej knihe ohrozených druhov. Okrem toho sa tu vyskytuje viac ako 300 kriticky ohrozených druhov stanovených na základe národných noriem.

V náväznosti na vývoj rastlinstva sa vytvárali aj podmienky pre vývoj živočíšstva. Sú to najmä nižšie skupiny živočíchov, ktoré územiu dávajú prevažne charakter zoocenóz stepného a lesostepného pásma. Zo živočíšnych druhov sa na území Slovenského krasu vyskytuje 14 druhov obojživelníkov, 11 druhov plazov a 68 druhov cicavcov (z nich 22 netopierov) zaradených do červenej knihy ohrozených druhov. Slovenský kras je bohatý na výskyt bezstavovcov, napríklad viac ako 130 druhov mäkkýšov, 1500 druhov chrobákov, 1022 druhov motýľov. Z vtákov sa tu vyskytuje napr. sokol rároh, včelár obyčajný, hadiar krátkoprstý, orol kriľavý, sova dlhochvostá, skalier pestrý. Územie je našou prvou biosférickou rezerváciou (od roku 1977).

Druhú podskupinu lokalizačných faktorov tvoria umelo vytvorené predpoklady cestovného ruchu. Plnia funkciu kultúrno-poznávaciu a spoločenskú. Delíme ich na lokalizované a organizované. Medzi lokalizované patria kultúrno-historické pamiatky a zariadenia. Územie Slovenského krasu je pomerne bohaté na pamiatky architektúry, ľudového staviteľstva a výtvarného umenia, ktoré sa zachovali skoro v každej tunajšej obci. Vo viacerých obciach sa nachádzajú kaštiele – Bôrka, Drienovec, Drnava, Jelšava Kunova Teplica, Turňa nad Bodvou. V každej obci sledovaného územia sa nachádza kostol a vo viacerých z nich sú zachované zaujímavé sochárske či maliarske výzdoby. Osobitnú pozornosť si zaslúžia kostol v Štítniku a kláštor v Jasove, ktoré boli vyhlásené za Národnú kultúrnu pamiatku. Pre turistov sú zaujímavé tiež viaceré zrúcaniny hradov, či kostolov napr. Brzotín, Jasov, Lúčka (pamiatková zóna), Turňa nad Bodvou. Vo viacerých obciach možno nájsť pomerne dobre zachované prvky ľudovej architektúry: Hrhov, Jablonov nad Turňou či Silická Jablonica. Z historického hľadiska sú veľmi zaujímavé aj námestie v Jelšave so zachovanými meštiackymi domami a radnicou a stoličný dom a radnica v Plešivci. Táto oblasť má tiež banícku tradíciu o čom svedčia banícke a hámornícke domy v Medzeve, Slavci. Jaskynné priestory Slovenského krasu sú okrem svojej geomorfologickej hodnoty významné aj z hľadiska početných archeologických nálezov pravekého osídlenia. Archeologické nálezy sa okrem jaskýň našli aj v obciach Ardovo, Drienovec, Dvorníky-Včeláre, Jasov, Zádiel. Z organizovaných predpokladov treba spomenúť púte v Bôrke, Jesenný prejazd Slovenským krasom na bicykloch, folklórne

slávnosti v Slavci, remeselnícke tábory v Hrhove a Krásnohorskej Dlhej Vsi, výtvorný tábor v Silickej Jablonici a pod.

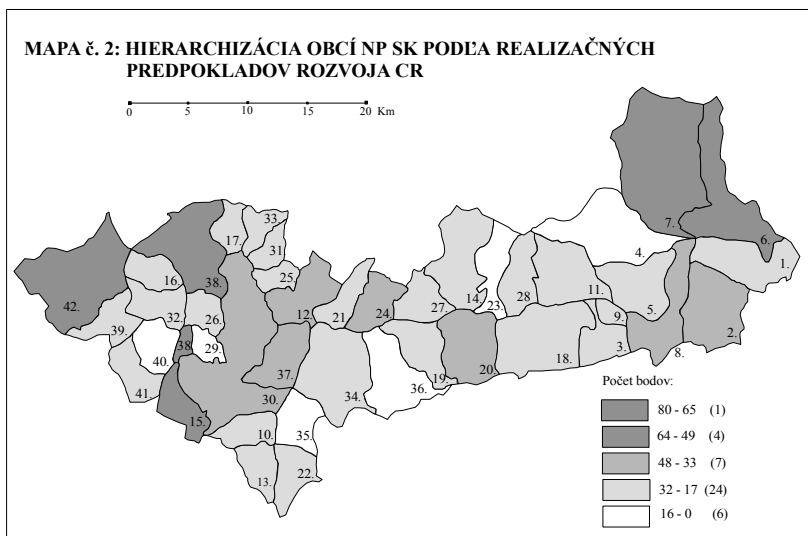
3.2 Realizačné predpoklady rozvoja CR

Pod realizačnými predpokladmi cestovného ruchu rozumieme všetky predpoklady, ktoré umožňujú realizovať existujúci záujem o účasť na cestovnom ruchu na území, ktoré má na to vhodné predpoklady. K týmto predpokladom patria komunikačné predpoklady a materiálno-technická základňa.

Územím Slovenského krasu prechádzajú železničné a cestné ťahy a komunikácie celoštátneho a regionálneho významu. Cestná sieť smeruje do všetkých obcí sledovaného územia, železničná sieť len do 19 obcí. Hlavným cestným ťahom na území je štátna cesta I. triedy č. 50 Košice–Lučenec. Na túto komunikáciu sa napájajú vedľajšie cesty: Turňa nad Bodvou–Hačava, Jablonov nad Turňou–Silická Jablonica, Lipovník–Bôrka, Rožňava–Štítnik, Brzotín–Kružná, Gombasek–Silica, Plešivec–Štítnik–Jelšava a Plešivec–Jelšava. Hlavným železničným ťahom na území je trať Košice–Rožňava–Plešivec–Zvolen. My sme sledovali aj počet spojov smerujúcich do obce za 24 hodín. Z tohto pohľadu najlepšiu dostupnosť majú obce Jelšava 70 spojov, Turňa nad Bodvou (51), Brzotín a Lipovník (46) a Plešivec (44). S dopravou úzko súvisí aj hraničný prechod v Kečove.

Materiálno-technická základňa je nevyhnutná pre realizáciu cestovného ruchu a jej úlohou je vytvorenie podmienok a predpokladov pre zabezpečenie účasti na

cestovnom ruchu. Vplyvom krasového reliéfu na formovanie infraštruktúry turistického ruchu sa vo svojom príspevku venoval Hochmuth Z. (1997). Ako tvrdí, keď už návštevník obetoval čas na prehliadku jaskyne, chce aj čosi viac, ako napr. kúpiť si pohľadnicu, občerstviť sa v bufete alebo v reštaurácii a pod. Z ekonomického hľadiska je dôležitá ako prostriedok na uspokojenie spotrebiteľského dopytu a odčerpávanie finančných rezerv účastníkov cestovného ruchu. Treba však povedať, že na sledovanom území je veľmi slabo rozvinutá sieť týchto zariadení. Ubytovacie zariadenia sa nachádzajú iba v 11 obciach, z toho ubytovacie zariadenia vyššej kategórie hotely sú iba v Jelšave (46 lôžok) a v Medzeve (30 lôžok). Penzióny sú v obciach Dlhá Ves (24 lôžok), Gemerská Hôrka (15 lôžok) a Krásnohorská Dlhá Ves (46 lôžok). Len o niečo lepšia situácia je v oblasti ubytovacích zariadení nižšej kategórie. Turistické ubytovne sa nachádzajú v 3 obciach (spolu 118 lôžok), chatové osady v 4 obciach (189 lôžok) a vyskytujú sa tu aj 2 kempingy. Na sledovanom území je 69 odbytových stredísk pohostinstiev v 33 obciach (9 obciam chýba). Sledovali sme aj rozmiestnenie maloobchodných predajní, ktorých je spolu 219. Najviac samozrejme v mestách a väčších obciach Medzev 27, Štítnik 25, Jelšava 22 a Plešivec 20. Ihriská a telocvične slúžia v strediskách cestovného ruchu ako miesta, na ktorých nastáva väčšia krátkodobá koncentrácia účastníkov cestovného ruchu. Nachádza sa tu 14 telocviční, 33 futbalových ihrísk a 29 ostatných ihrísk a 1 zimný štadión. Na sledovanom území sme sledovali aj kultúrne zariadenia. Kiná sa nachádzajú v Medzeve a Štítniku a v obci Slavec sa nachádza amfiteáter. Čo je potešujúce v každej obci sa nachádza knižnica.

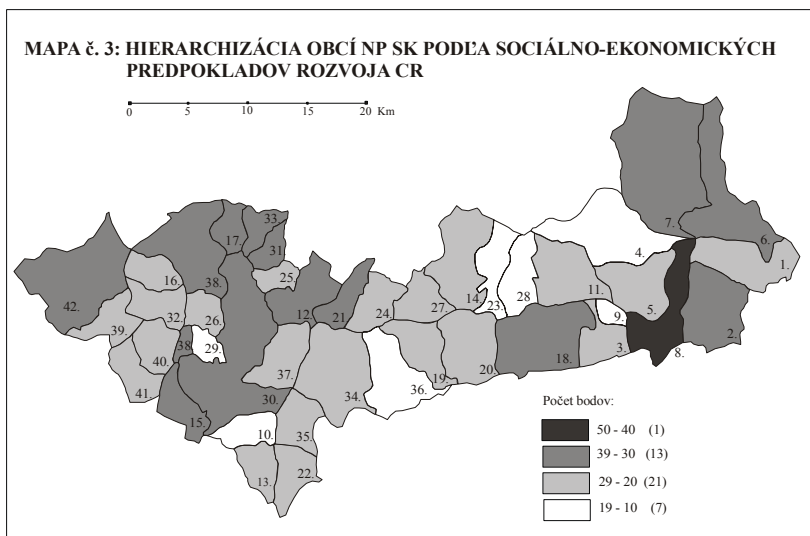

3.3 Sociálno-ekonomické (selektívne) predpoklady rozvoja CR

Sociálno-ekonomické (inak podľa Mariota „selektívne“) predpoklady rozvoja CR zahŕňujú predpoklady vzniku CR, určujú charakter a veľkosť dopytu CR (Otrubová, E., 2003). Podobne ako pri lokalizačných a realizačných predpokladoch, tak aj v rámci sociálno-ekonomických predpokladov CR možno na vyjadrenie ich dôležitosti použiť niekoľko identifikačných faktorov. Uvedené hodnotiace faktory môžu byť vyčlenené z niekoľkých sfér: napr. sociálnej, hospodárskej, sídelnej i demografickej.

V roku 2001 (podľa SĽDB) žilo v 42 obciach NP SK 37 815 obyvateľov. Oproti predošlému sčítaniu sa zaznamenal len mierny vzrast počtu obyvateľov charakterizovaný indexom rastu 104,8 %. Uvedený jav je spôsobený regresívnym vývojom obyvateľov v takmer 20 obciach NP. Progresívny vývoj zaznamenalo iba 10 obcí. Jedná sa prevažne o mestá a obce ležiace v ich tesnej blízkosti.

Vekové zloženie obyvateľov je z hľadiska produktivnosti pozitívne. S výnimkou jednej obce (Pašková), všetky obce nezaznamenali v roku 2001 podiel produktívneho obyvateľstva nižší ako 50 %. Geografická poloha obcí NP SK (v rámci Slovenskej republiky i jej historického vývoja) výrazne ovplyvnila národnostné zloženie obyvateľov, ktoré je charakterizované vysokým podielom obyvateľov maďarskej národnosti. Z celkového počtu obcí len v 13 prevládali obyvatelia slovenskej národnosti. Okrem spomínaného za zmienku stojí spomenúť i výraznejší podiel rómskeho etnika, ktoré v danej oblasti pôsobi skôr negatívne na rozvoj CR. Najvýraznejší podiel (viac ako 50 %) má obec Hucín v okrese Revúca, a viac ako 20% podiel mali obce Hačava, Krásnohorská Dlhá lúka a Bôrka. Vzdelanostná štruktúra, ako predpoklad rozvoja CR, sa javí skôr negatívne. Výraznejší podiel vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov sa nachádza len v mestách a obciach v ich tesnej blízkosti, ktoré sú súčasťou ovplyvnené mestským spôsobom života. Za negatívne pre rozvoj CR možno považovať vysoký podiel obyvateľov so základným vzdelaním (napr. Pašková, Hačava, Bôrka, ...), ktorý je v niektorých prípadoch odrazom vyššieho podielu rómskeho obyvateľstva. Z hľadiska hodnotenia sociálneho zloženia obyvateľov NP SK sme sa zamerali na skúmanie podielu obyvateľov patriacich k podnikateľom a robotníkom. Predpokladali sme, že čím je väčší podiel podnikateľov v obciach, tým je väčšia možnosť rozvoja CR. Štúdium uvedených zložiek nám ukázalo vysoký podiel robotníkov vo väčšine obcí SK. Naopak počet samostatne zárobkovo činných obyvateľstva, v súčasnosti, je ešte podstatne dosť nízky. Vybavenie domácností, z hľadiska rozvoja CR, sme dokladovali vlastníctvom automobilu a počítača s internetom, ktoré taktiež považujeme za neodmysliteľnú súčasť vzniku a rozvoja CR. Hodnotené ukazovatele mali výraznejší počet len v mestách Medzev, Jelšava a v okolitých obciach.

4. HIERARCHIZÁCIA OBCÍ NP SLOVENSKÝ KRAS

Hodnoty syntetického ukazovateľa hodnotenia predpokladov cestovného ruchu v NP Slovenský kras sa pohybujú v rozmedzí od 69 do 153 bodov, z čoho vyplývajú pomerne veľké rozdiely v rekreačnom potenciáli jednotlivých sídiel (obce mohli získať maximálne 200 bodov). Tieto hodnoty môžeme zaradiť do troch intervalov, resp. kategórií. Všetky obce sú znázornené v mape č. 4 ako obce:

- Typu A : obce s veľmi dobrými predpokladmi pre cestovný ruch
- Typu B : obce s dobrými predpokladmi pre cestovný ruch
- Typu C : obce so slabými predpokladmi pre cestovný ruch

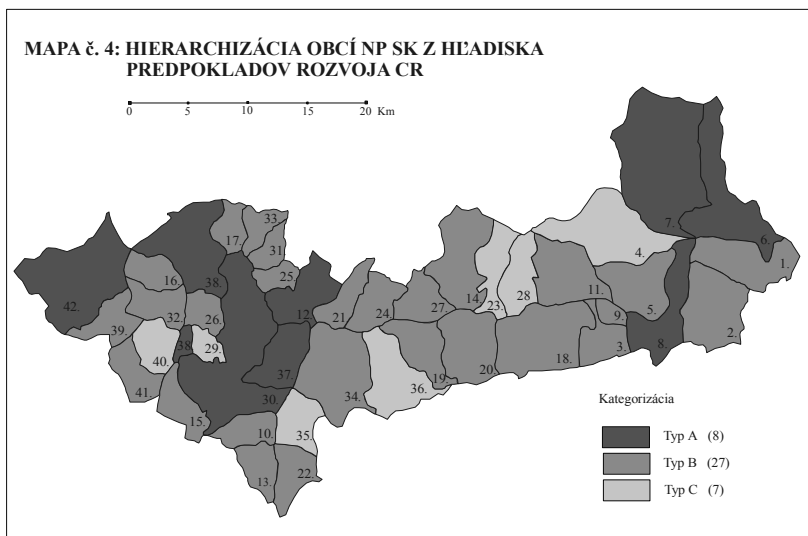
Na území Slovenského krasu sa nachádza 42 obcí, z ktorých do prvého typu patrí 8 obcí (19 %), do druhého typu 27 obcí (64,3 %) a do posledného typu 7 obcí (16,7 %). Z tohto pohľadu vidieť, že viac ako dve tretiny obcí dosahuje priemerné hodnoty.

Tabuľka 1: Hierarchizácia obcí Národného parku Slovenský kras

Obce	Absolútny počet	v %
Typ A	8	19,0
Typ B	27	64,3
Typ C	7	16,7
Spolu	42	100,0

4.1 Sídla s veľmi dobrými predpokladmi pre cestovný ruch

Tieto sídla dosiahli v ballovej škále hodnoty vyššie ako 120 bodov. Patrí sem 8 obcí: Jasov, Jelšava, Medzev, Štítnik, Turňa nad Bodvou, Slavec, Plešivec a Brzotín. S výnimkou obce Slavec ide o pomerne veľké sídla. Obcou s najvyššou hodnotou (153) je obec Jasov, v ktorej sa nachádza známa Jasovská jaskyňa, zrúcanina hradu a tiež kláštor, ktorý bol vyhlásený za Národnú kultúrnu pamiatku. Patria sem aj jediné dve mestá na sledovanom území Jelšava a Medzev, v ktorých sa nachádza taktiež viacero zachovalých kultúrnohistorických pamiatok a tiež ubytovacie zariadenia vyššej kategórie. V obci Slavec, osada Gombasek, je vstup do jednej z najkrajších jaskýň Slovenska – Gombaseckej jaskyne. Plešivec je významným dopravným uzlom s viacerými pamiatkami (stoličný dom, kaplnka, radnica). Aj Turňa nad Bodvou (hrad, kaštieľ, župný dom) a Brzotín (kaštieľ, zvyšky hradu, viaceré kúrie) sa dostali do tejto kategórie hlavne vďaka zachovalým kultúrnohistorickým pamiatkam. Spoločnou črtou týchto obcí je, že disponujú ubytovacími zariadeniami.

4.2 Sídla s dobrými predpokladmi pre cestovný ruch

Do tohto typu patrí prevažná časť sledovaných obcí (64,3 %). Väčšinou sa jedná o obce, ktoré disponujú buď prírodným potenciálom napr. Ardovo, Kečovo (jaskyňa), Zádiel (tiesňava), alebo kultúrnohistorickými pamiatkami napr. Drienovec, Drnava ale chýba im komplexnejšie vybavenie.

Tabuľka 1: Hierarchizácia obcí SK podľa predpokladov CR

Názov obce		Počet bodov				Hierar. stupeň
		Lokalizačné predpoklady	Realizačné predpoklady	Sociálno-ekonomické predpoklady	spolu	
Okres Košice okolie						
1.	Debrad'	37	24	22	83	B
2.	Drienovec	41	36	32	109	B
3.	Dvorníky-Včelare	41	25	28	94	B
4.	Hačava	37	15	19	71	C
5.	Háj	44	21	20	85	B
6.	Jasov	55	61	37	153	A
7.	Medzev	43	61	34	138	A
8.	Turňa nad Bodvou	43	44	42	129	A
9.	Zadiel	49	19	16	84	B
Okres Rožňava						
10.	Ardovo	44	19	17	80	B
11.	Bôrka	46	17	23	86	B
12.	Brzotín	50	40	31	121	A
13.	Dlhá Ves	37	30	29	96	B
14.	Drnava	39	30	28	97	B
15.	Gemerská Hôrka	35	50	32	117	B
16.	Gočaltovo	37	29	27	93	B
17.	Honca	37	27	30	94	B
18.	Hrhov	53	29	30	112	B
19.	Hrušov	41	27	22	90	B
20.	Jabloňov nad Turňou	44	38	27	109	B
21.	Jovice	39	25	36	100	B
22.	Kečovo	44	22	27	93	B
23.	Kovačová	37	15	17	69	C
24.	Krasnohorská Dlhá Lúka	47	38	27	112	B
25.	Kružná	39	23	28	90	B
26.	Kunova Teplica	41	27	26	94	B
27.	Lipovník	37	31	26	94	B
28.	Lúčka	41	21	16	78	C
29.	Pašková	37	15	19	71	C
30.	Plešivec	45	40	37	122	A
31.	Rakovnica	39	27	31	97	B
32.	Rozložná	37	19	24	80	B
33.	Rožňavské Bystré	37	26	31	94	B
34.	Silica	49	20	20	89	B
35.	Silická Brezová	37	15	21	73	C
36.	Silická Jablonica	46	14	17	77	C
37.	Slavec	53	45	24	122	A
38.	Štítnik	41	58	34	133	A
Okres Revúca						
39.	Gemerské Teplice	37	21	27	85	B
40.	Gemerský Sad	37	14	20	71	C
41.	Hučin	37	21	22	80	B
42.	Jelšava	45	65	39	149	A

4.3 Sídla so slabými predpokladmi cestovného ruchu

Spolu tu patrí 7 obcí Slovenského krasu. Sú to prevažne obce, ktoré nedisponujú vyhovujúcou materiálno-technickou vybavenosťou na požadovanej úrovni a nena-chádza sa tu ani významná kultúrnohistorická pamiatka. Ďalšou ich typickou črtou je veľmi slabá dostupnosť.

5. ZÁVER

Slovenský kras poskytuje na svojom území veľké množstvo prírodných ale aj kultúrnohistorických pozoruhodností pre rozvoj cestovného ruchu. Sídla tohto úze-mia so svojim potenciálom, by však mohli dosahovať oveľa lepšie výsledky z hľadiska príjmov z cestovného ruchu. Na celom území je vo veľmi malej miere rozvi-nutá úroveň materiálno-technickej vybavenosti. Chýbajú predovšetkým ubytovacie služby a stravovacie služby, ktoré nájdeme len v niekoľkých sídlach. Aj vybavenosť športovo-rekreačnými zariadeniami je slabá. Na celom území nie je ani jeden lyžiarsky vleč. A aj tie služby, ktoré tu sú značne zaostávajú za európskym štandardom. Z hľadiska ďalšieho rozvoja je preto potrebné toto odvetvie výrazne posilniť napr. úverovou a daňovou politikou štátu, pretože pri útlme rozličných iných odvetví (na-pr. priemysel) sa rozvoj cestovného ruchu môže stať významným zdrojom tvorby nových pracovných príležitostí. Zvlášť preto, že je to oblasť s najvyššou nezamestnanosťou na Slovensku.

LITERATÚRA

- HOCHMUTH, Z. (1997): *Krasový fenomén a jeho vplyv na formovanie infraštruktúry turistic-kého ruchu*. Zborník Urbánne a krajinné štúdie Nr. 2, FF Prešovskej univerzity, Prešov, s. 116–130
- JÁKAL, J. (1982): *Štruktúra krajiny Slovenského krasu*, In Problematika využívania a ochrany Slovenského krasu (Zborník prednášok z VIII. celoslovenského seminára SZOPK), Rožňava 20.–21. 5. 1982.
- MARIOT, P. (1971): *Možnosti posúdenia úlohy jaskýň v cestovnom ruchu Slovenska*. Sloven-ský kras IX – zborník múzea Slovenského krasu, Osveta, Martin, s. 213–217
- MAZÚR, E., LUKNIŠ, M. (1986): *Geomorfologické členenie SSR a ČSSR. Časť Slovensko*. Slovenská kartografia, Bratislava. In: Atlas krajiny 2001, s. 88
- OTRUBOVÁ, E. (2003): *Humánna geografia II (Geografia zahraničného obchodu, geografia cestovného ruchu)*, Vysokoškolské učebné texty, UPJŠ Košice, 106 s.
- ROZLOŽNÍK, M., KARASOVÁ, E. (ed.) (1994): *Slovenský kras, chránená krajinná oblasť – biosférická rezervácia*, Osveta Martin, 469 s.

ROZLOŽNÍK, M. (1998): *Biosférická rezervácia Slovenský kras z pohľadu jej dvadsaťročného trvania*. Životné prostredie, ročník 1998, číslo 1; Ústav krajiny ekológie SAV, Bratislava

Sčítanie ľudu, domov a bytov SR v roku 2001

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia vedeckého grantového projektu VEGA 1/0365/03.

Autori:

Mgr. Marián Kulla

Ústav geografie, Prírodovedecká fakulta UPJŠ Košice, Jesenná 5, 040 01 Košice
marian.kulla@post.sk

RNDr. Janetta Dická

Ústav geografie, Prírodovedecká fakulta UPJŠ Košice, Jesenná 5, 040 01 Košice
dicka@post.sk

PRIESTOROVÉ ROZLOŽENIE OBJEKTOV INDIVIDUÁLNEJ REKREÁCIE NA ÚZEMÍ SLOVENSKEHO KRASU

Vladimíra Tomášiková

OBJECTS OF INDIVIDUAL RECREATION AND THEIR SPATIAL DISTRIBUTION IN THE SLOVAK KARST

ABSTRACT

This paper deals with objects of an individual recreation and their spatial distribution in the settlements of the territory of the Slovak karst. Emphasis is based mainly on objects of an individual recreation, which were not earmarked from housing fund. These objects are mainly family houses with an older time of build and no persons are signed to lasting stay in these houses. So, the reason of an uninhabited of these objects is, that these objects intended for recreation. These following indicators have been chosen for the research: Number of uninhabited houses, number of houses intended for recreation from the number of uninhabited houses and number of family houses. Finally the density of uninhabited houses intended for recreation per km² was researched.

Key words: individual recreation, spatial distribution, uninhabited houses, family houses, the Slovak karst

1. ÚVOD

Jednu z významných oblastí geografického výskumu krátkodobej rekreácie predstavuje problematika individuálnej rekreácie. Individuálna rekreácia je jednou z najpružnejších foriem rekreácie, pretože jej účastníci sa bez určitej časovej podmienosti, ale aj bez závislosti na materiálno–technickej vybavenosti môžu rozhodnúť pre krátkodobý a dlhodobý pobyt. Medzi vyhľadávané spôsoby trávenia rekreácie rodín sa zaradili pobyty v individuálnych rekreačných objektoch. Pod objektmi individuálnej rekreácie rozumieme objekty postavené na rekreáciu: chaty, rekreačné domčeky a objekty pôvodne slúžiace k bývaniu, u ktorých došlo k zmene účelu používania a boli vyčlenené z bytového fondu. Na základe úlohy, ktoré individuálne rekreačné objekty plnia, sa zaužíval výraz „druhových bytov“ – „second homes“ – „freizeitwohnsitz“ (Otrubová, 1996).

2. INDIVIDUÁLNA REKREÁCIA NA ÚZEMÍ SLOVENSKEHO KRASU

Medzi objekty individuálnej rekreácie patria aj rekreačné objekty, ktoré neboli vyčlenené z bytového fondu a jedná sa predovšetkým o bývalé poľnohospodárske usadlosti alebo rodinné domy so staršou dobou výstavby, v ktorých nie je žiadna osoba prihlásená k trvalému pobytu, a u ktorých ako dôvod neobývanosti bolo uvedené „slúži k rekreácii“. Práve takýto typ individuálnych objektov je charakteristic-

ký pre obce v Slovenskom krase. Na priestorové rozmiestnenie obcí na území geomorfologickej jednotky Slovenský kras poukazuje mapa 1.

Mapa 1: Priestorové rozloženie obcí na území Slovenského krasu

Ťažisko individuálnej rekreácie sa v obciach Slovenského krasu postupne presúvalo do existujúceho domového fondu, ktoré v posledných rokoch stratili svoju pôvodnú hospodársku funkciu a mali predpoklady pre rozvoj rekreačných aktivít. Z hľadiska rozvoja rekreačných aktivít tohto územia sú najvýznamnejším faktorom prírodné predpoklady. Slovenský kras je najväčším krasovým územím, ktoré má veľmi dobre vyvinutý krasový reliéf a skoro úplné zastúpenie krasového fenoménu charakteristického pre mierne klimatické oblasti. Krasové formy tu predstavujú napr. škrapy, krasové jamy (závrty), jaskyne a priepasti. Najznámejšími jaskyňami sú Domica, Gombasecká, Ardovská, Krasnohorská, Jasovská, Silická ľadnica, Milada a iné. Charakteristický ráz krasovej krajiny určuje najmä krasový reliéf, vlastnosti podložia, ale aj osobitá hydroológia. Z hľadiska výskytu podzemných vôd je Slovenský kras ojedinelým prírodným komplexom, ktorý sa vyznačuje až ich extrémnym bohatstvom, pričom sú významné aj z vodohospodárskeho hľadiska. Svojrázne podmienky tohto územia sa odrazili aj v rozmanitosti flóry a fauny. Krasový fenomén sa prejavuje v dominancii xerothermnej flóry a fauny, predovšetkým na výslnných skalných stráňach, hranách a škrapových poliach planín (Rozložník, 2003).

3. PRIESTOROVÉ ROZMIESTNENIE OBJEKTOV INDIVIDUÁLNEJ REKREÁCIE NA ÚZEMÍ OBCÍ SLOVENSKEHO KRASU

Podľa údajov získaných v rámci sčítania ľudu, domov a bytov z roku 2001 a 1991, bolo na území obcí Slovenského krasu 499 neobývaných domov určených na rekreáciu v roku 2001 a 484 v roku 1991. Jedná sa predovšetkým o rodinné domy so staršou dobou výstavby, v ktorých nie je žiadna osoba prihlásená k trvalému pobytu, a u ktorých ako dôvod neobývanosti bolo uvedené „slúži k rekreácii“. Vývoj ukazovateľov priestorového rozmiestnenia a počtu objektov individuálnej rekreácie na území obcí Slovenského krasu za ostatných 10 rokov zachytáva nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 1: Ukazovatele priestorového rozmiestnenia objektov individuálnej rekreácie na území obcí Slovenského krasu

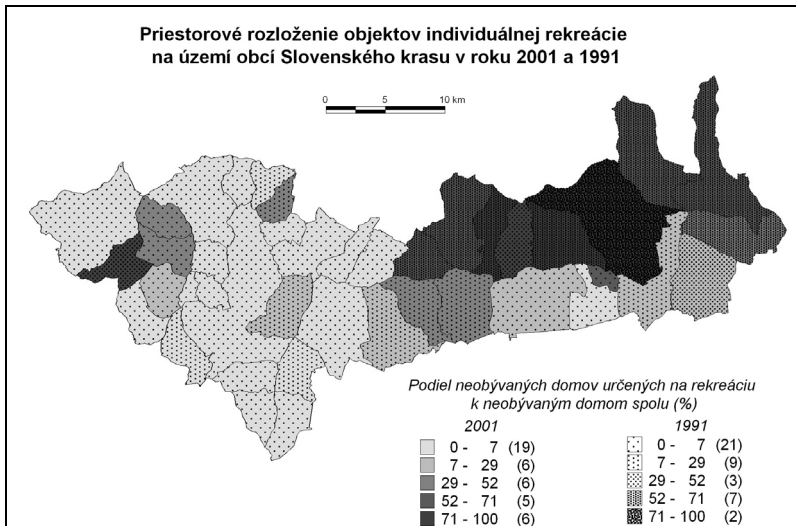
		2001	1991
Počet neobývaných domov		1830	1582
z toho určených na rekreáciu		499	484
Počet rodinných domov spolu		9568	8182
Podiel neobývaných domov určených na rekreáciu k neobývaným domom spolu	%	27	31
Podiel neobývaných domov určených na rekreáciu k rodinným domom spolu		5	6
Podiel neobývaných domov spolu k rodinným domom spolu		19	19
Hustota neobývaných domov určených na rekreáciu na 1 km²		0,59	0,57

Pri sledovaní priestorového rozmiestnenia individuálnych rekreačných objektov v roku 2001 a 1991 na základe ukazovateľa podielu neobývaných domov určených na rekreáciu k neobývaným domom spolu v obciach záujmového územia možno vidieť z mapy 2 hlavné centrá záujmu obyvateľov na území Slovenského krasu o tento druh cestovného ruchu.

Medzi významné centrá na základe tohto ukazovateľa patria obce: Háj, Hačava, Bôrka, Kováčová, Gemerské Teplice, Lipovník, Drnava, Lúčka, Medzev, Jasov a Debrad'. Hodnota tohto ukazovateľa dosiahla v obci Háj v roku 2001 – 90 % čo znamená, že z 30 neobývaných domov bolo 27 určených na rekreáciu a v roku 1991 – 86 %, kde bol počet všetkých neobývaných domov 14 a z nich 12 bolo určených na rekreáciu. Až 100 % všetkých neobývaných domov bolo v roku 2001 v obci Gemerské Teplice určených na rekreáciu, pričom v roku 1991 bol tento podiel iba 33 %, z čoho vyplýva že za obdobie 14 rokov vzrástol počet tak ako neobývaných domov, tak aj neobývaných domov určených na rekreáciu.

Na základe priemernej hodnoty tohto ukazovateľa na celom území Slovenského krasu v roku 2001 (27 %), sme v jednotlivých obciach previedli ich typizáciu za rok 2001 a pre porovnanie aj za rok 1991. V 17 obciach Slovenského krasu dosiahol tento ukazovateľ hodnotu vyššiu ako 27 % a v 25 obciach bol tento ukazovateľ nižší.

Graf 1 zachytáva práve tie obce, kde je táto hodnota ukazovateľa vyššia ako je priemer za územie celého Slovenského krasu.

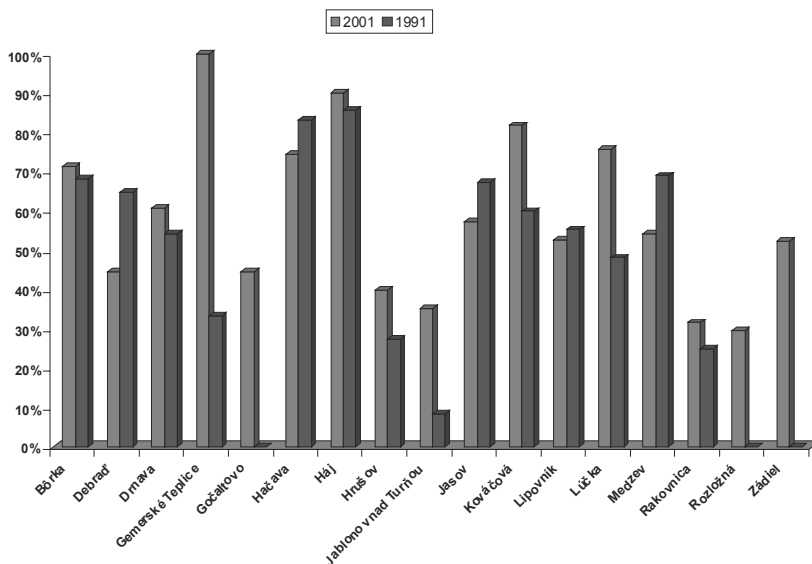

Mapa 2: Priestorové rozloženie objektov individuálnej rekreácie na území obcí Slovenského krasu v roku 2001 a 1991

V období rokov 1991–2001 vo vývoji tohto ukazovateľa zaznamenali obce Zádiel, Gočaltovo, a Rozložná najväčšiu rast počtu neobývaných domov určených na rekreáciu v závislosti od počtu všetkých neobývaných domov spolu. Kým v roku 1991 v obci Zádiel nebol evidovaný žiaden neobývaný dom určený na rekreáciu, v roku 2001 ich už bolo 11 z celkového počtu neobývaných domov 21.

V obciach Slovenského krasu predstavujú objekty individuálnej rekreácie predovšetkým rodinné domy so staršou dobou výstavby. V rámci tohto výskumu sme sa venovali aj ukazovateľu, ktorý vyjadruje podiel neobývaných domov určených na rekreáciu k rodinným domom spolu, teda k existujúcemu domovému fondu v jednotlivých obciach záujmového územia. Od roku 1991 do roku 2001 sa v obciach Slovenského krasu zvýšil počet rodinných domov z 8182 (1991) na 9568 (2001), pričom sa za toto obdobie zvýšil aj počet neobývaných domov určených na rekreáciu. Mapa 3 vyjadruje rozmiestnenie objektov individuálnej rekreácie v obciach Slovenského krasu na základe ukazovateľa podielu neobývaných domov určených na rekreáciu k rodinným domom spolu v roku 2001 a pre porovnanie aj v roku 1991. Z hľadiska tohto ukazovateľa má mimoriadne postavenie týchto 10 obcí: Hačava, Kováčová, Lúčka, Debrď, Háj, Drnava, Bôrka, Medzev, Jasov, a Lipovník. V obci Hačava dosiahol v roku 2001 podiel neobývaných domov určených na rekreáciu

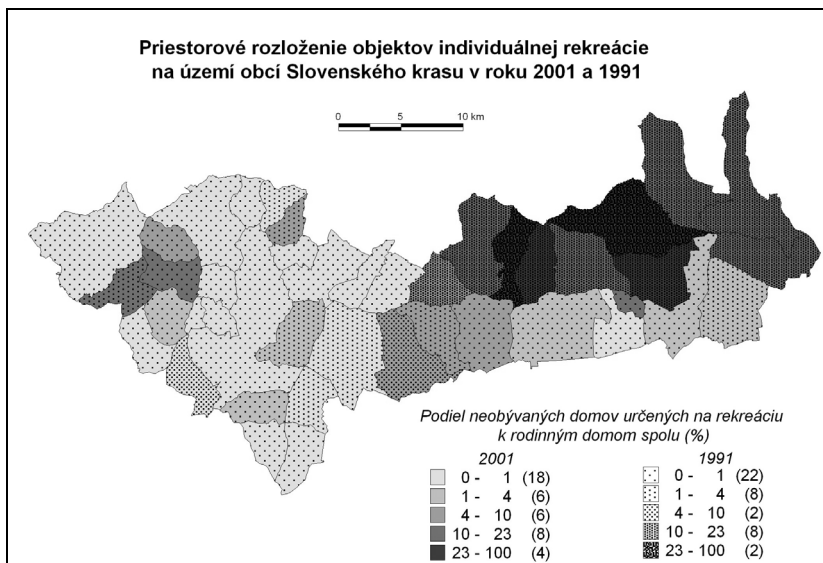
v porovnaní s počtom všetkých rodinných domov 35 %, čo znamená, že zo 135 rodinných domov je 47 neobývaných domov určených na rekreáciu. V roku 1991 bol v tejto obci tento podiel 58 %, kde zo 78 rodinných domoch bolo 45 neobývaných domov určených na rekreáciu.

Graf 1: Podiel neobývaných domov určených na rekreáciu k neobývaným domom v obciach Slovenského krasu v rokoch 2001 a 1991

Na základe priemernej hodnoty tohto ukazovateľa na celom území Slovenského krasu v roku 2001 (5 %), sme v jednotlivých obciach previedli ich typizáciu za rok 2001 a pre porovnanie aj za rok 1991. V 18 obciach Slovenského krasu dosiahol tento ukazovateľ hodnotu vyššiu alebo rovnú 5 % a v 24 obciach bol tento ukazovateľ nižší. Graf 2 ilustruje tie obce, kde je táto hodnota ukazovateľa vyššia alebo rovná ako je priemer za územie celého Slovenského krasu.

Ako vyplýva z grafu 2 za obdobie týchto rokov najväčší rast počtu neobývaných rodinných domov určených na rekreáciu k celkovému počtu rodinných domov zaznamenali už vyššie spomenuté obce Hačava, Kováčová a Lúčka, pričom v obciach Rozložná, Zádiel a Gočaltovo sa podiel tohto ukazovateľa zvýšil z 0 hodnôt na 14 % v obci Zádiel, 11 % v obci Rozložná a 6 % v obci Gočaltovo.

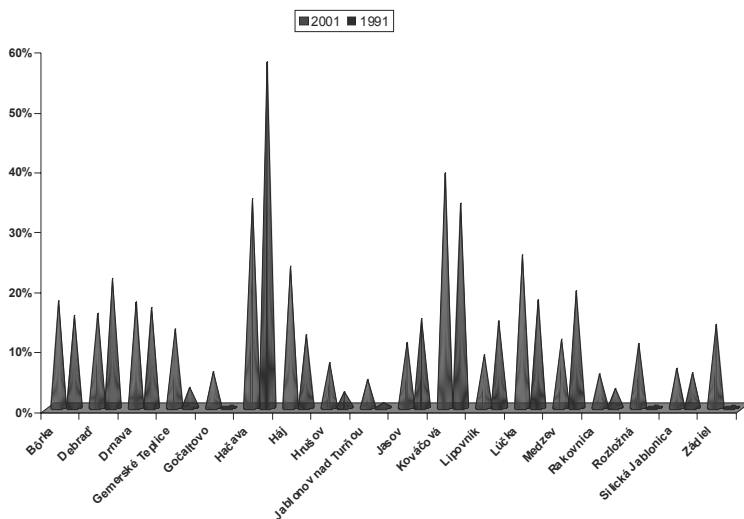

Mapa 3: Priestorové rozloženie objektov individuálnej rekreácie na území obcí Slovenského krasu v roku 2001 a 1991

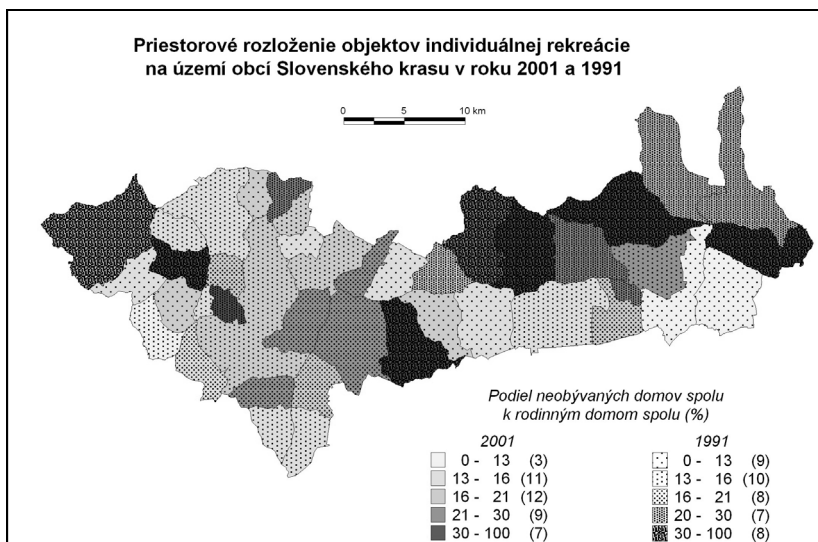
Aby sme zistili, aký potenciál pre rozvoj rekreačných aktivít je ešte ukrytý v ostatných neobývaných domoch, rozhodli sme sa preskúmať podiel neobývaných domov spolu k časti existujúceho domového fondu – rodinným domom spolu. Počet všetkých neobývaných domov predstavoval v roku 2001 na celom území Slovenského krasu hodnotu 1830 a v roku 1991 hodnotu 1582. Najväčší potenciál z hľadiska tohto ukazovateľa ako zachytáva mapa 4 majú obce Rozložná, Hačava, Kováčová, Lúčka, Silická Jablonica, Debráď ale aj Drnava, Pašková a Jelšava.

V obci Rozložná dosiahol v roku 2001 podiel neobývaných domov spolu v porovnaní s počtom všetkých rodinných domov 36 %, čo znamená, že zo 75 rodinných domov je 27 domov neobývaných. V roku 1991 bol v tejto obci tento podiel až 81% (zo 42 rodinných domov bolo 34 domov neobývaných). Najvyšší počet neobývaných domov v roku 2001 až 65 mala z celkového počtu 134 obec Hačava, takže táto obec má na základe tohto ukazovateľa najväčší potenciál pre rozvoj rekreačných aktivít v rámci všetkých obcí územia Slovenského krasu.

Priemerná hodnota tohto ukazovateľa na celom území Slovenského krasu v roku 2001 predstavovala 19 %. Na základe tohto priemeru 21 obcí Slovenského krasu dosiahlo hodnotu vyššiu alebo rovnú 19 % a 21 obcí malo tento ukazovateľ nižší.

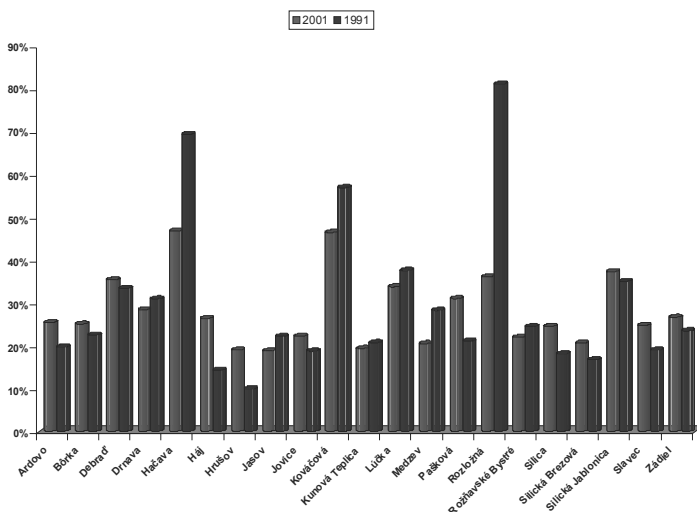

Graf 2: Podiel neobývaných domov určených na rekreáciu k rodinným domom v obciach Slovenského krasu v rokoch 2001 a 1991

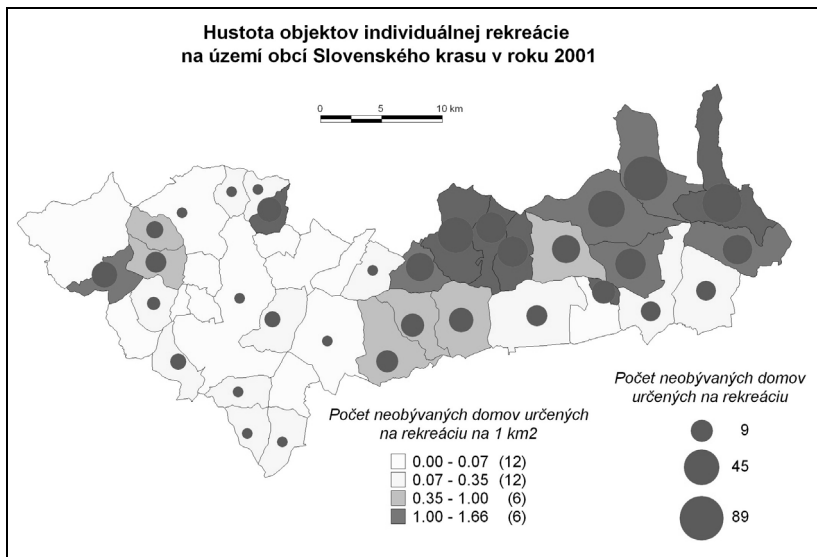
Mapa 4: Priestorové rozloženie objektov individuálnej rekreácie na území obcí Slovenského krasu v roku 2001 a 1991

Graf 3 poukazuje na tie obce, kde je táto hodnota ukazovateľa vyššia alebo rovná priemeru za územie celého Slovenského krasu. Ako vyplýva z grafu 3 najvyššie hodnoty dosiahol tento ukazovateľ okrem v už vyššie spomenutých obciach Hačava a Rozložná aj v obci Kováčová. V roku 2001 mala táto obec 46% podiel neobývaných domov spolu v porovnaní s počtom všetkých rodinných domov, čo v absolútnych hodnotách predstavuje 32 neobývaných domov zo všetkých 69 rodinných domov. V roku 1991 dosiahol tento ukazovateľ hodnotu 57 % v dôsledku nižšieho počtu tak ako rodinných domov (44), tak aj neobývaných domov (25). U 20 obcí znázornených v grafe 3 bola zistená priamo úmerná závislosť medzi rodinnými a neobývanými domami, čo predstavuje potenciálny nárast rozvoja rekreačných aktivít na území týchto obcí. S nárastom počtu rodinných domov súvisel aj nárast počtu neobývaných domov a v prípade obce Medzev pokles počtu rodinných domov spôsobil aj pokles počtu neobývaných domov. Výnimku predstavovala len obec Rozložná, kde oproti roku 1991 vzrástol počet rodinných domov v roku 2001 a naopak klesol počet neobývaných domov.

Graf 3: Podiel neobývaných domov k rodinným domom v obciach Slovenského krasu v rokoch 2001 a 1991

Významným ukazovateľom pri hodnotení priestorového rozmiestnenia objektov individuálnej rekreácie je hustota týchto objektov na jednotku plochy obcí. Priemerná hustota neobývaných domov určených na rekreáciu na km² v roku 2001 na území Slovenského krasu bola 0,59, pričom v roku 1991 dosiahla hodnotu 0,57 pri celkovej výmere obcí 852,4 km². Priestorové rozmiestnenie tohto ukazovateľa zobrazuje mapa 5.

Mapa 5: Hustota objektov individuálnej rekreácie na území obcí Slovenského krasu v roku 2001

Obce s hustotou väčšou ako 1 neobývaný dom určený na rekreáciu /km² sú lokalizované v severovýchodnej časti územia Slovenského krasu: Zádiel (3,1/km²), Kováčová (2,0/km²), Rakovnica (1,7/km²), Lúčka (1,7/km²), Drnava (1,7/km²), Jasov (1,7/km²), Lipovník (1,5/km²), Medzev (1,4/km²), Hačava a Háj (1,3/km²), Gemerské Teplice (1,1/km²) a Debráď (1,0/km²). Zvyšné obce Slovenského krasu dosiahli hustotu neobývaných domov určených na rekreáciu na jednotku plochy obce nižšiu ako 1 dom/km². Zároveň obce Medzev (89), Jasov (59), Hačava (47) a Drnava (45) mali v roku 2001 aj najvyšší počet objektov individuálnej rekreácie, čo do značnej miery súvisí s krátkou vzdialenosťou a ľahkou dostupnosťou do druhého najväčšieho mesta Slovenska – Košíc.

4. ZÁVER

Problematika priestorovej štruktúry majiteľov neobývaných domov určených na rekreáciu, charakteristika a analýza tohto domového fondu, ako aj sezónnosť tohto druhu cestovného ruchu budú predmetom ďalšieho, už však terénneho výskumu.

Významnou formou krátkodobej rekreácie na území Slovenského krasu je teda individuálna rekreácia. Slovenský kras má priaznivú sídelnú štruktúru a domový fond pre rozvoj takéhoto druhu rekreácie. Individuálna rekreácia tu zohráva aj vďaka prírodným predpokladom úlohu transformujúceho činiteľa vidieckych sídel. Tento proces pokračuje, aj v budúcnosti sa počíta s významným obytným potenciálom, ktorý bude k dispozícii individuálnej rekreácii, pretože obyvateľov blízkych väčších miest láka čaro jednoduchého a nepretechnizovaného sveta týchto vidieckych obcí Slovenského krasu, ktoré sú aj dopravne ľahko dostupné.

LITERATÚRA

- GARDAVSKÝ, V., 1975: *Geografie individuální vikendové rekreace v ČSR*. Acta Universitatis Carolinae 1–2, Geographica, Praha, str. 123–128.
- MARIOT, P., 1976: *Objekty individuálnej rekreácie na Slovensku*. Geografický časopis, roč. 28, č. 1, Geografický ústav, Bratislava, str. 3–22.
- OTRUBOVÁ, E., 1980: *Priestorové rozloženie chát na Slovensku so špecifickým zameraním na chaty obyvateľov*. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica 18, Bratislava, str. 129–147.
- OTRUBOVÁ, E., REBROŠ, J., 1993: *Priestorové aspekty rozmiestnenia chalupárskej rekreácie v regióne Kysúc*. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica 32, Bratislava, str. 193–204.
- OTRUBOVÁ, E., 1996: *Objekty individuálnej rekreácie na Slovensku v roku 1991*. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica 39, Bratislava, str. 195–202.
- ROZLOŽNÍK, M., 2003: *30 rokov ochrany prírody Slovenského krasu*. Zborník referátov z konferencie konanej pri príležitosti 30. výročia vyhlásenia CHKO Slovenský kras 19.–20. novembra 2003, ŠOP SR, Rožňava, str. 9–20.
- ŠPRINCOVÁ, S., 1976: *Changes in the location of second homes in the Hrubý Jeseník Mountains in the period of the „Tourist boom“*. Sborník československé společnosti zeměpisné, č. 1, svazek 81, Praha, str. 69–73.
- ŠPRINCOVÁ, S., 1984: *New trends in the dynamism of second homes – expansion into not attractive areas from tourist point of view*. Sborník československé geografické společnosti, č. 2, svazek 89, Praha, str. 164–169.
- Sčítanie ľudu, domov a bytov 3. 3. 1991*. Federálny statistický úrad, Praha 1992.
- Štatistický lexikón obcí Slovenskej republiky 2002*. Štatistický úrad SR, Bratislava 2002.

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia vedeckého grantového projektu VEGA 1/0365/03.

Autorka:

Mgr. Vladimíra Tomášiková

Ústav geografie, Prírodovedecká fakulta, UPJŠ Košice, Jesenná 5, 040 01 Košice,
tomasiko@science.upjs.sk

WYBRANE ASPEKTY ROZWOJU TURYSTYKI NA SUDECKIM POGRANICZU POLSKO-CZESKIM

Jacek Potocki

SELECTED ASPECTS OF DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE SUDETES (POLISH-CZECH BORDERLAND)

ABSTRACT

The European integration may play the role of a stimulus for a dinamisation of the development of the touristic function of the Sudetes, considered as a big tourist region situated on both sides of the Polish-Czech border. Apart from the general integration processes (the abolition of the border control, the common European currency), the mutual complementation of the environmental conditions and the touristic attractions in the Polish and the Czech part of the Sudetes and the possibility – not exploited yet – of the development of the tourism arriving from the Czech Republic to Poland, especially to Silesia, can be also favourable for this development. However, the integration of the Polish and the Czech Sudetes will not occur spontaneously. We need actions that can support this process, and the improvement of the transport accessibility of the region and the improvement of the collective transport on the cross-border lines come to the fore. It would be also very profitable to prepare an offer with a programme directed addressed specially to the Czech tourists.

Key words: Sudetes, borderland, tourist development, tourist infrastructure

1. WSTĘP

Polsko-czeskie pogranicze w znacznej mierze składa się z obszarów peryferyjnych, na których występują liczne symptomy stagnacji ekonomicznej (Ciok 1991, Heffner 1998). Dotyczy to zwłaszcza terenów przyległych do zachodniego odcinka granicy w obrębie Sudetów. Sudety w niniejszym artykule rozumiane są jako system górski obejmujący pasma od Gór Łużyckich po Niski Jesionik. W czeskiej geografii dla tak zdefiniowanego regionu fizycznogeograficznego stosuje się termin Sudetská soustava lub niefortunnie wprowadzony „gabinetowy” twór Krkonošsko-jesenická soustava.

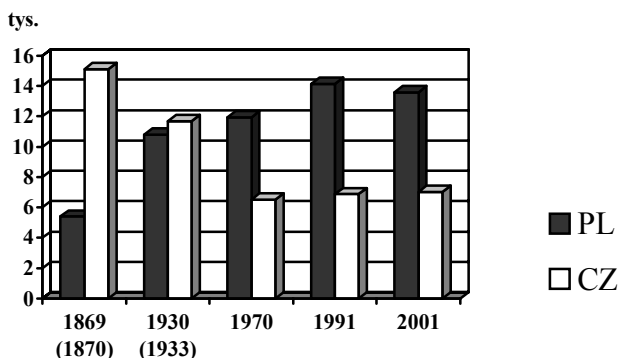
W ostatnich latach coraz częściej turystyka jest postrzegana jako ta dziedzina gospodarki, z którą wiąże się duże nadzieje na aktywizację gospodarczą regionu. Jest to o tyle uzasadnione, że Sudety to jeden z najstarszych regionów turystycznych Europy, w którym już od średniowiecza rozwijały się uzdrowiska (Kincel 1994), żywy był ruch pielgrzymkowy do licznych sanktuariów, a wzniesiona w 1681 roku na szczycie Śnieżki kaplica św. Wawrzyńca stała celem wędrówek, z których narodziła się turystyka górską (Steć, Walczak 1962, Kincel 1973).

2. TURYSTYKA NA POGRANICZU POLSKO-CZESKIM

Już przed II wojną światową niektóre rejony Sudetów stanowiły rozwinięte obszary turystyczne z doskonale wykształconą infrastrukturą (Potocki 2004). Po II wojnie światowej na turystycznej funkcji regionu negatywnie zaciążyły jednak zmiany polityczne. Śląską część Sudetów w wyniku decyzji zwycięskich mocarstw włączono do Polski. Jednocześnie z przygranicznych terenów wysiedlono od dawna osiadłych tam Niemców, a w ich miejsce osadzono ludność napływową. Dla Czechów, którzy przejęli domy opuszczone przez ludność niemiecką, tereny pogranicza były w miarę znane, poza tym ich odwieczna przynależność do Korony Czeskiej sprawiała, że czuli oni względną stabilność. Inaczej wyglądała sytuacja po stronie polskiej, gdzie osadzono ludność przybyłą z odległości kilkuset kilometrów, nie mającą wcześniej żadnych związków ze swoim nowym miejscem zamieszkania. Wśród nich liczną grupę stanowili przesiedleńcy z terenów przyłączonych po II wojnie światowej do ZSRR. Osoby te traktowały swoje nowe miejsce zamieszkania jako tymczasowe, wierząc że z czasem wrócą w swoje strony rodzinne. Taka sytuacja wybitnie nie sprzyjała społecznej stabilizacji, ponadto zerwane zostały wszelkie lokalne tradycje, zanikły też kontakty transgraniczne. Rozpoczął się długotrwały okres izolacji polskich i czeskich Sudetów, która początkowo była dodatkowo wzmacniana wzajemną nieufnością wynikającą z nieregulowanych do końca spraw granicznych (Pałys 2001). Wzajemna izolacja polskich i czeskich terenów przygranicznych wywołała osobliwą sytuację, w której bezpośrednio stykały się ze sobą dwa silnie rozwinięte regiony turystyczne, ale dzielącą je granica stanowiła dla turystów trudną do pokonania barierę (Potocki 2003).

Nieco inaczej wyglądały też powojenne losy funkcji turystycznej w polskich i czeskich Sudetach. Po stronie czeskiej była ona konsekwentnie rozwijana, a w miarę odpływu stałych mieszkańców ze wsi do miast opuszczane domy przekształcano w obiekty rekreacyjne. W ten sposób przy zmniejszaniu liczby stałych mieszkańców zwiększano pojemność recepcyjną miejscowości turystycznych. Inaczej było po stronie polskiej, gdzie liczba mieszkańców wielu miejscowości turystycznych stale rosła (rys. 1), a po II wojnie światowej dochodziło nawet do sytuacji, w których na mieszkania zamieniano dawne pensjonaty.

Po stronie polskiej na regionie negatywnie odbił się też wspomniany już brak poczucia społeczno-politycznej stabilizacji. Mieszkańcy osiedleni po II wojnie światowej w polskich Sudetach, nie mając poczucia stabilności, nie dbali należycie o zamieszkiwane przez siebie domy, skutkiem czego wiele z nich z czasem popadło w stan uniemożliwiający ich dalsze użytkowanie. W efekcie, gdy w latach sześćdziesiątych XX w. wyżej położone partie Sudetów zaczęły przeżywać silną depopulację, niektóre górskie miejscowości, położone w atrakcyjnych turystycznie miejscach, całkowicie zanikły. Z kolei brak inwestycji w remonty spowodował z czasem daleko posuniętą dekapitalizację bazy turystycznej (Czerwiński i in. 1991).

Rys. 1. Liczba mieszkańców w głównych miejscowościach turystycznych polskich i czeskich Karkonoszy

Uwzględniono następujące miejscowości: PL – Szklarska Poręba, Karpacz; CZ – Harrachov, Rokytnice nad Jizerou, Špindlerův Mlýn, Pec pod Sněžkou (Obliczenia własne na podstawie danych GUS, ČSÚ i in.).

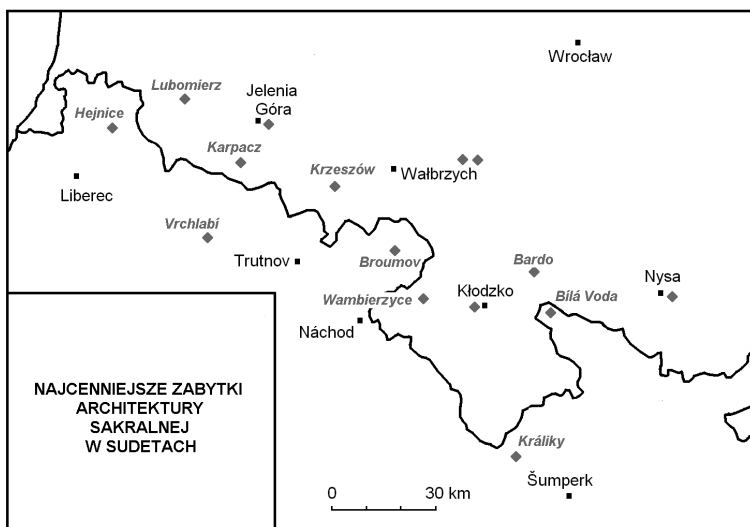
Zasadnicze zmiany przyniósł dopiero przełom polityczny w końcu lat osiemdziesiątych XX w. Przewyciężenie politycznego podziału Europy stworzyło zupełnie nową sytuację, sprzyjającą rozwojowi turystyki zagranicznej. Paradoksalnie jednak ułatwienia dla turystyki transgranicznej o wiele szybciej wprowadzano np. na Szumawie stanowiącej do roku 1989 część „żelaznej kurtyny” między wrogimi sobie obozami politycznymi, niż na pograniczu polsko-czeskim. Jednym z najbardziej wyrazistych przejawów tej różnicy było tempo uruchamiania przejść granicznych na szlakach turystycznych, które na granicy czesko-niemieckiej i czesko-austriackiej zaczęto otwierać już w 1991 roku, podczas gdy na granicy polsko-czeskiej dopiero pod koniec 1996 r.

Wydaje się, że dalsza integracja polskich i czeskich Sudetów jako regionu turystycznego pozwoli zwiększyć atrakcyjność turystyczną obu ich części. Wynika to z jednej strony z samego powiększenia obszaru swobodnej penetracji turystycznej, z drugiej strony zaś szereg przesłanek wskazuje, że polska i czeska strona Sudetów mogą być wzajemnie komplementarne.

3. WALORY TURYSTYCZNE REGIONU POGRANICZA

Zarówno polska jak i czeska część Sudetów obfituje w liczne i różnorodne atrakcje turystyczne. Są jednak takie kategorie atrakcji, które zdecydowanie częściej występują po jednej stronie granicy. Przykładem mogą być zabytki architektury sa-

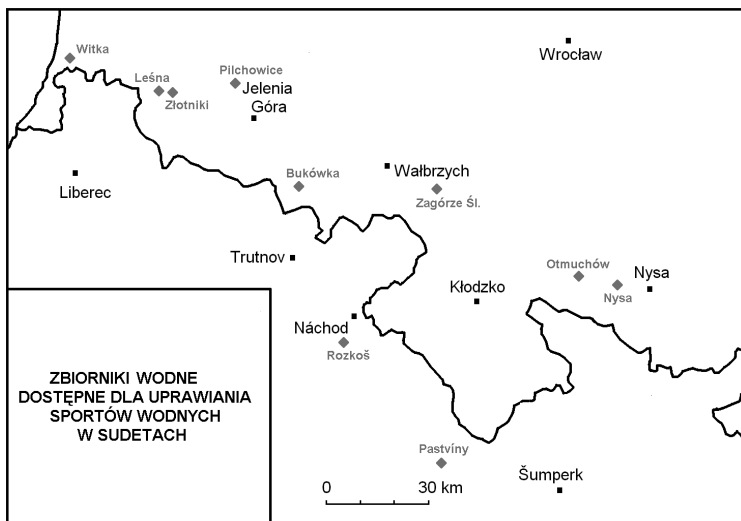
kralnej. Choć ich rozmieszczone jest dość równomierne, to dzieł wybitnych pod względem architektonicznym i artystycznym więcej jest po stronie polskiej (rys. 2). Odwrotnie sytuacja wygląda w przypadku zabytkowych rezydencji, zwłaszcza tych, które udostępnia się turystom jako muzea wnętrz. Zniszczenia dokonane w 1945 r. przez żołnierzy Armii Czerwonej oraz późniejsze zaniedbania spowodowały, że po stronie polskiej takich obiektów dziś prawie nie ma, natomiast po stronie czeskiej zachowało się kilka wysokiej klasy zabytków (rys. 3). Obiektami nie mającymi w ogóle odpowiedników po drugiej stronie granicy są np.: ZOO „Safari” w Dvorze Králové i fortyfikacje z drugiej połowy lat trzydziestych w Czechach, a po stronie polskiej m.in. powstający w Kowarach park miniatur dolnośląskich zabytków czy unikatowy w skali europejskiej zabytek, jakim jest kościół pokoju w Świdnicy, wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO (po czeskiej stronie pogranicza nie ma ani jednego zabytku tej rangi). Także pod względem warunków środowiskowych obie strony Sudetów cechują istotne różnice – np. strona czeska ma lepsze warunki do tworzenia infrastruktury służącej narciarstwu zjazdowemu, natomiast w polskich Sudetach i na ich przedpolu znajduje się o wiele więcej zbiorników wodnych służących celom rekreacyjnym (rys. 4).

Rys. 2. Najcenniejsze zabytki architektury sakralnej w Sudetach (opr. własne)

Rys. 3. Udostępnione turystycznie zabytkowe rezydencje w Sudetach (opr. własne)

Rys. 4. Akweny udostępnione dla celów rekreacyjnych w Sudetach (opr. własne)

4. MOŻLIWOŚCI ROZWOJU TURYSTYKI

Obecnie szanse na rozwój turystyki transgranicznej można wiązać z postępami integracji europejskiej. W tym miejscu należy jednak zauważyć, że samo wstąpienie Polski i Republiki Czeskiej do UE z punktu widzenia turystyki na wspólnym pograniczu niewiele zmieniło. W 2004 r. zlikwidowana została wprawdzie granica celna między obu krajami, ale jej istnienie już wcześniej dla turystów nie miało praktycznego znaczenia. Natomiast w żadnym stopniu nie zwiększyła się swoboda przekraczania granicy, czego widowym znakiem jest funkcjonowanie na polsko-czeskiej granicy szeregu przejść granicznych dostępnych wyłącznie dla mieszkańców strefy nadgranicznej. W tej sytuacji wydaje się, że istotniejszą zmianą będzie dopiero objęcie Polski i Czech układem z Schengen, co zniesie całkowicie kontrolę graniczną. W dalszej perspektywie można się spodziewać, że znacznym ułatwieniem dla transgranicznej turystyki stanie się wprowadzenie w obu krajach wspólnej europejskiej waluty.

Jednak sam proces integracji krajów Unii nie spowoduje automatycznie integracji Sudetów jako regionu turystycznego. Zaszłości kilkudziesięciu lat wzajemnej izolacji polskiej i czeskiej strony pogranicza są bowiem na tyle silne, że potrzebne są aktywne działania, które zdynamizują proces integrowania turystycznego regionu Sudetów. Jedną z barier hamujących rozwój transgranicznej turystyki jest niemal całkowity brak możliwości przekraczania granicy środkami transportu zbiorowego. W tej dziedzinie lata 1991–2003 nie przyniosły w Sudetach prawie żadnej poprawy. Próby wprowadzania stałych połączeń autobusowych między miejscowościami po obu stronach granicy z reguły szybko zarzucano, argumentując to ich nieopłacalnością. Trzeba tu jednak nadmienić, że połączenia te były słabo rozpropagowane, a dla turystyki mało przydatne, ponieważ rozkłady jazdy z reguły podporządkowywano potrzebom osób jeżdżących na zakupy (regułą był np. brak skomunikowania z połączeniami dowożącymi na pogranicze turystów z głębi kraju). W ten sposób klientów wśród turystów nie znalazły linie autobusowe Jelenia Góra – Liberec, Kamienna Góra – Trutnov, Bystrzyca Kłodzka – Šumperk, Nysa – Jeseník. Utrzymała się jedynie linia Kłodzko – Náchod oraz obsługiwane przez czeskich przewoźników połączenia Jablonec nad Nisou – Jelenia Góra i Hradec Králové – Kłodzko. Są to jednak pojedyncze kursy (także o „zakupowym” charakterze) obsługiwane 1–2 razy w tygodniu. O braku zainteresowania przewoźników turystyczną klientelą najlepiej świadczy fakt, że nie podjęto nawet próby wzajemnego skomunikowania głównych miejscowości turystycznych polskich i czeskich Karkonoszy.

Jeszcze gorzej wygląda sytuacja z komunikacją kolejową. Po II wojnie światowej zlikwidowano niemal wszystkie linie przekraczające w Sudetach granicę. W ruchu pasażerskim do lat dziewięćdziesiątych funkcjonowało jedynie przejście Międzylesie – Lichkov, jednak rozkład jazdy kompletnie ignorował potrzeby turystów. Przejeżdżały tamtędy bowiem tylko dwa lub trzy dalekobieżne pociągi przekraczające granicę w środku nocy oraz podobna ilość lokalnych połączeń między stacjami granicznymi zupełnie nieskomunikowanych z połączeniami wewnętrznymi

(główną ich rolą było i jest dowożenie do pracy do Międzyzlesia funkcjonariuszy czeskich służb granicznych).

Ten stan, niekorzystny dla turystyki przygranicznej, w zasadzie utrzymał się do dziś. Wprawdzie w 1991 r. uruchomiono na próbę weekendowe „turystyczne” pociągi Kłodzko – Letohrad, jednak sposób, a zwłaszcza termin przeprowadzenia tego eksperymentu, był zgoła absurdalny. Próbę tę podjęto bowiem w listopadzie, a więc w okresie gdy w turystyce panuje kompletnie martwy sezon. W efekcie – jak łatwo było przewidzieć – pociągi jeździły puste. Z kolei w 1999 r. uruchomiono jadący w dzień pociąg relacji Wrocław – Międzyzlesie – Praga, jednak i on został zlikwidowany w grudniu 2004 roku.

W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych istotną poprawą w transgranicznej komunikacji kolejowej było otwarcie w 1993 r. przejścia granicznego Mieroszów (Meziměstí) z pociągami relacji Wałbrzych – Meziměstí i (raz dziennie) Wrocław – Praga. Jednak liczbę połączeń stopniowo ograniczano, poza tym od samego początku w Wałbrzychu brakowało sensownego skomunikowania tych kursów z pociągami do i z Wrocławia, a czas jazdy z roku na rok coraz bardziej się wydłużał wskutek stale pogarszającego się stanu torowiska. W efekcie w grudniu 2002 r. zlikwidowano pociąg relacji Wrocław – Wałbrzych – Praga, a dwa lata później całkowicie zamknięto ruch pasażerski przez granicę.

Nie wykorzystuje się w ruchu pasażerskim przejść granicznych Lubawka (Královec) ani Zawidów (Černousy). Mimo długich starań podejmowanych przez lokalne społeczności z obu stron granicy nie doszło do uruchomienia linii Szklarska Poręba – Harrachov (skończyło się na kilku okazjonalnych przejazdach obsługiwanych przez czeskie autobusy szynowe). Najbardziej kuriozalna sytuacja w dziedzinie transportu kolejowego na pograniczu panuje w Głucholazach, przez które tranzytem przejeżdżają czeskie pociągi relacji Jeseník – Opava. Układ torów na stacji w Głucholazach wymusza postój techniczny tych pociągów (następuje zmiana kierunku jazdy), ale przejście graniczne funkcjonuje tam tylko dla ruchu towarowego.

Również dostępność komunikacyjna polskich Sudetów wciąż się pogarsza. Dotyczy to zwłaszcza transportu kolejowego, który znalazł się niemal w całkowitej zapasce. Wprawdzie relatywne ograniczanie znaczenia transportu kolejowego w stosunku do innych środków lokomocji jest tendencją ogólnoswiatową, to jednak w Polsce przybrało ono zbyt wielkie rozmiary. Za wzrostem liczby samochodów nie poszła bowiem należyta rozbudowa dróg, poza tym zaniedbywane lub wręcz likwidowane są nawet linie kolejowe ważne dla dostępności kolejowej całych regionów. Przykładem takiego działania są właśnie polskie Sudety. Jedną z głównych linii kolejowych, łączącą Wrocław z Wałbrzychem i Jelenią Górą, doprowadzono do tak katastrofального stanu technicznego, że odcinek z Wrocławia do Jeleniej Góry o długości 126 km pociągi pokonują obecnie w 3 godziny 40 minut – dla porównania w 1939 r. czas jazdy na tym samym odcinku wynosił niecałe dwie godziny. Jednocześnie zarząd Polskich Kolei Państwowych świadomie dąży do likwidacji lokalnych połączeń, co w efekcie cofnęło sieć kolejową w polskich Sudetach do stanu z lat 80 XIX w. (rys. 5).

Rys. 5. Sieć kolejowa w Sudetach. Stan w roku 2004 (opr. własne)

5. PODSUMOWANIE

Integracja europejska może odegrać rolę impulsu do zdynamizowania rozwoju turystycznej funkcji Sudetów, rozumianych jako duży region turystyczny położony po obu stronach polsko-czeskiej granicy. Oprócz ogólnych procesów integracyjnych (znoszenie kontroli granicznej, wprowadzanie wspólnej waluty europejskiej itp.) sprzyjać temu może m.in. wzajemna komplementarność warunków środowiskowych i atrakcji turystycznych w polskich i czeskich Sudetach oraz niewykorzystywane dotychczas możliwości rozwoju turystyki przyjazdowej z Czech do Polski (zwłaszcza na Śląsk). Jednak integracja Sudetów polskich i czeskich nie nastąpi samoistnie. Konieczne są działania ją wspierające, z których na pierwszy plan wysuwa się poprawienie dostępności komunikacyjnej regionu oraz zbiorowego transportu na liniach transgranicznych, a także przygotowanie w Polsce oferty z programem adresowanym do turystów czeskich.

BIBLIOGRAFIA

- CIOK S. 1991: *Sudety. Obszar problemowy*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1236, Studia Geograficzne LI.
- CZERWIŃSKI J., MIKUŁOWSKI B., WYRZYKOWSKI J. 1991: *Geograficzne podstawy rozwoju turystyki w Karpatach i Sudetach*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 1240, Studia Geograficzne LIII
- HEFFNER K. 1998, *Kluczowe problemy demograficzno-osadnicze obszarów przygranicznych Polska-Czechy*, Opole
- KINCEL R. 1973: *Sarmaci na Śnieżce*, „Ossolineum”, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- KINCEL R. 1994: *U śląskich wód. Z dziejów śląskich uzdrowisk i ich tradycji polskich*, Racibórz.
- PAŁYS P. 2001, *W sprawie sytuacji militarnej w Kotlinie Kłodzkiej w maju i czerwcu 1945 r.*, Kłodzki zbornik 4, 135–142.
- POTOCKI J. 2003, *Warunki rozwoju transgranicznej turystyki pieszej w Sudetach na polsko-czeskim pograniczu*, Gospodarka Przestrzenna, VI, Sudety, Wrocław: 83–93.
- POTOCKI J. 2004, *Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX w. do II wojny światowej*, Plan, Jelenia Góra
- STEĆ T., WALCZAK W. 1962: *Karkonosze*, Sport i Turystyka, Warszawa.

Autor:

Dr Jacek Potocki

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Katedra Gospodarki Przestrzennej,
ul. Nowowiejska 3, 58-500 Jelenia Góra

potocki@ae.jgora.pl

ZAHRANIČNÍ INVESTICE DO REKREAČNÍCH OBJEKTŮ V ČESKÉ REPUBLICE (NA PŘÍKLADU REGIONU PODKRKONOŠÍ)

Jiří Vorel

FOREIGN INVESTMENT IN SECOND HOMES IN THE CZECH REPUBLIC (IN THE CASE OF THE REGION OF PODKRKONOSI)

ABSTRACT

This research concerns foreign investment in second homes in the Czech Republic. The previous research found out the first areas of concentration of second homes, which are owned by foreign investors. The largest investments are in East Bohemia – the region of Podkrkonosi. The current research continues the previous research and defines other areas of foreign investments not only in new second homes, but also in old real estate. The second homes are used commercially by foreigners for recreation. This new trends are extremely popular with Dutch investors. This big demand for second home houses stems from the steady economic situation in the Czech Republic, the friendly conditions, and reasonable prices.

Key words: second homes, foreign investment in Giant mountains

1. ÚVOD

Již více než patnáct let můžou svobodně, bez větších komplikací, navštěvovat nejružnější oblasti naší země každoročně miliony turistů ze zahraničí. Někteří z nich si naši vlast oblíbili natolik, že se sem neustále vracejí a chtějí zde trávit více volného času. Přestože jim tuzemské zákony zatím neumožňují vlastnit nemovitosti, je již na území České republiky poměrně dost objektů druhého bydlení, které nabývají. Tyto nové trendy druhého bydlení jsou nejvíce patrná ve východních Čechách, zejména v Podkrkonoší a na Broumovsku. Na turisticky atraktivních místech kupují nemovitosti nebo si nechávají stavět nové, moderně vybavené objekty druhého bydlení. Některé obce se tak proměňují v celé enklávy, které vlastní právnické osoby ze zahraničí, především z Nizozemska. Následující šetření se zabývá zahraničními investicemi do druhého bydlení na území České republiky. Jako modelové území nám poslouží region Podkrkonoší, ve kterém jsme v předchozích šetřeních zjistili první oblasti koncentrace tohoto jevu.

2. METODIKA

Smyslem tohoto šetření je přispět ke studiu problematiky druhého bydlení a jeho transformace v posledních patnácti letech v regionu Podkrkonoší. Úkolem je analyzovat vybrané charakteristiky, týkající se právnických subjektů v Podkrkonoší, na úrovni nejnižších územních jednotek, katastrálních území (k. ú.).

V rámci výzkumu vývoje a stavu druhého bydlení na Jičínsku byly v roce 2002 terénním a dotazníkovým šetřením zjištěny první oblasti koncentrace objektů, které vlastní zahraniční investor (tab. 1). Byly zjištěny lokality, ve kterých se od konce 90. let minulého století staví rekreační objekty „na zelené louce“ pro zahraniční klientelu. Jedná se o tzv. rekreační parky, jejichž hlavním investorem jsou Nizozemci. Ze zjištěných skutečností vyplynulo, že nejvyšší koncentrace zahraničních investorů, kteří staví rekreační parky, je v regionu východních Čech, zejména Podkrkonoší a Broumovsko. Metodou rozhovorů s představiteli některých obcí tohoto regionu bylo také zjištěno, že zahraniční turisté investují i do starších individuálních objektů, které využívají k rekreačním účelům. Hlavním cílem tohoto šetření bylo ověřit si tuto hypotézu a zjistit další oblasti koncentrace individuálních zahraničních investic.

Jelikož je vlastnictví nemovitosti zatím pro zahraničního občana (fyzická osoba) omezeno zákonem č. 219/1995 Sb., devizový zákon, bylo nutné vyhledat všechny právnické subjekty. Každý rekreační objekt totiž vlastní právnická osoba ze zahraničí, která založila na území České republiky společnost s ručením omezeným, vedenou v obchodním rejstříku. Tímto způsobem je obcházen devizový zákon.

Tabulka 1: Lokality výstavby rekreačních objektů v Podkrkonoší a na Broumovsku zahraničním investorem

Lokalita	Název rekr. parku	Počáteční rok výstavby	Počet RO		Druh výstavby	Investor
			Zkolaudo- vaných*)	Ve výstavbě		
Stupná (Jičínsko)	Arcadian Park	1999	13	9	roub./poloroub. chalupy	Nizozemí
Stárkov (Náchodsko)	Green Valley Park	1997	20	31	zděné domky	Nizozemí
Čistá (Semilsko)	Happy Hill	2000	43	+	zděné domky	Nizozemí

*) Zkolaudované objekty již slouží rekreačním účelům,

+) po schválení nového územního plánu je plánována další výstavba.

Zdroj: vlastní šetření

Cíle šetření můžeme formulovat do několika bodů:

- Pomocí informačního systému katastru nemovitostí vyhledat v modelových k. ú. právnické subjekty – společnosti s ručením omezeným (s. r. o.),
- z obchodního rejstříku Ministerstva spravedlnosti ČR následně vyhledat ty právnické subjekty, které mají zahraničního společníka,
- získat podrobnější informace o těch právnických subjektech, které mají zahraničního společníka, zejména pak datum zápisu do obchodního rejstříku a předmět podnikání dané společnosti s ručením omezeným,
- vyhodnotit a vyvodit závěry o zahraničních investicích.

3. ŠETŘENÍ

3.1 Vlastní šetření v katastrálních územích

Z celkového počtu 543 bylo vybráno 40 katastrálních území (7,4 %), které byly podrobněji analyzovány (viz tab. 2). Základem šetření bylo vyhledat z jednotlivých k. ú. zahraniční právnické osoby, tedy společnosti s ručením omezeným se zahraničním společníkem. Ty společnosti s ručením omezeným, které splňují tuto podmínku byly následně podrobněji analyzovány. Ze základních údajů o společnostech s ručením omezeným se vyhodnocovaly zejména:

- předmět podnikání s. r. o.
- vznik s. r. o.
- státní příslušnost společníka s. r. o.

K vyhledání společností s ručením omezeným ve vytypovaných k. ú. bylo nutné využít informační systém katastru nemovitostí. Ten má každý katastrální úřad v České republice. V podkrkonošském regionu jsme získávali informace z následujících katastrálních pracovišť:

- KÚ Jičín – zahrnuje databázi malých okresů: Jičín, Nová Paka a Hořice v Podkrkonoší (bylo vybráno 10 katastrálních území z celkového počtu 240),
- KÚ Jilemnice – zahrnuje databázi malých okresů: Jilemnice, Semily a Turnov (bylo vybráno 10 katastrálních území z celkového počtu 126),
- KÚ Trutnov – zahrnuje databázi malých okresů: Trutnov, Vrchlabí a Dvůr Králové nad Labem (bylo vybráno 20 katastrálních území z celkového počtu 177).

Z místních informačních systémů jsme získali údaje z rejstříku vlastníků za jednotlivá katastrální území. Modelová katastrální území byla vybírána na základě metody rozhovoru s představiteli městských a obecních úřadů, některé byly vybrány náhodně. Vybraná katastrální území spadají do následujících tzv. „malých okresů“: Jičín, Jilemnice, Nová Paka, Hořice v Podkrkonoší, Trutnov a Vrchlabí. Jedná se tedy o podkrkonošské regiony, které jsou vyhledávanou destinací zahraničních návštěvníků (DP Vorel, 2002). Dalším důležitým krokem bylo vyhledat z obchodního rejstříku ty společnosti s ručením omezeným, které mají zahraničního společníka. Tyto informace jsme získali na internetu z obchodního rejstříku Ministerstva spravedlnosti ČR.

3.2 Výsledky šetření

Následujícímu šetření bylo podrobeno 7,4 % modelového území. Podobně jako u předchozích šetření i zde byl potvrzen velký zájem zahraničních investorů. Šetřením byly zjištěny lokality, do kterých směřují individuální zahraniční investice. Můžeme říci, že nejvíce atraktivní lokality jsou v menších obcích v Podkrkonoší.

Tabulka 2: Katastrální území krkonošského regionu, která byla podrobněji šetřena

ORP	Katastrální území
Jičín	Prachov, Pařezská Lhota, Mladějov v Čechách, Zámostí
Jilemnice	Mříčná, Roztoky u Jilemnice, Vichová, Horní Branná, Bratrouchov, Křížlice, Benecko, Horní Rokytnice, Poníklá, Paseky nad Jizerou
Nová Paka	Stupná, Vidochov, Štikov, Česká Proseč
Hořice v Podkrkonoší	Lukavec, Červená Třemešná
Trutnov	Pílníkov I., Velká Úpa, Velké Svatoňovice, Zlatá Olešnice, Dolní Kalná, Maršov I., Sklenářovice, Horní Olešnice, Petrovice u Strážkovic, Dolní Malá Úpa, Rtyň v Podkrkonoší, Mladé Buky, Horní Malá Úpa, Dolní Olešnice, Žacléř, Studenec u Trutnova
Vrchlabí	Fořt, Černý Důl, Čistá v Krkonoších, Javorník v Krkonoších, Rudník

Zdroj: vlastní šetření

Zdejší stav druhého bydlení je charakteristický vysokým podílem chalup. Vstup počtu rekreačních objektů – chalup probíhal především uvolňováním dříve osídlených domků (zemědělských usedlostí) k rekreačnímu využívání. Značný úbytek trvale obydlených rodinných domků zde byl patrný především v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století. Region Podkrkonoší byl tedy ve velké míře zasažen odlivem trvale bydlícího obyvatelstva. Celkovým podílem chalup (tedy i nevyčleněných z bytového fondu) na rekreačních objektech patří Trutnovsko, Semilsko a Jičínsko mezi nejvyšší v České republice (DP Vorel, 2002).

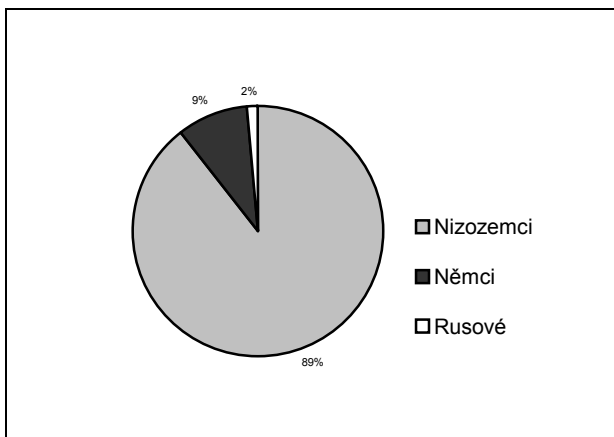
V současné době směřují zahraniční investice regionu Podkrkonoší především do chalup nebo rodinných domků se starším datem výstavby, které byly zasaženy odlivem trvale bydlícího obyvatelstva. Z pohledu zahraničních investorů se lokality jeví jako velice atraktivní a jsou využívány především pro rekreaci. Zahraniční turisté tak významně oživují dění v oblastech, které byly v druhé polovině minulého století vysídlovány.

Dílejší výsledky šetření můžeme shrnout do několika bodů:

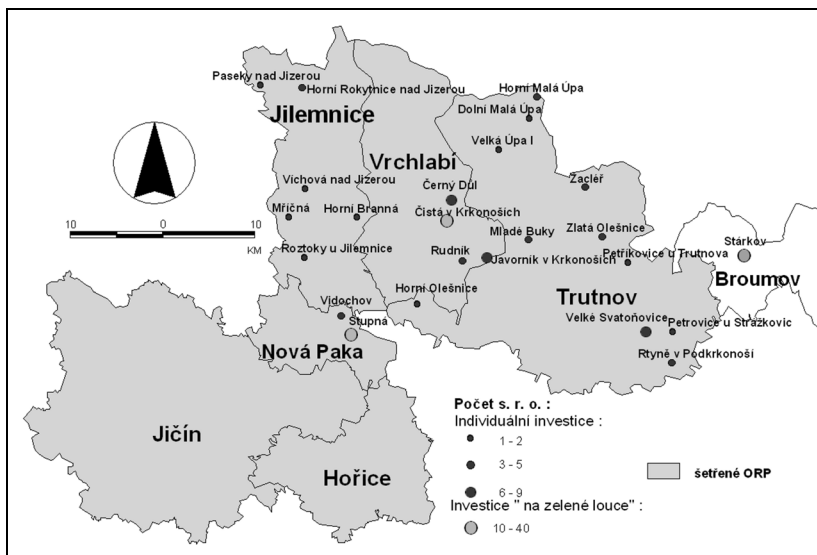
- Ze čtyřiceti modelových k.ú. je ve více než ½ alespoň jeden objekt, který má zahraničního spoléháka (viz tab. 3).
- Hlavním zahraničním investorem jsou jednoznačně Nizozemci, které následují němečtí investoři (viz obr. 1).
- Hlavním předmětem podnikání zahraničních investorů jsou ubytovací služby a pronájem nemovitostí. Nemovitosti jsou využívány pro komerční formu rekreace.
- Majitelé pronajímají rekreační objekty prostřednictvím realitních kanceláří. Realitní činnost jako předmět podnikání, byla zjištěna u k. ú.: Žacléř, Javorník v Krkonoších, Mříčná, Velké Svatoňovice, Čistá v Krkonoších, Rudník a Stupná.
- Zahraniční investoři kupují nemovitosti od roku 1992, nejmladší společnosti s ručením omezeným vznikly v roce 2004. Největší množství individuálních investic směřovalo do ČR v roce 2000.

Tabulka 3: Individuální zahraniční investice do RO v Podkrkonoší

Katastrální území	ORP	Počet s.r.o.
Mříčná	Jilemnice	2
Horní Branná	Jilemnice	1
Roztoky u Jilemnice	Jilemnice	2
Výchová n. Jiz.	Jilemnice	1
Paseky n. Jiz.	Jilemnice	1
Horní Rokytnice n. Jiz.	Jilemnice	3
Černý Důl	Vrchlabí	6
Rudník	Vrchlabí	5
Javorník	Vrchlabí	8
Horní Olešnice	Trutnov	1
Horní Malá Úpa	Trutnov	3
Dolní Malá Úpa	Trutnov	1
Velká Úpa I.	Trutnov	1
Mladé Buky	Trutnov	3
Zacléf	Trutnov	4
Zlatá Olešnice	Trutnov	4
Petřkovice u Trutnova	Trutnov	1
Petrovice u Sřážkovic	Trutnov	2
Velké Svatoňovice	Trutnov	9
Rtyně v Podkrkonoší	Trutnov	3
Vídochov	Nová Paka	3

Obrázek 1: Státní příslušnost zahraničních investorů (zdroj: vlastní šetření)

Obrázek 2: Zahraniční investice do rekreačních objektů v Podkrkonoší (dle vybraných k. ú.)

4. ZÁVĚR

Na základě tohoto a předchozích šetření je zřejmé, že Česká republika je velmi atraktivní pro zahraniční investory. Na příkladu regionu Podkrkonoší byly v tomto příspěvku zjištěny oblasti, do kterých směřují individuální zahraniční investice. Vedle výstavby nových rekreačních objektů „na zelené louce“ tak zahraniční investoři vyhledávají i starší nemovitosti, které rovněž komerčně využívají (viz obr. 2). Do regionu Podkrkonoší plynou další investice, a to jak do výstavby rekreačních objektů „na zelené louce“, tak do individuálních investic. Přestože je v současné době nákup českých nemovitostí značně omezen devizovým zákonem, který má zajistit ochranu relativně levných tuzemských nemovitostí před nákupy zahraničních zájemců, bude pravděpodobně v budoucnu česká legislativa daleko více vstřícnější. Dají se tedy očekávat další investice do nákupu nemovitostí v dalších atraktivních oblastech České republiky.

LITERATURA

VÁGNER J., FIALOVÁ D. a kol.(2004): *Regionální diferenciace druhého bydlení v Česku*. KSGRR PřF UK Praha, 286 s.

VOREL, J. (2002): *Vývoj a současný stav druhého bydlení na území okresu Jičín*. Diplomová práce. Katedra geografie PřF UP Olomouc, 98 s.

VOREL, J. (2004): *Výstavba nových rekreačních objektů*. In: VÁGNER J., FIALOVÁ D. a kol.(2004): *Regionální diferenciace druhého bydlení v Česku*. KSGRR PřF UK Praha, s. 209–213

Internetový server Ministerstva spravedlnosti ČR – www.justice.cz

Autor:

Mgr. Jiří Vorel

Gymnázium, Nad Alejí 1952, 162 00 Praha 6

jiiri.vorel@alej.cz

VÝVOJ REKREAČNÍCH FOREM CESTOVNÍHO RUCHU V OBLASTI BESKYD

Jan Havrlant

DEVELOPMENT OF RECREATIONAL FORMS OF TOURISM IN THE BESKYDY REGION

ABSTRACT

This paper presents an analysis of the Beskydy region as a frontier area and focuses on the current state as well as on the developments in the field of tourism as they are currently viewed. The paper also reflects functional utilization and provision of service infrastructure in the region and deals with prospects and priorities in the development of tourism, of holiday activities and infrastructure that are based on the evaluation of the field survey, questionnaire research. The questionnaire method was used in order to find out broader interactions, specific problems of the second housing and drawbacks of particular resort centres as well as the social aspects connected with them.

Key words: Beskydy Mountains, area of tourism and recreation, the second housing, capacity of chalets, needs for the development of the area

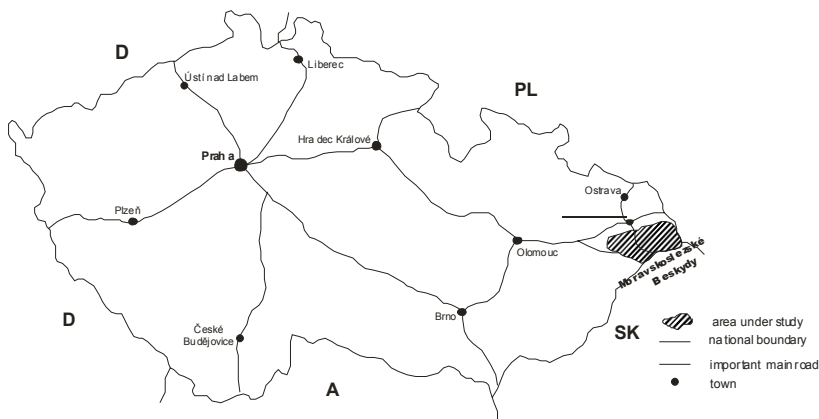
1. ÚVOD

Beskydská oblast cestovního ruchu, představovaná Moravskoslezskými a Slezskými Beskydami (viz obr. 1), se stala na počátku minulého století významnou turistickou oblastí a od 60. let pak s přiléhající Podbeskydskou pahorkatinou nejvýznamnějším rekreačním zázemím ostravské sídelní a průmyslové aglomerace.

Obce s funkcí rekreační v zázemí Ostravské aglomerace jsou situovány především na severním okraji Moravskoslezských Beskyd a v Podbeskydské pahorkatině (v mikroregionu Frýdecko-Místek), dále pak v jihozápadní valašské části Beskyd (v mikroregionech Rožnovska a Vsetínska ad.).

Beskydy, jako oblast cestovního ruchu I. kategorie, patří ke značně specifickým regionům. Na jedné straně jsou tvořeny poměrně rozsáhlým homogenním přírodním celkem, jemuž dominuje zalesněná malebná horská krajina; na druhé straně jsou rozděleny státními hranicemi do turistických regionů tří států, z nichž každý je specifický zvláště z hlediska realizačních podmínek pro různé formy cestovního ruchu. I po společenských proměnách v 90. letech je zřejmé, že v beskydském regionu je a nadále bude cestovní ruch s rekreačními formami jedním z fenoménů.

S ohledem k funkci území (chráněná krajinná oblast, národní přírodní rezervace, oblast cestovního ruchu mezinárodní významu, rekreační zázemí ostravské i hornoslezské aglomerace), nemohou být stimulem rozvoje této oblasti hospodářské aktivity výrobního charakteru, jak tomu bylo v období poválečného vývoje.

Obrázek 1: Beskydská oblast cestovního ruchu

2. CÍLE A METODY VÝZKUMU

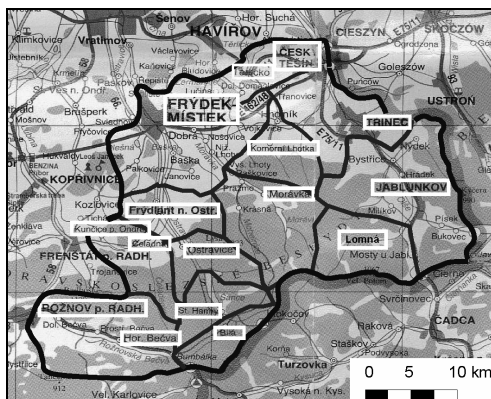
Cílem výzkumu, realizovaného v letech 2001–4, bylo zhodnotit celkový vývoj cestovního ruchu v beskydské oblasti, analyzovat dominantní a specifické formy a fenomény, vč. individuální rekreace v početných rekreačních objektech.

K hodnocení jevů a aspektů byla využita metoda terénního výzkumu, spojeného se statistickým zhodnocením anketních šetření cca 1 tisíce náhodně vybraných respondentů – návštěvníků, rekreantů, uživatelů objektů druhého bydlení a trvale žijících obyvatel ve 14 nejvýznamnějších rekreačních prostorech (RP) Beskyd (viz obr. 2). Šetření probíhala v prostorech, rozkládajících se ve 22 obcích s cca 50 rekreačními lokalitami.

U volného cestovního ruchu byly ke zjištění širších vazeb použity metody terénního a dotazníkového průzkumu, jimiž bylo možné provést objektivnější zhodnocení potenciálu území pro cestovní ruch, zhodnocení silných a slabých stránek, možností rozvoje území rekreačních prostorů ve vztahu k aktivnímu cestovnímu ruchu. V analýze předností, nedostatků i příležitostí k rozvoji byla pozornost soustředěna především na technickou infrastrukturu, vč. dopravní. K tomuto účelu byly využity 2 typy dotazníků.

První dotazník byl určen obyvatelům, bydlícím trvale v obci, s cílem zjištění názorů na image rekreační obce, jejich pohledů na rozvoj obce, malého a středního podnikání v cestovním ruchu. Dalším z aspektů bylo zjištění názorů na jejich životní styl a úroveň, pracovní spokojenost a perspektivu.

Druhý dotazník byl určen návštěvníkům rekreačních lokalit, kteří v nich pobývali v rámci rekreačních pobytů s cílem zjištění jejich názorů na image center, zejména v oblasti úrovně, kvality a komplexnosti nabízených služeb, atraktivit a vybavenosti rekreačních zařízení.

Obrázek 2: Lokalizace zájmového území rekreačních prostorů Beskyd

V dalším dotazníku, zaměřeném k fenoménu druhého bydlení, byly z celkem šedesáti zjišťovaných faktorů hodnoceny významné a specifické rysy jevu; zjišťovány byly údaje o pozemcích a objektech druhého bydlení, o samotných uživateliích a o jejich názorech k možným změnám ve využívání rekreačních objektů.

3. SPECIFIKA REKREAČNÍHO VYUŽITÍ OBLASTI

Oblast cestovního ruchu Beskydy má široké možnosti rekreačního využití, vyplývající z geografické polohy a přírodních podmínek pro různé formy cestovního ruchu a také z nabídky řady krajinných, kulturních a dalších atraktivit území, ale rovněž ze zcela specifického vývoje dílčích rekreačních prostorů.

Rekreační funkce oblasti spočívá v možnostech dlouhodobé i krátkodobé letní, zimní i mimosezonní rekreace, v dobrých podmínkách zvláště pro lyžařské sporty a různé formy turistiky, pro kulturně-poznávací aktivity a zčásti pro lázeňství, myslivost, rybolov aj. Avšak dosud neuspokojivé zastoupení potřebných služeb, spojených s cestovním ruchem, nepřispívá komplexnímu rozvoji této horské oblasti. Problematika služeb a infrastruktury cestovního ruchu byla dlouho opomíjena a nebyla řešena komplexně. Teprve v posledních letech zde vznikly nové možnosti k rozvoji, mj. i v rámci mezinárodní spolupráce v etablovaných euregionech, jejichž stěžej-

ním cílem je i rozvoj infrastruktury a cestovního ruchu. Předpokladem jejich rozvoje je však eliminace specifických problémů, vč. vlastnických, hraničních aj.

Ačkoliv je celá oblast rekreačně přitažlivá a potenciálem celoročně využitelná, její mimosezónní využití je stále velmi slabé. Plná využitelnost rekreačního potenciálu je omezena řadou objektivních i subjektivních faktorů.

K problémům, ovlivňujícím dynamičtější rozvoj především aktivního cestovního ruchu náleží zejména:

- nekomplexní a z velké části zastaralá materiálně technická základna cestovního ruchu
- chybějící potřebné doplňkové služby (kulturně-zábavní, sportovně-rekreační, relaxační ad., vč. zábavních atraktivit pro děti.
- nedostatek finančních prostředků, úvěrových možností a investičních zdrojů na financování modernizace a nového rozvoje rekreačních středisek.

Neuspokojivý stav je do značné míry zapříčiněn lokální politikou, malou podporou malého a středního podnikání a nedostatečnou podporou aktivit, spojených s rozvojem cestovního ruchu.

Dále tento vývoj ovlivňují v posledních letech často nevyřešené vztahy koexistence cestovního ruchu, tvorby a ochrany krajiny, neřešitelné kontraverzní pozice, rozpory a střety zájmů mezi potřebami venkovských obcí, jejich žádoucí transformací s nutným rozvojem, se zpřístupněním prostorů pro rekreaci a na druhé straně neúměrně přísnou ochranou krajiny a postoji ochránců vůči jakýmkoliv aktivitám, nežádka i v krajině již postižené např. nevhodnou zástavbou či různou exploatací a imisními vlivy. K ovlivnění přírodních fenoménů krajiny v Beskydech došlo v rozsáhlých lesních komplexech.

Vázným problémem zůstává v regionu lidský faktor (vzdělanostní a odborná struktura zaměstnanců, podnikatelská aktivita a etika subjektů), což se projevuje v zájmu a ochotě podnikatelů nabízet hostům nejrůznější služby. V beskydských rekreačních prostorech přetrvávají nekomplexní služby, často nekvalitní, orientované více na okamžité zisky než na perspektivní fungování. Rovněž přetrvává nezájem místních starších občanů o podnikání v cestovním ruchu, a to nejen v základních službách, ale hlavně v poskytování různých doplňkových služeb, vč. gastronomických, výpůjčních a dalších, nízká kvalifikační, zejména jazyková úroveň zaměstnanců v zařízeních cestovního ruchu, nízká úroveň marketingu a managementu).

Informační centra a cestovní kanceláře fungují zpravidla jen v pracovních dnech. Zdaleka neposkytují návštěvníkům veškeré potřebné služby o rekreačních prostorech. Informační centra zpravidla nejsou schopna operativně bez rezervací zajistit žádané služby.

Problémem zůstává značná zastaralost podnikových rekreačních zařízení, nedostatečné využívání těchto kapacit ve volném cestovním ruchu, různá kvalita gastronomických služeb, jakož i téměř žádné využití objektů druhého bydlení ve volném cestovním ruchu.

Tyto faktory jsou příčinou výrazné sezónnosti v návštěvnosti a celkově nízkého využití potenciálu rekreačních zařízení, zvláště v podzimních a jarních měsících. Sezónnost souvisí nejen s lokalizačními podmínkami pro různé formy cestovního ruchu, ale také se skutečností, že zde nejsou potřebné realizační předpoklady. V celém regionu se jen ojediněle vyskytují střediska, zpravidla komfortnější hotelová zařízení, např. ve Frýdlantě, Ostravici Čeladné, jež nabízejí sportovně-rekreační služby také v mimosezónním období. S výjimkou rekreačního prostoru frýdlantsko-malenovického mají ostatní prostory významnou buď jen letní (RP vodních nádrží Žermanické, Těrlické) nebo zimní sezónu (RP Bílé, Starých Hamer ad.), výjimečně letní i zimní sezónu (RP Morávky-Krásné, Komorní Lhotky-Javorového, Rožnova-Bečvy).

4. VÝSLEDKY ANKETNÍCH ŠETŘENÍ

Šetření mezi návštěvníky prokázala, že polovina respondentů trávila svůj volný čas v dané lokalitě poněkoličkáte anebo do ní přijíždí pravidelně, především o víkendech. Třetina respondentů však byla v RP poprvé. Příslušný ubytovací objekt si polovina respondentů vybrala na základě předcházející znalosti a více než třetina na doporučení svých známých. Jen menší část návštěvníků byla informována o lokalitě prostřednictvím služeb cestovních nebo informačních kanceláří nebo sdělovacích prostředků. Většina z hostů, kteří zde pobývali vícekrát, zde tráví svůj volný čas v průměru 3 až 4 dny, méně než šestina návštěvníků 2 nebo 5 dnů. Navštívenou rekreační lokalitu považují téměř všichni respondenti za turisticky a rekreačně přitažlivou, avšak s řadou nedostatků. Rekreační objekt, v němž byli rekreaanti ubytováni, považuje polovina až 3 čtvrtiny respondentů za průměrně vybavený potřebnými službami. U rekreačních možností v lokalitě pocítují až 2 třetiny tázaných nedostatečné možnosti a jejich malý počet. Ty jsou zpravidla omezeny pouze na možnosti turistiky a lyžování.

V dotazech na neuspokojivé služby se nejčastěji objevuje nespokojenost s:

- společenským a kulturním vyžitím v příslušné obci
- absencí servisů a půjčoven kvalitních sportovně-rekreačních potřeb
- nedostatečnými možnostmi pro vodní sporty
- možnostmi stravování
- absencí lékárny, pohotovostní ad. zdravotnických služeb
- informovaností o rekreačních možnostech a využitelnosti atraktivit v lokalitě a širším okolí

Rezervy rekreačních středisek jsou podle názorů respondentů dále v dopravních službách a dopravní infrastruktuře, v propojení jednotlivých sportovních, rekreačních, turistických, ubytovacích a dalších zařízení skibusy, cyklobusy apod. a rovněž v dalších doplňkových službách (úklidových, v zimní údržbě chodníků a sjízdnosti místních komunikací).

V otázkách ke spokojenosti návštěvníků a jejich zájmu vrátit se za stejným druhem rekreačního pobytu znovu do téhož místa, odpovědělo 50–90 % respondentů, že přijedou znovu, nikoliv však do téhož zařízení. Pro stejný druh rekreačních aktivit by nyní téměř polovina respondentů zvolila zcela jinou oblast cestovního ruchu v ČR.

Z šetření mezi trvale žijícími obyvateli je zřejmé, že považují svou obec za turisticky atraktivní, ale v cestovním ruchu dosud jen málo využívanou. V Ostravici se 2 třetiny tázaných domnívají, že obec je v cestovním ruchu velmi významnou a má rovněž dobré možnosti dalšího rozvoje. Se záměrem rozvoje cestovního ruchu a rekreace v obci souhlasí 3 čtvrtiny obyvatel. Ve všech RP převládá názor na nedostačnou doplňkovou vybavenost, zejména kulturních a sportovních zařízení.

Avšak u otázek směřujících k osobní aktivitě místních obyvatel k rozvoji cestovního ruchu v obci jsou závažné slabiny. Pouze ve Frýdlantě a Ostravici by se osobně podílelo na rozvoji služeb pro cestovní ruch asi 60 % dotazovaných, v ostatních rekreačních prostorech se naopak téměř 3 čtvrtiny tázaných nehodlá žádným způsobem podílet na rozvoji služeb v obci. Z těch, co chtějí aktivně přispět k rozvoji cestovního ruchu, převažuje jejich orientace na ubytovací služby; velmi malý (méně než u desetiny respondentů) je zájem o podnikání ve stravovacích a doplňkových službách, což představuje nejslabší stránku, riziko a jeden z velkých problémů z hlediska dalšího rozvoje aktivního cestovního ruchu v regionu Beskyd. Nabídka vypůjčení automobilu, motorky, koně, možnosti využití sauny, apod. se zde objevují jen zcela ojediněle.

Důvody převažujícího nezájmu starousedlíků i majitelů objektů druhého bydlení o podnikání např. v ubytovacích a zvláště dalších službách se odvíjejí do značné míry od sociální struktury a mentality zdejších obyvatel, obav o svůj majetek i od specifického historického, politického, hospodářského a demografického vývoje, jež se projevy v potlačené motivaci soukromého podnikání po dobu 42 let socialistického hospodářství, přenášené však i do další generace. Dále tuto pasivitu ovlivnily dřívější značné migrace obyvatelstva v produktivním věku do průmyslových center OA a akcentující růst obyvatelstva v poproduktivním věku, atd.

5. SPECIFIKA VÝVOJE DRUHÉHO BYDLENÍ

V beskydské oblasti představuje druhé bydlení již čtyři desetiletí významný fenomén, jež byl akcelеровán počátkem 60. let minulého století za zcela jiných společensko-politických podmínek. Převažující formy domácí individuální rekreace v soukromých chatách (mnohem méně v rekreačních chalupách) jsou zde naprosto dominantní.

V poválečném období byl rozvoj volného cestovního ruchu u nás ovlivněn specifickými problémy. Do konce padesátých let byly podmínky pro širší a komplexní rozvoj, pro výstavbu nových zařízení z pochopitelných důvodů problematické. Pokračování v předválečných turistických tradicích bylo i v Beskydech narušeno de-

formovaným hospodářstvím a po roce 1948 politickými událostmi a znárodněním soukromého majetku. Nemožnost širšího rozvoje volného zahraničního cestovního ruchu v nově vzniklé politické situaci státu, a na druhé straně rozvoj mimořádně industrializovaných regionů (v OA s rozšiřujícím se těžkým průmyslem a zpracováním uhlí, se všemi negativními dopady na životní prostředí, zvláště pak v přírodních složkách krajiny s rozsáhlými devastáčními vlivy), napomohly tehdy výrazněji k rozvoji specifických forem cestovního ruchu v blízkém zázemí průmyslových měst.

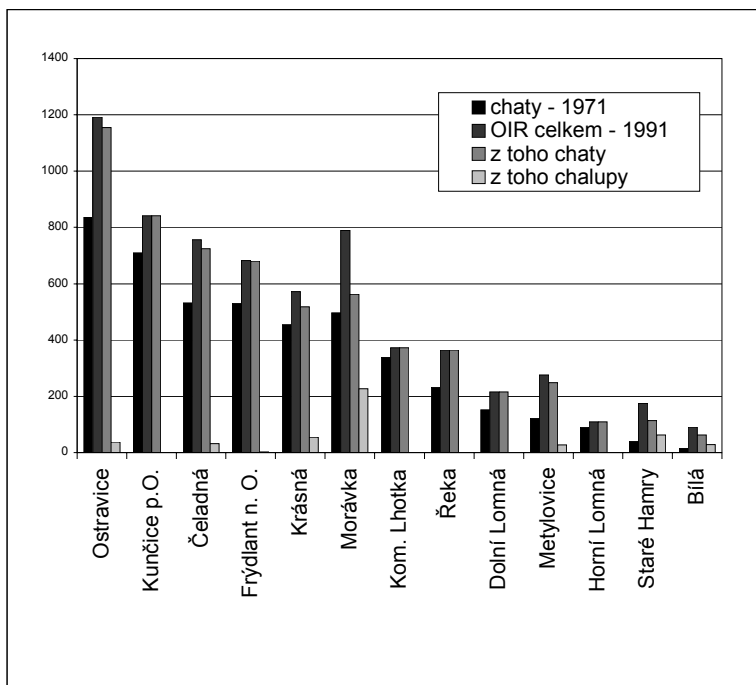
K tomu rostoucí objem finančních prostředků mezi částí městského obyvatelstva, zaměstnaného v tehdy preferovaných profilujících odvětvích těžkého průmyslu, jakož i nové trendy a snahy o prosazení jiného životního stylu, postupně zkracování pracovní doby přispěly k intenzivnímu rozvoji víkendové individuální rekreace v nově stavěných chatách. Rychlý rozvoj druhého bydlení dalo právě období spojené s vysokou intenzitou urbanizačních a industrializačních procesů. Trend rozvoje druhého bydlení v blízkém zázemí byl tak důsledkem politického a sociálně-ekonomického vývoje.

V Beskydech současně docházelo k výstavbě zařízení vázané hromadné rekreace, především podnikové a výběrové odborářské rekreace, jež se staly dalším fenoménem rekreačních prostorů. Pro obyvatelé Ostravska byly přitažlivé v rámci trávení volných dnů především letní atraktivita u vody v blízkém zázemí OA a zimní rekreace na horách.

Z hlediska vývoje druhého bydlení v zázemí OA byla v šedesátých až sedmdesátých letech výstavba těchto soukromých chat koncentrována zejména do údolních poloh, v dopravně dobře dostupných lokalitách, obvykle v podél vodních toků, kde vyrůstaly v tehdy ještě nenarušeném přírodním prostředí. Rekreační objekty měly většinou podobu jednoduše vybavených zděných nebo dřevěných chat, architektonicky však značně nesourodých.

Intenzivní výstavba chat a růst podílu objektů individuální rekreace i vázané podnikové rekreace, v nichž lidé trávili volné dny a současně snižování podílu trvale obydlených domů, vedlo k vytváření chatových osad a k postupné změně funkcí obcí, jež se transformovaly na rekreační. Živelná výstavba byla ovlivněna celkovým společenským vývojem. Uvedené aspekty tehdy ovlivnily celkový vývoj cestovního ruchu v Beskydech, podobně jako v zázemí Prahy, Brna, Plzně a dalších velkoměst. V rámci frýdeckomísteckého mikroregionu, zaujímajícího převážnou část oblasti cestovního ruchu Beskyd, bylo na počátku 90. let registrováno celkem 9410 objektů DB, z toho 94 % chat (ČSÚ, 1991).

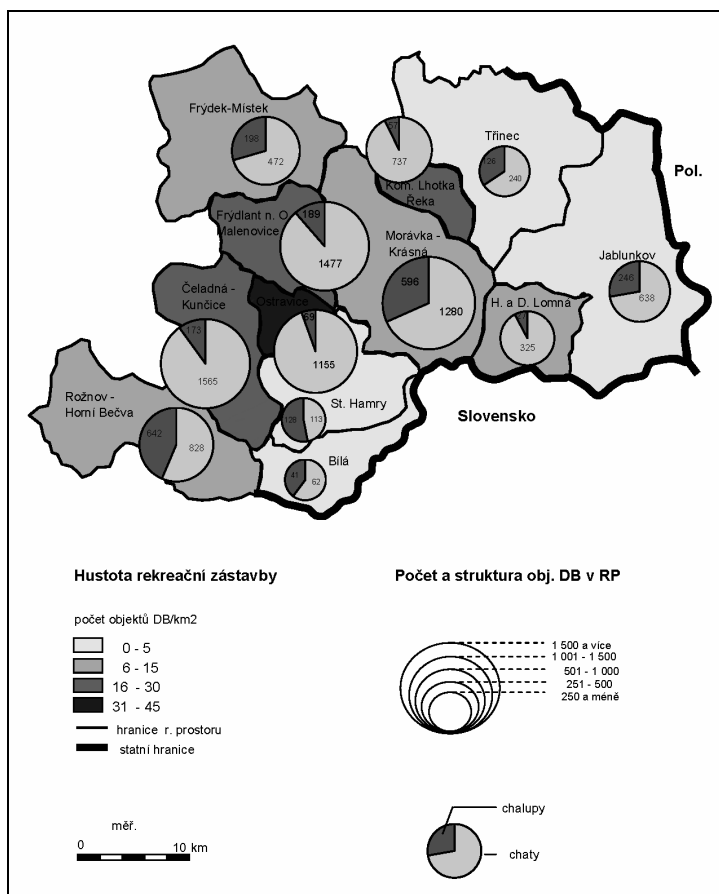
Příklady typických rekreačních prostorů a obcí jsou Morávka s Krásnou (s téměř 1900 objekty DB), Kunčice pod Ondřejníkem s Čeladnou (přes 1700), Frýdlant n. Ostravicí s Malenovicemi, Ostravice (přes 1200), Komorní Lhotka, Řeka, Dolní a Horní Lomná, Nýdek, Horní, Prostřední a Dolní Bečva, Rožnov pod Radhoštěm, Staré Hamry, Bílá a v blízkém zázemí OA pak Těrlicko, Lučina, Soběšovice a Dolní Domaslavice (viz obr. 3, obr. 4).

Obrázek 3: Vývoj počtu objektů druhého bydlení v RP Beskydy v letech 1971–1991

Jedním z podružných faktorů rozvoje individuální rekreace v Beskydech byl také růst uvolňovaného potenciálu horských chalup, kde byl vliv vysídlování horských osad, díky migracím mladšího ekonomicky aktivního obyvatelstva do měst ostravské aglomerace slabší. Chalupy valašského typu byly lokalizovány v obtížně přístupném terénu, na svažitých loukách a v odlehlých údolích. Po úmrtí starých majitelů se tyto domy postupně uvolňovaly. Zájem o trvalé bydlení ve výše položených horských lokalitách, s problematickou dostupností, ve skromně zařízených dřevěných domech, zejména u mladší generace slábl.

V 90. letech dosáhl počet objektů druhého bydlení v celé beskydské oblasti 11 200. V hustotě zástavby objekty DB se zařadily Beskydy v rámci ČR na 5. místo za oblast středočeskou, krkonošskou, plzeňskou a brněnskou. V celostátním měřítku zaujímá území Frýdeckomístecka významné postavení. Hustota zástavby dosahuje hodnoty téměř 10 objektů na km² (tj. 8. pořadí v rámci okresů ČR) a to především díky potenciálu území a dobré dopravní dostupnosti. V porovnání s okresy Praha-západ, Brno-město je však tato hodnota 3,5krát nižší (ČSU, 1991).

Obrazek 4: Objekty druhého bydlení v rekreačních prostorech Beskyd

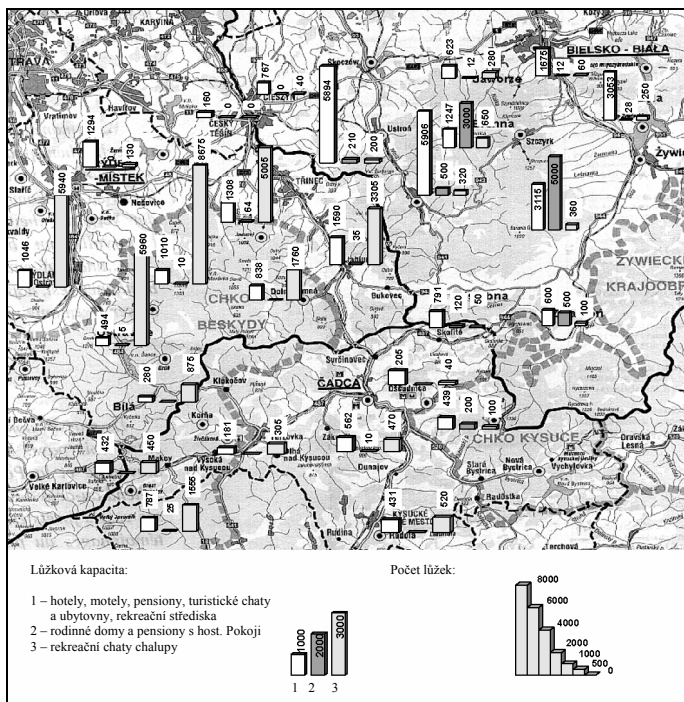
Mezi obcemi mikroregionu vynikají v tomto ukazateli rekreační obce Ostravice, Frýdlant n. Ostravici, Malenovice, Kunčice p. Ondřejníkem, Metýlovce, Raškovice a Řeka, kde dosahuje ukazatel hodnoty 0,25–0,5 (Fialová D., 2001).

V ukazateli počtu objektů DB připadajících na 100 trvale obydlených bytů, dokumentujícím rekreační nebo obytnou funkci území, dosahují rekreační prostory mikroregionu hodnot 30–40 objektů DB na 100 trvale obydlených objektů. Na úrovni obcí vyniká nad jiné obec Ostravice s hodnotou až sedminásobně vyšší. (Ukazatel poměru počtu rekreačních chalup ke 100 trvale obydleným domům, vzhledem k od-

lišné situaci ve vysídlování periferních území Beskyd je v porovnání např. s českým pohraničím nevýznamný).

Počtem rekreantů v objektech DB na 1000 trvale bydlících obyvatel stojí sídla v zájmovém prostoru na průměrné úrovni (hodnoty zde dosahují úrovně 100–200 na 1000 trvale bydlících obyvatel), což je srovnatelné s rekreačními oblastmi krajů Jiho-moravského Jihočeského a Vysočiny; v porovnání se zázemím Prahy jsou však tyto hodnoty trojnásobně nižší. V rámci oblasti však opět vyniká nad jiné Ostravice (2480) s hodnotou více jak desetinásobně vyšší než je zde průměrná hodnota, což dokumentuje její významnou, avšak jednostranně zformovanou rekreační funkci.

V posledních 15 letech již většina rekreačních lokalit s objekty druhého bydlení nedoznala pronikavějších proměn v jejich počtu. Ubytovací kapacity v objektech DB, zejména v rekreačních chatách, několikanásobně převažují nad kapacitami pro volný cestovní ruch, a to ve všech exponovaných rekreačních prostorech (viz obr. 5). Jejich využití je však omezeno jen velmi úzkým okruhem uživatelů.

Obrázek 5: Struktura a celkové kapacity ubytovacích zařízení v příhraničních rekreačních prostorech Beskyd (stav v roce 2002)

V posledních 15 letech se objevily nové tendence, které ovlivňují celkový vývoj cestovního ruchu a rekreace. Ekonomická transformace ovlivnila i oblast druhého bydlení. S ohledem k faktorům sociálně-ekonomickým, psychologickým, ekologickým, ad., nelze v beskydském zázemí do budoucna počítat s dalším rozšiřováním těchto rekreačních forem v dřívější podobě.

K hlavním rysům patří velmi výrazné snížení výstavby nových objektů individuální rekreace. Počet chat se zde již od roku 1990 nezvyšoval. Nová výstavba je v současnosti omezená především z důvodu přísné ochrany krajiny, lesního půdního fondu v rámci velkoplošného chráněného území (CHKO Beskydy) a existujících ochranných pásem vodárenských nádrží v údolích Ostravice a Morávky. Současně přísně řízený rozvoj rekreační zástavby je v kompetencích stavebních odborů obecních úřadů a je zde dnes prakticky omezen pouze na kategorii rekreačních chalup; avšak značná část starých chalup již byla v Beskydech z bytového fondu dříve vyčleněna a je rekreačně využívána.

Hodnocení vybraných aspektů druhého bydlení:

- Majitelé objektů DB bydlí převážně ve velkých městech ostravské aglomerace v typických sídlištích, postavených v 60.–80. letech, v bytech převážně družstevních, méně již v bytech podnikových nebo v osobním vlastnictví. Jen necelá pětina majitelů objektů vlastní rodinný dům pro trvalé bydlení.
- V trvalém bydlišti jsou jejich bytové poměry převážně vyhovující a překvapivě i ve velkých městských sídlištích je s okolím jejich bydliště spokojena polovina až 4 pětiny respondentů. Svými objekty DB tedy neřeší problémy s trvalým bydlením.
- Na území Beskyd jsou objekty DB využívány ponejvíce od poloviny 60. let až první poloviny 70. let.
- Vzdálenost objektů druhého bydlení v dílčích rekreačních prostorech Beskyd od místa trvalého bydliště je značně diferencována rekreační spádovostí velkých městských center kraje. Zatímco v RP Žermanické a Těrlické přehrady jsou uživateli především obyvatelé OA; tři čtvrtiny z nich trvale bydlí ve vzdálenosti do 30 km a jejich rekreační chaty se tak v letním období stávají objekty každodenní rekreace; do RP Bečvy a Bílé příjízdy více než třetina uživatelů objektů DB ze vzdálenějších míst kraje Moravskoslezského a Zlínského (přes 60 km). Tomu odpovídá přirozeně diferencovaná časová dosažitelnost těchto objektů. Přesto většina lokalit je v Beskydech vhodná i pro formy krátkodobé každodenní rekreace.
- Rekreační objekty jsou dnes jen polovinou majitelů využívány celou letní sezónu, rovněž polovina uživatelů je využívá více než 2 víkendy v měsíci a stejný podíl především v době hlavní letní dovolené. V RP Řeky-Komorní Lhotky jsou však chaty využívány zejména krátkodobě o víkendech obyvatelstvem průmyslového Karvinska, ale v době hlavní letní dovolené je využívá v současnosti jen asi desetina z nich. Otázkou je, zdali

tato skutečnost je dána specifiky rekreačních prostorů anebo potvrzuje nový trend ve využívání objektů DB.

- Objekty druhého bydlení jsou v Beskydech využívány zpravidla 1 až 2 rodinami, nejčastěji 5–6 osobami. V současné době ale již téměř polovina rodin přijíždí bez svých dětí, z nichž řada již má své vlastní rodiny a jejich zájmy jsou jiné.
- Hospodářské využití pozemků je dnes nevýznamné. Nad zemědělským využitím, pěstováním ovoce, zeleniny převládá v současnosti pěstování zejména okrasných dřevin a květin. Ani k chovu zvířat se soukromé pozemky v současnosti prakticky nevyužívají.
- U 90 % uživatelů převládá spokojenost s okolím jejich objektů DB, ale v RP Žermanické a Těrlické přehrady je jejich spokojenost nižší, což vyplývá mj. z husté zástavby a intenzivního hospodářského využití krajiny v blízkém okolí a horší kvality vody v nádržích v letních měsících i z nedostatečných, zvláště doplňkových služeb v rekreačních lokalitách.
- Ve volnočasových aktivitách převažují u mužů nevýrazné aktivity spojené s chatařením (nejrůznější úpravy pozemku a opravy objektů apod.) nad pasivním odpočinkem. Pasivní odpočinek převládá výraznější třetinou v RP Těrlické a Žermanické přehrady, spolu se sportovními aktivitami a pobytem u vody a zahrádkařením, čímž liší od všech beskydských RP. Ženy více jak pětinu pobytového času věnovaly zahrádkaření, a to především v RP u vodních nádrží.
- K problémům ve všech RP zájmového území patří problémy v dopravní infrastruktuře, špatných příjezdových silnicích a rovněž ve špatném autobusovém spojení a nedostatečném svozu komunálního odpadu.
- Problém přelidněnosti vnímá relativně vysoký počet rekreantů v RP Žermanické a Těrlické přehrady, Frýdlantu, Malenovic, Kunčic a Ostravice.
- Nedostatečné zásobování maloobchodních prodejen, především potravinami, je citelné v RP Malenovic, Kunčic, Bečvy, Ostravice, Bílé i u obou nádrží.
- V prostorech Ostravice a Bílé je zřetelná nespokojenost s infrastrukturou a se službami typu stravovací služby, kulturní a zdravotnická zařízení i sportovně-rekreační zařízení, především absence bazénů ad., což má zde přímou souvislost s dříve prioritně rozvíjenými zařízeními vázané a individuální rekreace a se zanedbáním rozvoje vybavenosti pro volný cestovní ruch.

Využití objektů druhého bydlení v budoucnu:

- V dalších letech bude preferovat 70–90 % uživatelů využívání pouze k vlastní potřebě, k individuální rekreaci. O změně na trvalé bydlení v příjmenším prostředí a v relativně dobře dostupném podhůří Beskyd uvažuje maximálně pětina majitelů těchto objektů DB. Pro ostatní a zvláště pro

starší uživatelé jsou důvody pro pouhé rekreační využití v drahé dopravě, jak veřejné, tak vlastními dopravními prostředky, a také v zásobování.

- O prodeji svých objektů uvažuje však jen 10–20 % respondentů, více než 3 čtvrtiny jejich majitelů (v RP Čeladné až 98 %) tuto možnost zcela vyloučilo.
- Nabídnout svůj objekt k využívání ve volném cestovním ruchu uvažuje jen málo chatařů. Možnost pronájmu objektů DB by v Beskydech zvážila nejvýše čtvrtina jejich majitelů. Za finančně výhodnou úplatu by pronajalo své rekreační objekty více majitelů jen v rekreačních lokalitách u vodních nádrží a na Morávce (15%) a o případné výměně objektů DB v jiné lokalitě by uvažovalo jen 15 % majitelů v RP Lomné a Frýdlantu.
- Nutnými podmínkami k transformaci objektů DB na trvalé bydlení anebo pensiony jsou zejména rozsáhlé stavební úpravy a rekonstrukce objektů, a to přibližně pro čtvrtinu rodin. Většina respondentů však tuto možnost vyloučila (v Čeladné a Kunčicích 85 %).

6. ZÁVĚR

Nové možnosti seberealizace v jiných formách cestovního ruchu způsobily, že se u mnoha lidí změnily principy hodnotové orientace a s nimi i využívání volného času. U určitých skupin obyvatelstva klesá podíl volného času, který byl dříve věnován rekreačním činnostem, údržbě objektů apod. Ke změně trendů přispěly mnohem širší možnosti volného cestovního ruchu a rekreace a častější frekvence cestování zejména do zahraničí. Nové formy cestovního ruchu a rekreace, s rychlým rozvojem různých volnočasových aktivit – cykloturistiky, lyžařských, jezdeckých sportů, golfu, tenisu, rekreačních aktivit u vody aj. s využíváním dalších zařízení, přispěly ke snižování zájmu o výstavbu nových a udržování starých rekreačních objektů.

V Beskydech zůstává a většinou i nadále zůstane převážná většina rekreačních objektů druhého bydlení pro volný cestovní ruch bez významu, což představuje slabou stránku celé oblasti, se značnými, avšak nevyužitelnými ubytovacími kapacitami v mnohonásobně převažujících objektech individuální rekreace. Nemožnost celkového dalšího navyšování ubytovacích kapacit v uvedených rekreačních prostorech z důvodu dnes již vysoce nadprůměrného rekreačního zatížení území a ochrany krajiny se staly limitujícími z hlediska dalšího rozvoje cestovního ruchu. Také širší využití objektů např. k preferované agroturistice, hipoturistice apod. je zde dosud zcela ojedinelé a ani není v Beskydech reálné z důvodu nezájmu o tento druh podnikatelské činnosti. Z výzkumu je zřejmé, že rekreační potenciál početných objektů druhého bydlení nemůže v beskydském zázemí v oblasti posílení základní a doplňkové infrastruktury významněji v budoucnu ovlivnit pozitivně celkový rozvoj cestovního ruchu.

Rezervu ve využití k rekreačním účelům však mají početná zařízení dřívější podnikové a odborářské rekreace, jež nebyla dosud v plné míře transformována na komerční využití.

Novým fenoménem je v beskydském zázemí ostravské aglomerace výstavba luxusních, dokonale vybavených rodinných domů a moderních vil, určených jak k trvalému bydlení, tak pro potřeby každodenní rekreace rodin majitelů, avšak zpravidla bez možností rekreačního využití pro cizí návštěvníky a širší veřejnost.

Příklady nových nebo rekonstruovaných rodinných pensionů, jak je známe z alpských zemí, z polské i slovenské části příhraničí, z Krkonoš i Šumavy jsou v Beskydech dosud spíše výjimkou.

Beskydská oblast má však z hlediska možného rozvoje volného cestovního ruchu poměrně dobré předpoklady pro rozvoj i mimosezónních sportovně-rekreačních aktivit, především k horské cykloturistice, paraglidingu, v zimě k lyžařské turistice a dalším zimním sportům, atd.

Neuspokojivý vývoj v posledních letech souvisel s nedostatečnou propagační a marketingovou činností. Na špatný přístup k rozvoji cestovního ruchu doplácí nejen návštěvníci, ale také zdejší obyvatelstvo. Důsledkem uvedených slabých stránek je velmi malá účast zahraniční klientely na dlouhodobých rekreačních pobytech. Vzhledem k daným specifikům nelze zřejmě v nejbližších měsících počítat s výraznějším nárůstem návštěvníků např. z Německa nebo Rakouska, kde je obrovská konkurence dobře dostupných a celoročně výborně fungujících, službami široce vybavených rekreačních center. Přesto oblast Beskyd může získat významnější postavení v mezinárodním cestovním ruchu, podobně jako oblast Krkonoš nebo Šumavy aj., kde dnes tvoří značnou část klientely kromě tradičních hostů z Německa, Poláci aj. cizinci.

Podmínkou úspěšného rozvoje cestovního ruchu v beskydské oblasti je všestranná spolupráce v oblasti modernizace a koordinovaného rozvoje chybějící materiálně-technické základny a obslužné infrastruktury, jakož i úzká kooperace při rozvoji přeshraničního informačního systému.

Základem širšího rozvoje mezinárodního cestovního ruchu v této příhraniční oblasti je dokonalá dopravní infrastruktura a rychlá vzájemná dostupnost rekreačních prostorů. Rozšiřující se síť hraničních přechodů zlepšila průchodnost státní hranice a tak lze uvažovat jen o doplnění silničního přechodu mezi Bukovcem-Hrčavou a Jaworzynkou a Velkými Karlovicemi a Makovem v lokalitě Kasárna. Nutná je zde však výstavba nepřetržitě fungujících informačních center, směnárén, motorestů a dalších služeb nejen u hraničních přechodů, modernizace, rozšíření a zkvalitnění silničních komunikací s obchvaty obcí.

Velmi potřebné se jeví propojení pohraničních částí veřejnou dopravou. Oblasti by nesmírně prospělo vybudování skutečných mezinárodních turistických a lyžařských středisek – bez hranic, s čilým cizineckým ruchem, s volným turistickým využíváním hraničních hřebců po obou stranách hranic a s propojením obou stran lanovkami bez jakýchkoliv kontrol a jiných bariér. K tomuto záměru mají předpokla-

dy rekreační lokality Nýdek-Velká Čantoryje (na polské straně Ustroń), Jablunkov-Stožek (Wisła) Staré Hamry-Bílý kříž (na slovenské straně Klokočov), Bílá-Bumbálka a Velké Karlovice (Makov), kde jsou návštěvníky vyhledávána poměrně dobře vybavená střediska zpravidla jen na jedné straně příhraničí.

Výrazné zlepšení dopravní infrastruktury rekreačních prostorů, rozvoj přeshraniční spolupráce, kontaktů, vztahů a rozvoj mezinárodního cestovního ruchu přinese celému regionu Beskyd nemalá aktiva, finanční prostředky i snížení vysoké míry nezaměstnanosti. Rozšíření obslužné infrastruktury, rozvoj nových hospodářských aktivit, malého a středního podnikání i propagace tradičního folklóru Beskyd v cestovním ruchu atd. by měly být perspektivou místního obyvatelstva, základem celkové hospodářské transformace, růstu životní úrovně a rozvoje rekreačního zázemí Ostravska.

LITERATURA

- BIČÍK, I. a kol. (2001): *Druhé bydlení v Česku*, Přírodovědecká fakulta UK, Praha, 165 str.
- FIALOVÁ, D. (2001): *Transformace druhého bydlení (v zázemí Prahy)*, dizertační práce, PřF UK Praha, 136 str.
- FIALOVÁ, D. (2001): *Problematika druhého bydlení, okr. Frýdek-Místek*, PřF UK, Praha, 15 str.
- GARDAVSKÝ, V. (1975): *Geografie individuální víkendové rekreace v ČSR*, In: Acta UC, Geographica, I–II, SPN Praha, s. 123–128
- HAVRLANT, J. (2000): *Beskydy – Transformace pohraniční oblasti cestovního ruchu*, Spisy prací, PřF OU, Ostrava, 125 str.
- HAVRLANT, J. (2004): *Vývoj druhého bydlení v Moravskoslezských Beskydech*, In: Vágner, J. a kol.: Regionální diferenciacie druhého bydlení v Česku, Přírodovědecká fakulta UK, Praha, 286 str.
- HAVRLANT, J. (2004): *Changes in the use of second housing facilities in the Beskids mts.*, In: Moravian geographical reports, Vol. 12/2, Institute of Geonics, Brno, 2004, p. 24–34
- HAVRLANT, M. (1986): *Rekreační potenciál a zařízení terciární sféry v OPO*, Acta FPO, Ostrava, 149 str.
- Výsledky sčítání lidu, domů a bytů (1991): Okres Frýdek-Místek, ČSÚ, Frýdek-Místek

Autor:

Doc. RNDr. Jan Havrlant, CSc.

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta Ostravské univerzity, Chittussiho 10, 710 00 Ostrava
jan.havrlant@osu.cz

INTERAKCE CESTOVNÍHO RUCHU A PŘÍRODNÍHO PROSTŘEDÍ NA OSTROVĚ TENERIFE

Jan Kopp, Tomáš Č. Kučera

INTERACTION BETWEEN TOURISM AND NATURAL ENVIRONMENT IN THE TENERIFE ISLAND

ABSTRACT

Absatract: This paper presents a research of relations between tourism and natural environment: natural premises of tourism, natural resources, degradation of environment and sustainable tourism management. The Tenerife Island (Canary Islands) is an example of altitudal zonal difference of tourism. The primary goal of sustainable tourism development should be to maximalize its positive effects on natural environment and minimize its negative effects.

Key words: tourism, sustainable development, altitudal zone, Tenerife Island

1. ÚVOD

Mezi cestovním ruchem a přírodním prostředím existuje celá řada vazeb. Jejich systematické studium tvoří základ posouzení udržitelnosti cestovního ruchu zvláště v těch oblastech, kde je přírodní prostředí rozhodujícím lokalizačním předpokladem cestovního ruchu.

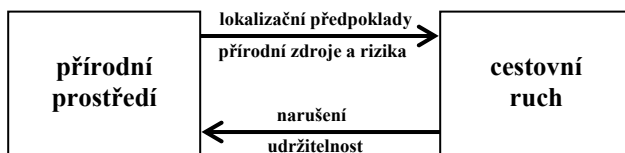
V příspěvku je prezentováno schéma vzájemných interakcí mezi cestovním ruchem a přírodním prostředím na příkladu ostrova Tenerife. Tento ostrov reprezentuje konsolidovanou destinaci cestovního ruchu v podmínkách vulkanického ostrova s příznivými klimatickými poměry. Vzhledem k výškové členitosti ostrova se zde vyvinula typická výšková stupňovitost biotů. Rozdíly mezi orobiomy jsou tak markantní, že se odrážejí ve výškové diferenciaci vazeb na cestovní ruch. Uvedená „výšková stupňovitost cestovního ruchu“ představuje jev, který je možné zobecnit i pro jiné výškově členité rekreační oblasti, například pro velehorské regiony jako jsou Alpy nebo Vysoké Tatry.

Východiskem naší studie byla expediční cesta katedry geografie Západočeské univerzity na Kanárské ostrovy (Tenerife, La Gomera, La Palma), uskutečněná v květnu 2003. Při této expedici byly zjišťovány možnosti měkkých forem cestovního ruchu. Zároveň byly porovnávány jednotlivé orobiomy po stránce přírodní (především botanické) a z hlediska vazeb na cestovní ruch. Kvantitativní informace použité pro další analýzu byly čerpány z dostupných oficiálních statistik Kanárských ostrovů (Instac 2005). Některé další poznatky byly doplněny z publikací specificky zaměřených odborných studií.

2. INTERAKCE CESTOVNÍHO RUCHU A PŘÍRODNÍHO PROSTŘEDÍ

Cestovní ruch se v 20. století rozvinul do podoby samostatného oboru ekonomické činnosti a přinesl výraznou specializaci regionů zaměřených na cestovní ruch a rekreaci. S rozvojem cestovního ruchu silí i vazby na životní prostředí. Vliv na životní prostředí regionů se stal nedílnou součástí výzkumů zaměřených na cestovní ruch. Této problematice se brzy začaly věnovat i výzkumy geografů. V naší geografii cestovního ruchu byla průkopnicí Šprincová, jejíž některé studie podrobně sledují vazby cestovního ruchu na rekreační prostředí v horských oblastech (Šprincová 1972). Na počátku 21. století je problematika interakcí cestovního ruchu a životního prostředí hlavní součástí studií udržitelného rozvoje cestovního ruchu (Stewart 1993, Pásková 2001).

Interakce cestovního ruchu a přírodního prostředí je možné obecně vyjádřit modelem zpětné vazby (obr. 1). Z hlediska principů udržitelného rozvoje lze tuto zpětnou vazbu charakterizovat jako negativní, tj. rozvoj cestovního ruchu překračující rámec udržitelnosti vede k takovému narušení přírodního prostředí, že jsou degradovány podmínky pro vlastní cestovní ruch. Uvedený autoregulační projev zpětné vazby hrozí především v případě takzvaných tvrdých forem cestovního ruchu. Kategorizaci cestovního ruchu na stupnici tvrdý – měkký cestovní ruch podrobně vysvětluje Pásková (2001).

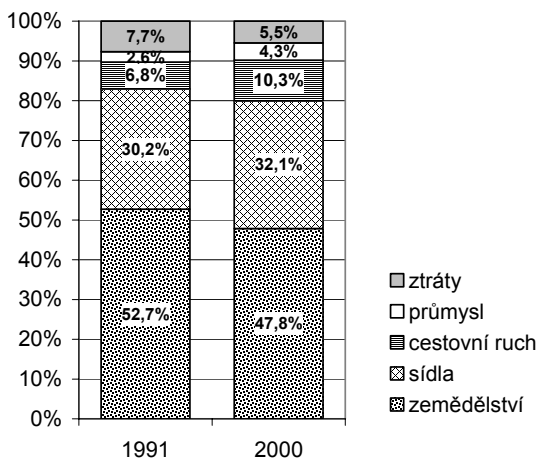

Obrázek 1: Schéma interakcí mezi cestovním ruchem a přírodním prostředím

V ostrovním prostředí mají vazby mezi cestovním ruchem a přírodním prostředím specifický charakter, který souvisí především se zvláštnostmi ve fyzickogeografickém prostředí ostrovů. Přírodní prostředí ostrovů je charakteristické omezenými přírodními zdroji, specifickými přírodními riziky a především citlivými ekosystémy. Izolované ostrovní ekosystémy jsou typické obecně nižší biodiverzitou a vyšší mírou endemismu než obdobné ekosystémy na pevnině. Další specifika vyplývají z možnosti realizace cestovního ruchu na ostrovech, například vazbou na určité druhy dopravy (letecká, lodní), koncentrací návštěvníků na malých ostrovech s omezenou možností fakultativních výletů do širokého okolí apod. V zásadě lze uvést, že v izo-

lovaném ostrovním prostředí je otázka udržitelnosti cestovního ruchu více aktuální než na kontinentech nebo na velkých ostrovech. Proto je také udržitelnosti cestovního ruchu na ostrovech věnována značná pozornost (Stewart 1993, WTO/UNEP 2000, Sidsnet 2005).

Typický problém udržitelnosti cestovního ruchu na ostrovech vyplývá z omezeného množství místních přírodních zdrojů, především vody a energie na provoz cestovního ruchu a dále půdy a surovin potřebných pro výstavbu infrastruktury. Pro ostrov Tenerife je například charakteristická napjatá vodohospodářská bilance. Rostoucí potřeba vody pro cestovní ruch (a plantážní zemědělství) je kryta jen s obtížemi pomocí nových zdrojů, především z odsolování mořské vody. Zdroje zajištěné přirozeným oběhem vody již nestačují, protože jsou srážky na ostrově rozloženy velmi nerovnoměrně. Využití vodohospodářských opatření jako akumulace vody v nádržích, převodů mezi povodími nebo čerpání podzemních zásob z vnitřních hydrogeologických struktur ostrova už dosahuje takové úrovně, že téměř neumožňuje další navýšení zdrojů (Aguilera-Klink aj. 2000). Uvedené trendy jsou dokumentovány vývojem v období 1991–2000, kdy došlo ke zvýšení potřeby vody pro cestovní ruch o 58 %, přičemž se podíl tohoto sektoru na celkové potřebě vody na ostrově zvýšil z 6,8 % na 10,3 % (CIATFE 2005, obr. 2). Celkový nárůst potřeby je kryt navýšením zdrojů z odsolování a recyklace vody (tab. 1).

Obrázek 2: Změny ve struktuře odběrů vody na Tenerife v letech 1991–2000
Zdroj: CIATFE 2005

Tabulka 1: Změna struktury zdrojů vody na Tenerife v období 1991–2000

zdroje vody	1991 (%)	2000 (%)
povrchové	0,5	0,2
podpovrchové	95,8	91,0
prameny	3,8	1,9
recyklace	0,0	3,7
odsolování	0,0	3,2

Zdroj: CIATFE 2005

3. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA CESTOVNÍHO RUCHU NA OSTROVĚ TENERIFE

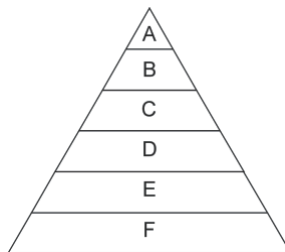
Tenerife je s rozlohou 2034 km² největším z Kanárských ostrovů, též označovaných jako „ostrovy věčného jara“. Ostrov je vyhledávanou lokalitou pobytových rekreací s nízkými sezónními výkyvy v návštěvnosti. Koefficient sezónnosti, určený poměrem počtu návštěvníků v nejsilnějším a nejslabším měsíci, dosahuje hodnoty 1,43 (srpen/květen, obr. 4). Mezi základní ukazatele dopadů cestovního ruchu na životní prostředí patří tzv. index iritace rezidentů (Defertova funkce), definovaný jako poměr počtu lůžek v dané lokalitě k počtu místních obyvatel, násobený stem (Pásková 2001). Hodnota tohoto indexu, spočtená pro celý ostrov Tenerife dosahuje 16,3 (130 tis. lůžek / 800 tis. obyvatel v roce 2003). Zpřesníme-li ukazatel použitím hodnoty průměrné obsazenosti lůžek 72 %, vychází index 11,7, v nejvíce exponovaném měsíci srpnu až 14,8 (Instac 2005). Reálné poměry jednotlivých lokalit jsou ovšem velmi rozdílné, protože územní koncentrace návštěvníků není ve shodě s rozložením koncentrace místních obyvatel. Do výpočtů nejsou zahrnuti turisté, kteří nevyužívají lůžkové ubytovací kapacity. Těch je ovšem zanedbatelný počet, vzhledem k velmi skromným možnostem noclehu mimo registrované lůžkové kapacity.

Rozvoj masové turistiky na Tenerife se datuje od 60. let 20. století (González 1999). K výraznému růstu počtu návštěvníků ostrova dochází přibližně od poloviny 80. let, přičemž na přelomu století se tempo růstu již výrazně zpomalilo. V současné době můžeme již hovořit o stagnaci počtu návštěvníků. Celkově navštíví ostrov Tenerife 3,5 mil. návštěvníků ročně (Instac 2005). Současný stav turistické destinace lze označit jako konsolidovaný (Pásková 2001). Za příčiny stagnace počtu návštěvníků lze považovat buď celosvětové trendy cestovního ruchu nebo naplnění únosné kapacity ostrovního prostředí. Další vývoj bude nepochybně ovlivněn oběma faktory. Na počtu návštěvníků ostrova Tenerife se relativně významně podílejí i turisté z České republiky, kterých ročně přijíždí asi 16 tisíc, což je nejvíce ze zemí bývalého východního bloku.

4. VÝŠKOVÁ STUPŇOVITOST KRAJINY

Kanárský ostrov Tenerife je díky velké výškové členitosti vhodnou ukázkou vertikální stupňovitosti ekosystémů v Makaronésii. Zásadním faktorem, který ovlivňuje vegetaci na ostrově, je výskyt pasátových oblaků. Ty představují hlavní zdroj vody pro ekosystémy, především ve formě horizontálních srážek. Obvykle je na Kanárských ostrovech rozlišováno 5 vegetačních stupňů a pobřeží (Schönfelder a Schönfelder 2002):

- A alpský (orokanárský)
- B suprankanárský
- C mezokanárský
- D termokanárský
- E infrakanárský
- F pobřežní vegetace

Obrázek 3: Schematické znázornění výškových stupňů (orobiomů) na Tenerife.

Popis výškových stupňů v textu, stupeň D se vyskytuje pouze na návětrné severní straně ostrova.

A Alpský (orokanárský) stupeň

Tento stupeň zahrnuje pouze nejvyšší partie sopečného kužele Pico del Teide (3717 m n. m.) a přilehlé sopky Pico Viejo a nejvyšší okraje kaldery Las Cañadas – většinou od nadmořské výšky 3000 m. Jde o polohy nad nejvyšším výskytem pasátových oblaků, tedy s velice nízkými srážkovými dotacemi, a navíc s nízkými průměrnými teplotami a dlouho trvající sněhovou pokrývkou. Chudá vegetace na vulkanických sutích je reprezentována pouze endemickou violkou chejrolistou (*Viola cheranthifolia*), která vykvétá v krátké době v průběhu dubna.

B Suprankanárský stupeň

Níže položený, tzv. suprankanárský stupeň, leží rovněž nad mraky a kromě Tenerife se vyskytuje i v nejvyšších partiích dalšího kanárského ostrova La Palma. Výskyt vegetace tohoto stupně je vázán na nadmořské výšky přibližně mezi 2000 a 3000 m. Jde převážně o křovité formace s dominancí čilimníku vysokohorského (*Spartocytisus supranubius*), časté jsou i další keře z čeledi bobovitých, např. druhy rodu *Adenocarpus* a konečně brukvovité polokeře úhorníky (*Descurainia*). Výrazným prvkem, který částečně přesahuje i do níže položeného mezokanárského stupně, je až třímetrový hadinec Wildpretův (*Echium wildpretii*).

C Mezokanárský stupeň

Mezokanárský stupeň je typický pro nadmořské výšky od přibližně 900 m až k horní hranici lesa v cca 2000 m n. m. Jediným stromovým druhem těchto lesů je endemická borovice kanárská (*Pinus canariensis*). Existence borových lesů je umožněna kontaktem s pasátovými mraky při dolní hranici orobiomu, horní hranice je dána nízkými teplotami. Kromě množství zejména žlutě kvetoucích bobovitých bylin, keřů i polokeřů (např. rody *Adenocarpus*, *Lotus* aj.) se v tomto stupni vyskytuje např. atraktivní *Cistus symphytifolius*, blízký příbuzný cistů ze středomořských makchií či rovněž v mediteránu se vyskytující cibulovité asfodely (*Asphodelus* spp.).

D Termokanárský stupeň

V nižších nadmořských výškách, zhruba mezi 600 a 900 m, se výrazně odlišuje vegetace severní a jižní strany ostrova. Zatímco na jižních svazích masivu Teide přecházejí lesy borovice kanárské přímo v suchomilná společenstva sukulentů, na návětrných (severních a severovýchodních) svazích je vytvořen jakýsi „klín“ zonální vegetace: tzv. vavřínových a vřesovcových lesů. Tyto lesy jsou nazývány také mlžnými lesy mírně teplého pásu pro svůj výskyt v nadmořských výškách, v nichž se pohybují pasátová oblaka. Horizontální srážky z těchto mraků jsou díky srážkové intercepci korunami stromů zachycovány a to umožňuje vývoj těchto jedinečných ekosystémů. Dominantní v těchto lesích jsou tzv. vavřínolisté stromy – stromy s kožovitými listy – a z nich je nejčastější pro Makaronesii endemický vavřín azorský (*Laurus azorica*). Dalšími zajímavými dřevinami jsou např. *Persea indica* – blízký příbuzný avokáda – či *Picconia excelsa* z čeledi olivovníkovitých. Nápadné jsou až dvoumetrové kapradiny *Woodwardia radicans*, množství epifytických druhů a lián. V sušších oblastech tohoto stupně se vyvinuly lesy s převahou stromovitých vřesovců *Erica arborea* a voskovníku *Myrica faya*.

E Infrakanárský stupeň

Infrakanárský stupeň zahrnuje suchou zónu mimo dosah srážek z pasátových mraků. Rostou zde jednak křovité porosty blízké mediteránní vegetaci, jednak porosty sukulentů. V prvním případě jde o formace připomínající mediteránní makchie, tzn. porosty s výrazným zastoupením keřů a polokeřů. Druhým vegetačním typem je tzv. sukulentový buš se zastoupením mnoha endemických druhů kanárských pryšců (např. *Euphorbia canariensis*, *E. balsamifera*) a dalších sukulentů, např. *Ceropegia fusca* či suchomilní zástupci endemického sukulentního rodu *Aeonium*.

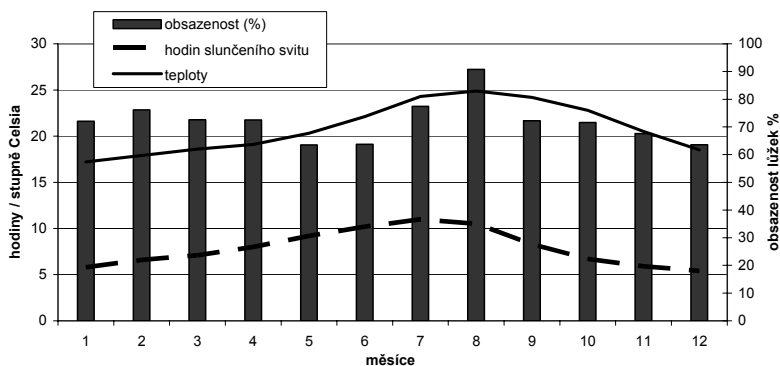
F Pobřežní vegetace

Nejnižší polohy všech ostrovů porůstá pobřežní, často slanomilná vegetace. Zajímavými zástupci jsou např. halosukulentní miříkovitá rostlina *Astydamia latifolia*, která se kromě Kanárských ostrovů vyskytuje také na marockém pobřeží, nebo různí

zástupci rodu *Limonium*) a řada druhů, vyskytujících se v mediteránu. Příkladem může být *Polygonum maritimum*, *Cakile maritima* či *Cyperus capitatus*.

5. PŘÍRODNÍ LOKALIZAČNÍ PŘEDPOKLADY

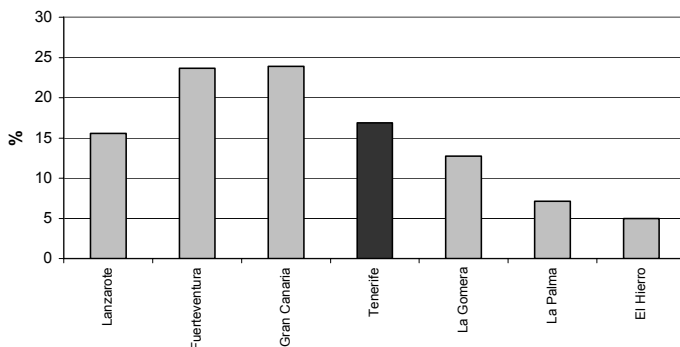
Základním lokalizačním předpokladem cestovního ruchu na ostrově Tenerife jsou příznivé klimatické podmínky. Ostrov leží v oceánickém prostředí na rozhraní tropického a subtropického pásu. Charakteristický je vyrovnaný teplotní režim s příznivými teplotami především v zimním období. Srážky podléhající středomořskému režimu jsou celkově velmi nízké. Ovšem vlivem orografického efektu se jejich úhrn zvyšuje na severních svazích v nadmořských výškách až na 1000 mm ročně. K tomu je třeba přičíst i značné množství horizontálních srážek (podrobně Aboal, J. R. aj. 1999). Příznivý režim klimatu se odráží v celoročně relativně vyrovnané návštěvnosti (obr. 4).

Obrázek 4: Klimatické charakteristiky ve vztahu k sezónnosti cestovního ruchu

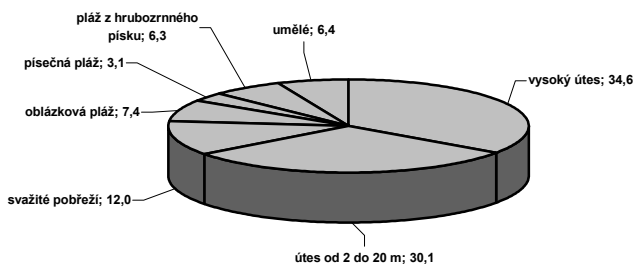
Zdroj: vlastní zpracování, data Instac 2005

Hlavním cílem návštěvníků je pobyt vázaný na mořské pobřeží. Jako podstatný faktor nerovnoměrné koncentrace středisek cestovního ruchu prostě vystupuje typ pobřeží. Ve srovnání s ostrovy ve východní skupině souostroví (především Gran Canaria a Fuerteventura) má Tenerife relativně menší podíl pobřeží dobře přístupného ke koupání a umožňujícího existenci navazující infrastruktury (16,9 %, obr. 5, 6). Do podílu není zahrnuto umělé pobřeží, které již může být upravené pro potřeby cestovního ruchu. Vhodné typy pobřeží s navazujícím plochým reliéfem umožňujícím rozvoj infrastruktury se nacházejí především v jižní části ostrova Tenerife.

Obrázek 5: Relativní podíl typů pobřeží vhodných pro výstavbu infrastruktury cestovního ruchu na jednotlivých ostrovech

Zdroj: vlastní zpracování, data Instac 2005

Obrázek 6: Relativní zastoupení typů pobřeží na ostrově Tenerife (v %)

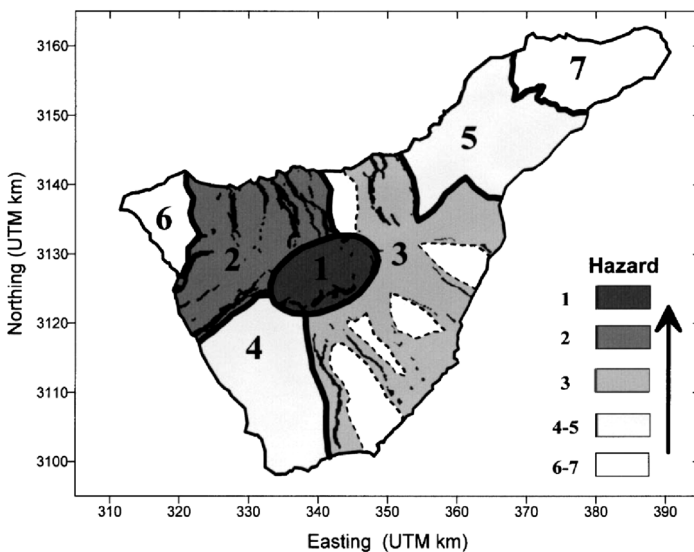
Zdroj: vlastní zpracování, data Instac 2005

Směrem od pobřeží klesá obecně atraktivita lokalit pro pobytový cestovní ruch. Vzhledem k unikátnosti přírody ostrova jsou zajímavé lokality ve vnitrozemí ostrova využívány pro fakultativní výlety ubytovaných návštěvníků. Mezi nejatraktivnější patří vrcholové polohy ostrova s jedinečným vulkanickým reliéfem v kaldeře Las Cañadas. Atraktivitu vrcholových partií vulkánu Pico de Teide (3717 m) zvyšuje fakt, že se jedná o nejvyšší bod Španělska. Přírodovědně zajímavý ekosystém vavřínových lesů nabízí další možnosti fakultativních výletů. Vavřínové lesy ovšem lákají jen část turistů, pro vážné zájemce jsou nabízeny i specializované botanické vycházky.

6. PŘÍRODNÍ RIZIKA

Přírodní rizika chápeme jako faktor částečně negativně ovlivňující investice do infrastruktury cestovního ruchu. Z hlediska účastníků cestovního ruchu pak rizika obecně příliš nesnižují zájem o ohrožené lokality. Následky projevů extrémních přírodních procesů mohou být dokonce prezentovány jako atraktivity. Příkladem jsou pozůstatky vulkanických erupcí jako lávová pole, krátery apod. Tyto atraktivity jsou typické pro oblasti nejmladší vulkanické aktivity na ostrově La Palma (Tenguía 1971). Také ostrov Tenerife je oblastí recentní vulkanické aktivity (podrobně Carra-ceda 1994). K významným projevům došlo na Tenerife v 18. století na několika lokalitách: Sieta Fuenes 1704, Mña. de las Arenas 1705, Volcán de Fasnía 1705, Mña. Negra 1706, Chahorra 1798, poslední erupce byla v roce 1909 (Chinyero). Specifickou atrakcí vulkanických projevů na vulkánu Teide jsou tzv. huevos del Teide (vejce Teide), kulovité akumulace lávového materiálu (accretion balls).

Riziko vulkanických erupcí a následných dopadů je vzhledem ke geologické stavbě a reliéfu ostrova Tenerife diferencované (Araña aj. 2000, Gómez-Fernández, F. 2000, obr. 7). Nejvyšší míru rizika přitom vykazují lokality v centrální oblasti ostrova vázané na kalderu Las Cañadas.

Obrázek 7: Stupně rizika ohrožení ostrova vulkanickou aktivitou

Zdroj: Araña aj. 2000

Mezi další potenciální přírodní rizika na ostrově je možné řadit svahové pohyby, fluvialní erozi, bouřlivý příliv a tsunami. Při hodnocení rizika je nutné brát v úvahu i lokalizaci infrastruktury cestovního ruchu. Koncentrovaná zástavba na pobřeží je ohrožována v souvislosti s pobřežními riziky, především tsunami, jejichž výskyt na pobřeží Tenerife není nereálný. Vzhledem k poloze vůči možným epicentrům zemětřesení je exponovanější severní pobřeží ostrova. Pobřeží je tady většinou strmé a tedy reletivně méně náchylné k průniku tsunami na pevninu. Nejrizikovější v této části ostrova je pobřeží v ústí údolí La Orotava (Hürlimann aj. 2004).

7. NARUŠENÍ PŘÍRODNÍHO PROSTŘEDÍ A OCHRANA PŘÍRODY

Narušení přírodního prostředí vlivem cestovního ruchu na ostrově Tenerife odráží míru „rekreační exploatace krajiny“ a je v zásadě určeno dvěma faktory: přírodními předpoklady jako základu koncentrace cestovního ruchu a stupněm ochranných opatření. Ideálně by mělo platit, že vyšší přírodní atraktivita by měla mít vyšší stupeň ochrany. V případě výškových stupňů a jejich ekosystémů na Tenerife to platí jen částečně. V pobřežní části s vhodnými geomorfologickými podmínkami pro rozvoj infrastruktury cestovního ruchu byly původní ekosystémy sukulentní vegetace téměř zlikvidovány. Zachovaly se jen ojediněle v lokalitách, kde je rozvoj cestovního ruchu limitován. Příkladem je areál letiště Aeroporto de Tenerife Sur a jeho okolí, kde se udržely rozsáhlejší plochy přirozené vegetace. Pobřežní zóna ostrova trpí mnoha negativními vlivy na životní prostředí jako je koncentrace znečištění z automobilové dopravy, znečištění vnitrozemských i pobřežních vod, čerpání podzemních vod a jejich následné zasolování pronikající mořskou vodou, produkce komunálního odpadu, svahové deformace na antropogenních tvarech atd. (Aguilera-Klink aj. 2000). Mezi specifické vlivy patří i znečištění chemickými látkami používanými k ošetření umělých ploch zeleně, speciálně golfových hřišť.

V dalších výškových stupních ostrova je většinou uplatňován přiměřený stupeň ochrany. Na ostrově existuje celá řada chráněných území různé kategorie: oblast vědeckého zájmu, chráněná krajinná oblast, geologické chráněné území, krajinný park, přírodní park, přírodní rezervace a národní park (Schönfelder a Schönfelderová 2002). Nejexponovanější oblast kaldery Las Cañadas je součástí Parque Nacional del Teide. Do nejvyšších partií vulkánu Teide vyvábí velké množství turistů moderní lanová dráha, což značně zvyšuje tlak na přírodní prostředí v této jedinečné lokalitě. Jako regulační opatření byl proto zaveden vstup do vrcholové části ke kráteru Teide pouze pro turisty s povolením (permit). Povolení se pro omezený počet zájemců vydává v turistické kanceláři v hlavním městě.

8. ZÁVĚREČNÁ SYNTÉZA

Interakce mezi cestovním ruchem a přírodním prostředím ilustrované na jednotlivých vazbách se na ostrově Tenerife projevují výraznou výškovou diferenciací. Kvantifikace tohoto jevu je demonstrována vlastním relativním hodnocením v tabulce 2. U hodnocených aspektů se většinou ukazuje vysoké bodové hodnocení v pobřežní zóně a ve vrcholové části. Zde je největší antropický tlak vlivem cestovního ruchu a zároveň vyšší přírodní rizika. Cestovní ruch zde již dosahuje hranice únosné kapacity prostředí. V méně navštěvovaných výškových pásmech je nutné zachování současné úrovně návštěvnosti, vzhledem k citlivosti ekosystémů. Je vhodné připomenout, že přibližně jedna třetina z asi 1200 druhů rostlin na Tenerife je endemická a některé orobiomy jsou již fragmentovány do relativně malých areálů.

Tabulka 2: Diferenciace faktorů cestovního ruchu podle výškových stupňů

Výškový stupeň	Lokalizační předpoklady	Realizační předpoklady	Přírodní rizika	Stupeň narušení
orokoanárský	▲▲▲▲	▲▲	▼▼▼▼▼▼	▼▼
suprakanárský	▲▲▲	▲▲	▼▼▼▼▼▼	▼
mezokanárský	▲▲	▲	▼▼▼▼	▼
termokanárský	▲▲▲	▲	▼	▼
infrakanárský	▲	▲▲▲	▼	▼▼▼▼▼
pobřežní vegetace	▲▲▲▲▲	▲▲▲▲▲	▼▼▼▼	▼▼▼▼▼▼

Zdroj: vlastní hodnocení, počet bodů značí míru vazby k výškovému stupni

Na základě vlastního průzkumu je možné konstatovat, že na Tenerife chybí realizační předpoklady pro měkké formy cestovního ruchu (pěší turistika, cykloturistika, agroturistika), provozované bez účasti na tvrdých formách cestovního ruchu. Nezávislý pohyb na ostrově je limitován například faktickou neexistencí sítě kempinků nebo nedostupností základního vybavení pro pobyt v přírodě.

Cestovní ruch na ostrově Tenerife se nachází v bodě, který rozhoduje o udržitelnosti dalšího vývoje. Lze jen doufat, že bude uplatňován vhodný management ostrova, který nedovolí další rozvoj turistického průmyslu. Reálně totiž hrozí, že se začne projevovat poškození přírodního prostředí jako negativní lokalizační faktor cestovního ruchu. Interakce cestovní ruch – přírodní prostředí má potenciál fungovat jako autoregulační mechanismus.

LITERATURA

- ABOAL, J. R. aj. 1999. *Rainfall interception in laurel forest in the Canary Islands*. Agricultural and Forest Meteorology 97, s. 73–86.
- AGUILERA-KLINK, F. aj. 2000. *The social construction of scarcity. The case of water in Tenerife (Canary Islands)*. Ecological Economics 34, 233–245.

- ARAÑA, V. aj. 2000. *Zonation of the main volcanic hazards (lava flows and ash fall) in Tenerife, Canary Islands. A proposal for a surveillance network*. Journal of Volcanology and Geothermal Research 103, s. 377–391.
- CARRACEDO, J. C. 1994. *The Canary Islands: an example of structural control on the growth of large oceanic-island volcanoes*. Journal of Volcanology and Geothermal Research 60, s. 225–241.
- CIATFE (Consejo Insular de Aguas de Tenerife) 2005 [online, cit. 1. 4. 2005] Dostupné z [www: <http://www.aguastenerife.org/>](http://www.aguastenerife.org/).
- GÓMEZ-FERNÁNDEZ, F. 2000. *Application of a GIS algorithm to delimit the areas protected against basic lava flow invasion on Tenerife Island*. Journal of Volcanology and Geothermal Research 103, s. 409–423.
- GONZÁLES, J. M. 1999. *A system of logistic type equations which modellizes visitors demand in two areas of Tenerife Island*. Nonlinear Analysis 35, s. 111–123.
- HÜRLIMANN, M., MARTÍ, J., LEDESMA, A. 2004. *Morphological and geological aspects related to large slope failures on oceanic island. The huge La Orotava landslides on Tenerife, Canary Islands*. Geomorphology 62, s. 143–158.
- Instac (Instituto Canario de Estadística) 2005.
- PÁSKOVÁ, M. 2001. „Udržitelný rozvoj“ cestovního ruchu. Sborník ČGS 106, 2001/3, s. 178–195.
- SCHÖNFELDER, P., SCHÖNFELDEROVÁ, I. 2002. *Květena Kanárských ostrovů*. Praha : Academia, 322 s.
- Sidsnet (Small Island Developing States Network) 2005. Sustainable Tourism [online, cit. 4. 2. 2005]. Dostupné z [www <http://www.sidsnet.org/1d.html>](http://www.sidsnet.org/1d.html).
- STEWART, M. C. 1993. *Sustainable Tourism Development and Marine Conservation Regimes*. Ocean and Coastal Management 20, s. 201–217.
- ŠPRINCOVÁ, S. 1972. *Cestovní ruch a jeho vliv na rekreační prostředí v oblasti Jeseníků*. Campanula, Ostrava 3, s. 137–144.
- WTO/UNEP International Conference on Sustainable Tourism in the Islands of the Asia-Pacific Region Sanya, Island of Hainan, China, 2000. [online, cit. 12. 3. 2005] Dostupné z [www: <http://www.uneptie.org/pc/tourism/sensitive/islands.htm>](http://www.uneptie.org/pc/tourism/sensitive/islands.htm).

Autoři:

RNDr. Jan Kopp, Ph.D.

katedra geografie ZČU v Plzni, Veleslavínova 42, 306 19 Plzeň
kopp@kge.zcu.cz

Mgr. Tomáš Č. Kučera

katedra biologie ZČU v Plzni, Klatovská 51, 306 19 Plzeň
tomkucer@kbi.zcu.cz

THE CHANGED FLOW OF TOURISTS INTO SLOVENIA IN THE PERIOD SINCE INDEPENDENCE

Uroš Horvat

ZMĚNY TURISTICKÝCH PROUDŮ DO SLOVINSKA V OBDOBÍ OD VYHLÁŠENÍ NEZÁVISLOSTI

ABSTRAKT

Tento článek srovnává vývoj turistiky a turistických proudů do Slovinska v období před a po získání nezávislosti v roce 1991. Nejprve je podán přehled vývoje od počátků moderní turistiky na začátku 19. století. Vývoj byl velmi nekonzistentní a byl ovlivněn celou řadou politických a sociálních změn. Změny hranic a sociálního a politického systému výrazně ovlivnily zdrojové regiony a země. Turistické proudy jsou rozděleny do tří základních skupin: turisté ze Slovinska, z ostatních republik bývalé Jugoslávie a z ostatních zemí. Po rozpadu Jugoslávie došlo nejprve k celkovému poklesu počtu turistů (především z bývalé SFRJ) a k výrazným teritoriálním změnám (nárůst podílu turistů z ostatních zemí). Především od roku 2000 prodělává turistika dynamický nárůst počtů přenocování. Výhodou je kvalitní infrastruktura a blízkost významných středo- a západoevropských turistických destinací.

Klíčová slova: Slovinsko, turistické proudy, vývoj po roce 1991

1. INTRODUCTION

Slovenia belongs to the group of European countries for which tourism is very important, as 9% of its GNP (with multiplication effect of 16%) comes from tourism. Tourism also directly created around 6.5% of working posts in Slovenia (Koprivnikar Šušteršič, 2002, 48).

Geographically, Slovenia is a small area, which is why it is visited by only 0.15% of all international tourists in the world, while its income from tourism represents only 0.25% of that in the world. A more realistic picture of the tourist development of Slovenia can be gained from comparing the following data: in 2000, Slovenia ranked 18th in Europe according to overnight stays per inhabitant (countries ranking from 15th to 20th were: Great Britain, Portugal, Germany, Slovenia, Finland, Belgium), and 10th according to the income in foreign currency per inhabitant (countries ranking from 7th to 13th were: France, Portugal, Italy, Slovenia, Sweden, Netherlands, Great Britain). Among Central and Eastern European countries, Slovenia ranks 3rd (after Croatia and the Czech Republic) according to the number of overnight stays per inhabitant, and 2nd (after Croatia and before Estonia, Hungary and the Czech Republic) according to the income in foreign currency per inhabitant (Koprivnikar Šušteršič, 2002, 50–52).

Owing to its favorable location close to the major Central European cities, rich natural, cultural and historical potential (Horvat, 2004, 141), and developed tourist

infrastructure, Slovenia has always been a part of international tourist flows, first in the Habsburg Empire and afterwards in former Yugoslavia. These have become even more important since the country gained independence in 1991.

This article compares tourist development and tourist flows into Slovenia in the period before and after independence. It starts with a brief survey of tourist visits from the beginning of modern tourism, which coincides with the development of tourism elsewhere in Europe (in the beginning of the 19th century). Its development in Slovenia, however, was fairly inconsistent because of numerous political and social changes. The changed borders and social system had a particular impact on the gravitational centers from which foreign tourists came.

In the analysis tourists are classified into three basic groups: tourists from Slovenia, from other republics of former Yugoslavia and from other countries (from abroad). This allows for a comparison between different periods, as visitors from former Yugoslav republics counted as domestic tourists prior to 1991 and as foreigners after that date.

2. BRIEF SURVEY OF TOURIST DEVELOPMENT AND OF TOURIST FLOWS INTO SLOVENIA UP TO 1990

Prior to the beginning of the 19th century, there were only two relatively important forms of »tourist« travels on the territory of the present-day Slovenia. The oldest were pilgrimages and many pilgrim sites were located in areas attractive to visitors because of different events and panoramic views (e.g. church on the Lake Bled, etc.). The other type was journeys triggered by a desire to be cured by mineral or thermal water (Jeršič, 1998, 457). The first written documents to mention the Dobrna thermal water date back to the beginning of the 15th century, and to mention mineral water in Rogaška Slatina date back to the second half of the 16th century (Horvat, 2000, 38).

The real tourist travels developed at the beginning of the 19th century. Among the early forms of tourism are visits to Karst phenomena (e.g. Cerknica Lake, Vilenica Cave, Postojna Cave – opened in 1819, etc.) and health resorts (the most important were Rogaška Slatina, Dobrna, Rimske Toplice, Laško, Dolenjske Toplice). As a health resort began to develop also Bled. In the middle of the 19th century the southern railway between Vienna and Trieste (to Ljubljana in 1849 and to Trieste in 1857) made Slovenia much more accessible to visitors from larger cities of the then Austria-Hungary monarchy. The railway between Ljubljana and Trbiž (in 1870) facilitated mountain tourism, which involved building mountain paths and huts in the Alpine part of Slovenia. The seaside tourism began to develop as early as the 19th century (the first health resort in Portorož dates from 1830), but reached a more intensive phase only in the beginning of the 20th century.

There are only few data about the number of tourists from that period. The most important tourist destinations in the period before WWI were Portorož (7200 visitors

per year), Bled (6000) and Rogaška Slatina (5200) (Janša Zorn, 1996, 78). The Postojna Cave visited around 10.000 visitors per year (Zorko, 1999, 45). The majority of tourists came from larger cities of the Austria-Hungary monarchy. There are some data for Rogaška Slatina, where the majority of tourists came from Graz, Vienna, Zagreb and Budapest (Horvat, 2000, 56).

In the period between the two world wars, the greater part of Slovenia belonged to Yugoslavia; only the littoral area was part of Italy. Tourism was mainly limited to the places that had experienced previous development. It was primarily seasonal in nature; the majority of tourists came in July and August. The most important tourist destinations were Bled (129.000 overnight stays in year 1935), Rogaška Slatina (108.000), Kranjska Gora, Dobrna, Ljubljana and Maribor (Janša Zorn, 1996, 94). In addition to health resorts, tourists were interested in swimming, skiing and other winter sports as well as in taking short trips. The number of mountain huts outside the Alpine area grew as well.

Tourist travels became interesting also for the well-to-do middle class. In 1935 there were in Slovenia as many as 200.000 tourists; among them 24% foreigners. The majority came from Austria, Czechoslovakia, Italy, Hungary and France (Zorko, 1999, 46). Tourist destinations for vacations (particularly health resorts) were visited mostly by guests from other Yugoslav republics, especially from Zagreb and Belgrade. For instance, in 1938 tourists from these two cities made up as many as 40% of all tourists in Rogaška Slatina (Horvat, 2000, 58). The similar situation was in Bled.

After WWII, Slovenia reclaimed its coast and its status of a littoral land. This was a period when tourism primarily served the purpose of fulfilling the social and health needs of the domestic population. Up to 1948, the majority of foreign tourists came to Slovenia from Eastern European countries, but after the majority of them came from Western Europe. In 1953, 41% of overnight stays were by Slovene tourists, 49% by tourists from other republics of Yugoslavia, and 10% by those from other countries. By late 1950, the share of the latter increased to 20%.

The early 1960s represent a new stage in the development of tourism in Slovenia. The state promoted the modernization of the existing and construction of new tourist facilities. It also supported modernization of transport infrastructure. This was a period when started heavy transit flow of tourists from Western and Northern Europe towards the Croatian coast and forward to South-Eastern Europe. The relaxation of formalities at entry points to Yugoslavia (as opposed to other Eastern European countries) helped as well. Consequently, the number of tourists coming to Slovenia grew. In 1964, their number exceeded one million and in 1963 the number of overnight stays was over 3 million and in 1965 over 4 million. In mid-60s, Slovenia thus regained its reputation as an international tourist destination. Especially the share of foreign tourists grew very rapidly, which could be partly attributed also to the lowering of various social benefits for domestic visitors. In 1967, there were as many as 47% of tourists from abroad and they realized 51% of overnight stays. The majority of foreign tourists came from Germany (10.3% of all overnight stays in

Slovenia), Austria (9.5%) and Italy (7.1%). Among those coming from other Yugoslav republic, the majority came from Croatia (10.9%) and Serbia (8.6%).

A high share of foreign tourists prevailed until the beginning of the 1970s, when owing to a rising standard of living and some other measures by the state, domestic tourism experienced a new revival. This is the period of intensive construction and modernization of both tourist facilities and infrastructure in Slovenia. In addition to single destinations at the seaside and in health resorts, we see a development of winter sports tourism, business and congress tourism in the cities, and rural tourism in the countryside (especially in the hilly and vineyard areas). With a growing number of cars, many tourist resorts become destinations for short trips and recreation. Along the main roads there is important transit tourism in the direction toward South-Eastern Europe, which grows even stronger with the gradual construction of highways across the Eastern Alps. In 1973 the number of tourists exceeded 2 million and in 1974 the number of overnight stays was over 6 million and in 1979 over 8 million. The share of Slovene overnight stays in this period is 30–34%, the share of overnight stays from other republics of Yugoslavia is 29–36%, and from other countries is 33–38%.

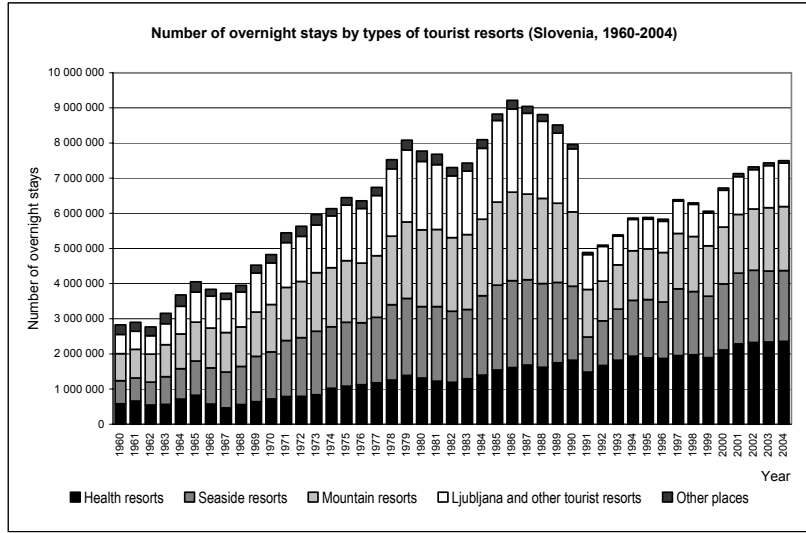

Fig. 1: Number of overnight stays by types of tourist resorts (Slovenia, 1969–2004)

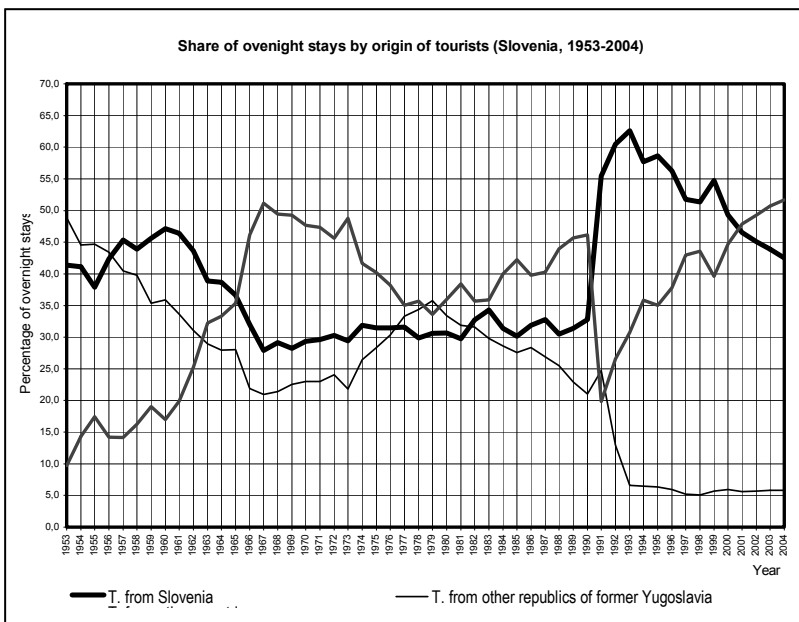

Fig. 2: Share of overnight stays by origin of tourists (Slovenia, 1953–2004)

Tourist visits reaches its peak in Slovenia in mid-80s (2.8 million tourists, 9.2 million overnight stays). Approximately 40% of overnight stays are by foreign tourists; the majority coming from Germany (11% of all overnight stays in Slovenia) and Great Britain (6.3%). At the same time the number of Austrian and Italian tourists is on the decrease (4.3%), as they traveled to Croatia and other countries instead. The highest number of overnight stays by foreigners is in transit tourist locations, in Ljubljana, and in those tourist places that are attractive to them as final destinations because of their tourist potential. The highest share of foreign overnight stays have among the destination at the seaside Portorož (75%), among the mountain resorts Bled (68%) and Lesce (84%), and among the health resorts Moravske Toplice (Horvat, 1989, 57). Tourists from other Yugoslav republics still represent an important segment of visitors in the mid-80s. They travel to Slovenia mostly for economic and business reasons (over half of all overnight stays are in Ljubljana and other large industrial centers) as well for health and recreation (especially in winter sports centers). Toward the end of the 1980s their number begins to drop, particularly from Serbia.

Tab. 1: Share of overnight stays by origin of tourists – by countries (Slovenia, 1961–2004)

year	1961	1966	1971	1975	1981	1986	1991	1996	2001	2004
Slovenia	46.4	32.0	29.6	31.5	29.7	31.9	55.4	56.3	46.5	42.5
other republics of former Yugoslavia	33.6	21.9	23.0	28.3	31.9	28.3	24.7	5.9	5.7	5.8
other countries	19.9	46.1	47.3	40.2	38.4	39.8	19.9	37.8	47.8	51.7
Austria	5.5	9.5	7.8	5.3	4.0	4.3	2.8	7.5	8.7	9.1
BIH	2.0	1.6	2.3	3.4	5.5	6.4	4.1	1.1	1.1	1.0
Czech R., Slovakia*	0.0	1.0	0.3	0.3	0.5	0.7	0.3	1.1	1.1	1.2
France	0.9	1.9	1.7	1.4	1.0	1.0	0.7	0.7	0.8	1.4
Croatia	17.7	10.9	10.6	11.8	12.7	11.2	14.9	3.6	3.7	3.4
Italy	2.8	7.1	8.9	5.5	3.8	4.2	5.1	7.6	9.7	13.4
Serbia, Montenegro	12.9	8.6	9.3	12.0	12.4	9.6	4.4	0.5	0.6	1.0
Hungary	0.1	0.7	0.6	0.5	0.7	0.6	0.2	1.0	1.3	1.4
Macedonia	1.0	0.8	0.8	1.2	1.3	1.1	1.3	0.6	0.3	0.3
Germany	4.7	10.3	14.1	13.9	13.6	11.0	3.4	10.2	12.3	10.2
Netherlands	0.9	4.1	5.1	4.6	5.0	3.9	0.5	1.7	2.0	2.8
Great Britain	1.5	4.0	2.1	2.3	2.7	6.3	2.9	1.7	2.7	3.5
other European countries	2.7	5.6	4.5	4.8	6.0	6.1	2.6	4.8	6.7	4.9
USA, Canada	0.5	1.1	1.6	1.0	0.7	0.6	0.3	0.7	1.1	1.5
other non-European countries	0.4	0.8	0.7	0.5	0.4	1.1	1.1	0.8	1.4	2.4
Number of overnight stays (in 000)	2,900	3,840	5,443	6,444	7,680	9,213	4,886	5,832	7,130	7,586

* Czech R.: 0.7% in year 1996, 0.8% in year 2001, 0.9% in year 2004; Slovakia: 0.4% in year 1996, 0.3% in year 2001, 0.3% in year 2004.

3. TOURIST VISITS AND TOURIST FLOWS INTO SLOVENIA AFTER 1990

This is a period of great changes in tourist flows caused by the war on the Balkans that resulted in the breakup of former Yugoslavia. This entailed changes in the transport routes bypassing the dangerous areas of the newly formed states to the south-east of Slovenia. As a result of that changes, in the first half of the 1990s, Slovenia experienced worst times in tourist industry's history ever.

The 10-day war of independence in Slovenia, which took place in 1991 just before the tourist season, caused a drastic decrease in tourist visits. Compared to 1986, the number of all overnight stays dropped by 47 % and those by foreign tourists by as much as 73% (the number of overnight stays by foreigners in 1991 equals the number that was last registered in 1963). Owing to the Balkans wars and their aftermath, the number of tourists remained at a relatively low level until the end of 1990s. That was the period of 1.4–1.7 million tourists and 5–6 million overnight stays per year on average in Slovenia, i.e. less than in the period prior to 1973. In the first half of 1990, the share of domestic guests exceeded that of foreign tourists (for the first time after 1950 tourists from Slovenia again represent a majority).

A major factor that contributed to the low number of visitors was a drastic drop in the number of tourists from former Yugoslav republics. As late as 1988, these tourists accounted for 2 million overnight stays, while after 1992 their number dropped to less than 400.000. The share of their overnight stays, which was over 30% in the 1980s, thus dropped to only 5–6.5% in the 1990s. The most noticeable decrease is seen in health and seaside resorts (where they realized less than 3% of overnight stays), and to a lesser extent in the mountain resorts (still 8% of overnight stays). Business tourism remains important, as the highest share of overnight stays is still registered in Ljubljana and other cities (15%). The highest decrease is seen in

the number of tourists coming from Serbia, Montenegro and BIH, meanwhile the tourist from Croatia still rank 4th among foreigners (3.6%).

The first half of the 1990s also saw a substantial decrease in the number of tourists from other countries. The impact of the war on the territory of former Yugoslavia was particularly negative in terms of transit tourist flows across Slovenia. It had a negative effect above all on those coming from destinations that were relatively far away from Slovenia (from Great Britain, Netherlands, Sweden, Denmark, Belgium, France and non-European countries). The gravitational area from which tourists used to come to Slovenia thus shrank considerably and was limited to neighboring countries (where tourists had more reliable information on the situation in Slovenia). The number of tourists from Austria, Germany and Italy thus grew again in the mid-90s. The same is true of those coming from the Czech Republic and Hungary.

The stabilization of the political situation in the Balkans after the year 2000 signifies a renewed growth of tourism in Slovenia. The number of tourists exceeds 2 million (in 2004 there are 2.3 million tourists, which equals 83% of tourists in 1986), and overnight stays exceeds 7 million (in 2004 there are 7.6 million overnight stays, which equals 82% of overnight stays in 1986). Tourists from former Yugoslav republics are still in the minority (only 5.8% of all overnight stays); their number is above average only in Ljubljana. The number of domestic tourists after 2000 has stagnated and the increase in tourist visit has to be attributed to guests from other countries. Compared to 1995, the number of them in 2004 increased by 121%, and the number of their overnight stays increased by 191%.

Most tourists come from the neighboring countries. For the first time the country with the highest number of tourists is Italy (13.4% of all overnight stays). It is followed by Germany (10.2%) and Austria (9.1%). Owing to Slovenia's joining of the EU, the renewed transit tourism across Slovenia and to the introduction of low-budget flights (from the airports in Slovenia and nearby countries), the gravitational areas from which tourists come to Slovenia, widened again. In 2004, tourists from Great Britain for the first time rank 4th among foreigners (especially because of direct low-price flight connections). They are followed by tourists from the Netherlands (2.8% of overnight stays), France (1.4%), Hungary (1.4%), Belgium (1.2%), USA (1.2%), Israel (1.1%) and Russian Federation (1.1%).

Foreign tourists are interested mostly in seaside and mountain tourist resorts; their number is above average also in large cities. The highest share of foreign overnight stays have among the destinations at the seaside Portorož (63%), among the mountain resorts Bled (91%), Bovec (72%) and Kranjska Gora (65%), and among the health resorts Rogaška Slatina (68%). The most popular cities are Nova Gorica (90% – because of casinos and gambling) and Ljubljana, the capital city of a new EU country, which attracted in 2004 as many as 17% more tourists as the year before.

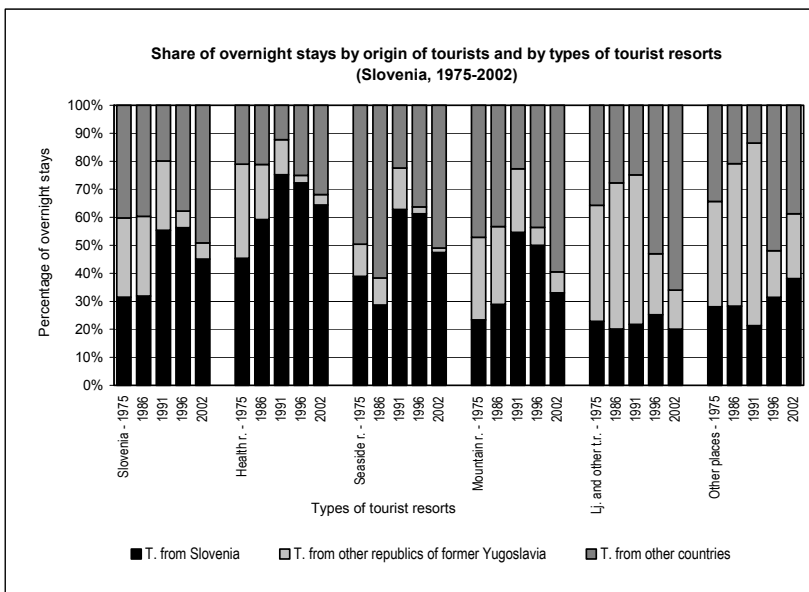

Fig. 3: Share of overnight stays by origin of tourists and by types of tourist resorts (Slovenia, 1975–2002)

The results of a survey on foreign tourists in summer season 2003 show that 71% of them stated that holidays were the main reason for coming to Slovenia, 20% came for business and educational reasons and 8% were in transit. Tourists drawn to Slovenia mostly by its natural attractions (24%), tranquility and possibilities to rest (17%), and the climate (16.5%). Only 2.6% of the tourists came due to possibilities for entertainment, and 8.4 % due to low prices. 61% of the tourists came to Slovenia by car or van, and over of third came with the assistance of traveling agencies. 80% of foreign tourists stayed in hotels and spent on average 3.1 days in Slovenia. Tourists spent on average around 70 EUR per day. Almost half of the foreign tourists were middle-aged, 37% were traveling in pairs (only 19% with family), and three quarters stated that they live in cities with over 200,000 inhabitants. Almost three quarters would spend their holidays in Slovenia again and only 3% would not (Arnež, 2004, 17–27).

4. CONCLUSION

We conclude that vacillations in the scope of tourist visits and tourist flows over various time periods in Slovenia depended very strongly on both domestic and for-

eign economic and political circumstances as well as on the more or less successful accommodation of services and facilities to the tourist demand in terms of contents and quality. The period following the independence of Slovenia saw considerable changes in the gravitational areas from which tourists came, which depended mostly on the political situation in South-Eastern Europe. The Balkans war and its consequences in particular account for the fairly modest number of tourists (the number of overnight stays dropped to the level from before the year 1973). But the tragedy of the war was, at the same time, also an impulse in the tourist economy in Slovenia. Pre-war paths in tourism have been changed at several levels and new resources, in particular health resorts (spas), gambling and diverse types of rural tourism in the countryside, have increased.

The stabilization of the situation in the Balkans, Slovenia's joining of the EU, the renewed transit tourism across Slovenia and increased investments into tourism (in particular the increase of quality of tourist accommodation) gave a new rise to the gravitational area from which come visitors to Slovenia. After the year 2000 shows a high increase in the number of overnight stays by foreign tourists (with the exception of those coming from former Yugoslav republics). A major advantage of Slovene tourism is its proximity to the Western and Middle European markets, easy accessibility (particularly important after the introduction of stricter air traffic regulations following the terrorist attacks in the USA), and the proximity of world-famous sites (such as Venice, Vienna, Budapest, etc.). In addition, Slovenia boasts great landscape diversity and a high degree of natural landscape preservation.

SOURCES

- ARNEŽ, M. et al 2004: *Survey on foreign tourists in the Republic of Slovenia in summer season 2003*. Rezultati raziskovanj 806, SURS, Ljubljana, 137 str.
- HORVAT, U. 1989: *Geografska tipizacija turističnih krajev v Sloveniji*. Geografski vestnik 61. Ljubljana, str. 51–70.
- HORVAT, U. 2000: *Razvoj in učinki turizma v Rogaški Slatini*. Geografija Slovenije 4. Ljubljana, 213 str.
- HORVAT, U. 2001: *The influence of tourism on the development of the Rogaška Slatina health resort*. Geografski zbornik 41. Ljubljana, str. 119–151. <http://www.zrc-sazu.si/giam/zbornik/horvat41.pdf>
- HORVAT, U. 2004: *Tourism in Slovenia*. Slovenia a Geographical Overview. Ljubljana, str. 141–146.
- JANŠA ZORN, O. 1996: *Turizem v Sloveniji v času med vojnama (1918–1941)*. 28. zborovanje slovenskih zgodovinarjev. Bled, str. 78–95.
- JERŠIČ, M. 1998: *Turizem*. Geografija Slovenije. Ljubljana, str. 457–470.
- KOPRIVNIKAR ŠUŠTERŠIČ, M. 2002: *Turistična politika in analiza slovenskega turizma v obdobju 1995–2001*. UMAR, Ljubljana, 67 str.
- KRESAL, F. 1996: *Zdraviliški turizem*. 28. zborovanje slovenskih zgodovinarjev. Bled, str. 122–135.
- Letni pregled turizma 1953–2004*, SURS, Ljubljana.
- ZORKO, D. 1999: *Uvod v turizem*. Ljubljana, 208 str.

Author:

Uroš Horvat, Ph.D., Assistant Professor

University of Maribor, Faculty of Education, Department of Geography, Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

uros.horvat@uni-mb.si

KULTIVAČNÍ VÝZNAM GEOGRAFIE

Jiří Štyrský

SOPHISTICATED MEANING OF GEOGRAPHY

ABSTRACT

Modern geography is more an analytic science which teaches us to understand the relation between the natural environment and the consequences of human activities.

Key words: geography, tourism, resonance, world, region, reclaim

1. POJETÍ MODERNÍ GEOGRAFIE

Vždycky jsem byl fascinován obzorem. Při každém pohledu z ochozu rozhledny jsem hledal za čarou ohraničující styk oblohy se zemským povrchem něco dalšího. Na břehu moře jsem se díky tomuto mocnému dojmu nedivil touze námořníků a objevitelů, kteří se ptali: „A co je za tím obzorem?“ Tento neklid je vedl do riskantních dobrodružství na jejichž konci byly objevy nových světů, nových lidí, nových kultur a takové bohatství přírody, že se zrodilo cestování a jeho popis vyprávěním nebo kresbou, ba dokonce i prvním kartografickým zobrazením. Zrodila se geografie, tedy do konce devatenáctého století skutečně jenom popis Země.

Jak vznešeně popisuje Luis de Camoes úspěchy portugalských objevitelů: „A jako téměř evropské té hlavy tam spatříš ležet říši Lusitanů, kde spadá země v mořský živel dravý a Foibus hledává klid v oceánu, té zemi osud dal již úděl slávy: Takto jsme otevřeli moře nová jak dosud žádné pokolení...“ (Camoës, 1958)

Při té příležitosti vzpomínám na nepatrnou zmínku o tomto oboru v díle klasika A. Jirásky, který v kronice U nás popisuje setkání kantorů na Náchodsku, při kterém moderní učitel Šolta na otázku svého kolegy, co že je ten „zemopis“ uštěpačně odpovídá – ale to se pane kolego bude psát po zemi, po podlaze (Jirásek, 1954). To byla polovina 19. století – ale pojetí geografie jako pouhého popisu Země přetrvávalo až do poloviny 20. století a budiž žalováno, že v představách některých se dosud nic nezměnilo.

Geografie je ovšem dnes syntetická věda, která zkoumá vazby mezi přírodou a lidskou společností v prostoru a čase. Je to věda, která poskytuje informace a představu o současném dynamickém stavu světa, je to věda zkoumající zákony vývoje dynamických prostorových systémů formujících se na zemském povrchu v procesu neustálého styku přírody a společnosti.

Z uvedených charakteristik plyne nejen její syntetická povaha – ale i základní vlastnost, že učí chápat vztahy, které se odehrávají mezi jednotlivými součástmi přírody a lidské společnosti. Ale dosti charakteristik moderní geografie! Nevystačíme s pouhým pasivním popisem, ale musíme si osvojovat dovednosti spojené s formu-

lováním příčin a důsledků rozdílů v přírodních i antropogenních podmínkách. To je podmínkou pochopení geografie jako argumentace pro koncepci trvale udržitelného rozvoje na Zemi. A v tom spočívá nejen vzdělávací ale především kultivační význam geografie.

Mnoho autorů také zdůrazňuje úlohu geografie v jistě důležitém občanském vzdělání. Když ještě významný americký politik Zbigniew Brzezinski byl ve funkci poradce prezidenta J. Cartera, konstatoval, že američtí občané nemají valný zájem o dění v zahraničí. Má na tom vinu velmi nízká úroveň povědomí o světové historii a hluboká neznalost geografie.

Psychologická a zahraničně-politická role geografie (tedy politická, historická geografie, geopsychologie) je patrná např. na aktivitě bývalého slovinského prezidenta Milana Kučana (1992–2002), který se právě v zahraničněpolitické oblasti soustředil především na to, „aby se Slovinsko v mentálních mapách Západoevropanů posunulo z Balkánu do střední Evropy“ (Cabada, 2003).

2. GEOGRAFIE A LITERATURA

Fascinující na geografii je její neutuchající romantismus. K nejoblíbenější činnosti patří „cestování prstem po mapě“, intenzivní prožívání dobře napsaného cestopisu, trvalá oblibenost geografických časopisů typu *Lidé a země*, *Země světa* či konečně již českého vydání *National Geographic* (od roku 2002). Geografické postřehy můžeme ocenit u Karla Čapka, Miroslava Horníčka, Jana Buriana, Alfonse Daudeta.

V úvodu k „Italským listům“ píše Čapek: „Na tomto světě má se však vidět všechno, vše stojí za vidění, každá ulice, každý člověk ... není ničeho, co by nezasloužilo zájmu a pohledu“... Neznám půvabnějšího vábení k cestování (Čapek, 1980). Zároveň tím autor upozorňuje na význam lokalizace – místa, neboť vše se děje konkrétně někde. Jde vždy o konkrétní žitý prostor, nebo prostor nedotčené přírody (nad jejíž oblohou jsou ovšem všude vidět bílostříbřité stopy po vysoko letících letadlech (plných dychtivých turistů). Prostor má svou atmosféru, může působit příjemně i hrozně. Pokud se se světem, s Evropou, s Benátkami, s Provencí seznamujeme pomalu, ochutnávající vína, sýry, čichající vůni levandule nebo horkého prachu a písku, kochající se pohledem na oslňující ledovcová pole nebo pučící, rostoucí a rozpadající se pralesní velikány, začínáme si uvědomovat, že důležitou determinantou každé kultury, každé krajiny, každého místa je konec konců duch tohoto místa – *genius loci*. Moderní, především poznávací turistika dokazuje, že lidé mají velký zájem o zážitky. Turista (návštěvník, klient) se potřebuje identifikovat, potřebuje se spřátelit s navštíveným prostředím, potřebuje ho pochopit. Takto zvládnuté prostředí je potom prožíváno jako významuplné – rezonuje. A úkolem odborníka v cestovní kanceláři a ještě více průvodce je tuto rezonanci přiblížit – vyvolat, nejprve vlastním teoretickým poznáním, později i praktickým poznáním a potom osvojením si dovednosti sdělit poznané a prožité. To sdělování lze ještě umocnit obrazově a literárně.

Vladimír Preclík to ve své knize *Deset zastavení v Provence* (Preclík, 2000) předvádí přímo geniálně: „...Nepíšu ani o sochách ani o městech. Mne inspirovala třeba jen větévka mimózy, nebo brouk co lezl po mostě Pont du Gard, dlouhý stín k večeru či orosený plod. Tak už tomu v umění je. Jde spíš o pocity než o věrnost zažitého něčeho někde.“ A jinde téměř věštecky: „... jenom se nenechat znervózňovat rozdílností Evropanů, ale naučit se je vychutnávat, že?“

3. MORFICKÁ REZONANCE A GEOGRAFIE

Myslím, že je vhodné na tomto místě připomenout zcela zvláštní a neobvyklou teorii Ruperta Sheldrakea o existenci morfických polí míst a území, kde může působit i kolektivní paměť – tedy existuje potom paměť místa. I místo tedy může mít paměť. „Na určitých místech se tedy může udržovat i kolektivní paměť, na kterou se pak lidé mohou naladit. Říká se, že některá místa mají pozitivní vliv (cíle poutí). Turisté navštěvují zámky, chrámy, svaté hory a podobně – turistika je vlastně sekularizovanou poutí. Jelikož jsou to však vzdělaní a moderní lidé, jsou odcizení od míst, na která putují, nedokáží se tam pomodlit nebo zažehnout svíčku. Nedokáží vyvolat „ducha“ onoho místa. Turisté jsou však takovými místy neustále přitahováni a učinili z nich turistické atrakce, ale jakmile tam přijdou, nedokáží adekvátně navázat kontakt s tím, čím byli vlastně přitahováni“ (Sheldrake, 2002).

Chceme-li tedy vystihnout to co nazýváme rezonance genia loci, nemůžeme být v příslušných oborech polovzdělanci. Jedině tedy mnohostranně zaměřené vzdělávání vede pak k pochopení, prožívání, účtě a důsledkem je násobený prožitek a porozumění. Soubor takto pojatých dovedností bude potom naší komparativní výhodou a pomůže nám obstát v tvrdé konkurenci.

4. GEOGRAFIE CESTOVNÍHO RUCHU

A dostáváme se k jedné části geografie, která má k cestování nejbližší. Ano jde o geografii cestovního ruchu (nebo turismu). Je to aplikovaná regionální geografie, která učí práci s prostorově lokalizovanými informacemi v podobě vyhodnocování potenciálů cestovního ruchu! To je klasická charakteristika. Ale v cestovním ruchu (turismu) nejde jen o to, že se při zájezdu přesvědčíme, že očekávané objekty uvedené v katalogu cestovní kanceláře jsou skutečně na svém místě, mnohdy ovšem patřičně turisticky vypreparované či turisticky propagačně naprogramované. Tento hlad – uspokojit základní potřeby zvědavosti – byl u nás ukojen během 90. let minulého století. V současných poměrech, kdy nabídka zájezdů vysoce přesahuje poptávku, je asi nutné přehodnotit obsah zájezdů ve prospěch prožitků, zážitků, kdy se snažíme uspokojovat potřeby, které se díky těmto okolnostem orientují na naplnění touhy po změně, naplnění představ, snění, fantazie, využití příležitosti vyzkoušet si nové role a naplnění touhy po dobrodružství a poznávání.

Moderně pojatý cestovní ruch (turismus) je spíše příležitostí:

- konfrontovat sebe sama s jinými kulturami
- k zvládání fyzických a prožitkových výzev
- zažít něco neobyčejného, nepředvídatelného
- ke změněnému vnímání času a prostoru
- k získávání a sdělování zážitků.

Toto očekávání musí naplnit odborník v cestovním ruchu, který na jedné straně vytváří produkty cestovního ruchu v podobě konkrétních zájezdů a na druhé straně je prodává klientům. Ovšem další klíčovou postavou je průvodce (nebo delegát), který popsané potřeby a příležitosti musí naplnit. A tady je velká příležitost pro kultivaci tvůrce produktu, prodávajícího i průvodce právě prostřednictvím moderně pojaté geografie cestovního ruchu, která doplněna předměty technické povahy, informatickým, psychologickým a jazykovým vzděláním, tvoří základ nejen odbornosti ale široce pojaté konkurenceschopnosti cestovního ruchu v nejšířším měřítku.

Pásková a Zelenka ve svém Výkladovém slovníku cestovního ruchu (2002) definují geografii cestovního ruchu takto: „Geografie cestovního ruchu (Geography of Tourism) je obor zabývající se studiem zákonitostí prostorových aspektů interakce mezi cestovním ruchem a rekreací na straně jedné a krajinou na straně druhé, zákonitostmi a faktickým rozmístěním cestovního ruchu v oblastech různé hierarchie, studiem činitelů rozvoje cestovního ruchu. Provádí analýzu vlivu cestovního ruchu na změny ve struktuře a rozmístění hospodářství v oblasti jeho realizace, vyhodnocuje oblasti z hlediska možných a vhodných forem cestovního ruchu, s ohledem na přírodní, kulturní, společenské podmínky, ochranu životního prostředí, hospodářský rozvoj. využívá také poznatky z dalších vědních disciplín“ (Pásková, Zelenka, 2002). Jde především o poznatky z: biologie, geologie, sociologie, demografie, historie, dějin umění, teorie a dějin architektury, srovnávacích dějin světové literatury, dějin a teorie náboženství, ekonomie, zbožiznalectví, statistiky, urbanismu, teorie turistiky, managementu rekreačních sportů a pobytů v přírodě.

Tento komplexní pohled je nezbytný k získání celostního dojmu o nabízeném a později navštíveném regionu se zpracovaným potenciálem cestovního ruchu.

Takto celostně zaměřena geografie cestovního ruchu je potom důležitým odborným předmětem, zcela nezbytným ve vysokoškolském (bakalářském i magisterském) vzdělávání budoucích pracovníků cestovních kanceláří, pracovníků informačních středisek, příslušných odborů magistrátů měst a pověřených úřadů obcí a dále průvodců a delegátů, kteří pečují o klientelu na zájezdu nebo v místech pobytu.

Konkrétní náplň předmětu geografie cestovního ruchu by měla být zahájena přehledem soudobé politické a hospodářské mapy světa, který by měl sloužit k všeobecné orientaci a k upevnění základních orientačních představ. Nezbytně následuje stručný rozbor možných potenciálů cestovního ruchu v jednotlivých regionech kontinentů.

Hlavní část předmětu je ovšem věnována nejprve určitému modelu subregionálního charakteru např. státu, který je v cestovním ruchu svým způsobem velmocí.

Ideálním modelem je např. Pyrenejský poloostrov, kdy je nutné nejdříve charakterizovat souvislosti polohy tohoto poloostrova, jeho význam jako turistické a rekreační destinace i postavení jednotlivých států a útvárů (Portugalsko, Španělsko, Andorra a Gibraltar).

Následuje dynamická – ale přitom relativně schématická – charakteristika přírodních poměrů, rozbor konkrétních stop kulturně-historického vývoje, popis etnografických, politických a ekonomických poměrů (pokud možno s co nejčerstvějšími statistickými údaji (www.C.I.A. Factbook 2004) a konečně stručný popis základní trasy a několika doplňkových tras poznávacích zájezdů se stručnými charakteristikami nejvýznamnějších navštívených míst. Výstižný popis rekreačních možností může tuto charakteristiku uzavřít (Rusková, Štyrský, 2000).

Na základě tohoto modelu potom již velmi stručně – s odkazem na příslušnou odbornou literaturu – charakterizujeme další regiony a v případě mimoevropských oblastí nejnavštěvovanější módní území (Severní Afrika, tj. Tunisko, Maroko, Egypt).

LITERATURA

- CABADA L. (2003): *Slovinsko po prezidentských volbách – konec Kučanovy éry?* IN: Mezinárodní politika, roč. XXVII, č. 1, str. 29.
- CAMOES de L. (1958): *Lusovci*, SNKL, Praha, str. 73.
- ČAPEK K. (1980): *Italské listy*, Český spisovatel, Praha, str. 5.
- JIRÁSEK A. (1954): *U nás, kniha druhá – Novina*, SNKL, Praha, str. 63–64.
- PÁSKOVÁ M. – ZELENKA J. (2002): *Cestovní ruch – výkladový slovník*. Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha, str. 95–96.
- PRECLÍK V. (2000): *Deset zastavení v Provence*, Kant, Praha, str. 11–46.
- RUSKOVÁ D. – ŠTYRSKÝ J. (2000): *Geografie cestovního ruchu a dějiny kultury pro cestovní ruch*. Gaudeamus, Hradec Králové, str. 206–333.
- SHELDRAKE R. (2002): *Teorie morfické rezonance*, Elfa, Praha, str. 285–286.

Autor:

Doc. PaedDr. Jiří Štyrský, CSc.

Univerzita Hradec Králové, Fakulta informatiky a managementu, Katedra rekreologie a cestovního ruchu
jiiri.styrsky@uhk.cz

GEOGRAFIE CESTOVNÍHO RUCHU VE VZDĚLÁVACÍM SYSTÉMU ZAMĚŘENÉM NA CESTOVNÍ RUCH

Jiří Šíp

GEOGRAPHY OF TOURISM IN THE EDUCATIONAL SYSTEM ORIENTATED TOWARDS TOURISM

ABSTRACT

The article concentrates on the problems of education in tourism. In the first part author evaluates history, the present and future of the educational system. The present he analyses on the basis of his own researches (evaluation, investigation and soon). In the second part he assesses the importance of geography of tourism and its multidisciplinary attitude. In the third part he evaluates the importance of tourism as a motivation in teaching the sciences and social subjects.

Key words: Geography of tourism, the educational system, education of the tourism, motivation in teaching, multidisciplinary attitude

1. ÚVOD

Význam cestovního ruchu při transformaci industriální společnosti na společnost postindustriální stále roste. Tato skutečnost přináší širokou diskuzi o vzdělávacím systému zaměřeném na cestovní ruch. Celá tato diskuze by měla vycházet z následující rovnice: Rozvoj cestovního ruchu = i rozvoj vzdělávacího systému, kdy spojka vyjádřená písmenem i vyjadřuje určité pochyby nad reálným stavem a evokuje k zasloužené nápravě.

2. RETROSPEKTIVA MINULOSTI A AKTUÁLNÍHO STAVU VZDĚLÁVÁNÍ V CESTOVNÍM RUCHU

2.1 Minulost

V rámci bývalého Československa byl na území dnešní České republiky vzdělávací systém cestovního ruchu ideologicky i odborně stabilizovaný. V 80. letech minulého století odpovídala kapacita studujících i vyučujících potřebě oborů. Na našem území fungovaly: cca 5 hotelových škol, 1 střední ekonomická, 2 nástavby po maturitě a VŠE Praha (obor cestovní ruch).

2.2 Současnost

V 90. letech nastal mohutný nárůst cest do zahraničí a s tím i potřeba služeb s spojených s cestovním ruchem. Nastala velice nepřehledná situace v zakládání škol

i nových studijních oborů. Obory spojené s cestovním ruchem se staly lákavou nabídkou mnoha škol. V současné době se problematikou CR a hotelnictví zabývá cca 25 vysokoškolských pracovišť, 69 středních škol ÚSO a 12 VOŠ. Odborné předměty začalo vyučovat řada pedagogů bez odborného vzdělání a praktických zkušeností s cestovním ruchem. Neustále je aktuální nízká úroveň vzdělávání a přípravy odborných učitelů. Pozitivní jsou setkání v Táboře, Jihlavě, Ostravě, které umožňují setkání pedagogů z vysokých a středních škol.

2.3 Budoucnost

Usilovat o kontinuální optimalizaci vazeb mezi vědeckým výzkumem, jednotnou terminologií, moderními vzdělávacími programy, odbornou i všeobecnou výchovou učitelů, výchovou specialistů do praxe a spojení teorie i praxe.

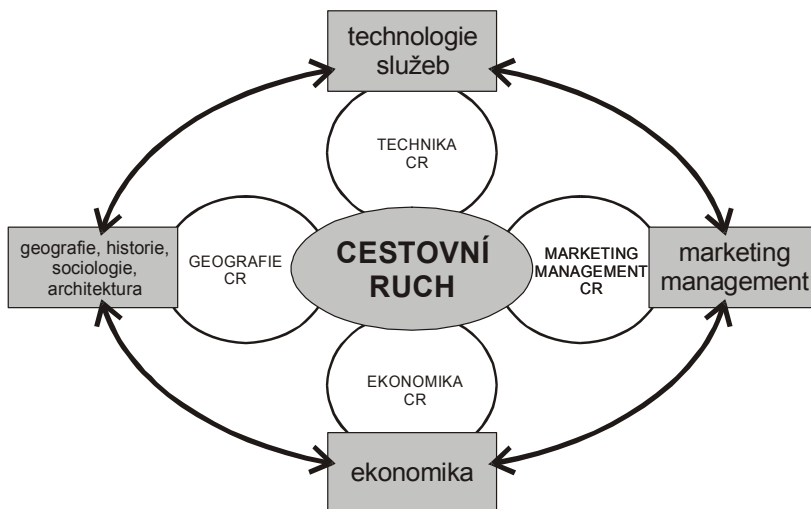
Společným cílem vzdělávání v CR je obsahová orientace na:

- popis, strukturu a systémové uspořádání cestovního ruchu jako samostatného hospodářského odvětví
- ucelenou terminologii a její výklad
- metodu prostorové analýzy a syntézy při hodnocení využití území pro regionální rozvoj
- metodu přístupu ke vzdělávání podle věku a specializace
- vědecký výzkum směřující k novým technologiím a poznatkům podporujícím výuku cestovního ruchu.

Pro větší participaci oborů na výzkumu i při výuce cestovního ruchu jsou argumentem výsledky sociologického výzkumu, i autorovy praktické zkušenosti ve výuce, které ukázaly:

- zjednodušené chápání cestovního ruchu (zájezd a dovolená) zainteresovaných úředníků státní správy a představitelů veřejné samosprávy, nedostatek kvalifikovaných kádrů a nedostatek doškolovacích kapacit i adekvátní metodiky
- zjednodušené chápání cestovního ruchu (zájezd a dovolená) venkovským obyvatelstvem – potenciálním provozovatelem venkovského cestovního ruchu, nedostatečné kapacity a metodiky dalšího vzdělávání
- vlastní zkušenosti s vedením diplomových prací studentů ekonomických oborů zaměřených na cestovní ruch, prokázaly u studentů nedostatečné vnímání problematiky prostorových analýz a valorizace prostředí pro cestovní ruch. Jednoduché výstupy založené na makroekonomických, mikroekonomických, účetních a marketingových klišé jsou odrazem nevyváženého vzdělávání.

Z provedených šetření je patrné, že cestovní ruch je složitý socioekonomický proces, jehož systém je založený na časoprostorových interaktivních vazbách s fyzickogeografickým prostředím. Další rozvoj cestovního ruchu vyžaduje citlivější multidisciplinární přístup vzdělávání, než jsme mu věnovali doposud (viz obr. 1).

Obrázek 1: Mezioborové vazby cestovního ruchu

3. VÝZNAM GEOGRAFIE V KONTEXTU ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ V CESTOVNÍM RUCHU

Pro svůj výrazný prostorový charakter cestovního ruchu lze považovat geografii cestovního ruchu za významnou vědeckou disciplínu, která je dominantní při výzkumu podstaty:

- systémové organizace CR v čase a prostoru
- valorizace území a jeho využití k trvale udržitelnému rozvoji
- optimalizačních procesů prostorové distribuce služeb cestovního ruchu
- sledování negativních a pozitivních prostorových multiplikačních procesů na trhu cestovního ruchu
- inventarizace atraktivit cestovního ruchu
- didaktiky odborných předmětů zaměřených na cestovní ruch včetně geografie cestovního ruchu samotné.

Aplikovaná geografie cestovního ruchu je:

- nepostradatelná v modelování trendů a strategií dalšího rozvoje i v územním a regionálním plánování.
- nepostradatelná při marketingu cestovního ruchu (prostorová analýza potenciálů na straně nabídky i poptávky, tvorba propagačních materiálů)

- nepostradatelná při přípravě průvodců
- nepostradatelná při trasování v dopravě
- nepostradatelná při vytváření produktů cestovního ruchu
- nepostradatelná při vytváření tematických map.

Dosavadní praxe zatím vnímá geografy spíše jako inventaristy.

4. ZPĚTNÁ VAZBA CESTOVNÍHO RUCHU NA SYSTÉM VŠEOBECNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Cestovní ruch má vysoký potenciál motivace k učení zeměpisu, dějepisu, literatuře, cizím jazykům, výtvarné a hudební výchově, občanské nauce, přírodopisu, tělesné výchově a informatice.

Jaké očekáváme výstupy od školní geografie cestovního ruchu?

- Základní školy – hodnocením potenciálů CR formovat vztah ke svému bydlišti, regionu a vlasti. Uvědomovat si základní rozdíly hodnot v lokálním, meziregionálním a mezinárodním srovnání. Zapojení vlastivědy, zeměpisu, přírodopisu, českého jazyka, výtvarné výchovy, tělesné výchovy a práce s PC – vazba na současné možnosti cestování žáků = motivační nástroj při výuce místopisu.
- Střední školy všeobecné – CR jako mladé hospodářské odvětví s významnou selektivní a lokalizační prostorovou organizací. CR významný alternativní nástroj regionálního rozvoje. Zapojení zeměpisu, literatury, dějepisu, přírodopisu, cizího jazyka, hudební výchovy, výtvarné výchovy.
- Střední odborné školy zaměřené na cestovní ruch – CR jako mladé hospodářské odvětví s významnou selektivní a lokalizační prostorovou organizací. Pochopení prostorové distribuce atraktivit cestovního ruchu, procesů diferenciace a optimalizace infrastruktury a služeb. Základní prostorové vazby na trhu CR. Znalosti práce s výstupy GIS. Provázet geografii, historii ekonomiku, techniku služeb, jazyky, informatiku
- Vysoké školy zaměřené na specialisty v cestovním ruchu (regionální rozvoj, obchodní podnikání, státní správa, územní a regionální plánování, architektura) – analýzy území v širokém kontextu činitelů, hodnota území a možnosti jeho využití, silné a slabé stránky území. Grafická vyjádření souvislostí v GIS. Aplikace strategického plánování, marketingového výzkumu, tvorby produktů cestovního ruchu. Provázet předměty ekonomiky CR, Techniky CR, regionálního plánování a rozvoje, dějiny umění, ekologie, informatiky, jazyků a marketingu.
- Příprava učitelů geografie – semestrální kurz geografie cestovního ruchu, zaměřený na časoprostorové vazby CR, odbornou terminologii, analýzu atraktivit území a trvale udržitelnou aktivaci potenciálů CR, grafické vyjádření (GIS) časoprostorových souvislostí a využití didaktických metod zaměřených na problematiku cestovního ruchu.

- Příprava učitelů odborných předmětů CR – vytvoření nových oborů s odbornou a pedagogickou náplní včetně geografie (viz dříve VŠE).

5. ZÁVĚR

Dosavadní stav vzdělávacího systému cestovního ruchu je nevyvážený. Přípravu specialistů zajišťují pedagogové s jiným profilem vzdělání. Současný stav vzdělávání samotných pedagogů je nedostačující. Geografie cestovního ruchu v kontextu odborného vzdělávání je neprávem opomíjena. Tento moderní obor se povýšil nad pouhou místopisnou inventarizaci, tento obor umí zhodnotit časoprostorové souvislostmi fyzickogeografického prostředí s prostředím socioekonomickým je to obor, který dovede tyto hodnoty valorizovat i zpětně hodnotit dopad jejich rozvoje.

LITERATURA

- ŠÍP, J. (1997): *Technologie cestovního ruchu – doprava I.* VŠ skriptum Zemědělské fakulty JU v Českých Budějovicích, 110 str.
- ŠÍP, J. (2004): *Geografie cestovního ruchu v moderním vzdělávacím systému.* Sborník příspěvků Techné Ostrava 2004, ISSN 1214-8806, str. 33–35.
- ŠTĚPÁNEK, V., KOPAČKA, L., ŠÍP, J. (2001): *Geografie cestovního ruchu.* Vydalo Karolinum Praha 2001, ISBN 80-246-0172-9, 228 str.

Autor:

RNDr. Jiří Šíp, Ph.D.

Katedra geografie PF, JU v Českých Budějovicích, Jeronýmova 10, České Budějovice
jjiri.sip@centrum.cz

GEOGRAFIE CESTOVNÍHO RUCHU, ANEB ELEKTRONICKÝ ATLAS CESTOVNÍHO RUCHU ZEMÍ SVĚTA

Andrea Holešinská

GEOGRAPHY OF TOURISM AND/OR TOURISM E-ATLAS OF WORLD COUNTRIES

ABSTRACT

The contribution presents a teaching aid that was created to support the Geography of Tourism course. In fact, it is an education programme based on information technologies, namely the Internet, as an alternative source for studying Geography of Tourism. This internet application aims to acquire student's knowledge and enlarge their background of the practical part of Tourism Geography. The education resource is mainly specialized in tourism regionalization in world countries.

Key words: tourism, atlas, Internet, teaching aid, regionalization

1. ÚVOD

Vzhledem k velké poptávce uchazečů o studium cestovního ruchu byl otevřen na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity v Brně nový studijní směr Regionální rozvoj a cestovní ruch. S jeho realizací vyvstal požadavek na tvorbu didaktických pomůcek, jakožto opory pro výuku cestovního ruchu v rámci tohoto směru.

Vedle klasických vysokoškolských učebních pomůcek, jako jsou skripta či odborné monografie, bylo rozhodnuto, že budou vytvořeny internetové stránky, které nabídnou systematicky uspořádané informace o cestovním ruchu za vybrané země světa a turistické regiony České republiky. Byl tak vytvořen „Internetový atlas cestovního ruchu zemí světa“.

2. INTERNETOVÝ ATLAS CESTOVNÍHO RUCHU

Snahou internetového atlasu (dále jen e-atlas) není pouze popsat přírodní a kulturně-historický potenciál cestovního ruchu vybraných zemí světa, jak tomu je v řadě učebnic zabývajících se geografii cestovního ruchu (Hrálá 2000; Štěpánek, Kopáčka, Šíp 2001), ale především prezentovat cestovní ruch ve vybraných zemích světa z hlediska vymezení jejich turistických regionů, resp. regionalizace cestovního ruchu.

Internetová podoba „praktické“ části geografie cestovního ruchu v podobě elektronického atlasu byla vybrána záměrně, tak aby čtenáři, resp. studentovi byla přístupnější a zároveň usnadňovala a urychlovala aktualizaci informací, což je v případě klasických pomůcek učebnicového typu radikální problém.

Na úvod je třeba konstatovat, proč jsou v rámci e-atlasu zpracovány pouze vybrané země světa. Důvod je zcela prozaický, do e-atlasu byly zařazeny ty země světa, které patří mezi jedny z nejvyhledávanějších destinací z pohledu mezinárodního cestovního ruchu.

3. ADMINISTRACE ELEKTRONICKÉHO ATLASU

Správa stránek je založena na administrátorském přístupu do předem vytvořeného systému (aplikace), který umožňuje snadné doplňování a aktualizaci informací i bez znalosti html formátu či jiných skriptů podporujících tvorbu webových stránek. Aplikace je složena ze čtyř tématických databází (textová databáze, obrázková databáze, monografické databáze a databáze hyperlinkových odkazů), které následně tvoří samotnou náplň stránek e-atlasu. Z pohledu uživatele jsou internetové stránky e-atlasu přístupné on-line ze stránek Ekonomicko-správní fakulty, Katedry regionální ekonomie a správy (<http://www.econ.muni.cz/katedry/KRES>). Jelikož je však e-atlas určen jako učební pomůcka pro výuku předmětu Geografie cestovního ruchu, mají na jeho stránky přístup pouze studenti studující tento předmět, resp. vstup do aplikace je omezen přístupovým heslem.

4. STRUKTURA STRÁNEK ELEKTRONICKÉHO ATLASU

Internetové stránky e-atlasu jsou tvořeny základním oknem, v jehož záhlaví je vpravo odkaz na Úvodní stránku a Administraci. Pod těmito odkazy je umístěn zjednodušený název stránek. Ve stejné úrovni vlevo je umístěno logo Ekonomicko-správní fakulty. Základní okno je dále členěno na dvě části, a to vlevo umístěné stabilní menu s odkazy Kontinenty a Země a hlavní pole, sloužící pro zobrazování zvolených informací ze stabilního menu.

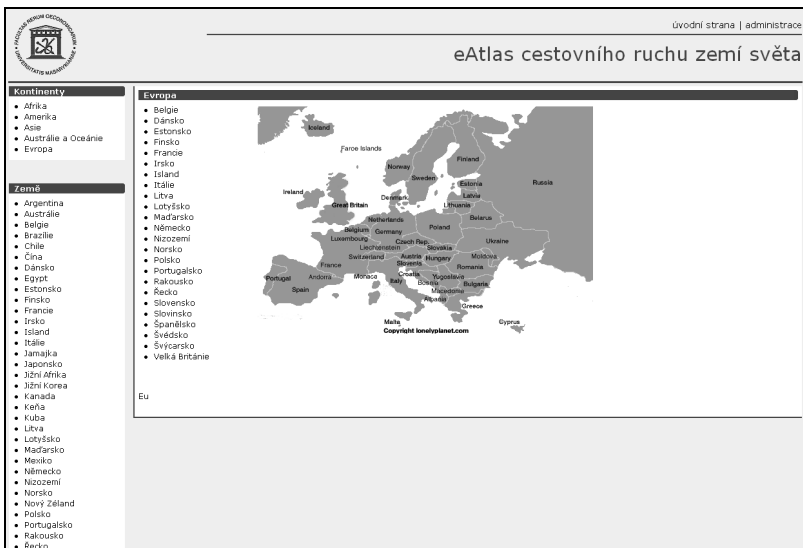
Jak již ze samotného názvu učebního programu vyplývá, obsahem stránek jsou vybrané země světa a regiony České republiky. Jednotlivé země světa je možné vyhledat ve stabilním menu buďto pod odkazem Kontinenty, kde jsou země členěny podle kontinentů, nebo pod odkazem Země, který obsahuje kompletní abecední seznam všech vybraných zemí světa.

V případě vyhledávání informací o vybrané zemi přes odkaz Kontinenty se nejprve zobrazí obrysová interaktivní mapa kontinentu, která zároveň slouží jako odkaz na samotné země. Mimo mapy jsou na stránce k dispozici i základní údaje o cestovním ruchu dané destinace, a to včetně statistik. Součástí stránky je i abecedně seřazený seznam všech vybraných zemí zvoleného kontinentu.

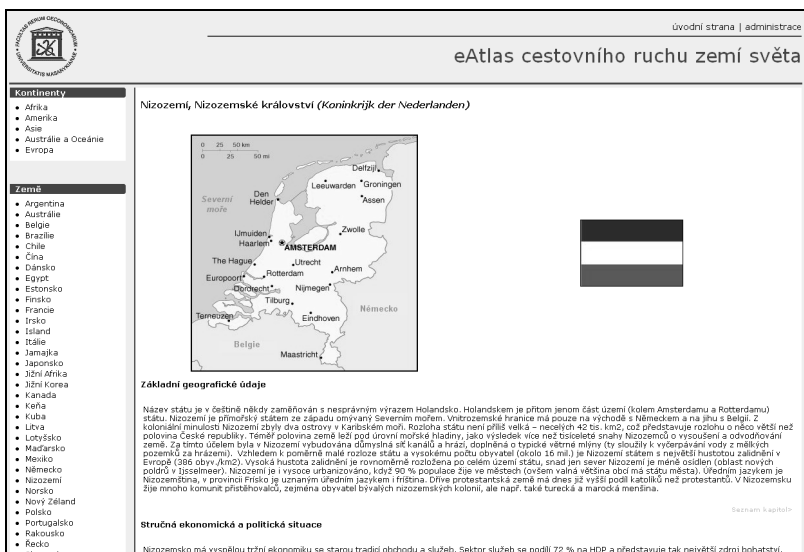
Samotná struktura informací o vybrané zemi se skládá z osmi kapitol. V úvodu stránky vybrané země je pod jejím názvem, který obsahuje i oficiální název v daném jazyce či jeho přepis do latinky, umístěna mapa a vlajka země.

Obrázek 1: Ukázka úvodní strany e-atlasu

Obrázek 2: Ukázka úvodní strany kontinentu – Evropa

Obrázek 3: Ukázka úvodní stránky vybrané země – Nizozemí

Dále následují jednotlivé kapitoly. První kapitolou jsou Základní geografické údaje o vybrané zemi. Zde jsou zařazeny informace o poloze země, její rozloze, počtu a hustotě obyvatel, struktuře obyvatel apod.

Druhá kapitola Stručná ekonomická a politická situace popisuje hospodářskou situaci dané země včetně uvedení základních makroekonomických ukazatelů. Politická situace země je nastíněna z pohledu státního zřízení, zákonodárné, výkonné a soudní moci. Z prostorového hlediska, tedy z pohledu regionalizace, je důležitou informací v této kapitole administrativní uspořádání země, které je zde uvedeno z důvodů srovnání s vymezením, resp. regionalizací, turistických regionů cestovního ruchu dané země.

Následující kapitoly se již specializují na problematiku cestovního ruchu. Třetí kapitola Přírodní předpoklady cestovního ruchu obsahuje nejen nástin geologického vývoje na daném území, ale zejména podrobnější popis reliéfu země, vodstva a klimatických podmínek.

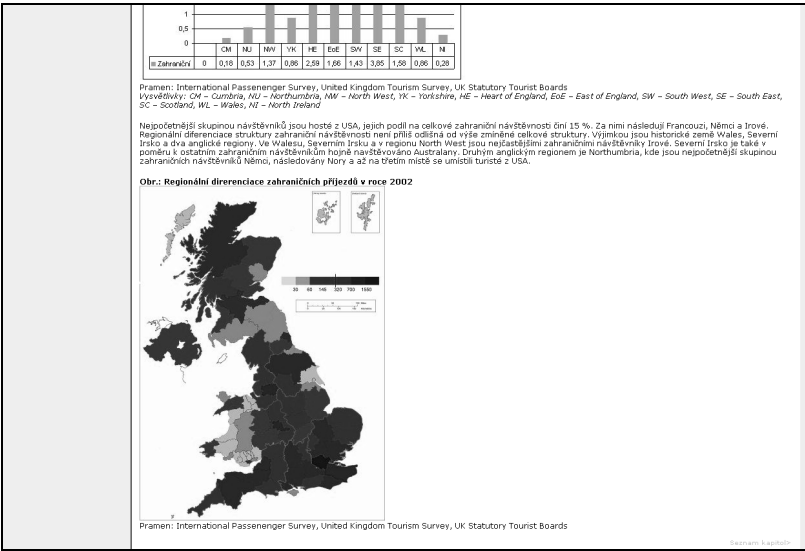
Na kapitolu Přírodních předpokladů navazuje kapitola Kulturně-historické předpoklady cestovního ruchu, která se jak již sám název napovídá, zabývá historií a zvláště pak kulturou, potažmo tradicemi, zvyky, charakteristickými produkty, gastronomií atd., dané země.

Nosnou a současně nejrozsáhlejší kapitolou celého učebního programu je kapitola pátá Turistické regiony, turistická střediska. V této kapitole je kladen důraz na

regionalizaci cestovního ruchu dané země. Vymezení turistických regionů (destinací) je převzato z členění, které si vytvořily jednotlivé národní organizace cestovního ruchu. Skutečnost je taková, že naprostá většina takto vymezených destinací je založena na administrativním členění země. V rámci jednotlivých turistických regionů či středisek jsou následně podrobněji popsány jejich významné atraktivity (potenciál) cestovního ruchu.

Kapitola šestá Organizace a řízení cestovního ruchu, turistické informace se zabývá organizační strukturou cestovního ruchu v dané zemi. Detailněji jsou popisovány organizace (institute) na národní úrovni, tj. ministerstvo, v jehož kompetenci je cestovní ruch, a centrála cestovního ruchu, a to především její funkce a činnosti v oblasti cestovního ruchu. V některých případech jsou zmíněny i regionální či lokální instituce zabývající se cestovním ruchem.

Poslední textovou kapitolou je Statistika cestovního ruchu, která prezentuje statistické výsledky cestovního ruchu dané země. Uváděna je zvláště struktura domácích a zahraničních návštěvníků (národnostní složení), regionální rozložení zahraničních návštěvníků, délka jejich pobytu, resp. přenocování, ale i ekonomické ukazatele vztahující se k cestovnímu ruchu, jako je podíl cestovního ruchu na HDP, na zaměstnanosti atd. Pro názornost je tato kapitola doplněna o tabulky, grafy a kartogramy, které zachycují výše uvedené charakteristiky.

Obrázek 4: Ukázka grafických příloh – Spojené království

Závěrečnou kapitolu tvoří Literatura, která byla použita pro zpracování individuálních kapitol. Literatura je složena z monografických zdrojů a z hyperlinkových odkazů na informační zdroje nacházející se na internetu.

Pro rychlejší orientaci jsou pod každou z kapitol po pravé straně umístěny odkazy Seznam kapitol, které umožní uživateli rychle se dostat k požadovaným informacím, aniž by musel rolovat, resp. procházet, všechny informace na stránce.

Kromě tabulek, grafů a kartogramů, které se objevují v kapitole o statistice cestovního ruchu, jsou i ostatní kapitoly graficky obohaceny, např. o ilustrační snímky popisovaných lokalit či atraktivit.

5. ZÁVĚR

Vzhledem k rostoucím nárokům v oblasti vzdělávání byla pro potřeby předmětu Geografie cestovního ruchu vytvořena webová aplikace „Internetový atlas cestovního ruchu zemí světa“, jež má sloužit jako doplňkový zdroj informací týkajících se Geografie cestovního ruchu. Neopominutelné při tom je, že e-atlas se nezaměřuje pouze na popis přírodního a kulturně-historického potenciálu cestovního ruchu zemí světa, ale především se soustředí na samotnou regionalizaci cestovního ruchu v jednotlivých zemích.

LITERATURA

HRALA, V.: *Geografie cestovního ruchu*. Skriptum Vysoká škola ekonomická v Praze, Praha, 2000, 109 s. ISBN 80-2450-099-X.

ŠÍP, J., KOPAČKA, L., ŠTĚPÁNEK, V.: *Geografie cestovního ruchu*. Karolinum, Praha, 2001, 228 s. ISBN 80-246-0172-9.

Autor:

Ing. Andrea Holešinská

Ekonomicko-správní fakulta, MU v Brně, Katedra regionální ekonomie a správy, Lipová 41a, 602 00 Brno

holesinska@econ.muni.cz

VÝUKA CESTOVNÍHO RUCHU NA UNIVERZITĚ PALACKÉHO V OLOMOUCI

Eva Francová

THE TEACHING OF TRAVEL AND TOURISM COURSES AT PALACKÝ UNIVERSITY IN OLOMOUC

ABSTRACT

The paper deals with the problem of teaching travel and tourism courses at Palacký University. The author focuses first of all on the structure and content of tourism courses in the recreology study programme. Examples of teaching strengths and weaknesses are given, suggestions made for improvement and cooperation with companies where the students do their internships is examined.

Key words: travel and tourism, education, recreology, geography

1. ÚVOD

Cestovní ruch se stal již neodmyslitelnou součástí našeho života a v současné době se dostává do popředí zájmu celé společnosti. Tomu odpovídá i pozornost, která je věnována přípravě budoucích profesionálů, kteří se o trávení našeho volného času budou starat. V posledních letech došlo k velkému rozvoji v oblasti vzdělávání budoucích profesionálů. Přípravou pracovníků pro oblast cestovního ruchu se dnes zabývá řada institucí (soukromých i veřejných) na různém stupni studia a v různé kvalitě. Obor si začíná uvědomovat nutnost kvalitního vzdělání, které představuje nevyhnutelnou základnu pro potřeby praxe.

Úroveň vzdělání jednotlivých pracovníků závisí na pozici, kterou v cestovním ruchu vykonávají. Je ale dobré, když absolvent má tzv. komplexní znalosti z celého oboru. To ovšem není případ našich studentů, neboť obor cestovní ruch není na naší univerzitě akreditován. Na fakultách, kde se předměty z oblasti cestovního ruchu přednáší jsou vychováni odborníci v jiných oborech, ve kterých získané znalosti mohou také uplatnit.

2. VÝUKA CESTOVNÍHO RUCHU NA UNIVERZITĚ PALACKÉHO

Cestovní ruch je na Univerzitě Palackého vyučován celkem na 4 fakultách:

1) Přírodovědecká fakulta

Předmět „Geografie služeb a CR“, garantovaný Katedrou geografie s dotací hodina týdně je přednášen jako povinný nebo volitelný pro obory: Geografie, Geo-

grafie – geoinformatika a Mezinárodní rozvojová studia. V oblasti vědy a publikační činnosti pro turistiku nelze opomenout Katedru geoinformatiky.

2) Filozofická fakulta

Předmět s názvem „Cestovní ruch“ je zařazen ve 3. ročníku jako povinný kurz pro studijní obor Ruština se zaměřením na hospodářskou sféru a turismus. Pro ostatní obory typu cizí jazyk (angličtina, francouzština a nizozemština) – ekonomie je cestovní ruch předmětem volitelným prakticky v kterémkoliv roce studia. Předmět má dotaci 2 hodiny týdně. V současné době je, možná ke škodě studentů, přednášen externím vyučujícím s odlišnou aprobačí. Studenti, kteří nejsou uspokojeni v zájmu o studium tohoto kurzu jsou odkázáni na absolvování placeného průvodcovského kurzu.

3) Pedagogická fakulta

Zde není přímo cestovní ruch přednášen. Středisko distančního vzdělávání této fakulty vloni na podzim pořádalo v rámci programu Leonardo kurzy Animátor kulturního dědictví a Manager kulturního dědictví. A přestože stěžejními disciplínami zde byly historie a kulturologie, patří toto studium, dle mého názoru, také do oblasti cestovního ruchu.

4) Fakulta tělesné kultury

Cestovní ruch spadá pod Katedru rekreologie, která garantuje magisterské studium oboru rekreologie, v jehož další etapě nastupují dvě specializace, a to: Management životního stylu a Marketing a management sportu a rekreace. Uplatnění v cestovním ruchu se očekává samozřejmě od absolventů obou specializací. Cílem studia první specializace je připravit odborníky pro oblast volnočasových center a sportovních klubů. Cílem druhé ze specializací je příprava budoucích managerů v oblasti cestovního ruchu (např. cestovní kanceláře, komunální rekreace).

3. SKLADBA PŘEDMĚTŮ CESTOVNÍHO RUCHU NA FTK

V oblasti cestovního ruchu je třemi pedagogy (dva interní, jeden externí) garantováno celkem pět kurzů. Vstupní disciplínou je ve druhém ročníku povinný kurz „Základy cestovního ruchu“. Plní úlohu širšího obecného úvodu do celé problematiky, všímá si vymezení a sjednocení terminologie a podává informace o postavení jednotlivých součástí celého systému. Analyzuje skladbu materiálně technické a organizační základny. Zabývá se významem a strukturou organizace a řízení cestovního ruchu.

Na něj v další etapě studia navazuje „Marketing cestovního ruchu“. Studenti se v něm seznamují s marketingovou a propagační strategií ČR i našeho regionu. Učí se tomu, jak danou turistickou atraktivitu, akci či region propagovat a přilákat tak co nejvíce turistů. Ve čtvrtém ročníku vzdělávání našich posluchačů v oblasti cestovního ruchu pokračuje nabídkou dalších dvou volitelných kurzů.

Kurz „Služby cestovního ruchu“ je zaměřen na provoz a řízení ubytování, stravování a dopravy. Nedílnou součástí je také provoz cestovní kanceláře a agentury, kongresová a incentivní turistika, jakož i lázeňství.

Oblibě a zájmu se těší kurz „Průvodcovství“. Všimá si úlohy průvodce v cestovním ruchu, základních předpokladů pro tuto činnost a rozsahu a úrovně potřebných a znalostí a dovedností včetně stylů práce a techniky využití informací. Je zde zastoupena komplexní příprava průvodce na zájezd a zařazeny jsou rovněž průvodcovské vycházky městem.

Nabídku uzavírá v pátém ročníku přednášená „Geografie cestovního ruchu“, kdy mohou studenti uplatnit nejen znalosti z předcházejících předmětů, ale především své zkušenosti a vědomosti získané z vlastních cest.

4. SILNÉ A SLABÉ STRÁNKY VÝUKY

Při tomto zařazení předmětů do studijního programu je možné sledovat postupné prohlubování poznatků studentů, které v závěru jejich studia představují penzum vědomostí odpovídajícím požadavkům praxe. Obsah zmíněného studia je v souladu s akreditovanými sylaby předmětů. Garanti mohou přizpůsobit obsah jednotlivých předmětů dle svých představ. Pokud má mít studium cestovního ruchu potřebnou úroveň, musí být respektovány potřeby a trendy tohoto dynamicky se rozvíjejícího odvětví. I když jsme my i studenti se skladbou předmětů a způsoby zabezpečení výuky v podstatě spokojeni, přemýšlíme o další optimalizaci studia. V současné době například připravuji exkurzi do hotelu a přemýšlím nad nejvhodnějším zařízením pro seznámení se s gastroprovozem. Dále navrhuji, aby v každém semestru byl zařazen cvičný výlet, který by byl od počátku připraven studenty (tj. itinerář) a studenti by si museli sami skupinu vést a starat se o ní.

Bohužel, jako velký nedostatek stále shledávám u našich studentů nedostatečnou znalost cizích jazyků, která je pro práci v CR základem. A to i přesto, že studenti jezdí do zahraniční na odborné praxe a studijní pobyty. Tento nedostatek se budeme snažit odstranit pro vybrané zájemce nabídkou účasti v kurzu Travel and tourism, který je zatím nabízen jen pro zahraniční studenty. Další věcí, která by stála za zamýšlení je animace. Ačkoliv jednou z profesí, kterou se mohou naši absolventi stát je animátor, není této činnosti doposud vymezen samostatný kurz. Animaci se tak studenti učí v rámci sportovních kurzu či kurzů zaměřených na volnočasové aktivity.

5. PRAXE A UPLATNĚNÍ ABSOLVENTŮ

Zvláštní místo při přípravě posluchačů zauímají odborné praxe, při nichž si studenti ověřují získané teoretické znalosti. Důležité je vždy ve vztahu ke studentům zcela jasně určit cíl vykonávané praxe. Aby studenti nebyli chápáni jen jako „levná pracovní síla, či jako někdo, kdo zdržuje či překází. Na FTK je praxe součástí učeb-

ních plánů, probíhá formou krátkodobých praxí během semestru, zkouškového období nebo prázdnin. Na rozdíl od jiných vysokých škol se můžeme pyšnit tím, že naše studenty neposíláme, aby si praxe zajistili sami studenti nebo jejich příbuzní. Katedra rekreologie FTK dlouhodobě spolupracuje při zajišťování odborných praxí s těmito organizacemi: CK Vítkovice tours, CK Propago, CK Kovotour plus, Dětská ozdravovna v Peci pod Sněžkou, Hotel Tennis Club Prostějov, Lanové centrum Proud, Lyžařská škola Sun. Spolupráce je formálně zakotvená ve Smlouvách o spolupráci mezi Fakultou a institucemi. Výsledky jsou však v každém případě determinované vzájemnými osobními kontakty. To vše si vyžaduje značné úsilí ze strany pedagogů a zvýšené nároky na čas a organizační aktivity.

6. ZÁVĚR

Systémově koncipovaný rozvoj vzdělávání v cestovním ruchu znamená nejen hospodářský přínos, ale má i další kladné zhodnocení v podobě zachování vysoké profesionální úrovně. V cestovním ruchu se prosazuje mnoho trendů a vývojových tendencí, které by měly být s předstihem předpovídaný a zohledňovány ve vzdělávací soustavě. V přípravě studentů v oblasti cestovního ruchu na naší univerzitě došlo k řadě změn, ale stále je co zlepšovat. Stále zde chybí komplexní příprava odborníků v CR. Pro tu bude nezbytné obsahově vymezit skupinu povinných a volitelných předmětů a následně cestovní ruch jako bakalářský studijní obor akreditovat. Studium budoucích odborníků v CR by se mělo vedle speciálních disciplín z oblasti turismu, které budou společně propojeny klást důraz také na vědomosti v informatice, marketingu a managementu, při uplatnění dovedností v oblasti společenské a sportovní s dostatkem hodin cizích jazyků.

LITERATURA

- FRANCOVÁ, E.: *Zkušenosti s výukou cestovního ruchu na Univerzitě Palackého*. In: Region, služby a cestovní ruch. Ostravská univerzita, Ostrava 2001, s. 55–57
- FRANCOVÁ, E.: *Využití marketingu ve vzdělávání*. E-pedagogium.č. I.-II./2001, s. 154–158
www.upol.cz

Autorka:

Ing. Eva Francová, Ph.D.

Katedra rekreologie, FTK UP Olomouc, tř. Míru 115, Olomouc

francova@ftknw.upol.cz

TURISTICKÉ DESTINACE RYBÁŘŮ ČESKÉ REPUBLIKY

Josef Navrátil

TOURISM DESTINATIONS OF CZECH ANGLERS

ABSTRACT

Advertisements of travel agencies with special offer for anglers and amount of articles dealing with foreign countries were investigated in each number of special magazines for Czech anglers (Rybářství, Kajman, Český rybář). The number of advertisements grows significantly during the investigation period (from 2000 to 2004) and there were 26 countries advertised. The most frequently advertised country was Norway and then Sweden, Spain, Russia, Canada and Mongolia. The articles were dealing most frequently in magazine Rybářství with Norway, Sweden, United Kingdom, Australia and Russia, in magazine Kajman with Norway, Mongolia and Spain, in magazine Český rybář with Spain, Poland, Norway and Russia (together were mentioned 49 countries). There were investigated advertisements of accommodation offered throughout the Czech Republic in magazine Rybářství during 2000 and 2004. The maximum amount of advertisements varied between 30 and 61. Together were advertised 67 destinations (e.g. the dams Lipno, Vranov, Rozkoš and rivers – Lužnice, Berounka).

Key words: angling, recreation, tourism, Czech Republic

1. ÚVOD

Sportovní rybolov má na území České republiky více než stoletou tradici. Dva největší rybářské svazy – Český rybářský svaz (ČRS) a Moravský rybářský svaz (MRS) – registrovaly ke konci roku 2002 okolo 277 160 řádných členů a 66 880 dětí do 18 let, což dohromady čítá necelé 3 % celkové populace České republiky (Kotulan 2003, Anonymous 2004). Sportovní rybolov je tedy tradiční a oblíbenou rekreační aktivitou.

Možnosti sportovního rybolovu jako součásti potenciálu rozvoje cestovního ruchu České republiky jsou zmíněny hned v několika strategiích rozvoje cestovního ruchu, například pro Karlovarsko (2003), Jižní Čechy (2002) a Jižní Moravu (2002). Při tvorbě potenciálu cestovního ruchu v obcích ČR je počítáno s presencí/absencí rybářského revíru (Bína 2002). Sportovní rybolov je tedy považován také za aktivitu cestovního ruchu.

Význam rybářství jako aktivity cestovního ruchu byl podrobněji studován prozatím především v USA (Ditton, Holland & Anderson 2002), kde jsou k dispozici obecné databáze v delších časových řadách (USDOI & USDOC 2002), dále například v Kanadě (Berry 1997) nebo Austrálii (Ormsby & Innes 1999). V České republice podobné studie prozatím chyběly. První byla vypracována na základě dotazníkového šetření mezi členy ČRS a MRS v roce 2002/2003 (Spurný et al. 2003). Zjišťovány byly pouze zahraniční výjezdy českých rybářů v posledních letech – učinilo je 12,56 % respondentů (192), navštíveny byly – Spojené království, Irsko, Dánsko, Egypt,

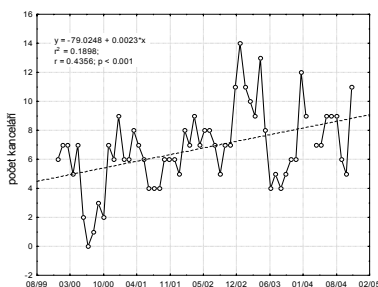
Itálie, Finsko, Švédsko, Norsko, Francie, Slovensko, Chorvatsko, Kanárské ostrovy, Kuba, Litva, Mexiko, Maďarsko, Bulharsko, Německo, Mongolsko, Polsko, Kanada, Španělsko, Dominikánská republika, Rumunsko, Rusko, Slovinsko a USA (Spurný et al. 2003). Pohyb rybářů po České republice podobným způsobem sledován nebyl; v předcházejících příspěvcích jsme se pokusili prozatím shrnout nabídku a omezení sportovního rybolovu v tvorbě produktů v cestovním ruchu (Navrátil 2004a, 2004b).

2. DATA A METODY

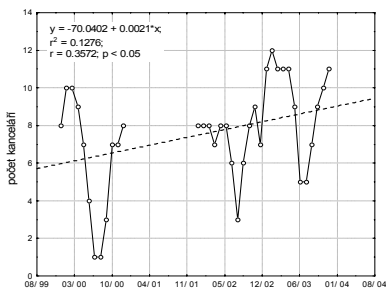
2.1 Zahraniční cestovní ruch

Ke zjištění zahraničních destinací jsme vytvořili databázi počtu cestovních kancelářů inzerujících v jednotlivých číslech nejprodávanějšího specializovaného rybářského časopisu Rybářství, který je zároveň oficiální platformou Českého rybářského svazu. Sledována byla čísla ročníků 2000 až 2004 včetně. Databáze byla doplněna o počty inzerovaných zájezdů do jednotlivých zemí v jednotlivých číslech. Ke kontrole byla vytvořena analogická databáze z dalšího všeobecně rybářsky zaměřeného časopisu Kajman pro dostupné roky (2000, 2002 a 2003). Nabídka pro sezónu 2004 byla vytvořena z katalogů jednotlivých cestovních kancelářů nabízejících zájezdy speciálně pro rybáře.

Další databáze byla vytvořena z počtu stránek věnovaných zahraničním zemím v jednotlivých číslech časopisu Rybářství (2000–2004), Kajman (2000, 2002, 2003) a Český rybář (2000, 2002, 2003).

Obrázek 1: Počty inzerátů cestovních kancelářů v časopise Rybářství z let 2000–2004

Obrázek 2: Počty inzerátů cestovních kancelářů v časopise Kajman z let 2000, 2002 a 2003

2.2 Domácí cestovní ruch

Ke zjištění domácích destinací jsme vytvořili databázi počtu inzerátů nabízejících ubytování v jednotlivých číslech časopisu Rybářství. Sledována byla čísla ročníků 2000 až 2004 včetně. Databáze byla doplněna o počty inzerátů vztahujících se k jednotlivým destinacím. V případech, kde to bylo možné, byly k inzerátům přiřazeny revíry a pro revíry ČRS k nim vypočítán podíl členů místní organizace (MO), členů ostatních MO územního svazu a držitelů celosvazových povolenek mimo územní svaz na počtech ulovených kusů a hmotnosti přivlastněných úlovků; pro revíry Moravského rybářského svazu (MRS) k nim byl vypočítán podíl návštěvnosti členy MO a členy ostatních MO. Tyto údaje se vztahují k roku 2002 (Statistika úlovků 2002–2003, Sumarizace úlovků 2002–2003).

3. VÝSLEDKY

3.1 Zahraniční cestovní ruch

Počet inzerujících cestovních kanceláří v časopise Rybářství vykazuje signifikantní růst ($p < 0,001$) a v průběhu roku pak značnou sezónní rozkolísanost, maximální počty inzerátů se pohybují v měsících na přelomu roku, naopak nejnižší na konci léta (Obr. 1). Počet inzerujících cestovních kanceláří v časopise Kajman vykazuje také růst a v průběhu roku značnou sezónní rozkolísanost, maximální počty inzerátů se pohybují také v měsících na přelomu roku a nejnižší na konci léta (Obr. 2). Jako inzertní sezóna pro jejich srovnání bylo na tomto základě zvoleno období září roku předcházejícího až srpen roku aktuálního. Stabilní nabídku cestovních kanceláří podle časopisu Rybářství (existuje alespoň jeden inzerát v sezóně, s vyloučením sezóny 2005, která není kompletní) tvoří Norsko, Švédsko, Finsko, Kanada, USA, Rusko, Španělsko, Mongolsko a Itálie (z celkových 25 inzerovaných zemí). Podmínku alespoň dvou inzerátů na jednu zemi v jednom čísle splnily v průběhu let 2000 až 2004 Norsko, Švédsko, Kanada, Rusko, Španělsko a Mongolsko (Tab. 1). Z časopisu Kajman lze pro srovnání použít pouze sezóny 2000, 2002 a 2003 (ostatní zahrnují pouze kratší část inzertní sezóny). V nich stabilní nabídku tvoří Norsko, Švédsko, Finsko, Kanada, USA, Nizozemí, Dánsko, Španělsko, Mongolsko a Grónsko. Podmínku alespoň dvou inzerátů na jednu zemi v jednom čísle splnily v průběhu těchto sezón státy Norsko, Švédsko a Španělsko (Tab. 1). V nabídce převažují státy Evropy (14), Amerika je zastoupena pětkrát (včetně Grónska), Afrika čtyřikrát a Asie třikrát (včetně Ruska, kde převažuje nabídka pobytů na Kamčatce).

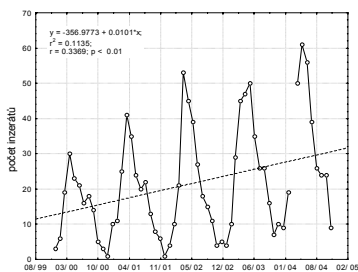
Pro sezónu 2004 nabízelo zájezdy celkem 20 cestovních kanceláří (včetně několika agentur) specializovaných výhradně na rybáře-turisty. Jediná byla specializována na nabídku v České republice a tři nabízely zájezdy do zahraničí i po ČR. Jen tři nespecializované cestovní kanceláře nabízely zájezdy pro rybáře-turisty. Nejčastěji nabízenou zemí bylo Norsko s velkým náskokem před Švédskem (Tab. 2).

Za celé sledované období 2000–2004 bylo ze zahraničních zemí nejvíce příspěvků v časopise Rybářství věnováno Norsku (17), Švédsku (12), Austrálii (11),

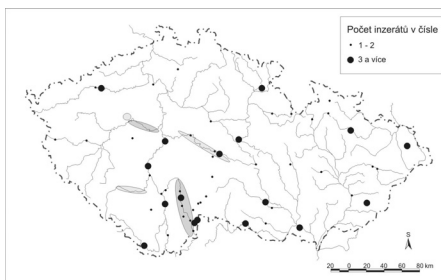
Spojenému království (10), Mongolsku (7), Rusku (6) a Francii (5). Příspěvky byly věnovány 36 zemím (Tab. 3). V období pro které máme srovnání mezi třemi rybářskými časopisy patří k nejčastěji zmiňovaným v časopise *Rybářství*: Norsko (10), Švédsko (7) a Rusko (6), při zmínce o 30 zemích; v časopise *Kajman*: Norsko (13), Švédsko (8), Mongolsko (6), Španělsko (5) a Rumunsko (5), při zmínce o 15 zemích; v časopise *Český rybář*: Španělsko (25), Polsko (16), Norsko (14), Rusko (10), Mongolsko (7) a Maďarsko (5), při zmínce o 32 zemích.

3.2 Domácí cestovní ruch

Počet inzerátů nabízejících ubytování v České republice v časopise *Rybářství* vykazuje signifikantní růst ($p < 0,01$) a v průběhu roku pak značnou sezónní rozkolísanost, maximální počty inzerátů jsou vždy od dubna do června a minimální od listopadu do ledna (Obr. 3). Maximální počty inzerátů se v jednotlivých letech pohybovaly od 30 v roce 2000 do 61 v roce 2004. Celkem bylo zaznamenáno 67 destinací (Obr. 4). V letech 2000–2003 se počet inzerovaných destinací pohyboval mezi 30 a 40, v roce 2004 přesáhl hranici 40 destinací. K nejčastěji inzerovaným destinacím (podle maximálního počtu inzerátů v jednom čísle za každý rok) se řadí především údolní nádrže – Lipno, Vranov, Slezská Harta, Novomlýnské nádrže, Orlik, Rozkoš, Dalešice, Žermanice, Hněvkovice a Luhačovice – jim konkurují už jen Třeboňské destinace – lokalita Hejtmán/Staňkovský rybník, řeka Lužnice – a v roce 2004 i Berounka (Tab. 4).

Obrázek 3: Počty inzerátů nabízejících ubytování v časopise *Rybářství* z let 2000–2004

Obrázek 4: Destinace s nabídkou ubytování inzerovanou v časopise *Rybářství* během let 2000–2004

Tabulka 1: Maximální počty inzerátů na zájezdy v jednom čísle sledovaného časopisu ve sledovaných sezónách

	časopis Rybářství						časopis Kajman		
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2002	2003
Dánsko	1	1	1	0	0	1	1	1	1
Egypt	0	0	1	0	1	1	0	0	0
Finsko	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Francie	1	0	1	1	0	0	1	0	0
Grónsko	1	1	1	0	0	0	1	1	1
Chorvatsko	0	0	1	1	1	0	0	0	0
Itálie	1	1	1	1	1	1	1	0	0
Kanada	2	2	2	2	1	1	1	1	1
Keňa	0	1	1	1	1	0	0	0	1
Kostarika	1	1	1	1	0	0	1	0	0
Maďarsko	0	0	2	1	2	1	0	0	0
Mauricius	0	0	1	1	1	0	0	0	1
Mexiko	1	1	1	0	0	0	1	0	1
Mongolsko	1	1	2	2	2	0	1	1	1
Namibie	0	1	1	1	0	0	0	0	0
Nizozemí	1	1	1	0	0	0	1	1	1
Norsko	6	7	10	8	9	10	9	8	10
Polsko	0	0	1	1	0	1	0	0	1
Rakousko	0	0	1	1	0	0	0	0	0
Rusko	1	1	3	3	2	1	1	0	0
Recko	0	0	1	1	0	0	0	0	0
Slovensko	0	0	1	1	1	1	0	0	0
Španělsko	2	3	3	3	3	2	1	2	2
Švédsko	3	1	3	2	3	3	3	1	2
USA	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vietnam	0	0	0	0	0	0	1	0	0

Tabulka 2: Nabídka zájezdů v sezóně 2004 podle inzerátů v časopise Rybářství a skutečná nabídka

země	inzeráty	nabídka	země	inzeráty	nabídka	země	inzeráty	nabídka
Bahamy	0	1	Kanada	1	4	Nový Zéland	0	1
Belize	0	1	Kazachstán	0	1	Polsko	0	1
Dánsko	0	2	Keňa	1	1	Rakousko	0	0
Egypt	1	1	Kostarika	0	0	Rusko	2	2
Finsko	1	3	Maďarsko	2	2	Recko	0	0
Francie	0	0	Mauricius	1	1	Slovensko	1	2
Grónsko	0	2	Mexiko	0	0	Slovinsko	0	1
Chorvatsko	1	1	Mongolsko	2	3	Španělsko	3	5
Irsko	0	1	Namibie	0	1	Švédsko	3	6
Island	0	1	Nizozemí	0	0	USA	1	1
Itálie	1	1	Norsko	9	12	Vietnam	0	0

Tabulka 3: Počty stránek a počty příspěvků věnovaných zahraničním zemím v letech 2000–2004 v časopisech Rybářství, Kajman a Český rybář

	Rybářství 2000–2004		Rybářství 2000, '02, '03		Kajman 2000, '02, '03		Český rybář 2000, '02, '03	
	stránky	počet pří- spěvků	stránky	počet pří- spěvků	stránky	počet pří- spěvků	stránky	počet pří- spěvků
Austrálie	20,0	11	8,5	4	0,0	0	0,0	0
Bosna a Hercegovina	0,0	0	0,0	0	0,0	0	3,0	2
Brazílie	6,0	2	3,0	1	0,0	0	0,0	0
Bulharsko	2,0	1	2,0	2	0,0	0	1,5	1
Dánsko	0,5	1	0,5	1	0,0	0	0,0	0
Dominikánská republika	0,0	0	0,0	0	0,0	0	1,5	1
Egypt	4,5	2	4,5	2	0,0	0	0,0	0
Finsko	2,0	1	0,0	0	9,5	4	2,0	1
Francie	9,0	5	5,0	3	0,0	0	1,5	1
Francouzská Polynésie	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,5	1
Grónsko	5,5	2	5,5	2	0,0	0	0,0	0
Chorvatsko	5,5	3	4,0	2	0,0	0	0,0	0
Indie	0,0	0	0,0	0	0,0	0	6,0	2
Indonésie (Bali)	4,0	2	0,0	0	0,0	0	0,0	0
Irsko	2,0	1	0,0	0	0,0	0	0,0	0
Itálie	2,0	1	2,0	1	5,5	2	3,0	2
Japonsko	0,5	1	0,5	1	0,0	0	0,0	0
Kambodža	2,0	1	2,0	1	0,0	0	0,0	0
Kanada	8,5	4	3,5	2	2,0	1	6,0	5
Kazachstán	6,0	3	4,0	2	0,0	0	0,0	0
Keňa	0,0	0	0,0	0	0,0	0	6,0	3
Libanon	1,0	1	1,0	1	0,0	0	0,0	0
Maďarsko	4,5	3	4,0	2	4,5	2	8,0	5
Mauricius	8,0	4	6,0	3	0,0	0	0,5	1
Mongolsko	14,0	7	8,0	4	14,5	6	9,0	7
Nambie	2,0	1	0,0	0	0,0	0	4,5	3
Německo	5,0	3	1,0	1	0,0	0	6,0	3
Nikaragua	2,0	1	2,0	1	0,0	0	0,0	0
Nizozemí	6,0	3	3,5	2	5,0	2	3,0	3
Nový Zéland	0,0	0	0,0	0	0,0	0	6,0	2
Norsko	26,0	17	14,5	10	33,0	13	20,0	14
Polsko	6,5	4	2,5	2	4,0	2	28,0	16
Rakousko	2,5	3	1,5	2	0,0	0	9,0	4
Rumunsko	4,0	2	0,0	0	9,5	5	3,0	3
Rusko	15,5	6	12,0	6	4,5	2	11,5	10
Recko	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,5	1
Seychely	2,0	1	0,0	0	0,0	0	0,0	0
Slovensko	4,0	2	4,0	2	3,0	1	9,0	3
Slovinsko	3,0	1	3,0	1	3,0	1	0,0	0
Spojené království	25,0	10	6,0	3	0,0	0	4,5	3
Srí Lanka	0,0	0	0,0	0	0,0	0	3,0	2
Švédsko	24,5	12	15,0	7	20,0	8	4,5	3
Španělsko (evropská část)	2,0	2	2,0	2	12,5	5	45,5	25
Španělsko (Kanárské ostr.)	0,0	0	0,0	0	0,0	0	3,0	2
Thajsko	0,0	0	0,0	0	0,0	0	6,0	2
Uganda	0,0	0	0,0	0	0,0	0	1,0	1
USA	7,0	2	2,0	1	5,0	2	1,0	1

Tabulka 4: Maximální počty inzerátů celkem a jednotlivých destinací dosahujících nebo převyšujících alespoň v jednom čísle v roce počtu dvou inzerátů a počet destinací inzerovaných v daném roce, podle časopisu Rybářství pro roky 2000–2004

	2000	2001	2002	2003	2004
počet inzerátů	30	41	53	50	61
Lipno	9	9	11	14	14
Vranov	4	6	5	4	8
Slapy	2	3	3	6	4
Slezská Harta	2	2	6	6	4
Nové Mlýny	2	5	2	4	6
Orlík	2	4	3	3	5
Rozkoš	1	1	2	4	3
Nechranice	1	1	2	1	1
Dalešice	1	3	3	3	2
Seč	1	1	2	1	1
Žermanice	1	1	0	1	3
Hněvkovická přehrada	0	0	1	3	3
Veselí n. Luž.	2	1	1	1	1
Staňkovský Hejtman	1	3	3	2	2
Chlum u Tř.	2	1	1	1	1
Koloděje n. Luž.	1	2	1	1	1
Lužnice	2	3	4	5	3
Stvořidla	0	0	1	2	1
Berounka	0	0	1	0	3
Luhačovická přehrada	1	3	3	3	3
počet destinací celkem v roce	33	32	36	31	42

Tabulka 5: Podíl členů MO na kusech a hmotnosti a podíl členů mimo územní svaz na kusech a hmotnosti přisvojených ryb v roce 2002 na vybraných revírech

revír	podíl členů MO na:		podíl členů mimo územní svaz na:	
	kusech	hmotnosti	kusech	hmotnosti
Lipno (revír 421 200 Vltava 30–32) ¹	0,0	0,0	26,9	29,1
Slapy (revír 401 022 Vltava 10–14)	62,7 ²	59,9 ²	37,3	40,1
Orlík (revír 481 501 ú. n. Orlík) ³	0,0	0,0	100,0	100,0
Rozkoš (revír 451 200 ú. n. Rozkoš) ⁴	0,0	0,0	9,8	10,7
Nechranice (revír 441 043 Ohře 9) ⁵	0,0	0,0	11,4	12,7
Seč (revír 451 021 Chrudimka 5) ⁴	0,0	0,0	11,3	11,9
Hracholusky (revír 431 028 Mže 4)	19,8	21,6	5,5	6,4
Hněvkovice (revír 421 073 Vltava 21 – 22)	10,8	11,2	14,3	13,6
Pastviny (revír 451 090 Orlice Div. 6) ⁴	0,0	0,0	17,2	19,0
Kořensko (revír 421 090 Vltava 20)	42,9	43,1	30,3	31,2

Pramen: Statistika úlovků 2002. ČRS, 2003.

Poznámky: 1 - revír Jihočeského územního svazu, 2 - údaje za celý ÚS Praha, 3 - správcem je Rada ČRS a nenáleží k žádnému územnímu svazu, 4 - revír Východočeského územního svazu, 5 - revír Severočeského územního svazu

Tabulka 6: Podíl členů MO na docházce, kusech a hmotnosti přisvojených ryb v roce 2002 na vybraných revírech

revír MRS	podíl členů MO na:		
	docházce	kusech	hmotnosti
Vranov (revír 461 032 Dyje 15)	17,0	16,7	17,4
Dalešice (revír 461 056 Jihlava 7–8)	32,4	38,6	34,4
Plumlov (revír 461 039 Hloučela 1)	80,8	80,2	82,6
Mohelno (revír 461 054 Jihlava 6)	55,2	62,1	64,8
Výrovce (461 048 Jevišovka 2A)	36,7	49,0	43,8
Křetinka (461 068 Křetinka 1)	36,9	36,1	37,8

Pramen: Sumarizace úlovků 2002. MRS, 2003.

Destinace pro něž se dal určit revír jsou shrnuty v tabulkách 5 a 6. Hodnoty podílu členů MO a mimo územní svaz na kusech i hmotnosti nejsou dostupné pro Severomoravský územní svaz ČRS z důvodu jiné metodiky zpracování. Ke všem destinacím v území MRS, které byly lokalizovány byly dohledány podíly členů MO na docházce, kusech a hmotnosti přisvojených ryb (Nové Mlýny jsou revírem MRS – Dyje 5, Dyje 7 – a soukromým revírem Dyje 6; údaje nejsou dostupné). Podíly na docházkách korespondují s podíly na úlovcích, jen v případech vodních nádrží Mohelno a Výrovce si můžeme všimnout výrazněji vyšší úspěšnosti „domácích“.

4. DISKUSE A ZÁVĚRY

4.1 Zahraniční cestovní ruch

Analýza nabídky cestovních kanceláří inzerované ve speciálních časopisech pro rybáře poskytla velmi obdobné výsledky jako dotazníkové šetření provedené ČRS a MRS. Destinace, které nebyly v časopisech přímo inzerované a byly navštíveny rybáři pak jsou z drtivé většiny pokryty destinacemi zmíněnými v článcích v těchto časopisech (výjimku tvoří pouze Kuba; Litva sice nebyla nikde konkrétně zmíněna, ale články věnované Baltskému moři byli přiřazovány Polsku jako hlavní baltské destinaci, stejně tak ovšem mohly být přiřazeny Litvě). Analýza destinací na straně nabídky tak téměř zcela pokrývá zjištěné údaje na straně poptávky. Na druhou stranu jsme ovšem při srovnání inzerované nabídky a reálné nabídky dohledané pomocí jiných zdrojů zjistili poměrně velké rozdíly – destinace v inzerátech neuvedené však (s výjimkou Dánska) byly zjištěny pouze v nabídce jediné kanceláře a lze je označit za destinace exotické.

Je zřejmé, že na straně jedné inzerce v rybářských časopisech ovlivňuje chování rybářů a na straně druhé rybáři ovlivňují obsah těchto časopisů (příspěvky o zahraničních zemích jsou psány rybáři, kteří tyto země navštívili a chtějí se o zážitky podělit s ostatními), bezpochyby také cestovní kanceláře ovlivňují obsah příspěvků v časopisech. Ovšem domníváme se, že právě proto můžeme výsledky našeho šetření považovat za poměrně reálný obraz sportovního rybolovu jako zahraničního cestovního ruchu. Naše studie, stejně jako výsledky dotazníkového šetření, označila za

nejnavštěvovanější zemi Norsko. K dalším významným destinacím rybářů patří dále Španělsko, Rusko, Mongolsko, USA, Kanada, Polsko, Maďarsko a Švédsko.

4.2 Domácí cestovní ruch

Výsledky našeho šetření odhalujícího domácí destinace rybářů není prozatím s čím porovnávat. Z výsledků vyplývá, že inzerovány jsou lokality na něž je vázána především pobytová rekreace u vody. Jejimi typickými příklady jsou údolní nádrže na Vltavě, které se umístily na předních místech v počtu inzerátů, což platí i pro jiné údolní nádrže (Pastviny, Rozkoš, Nechanice, atd.). Z tohoto konceptu se částečně vymyká pouze Třeboňsko. Rozmístění inzerátů na mapě České republiky pak potvrzuje tradiční názor, že jako rybářské oblasti republiky lze označit jižní Čechy a jižní Moravu.

Struktura návštěvnosti destinací, které bylo možno ztotožnit s revírem ČRS nebo MRS je poměrně diverzifikovaná. Vzhledem k celkovému počtu revírů se jedná o výběr, který není možné obecně hodnotit. Za překvapivé lze označit velmi nízké procento rybářů–návštěvníků, pocházejících z MO mimo územní svaz ve kterém se revír nachází, na vodních nádržích ČRS s výjimkou Lipna, Slapů a Kořenska. Návštěvnost vybraných revírů ČRS členy vlastní MO nelze u vodních nádrží sledovat, protože jejich správci často není některá z místních organizací, ale přímo územní výbor. Jiný náhled do struktury pohybu rybářů mezi revíry podává statistika MRS. Zde můžeme hodnotit podíl na návštěvnosti členy příslušné MO k revíru. Nejnižší podíl Vranova je způsoben nepočtenou místní základnou, vzdáleností od větších MO a tím, že Vranov patří k jedné z nejnavštěvovanějších lokalit pobytové rekreace vázané na vodu na Moravě. Na turistický význam můžeme usuzovat také u nádrží Dalešice, Výrovce a Křetínka. Mohelno a Plumlov pak budou nádrže významu lokálního.

LITERATURA

- ANONYMOUS (2004): *Současnost českého rybářského svazu*. [<http://www.rybsvaz.cz>; 8. 4. 2004]
- BERRY D. K. (1997): *Sport fishing in Alberta*. Edmonton, Alberta environment natural resources service.
- BÍNA J. (2002): *Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích České republiky*. – Urbanismus a územní rozvoj 5 (1): 2–11.
- Český rybář 2000, 2002, 2003.
- DITTON R. B., HOLLAND S. M., ANDERSON D. K. (2002): *Recreational fishing as tourism*. – Fisheries 27: 17–24.
- Kajman 2000, 2002, 2003.
- KOTULAN A. (2003): *Stav členské základny MRS k 31. 12. 2002*. [manuscript], 2 s.

- NAVRÁTIL J. (2004a): *Rekreační aktivity sportovního rybolovu (vybrané předpoklady)*. – Dubcová A. & Kramářeková H. [eds.]: Geografické informace 8. Stredoeurópsky priestor. UKF, Nitra, s. 315 – 320.
- NAVRÁTIL J. (2004b): *Recreational fishing – contemporary offer for tourism destination management in the Czech Republic*. – Cestovní ruch, regionální rozvoj a školství. Sborník referátů z 9. mezinárodní vědecké konference. KCR FZ JČU, Tábor, s. 107–111.
- ORMSBY J., INNES J. (1999): *A preliminary report on the social and motivational aspects of recreational fishing in the Great Barrier Reef region*. – Reef Research. 9(2):23–25.
- Rybářství 2000, 2001, 2002, 2003, 2004.
- SPURNÝ P., MAREŠ J., KOPP R., FIALA J. (2003): *Socioekonomická studie sportovního rybolovu v České republice*. ČRS & MZLU, Brno.
- Statistika úlovků 2002. ČRS, 2003.
- Strategie rozvoje cestovního ruchu v Jihočeském kraji. RERA, České Budějovice, 2002.
- Strategie rozvoje cestovního ruchu Jihomoravského kraje. DHV, 2002.
- Strategie rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji. 2002. ZČU Plzeň, 2003.
- Sumarizace úlovků 2002. MRS, 2003.
- USDOI & USDOC (U.S. Department of Interior & U.S. Department of Commerce) 2002: 2001 National survey of fishing, hunting and wildlife-associated recreation. Washington, D.C.
- VOSTRADOVSKÝ J., LIČKO B. (2003): *Bilancovat se musí*. – Rybářství (9): 525–527.

Autor:

Mgr. Josef Navrátil

Zemědělská fakulta JČU v Českých Budějovicích, Vančurova 2904, 390 01 Tábor
jnav@centrum.cz

RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

RNDr. Pavel Ptáček, Ph.D.

Geografie, cestovní ruch a rekreace

Výkonný redaktor: prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.

Odpovědná redaktorka: Mgr. Jana Kreiselová

Technické zpracování: editoři

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci,
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

www.upol.cz/vup

e-mail: vup@upol.cz

Olomouc 2005

1. vydání

Ediční řada – Sborníky

ISBN 80-244-1221-7

Nedílnou součástí publikace je CD-ROM